

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra teologické etiky a spirituální teologie

ThLic.Mgr. Ing. David Seifert

POKONCILNÍ OBNOVA TRVALÉHO DIAKONÁTU
DĚJINY - TEOLOGIE – SPIRITUALITA

Disertační práce

Vedoucí disertační práce ThLic. Vojtěch Kohut Th.D.
PRAHA 2011

Za odborné vedení, cenné rady a informace chci poděkovat
ThLic. Vojtěchovi Kohutovi Th.D.

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury jsem uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil.

V Praze dne 15. 3. 2011

David Seifert

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD	7
1. DĚJINY DIAKONÁTU	11
1.1 Etymologie.....	11
1.1.1. Diakonos, diakonia.....	11
1.1.2. Upřesnění pojmu „obnova“ diakonátu	13
1.2 Nový zákon	14
1.3 Starokřesťanský diakonát	21
1.3.1. Neostrý profil starokřesťanského diakonátu	21
1.3.2. Diakonát jako služba	24
1.3.2.1. Formy služby	25
1.3.3. Diakon a biskup.....	35
1.4 Po Konstantinovském obratu	37
1.4.1. „Vstup mas“ do církve	37
1.4.2. Krize diakonátu	38
1.5 Hypotézy vysvětlující vymizení trvalého diakonátu.....	43
1.5.1. Konflikty moci mezi jáhny a kněžími	44
1.5.1.1. Ordinace „per saltum“	46
1.5.1.2. Biskupské nástupnictví	47
1.5.2. Sacerdotalizace služby	48
1.5.3. Rozšíření charitativních služeb mimo diakonát	51
1.5.4. Uložení zákona zdrženlivosti	52
1.5.5. Závěr – zhodnocení faktorů.....	56
1.6 Tridentický koncil	58
1.7 Diakonát v církvích vzešlých z reformace	58
1.8 Předvečer Druhého vatikánského koncilu.....	61
1.8.1. Situace na Východě	64
1.9 Druhý vatikánský koncil	66
1.9.1. Střípky z jednání na koncilu	67
1.9.2. Lék na nedostatek kněží?	69
1.9.3. Koncilní nauka o diakonátu	73
1.10 Situace diakonátu dnes	75
1.10.1. Polymorfni skutečnost	75
1.10.2. Praktické poznámky k organizaci jáhenské služby.....	78
1.10.2.1. Výchova a studium trvalých jáhnů	78
1.10.2.2. Určení okruhu kompetencí konkrétního jáhna.....	79
1.10.2.3. Přijetí.....	82
1.10.3. Situace v českých a moravských diecézích	82
1.10.3.1. Stručné uvedení do situace diakonátu v našich zemích.....	82
1.10.3.2. Typické situace jáhnů v našich zemích.....	84
2. TEOLOGIE DIAKONÁTU	86
2.1 Obnova diakonátu – plod ekleziologické obnovy.....	86
2.1.1. Diakonát v kontextu různých ekleziologických modelů.....	88
2.1.1.1. Ekleziologie communia	90
2.1.1.2. Svátostná ekleziologie	96
2.1.1.3. Instituční model	100
2.1.1.4. Model církve Služebnice.....	103
2.1.1.5. Střídání paradigmat.....	107

2.1.1.6. Důsledky pro diakonát	107
2.1.2. <i>Diakonát v kontextu ekleziologie Druhého vatikánského koncilu</i>	108
2.1.2.1. Ekleziologie Druhého vatikánského koncilu	108
2.1.2.2. Jáhni v místní církvi dnes	110
2.1.2.3. Vztah církve a světa	111
2.1.2.4. Role presbyteria	111
2.1.2.5. Vztah k biskupovi	112
2.1.2.6. Povaha komunit	113
2.1.2.7. Ekumenické perspektivy	114
2.1.2.8. Záruka misionářské vůle místní církve	114
2.2 <i>Hledání specifického profilu diakonátu</i>	115
2.2.1. <i>Otázka teologická i praktická</i>	116
2.2.1.1. Hlavní rysy „nového diakonátu“	125
2.2.1.2. Sbor jáhnů	126
2.2.2. <i>Přínos Karla Rahnera</i>	127
2.2.2.1. Úvahy o obnově diakonátu	127
2.2.2.2. Poznámky ke vztahu jednotlivých úřadů v církvi mezi sebou	130
2.2.3. <i>Augustinus Kerkvoorde</i>	132
2.2.3.1. Teologie diakonátu	132
2.2.3.2. Závěr	136
2.2.4. <i>Druhý vatikánský koncil</i>	139
2.2.5. <i>Přínos Paula M. Zulehnera</i>	140
2.2.5.1. Typologie jáhnů dle Zulehnera	140
2.2.5.2. Mystika a politika – nebezpečí přehlédnutí Boha kvůli bližnímu	142
2.2.5.3. Od služby k diakonátu	143
2.2.6. <i>Přínos Alphonse Borrassa</i>	143
2.2.6.1. Faktory, které umožní ocenit novost diakonátu	144
2.2.6.2. Plnoprávná služba	145
2.2.7. <i>Jiří Kaňa</i>	147
2.2.7.1. Různé typy povolání (rozdíl mezi apoštoly a učedníky)	147
2.3 <i>Ožehavá témata teologie diakonátu</i>	148
2.3.1. <i>Svätostnost diakonátu</i>	148
2.3.1.1. Ordo mezi sedmi svátostmi	151
2.3.1.2. Svátost diakonátu jako gesto, které zprostředkuje milost	152
2.3.1.3. Původ svátosti v Kristu a v církvi	153
2.3.2. <i>Jáhenský charakter</i>	154
2.3.2.1. Charakter svátosti sboru	156
2.3.2.2. Spodobení (configuratio) s Kristem	157
2.3.2.3. Diakonie Krista, která napomáhá vést dějiny k dovršení	158
2.3.3. <i>In persona Christi?</i>	160
2.3.3.1. Dvojčlen „in persona Christi – in persona Ecclesiae“	162
2.3.3.2. Reprezentace Kristovy diakonie	164
2.3.4. <i>Ustavující a uschopňující účinek jáhenské ordinace</i>	165
2.3.4.1. Svátosti sboru a „potestas sacra“ jako jednotící koncept	167
2.3.4.2. Jáhenská trilogie	170
2.3.4.3. Oblast služby slova	172
2.3.4.4. Oblast služby charity	176
2.3.5. <i>Diakonát mezi ostatními službami</i>	180
2.3.5.1. Spoluodpovědnost prvních staletí, obraz Trojice	180
2.3.5.2. Služba pokory	182

2.3.5.3.	Ordinace jako vstup do stavu.....	183
2.3.5.4.	Spojení diakonátu s ostatními službami.....	184
2.3.5.5.	Společenství jáhnů	187
2.3.6.	<i>Účast jáhna na kněžském úřadě</i>	188
2.3.6.1.	Dějiny pojmu „non ad sacerdotium“	190
2.3.6.2.	Teologická reflexe o účasti jáhna na kněžském úřadu Kristově (podle Johanna Auera)	192
2.4	<i>Obnova teologie svátosti svěcení?</i>	193
2.4.1.	<i>Otázka vnitřní architektury církve</i>	193
2.4.1.1.	Církevní úřad	195
2.4.1.2.	Triangulární schéma	197
2.4.1.3.	Novost vnesená do kléru.....	198
2.4.1.4.	Výhledy do budoucna	199
2.4.2.	<i>Symbolický přístup</i>	199
2.4.2.1.	Svátostnost a manželství.....	200
2.4.2.2.	Symbolické spojení a „esse“ diakona	201
2.4.2.3.	Tajemství jako problém pro současnou mentalitu	204
2.4.2.4.	Znamení pro svět	205
2.4.3.	<i>Diakonát – služba blízkosti na prahu církve</i>	206
2.4.3.1.	Spojitosť s prorockou úlohou (politická diakonie).....	207
2.4.3.2.	Jáhni jako „dělníci“ inkulturace víry	211
3.	SPIRITUALITA DIAKONÁTU	213
3.1	<i>Spiritualita svátosti svěcení</i>	213
3.1.1.	<i>Duchovní modely prožívání klerických spiritualit</i>	214
3.1.1.1.	Spirituality pastýřské služby.....	215
3.1.1.2.	Různorodost existenciálních situací a povolání.....	216
3.2	<i>Spiritualita diakonátu</i>	217
3.2.1.	<i>Specifická spiritualita</i>	218
3.2.1.1.	Novost jáhenské spirituality.....	220
3.2.1.2.	Vazba mezi službou a životem jáhnů	221
3.2.1.3.	Spiritualita služby?	223
3.2.1.4.	Tři typické jáhenské podoby a jejich duchovní profil	225
3.2.1.5.	Sbor jáhnů	228
3.2.1.6.	Komplexnost spirituality jáhna.....	229
3.2.1.7.	Konkrétní svědectví spirituality jáhna	230
3.2.2.	<i>Joseph Léculyer</i>	231
3.2.3.	<i>Karl Rahner</i>	234
3.2.4.	<i>Paul M. Zulehner</i>	234
3.2.5.	<i>Církevní dokumenty</i>	237
3.2.5.1.	Povolání ke svatosti	239
3.2.5.2.	Jáhnova spiritualita a životní stavy	239
3.2.6.	<i>Prožívání jáhenského povolání ve světle současné spirituality</i>	240
3.2.6.1.	Novost této spirituality.....	240
3.3	<i>Diakonát a spiritualita manželství</i>	243
3.3.1.	<i>Svátostnost a manželství</i>	244
3.3.2.	<i>Závazek zůstat ve svém životním stavu</i>	245
3.3.3.	<i>Rodina jáhna</i>	247
3.4	<i>Povolání k diakonátu</i>	248
3.4.1.	<i>Způsob povolání</i>	250
3.4.2.	<i>Zkušenost z našich diecézí</i>	253

3.4.3. <i>Příprava na jáhenství</i>	254
3.4.4. <i>Čím je pro mě diakonát?</i>	256
ZÁVĚR.....	258
Anglická anotace (English annotation)	266
Seznam použitých symbolů a zkratek	268
Seznam pramenů a literatury	269
PŘÍLOHA Č. 1	281
Právní úprava jáhenské služby	281
1. <i>Právní úprava dle CIC/1983</i>	281
1.1. Úvod	281
1.2. Znovuzavedení trvalého diakonátu.....	283
1.3. Celibátní jáhnové a ženatí jáhnové.....	284
1.4. Přístup k „trvalému diakonátu“	286
1.5. Trvalí jáhnové jsou kleriky.....	288
1.6. Úkoly, pravomoci a funkce jáhna.....	289
1.7. Přístup jáhna k církevním úřadům.....	292
1.8. Jáhen a farní služba.....	292
2. <i>Právní úprava dle CIC/1917</i>	294
2.1. Příslušnost ke kléru.....	294
2.2. Průchozí stupeň k presbyterátu.....	295
2.3. Funkce jáhna.....	297
PŘÍLOHA Č. 2	299
Diakonát a liturgie	299
1. <i>V kontextu symbolického a svátostného pojetí služby</i>	300
2. <i>Liturgie jáhenského svěcení</i>	301
2.1. Východní církve byzantského obřadu	302
2.2. Jáhenské svěcení v nebyzantských církvích.....	303
2.3. Římská liturgie	307
3. <i>Jáhen v liturgii</i>	308
PŘÍLOHA Č. 3	311
K dějinám jáhenek	311
1. <i>Jáhenky v prvních křesťanských staletích</i>	311
2. <i>Na Východě</i>	312
3. <i>Na Západě</i>	316
4. <i>Jedná se o skutečně svátostné svěcení?</i>	319

ÚVOD

Je tomu již více než čtyřicet let, co papež Pavel VI. umožnil podle rozhodnutí otců Druhého vatikánského koncilu obnovu diakonátu jako vlastního a trvalého hierarchického stupně (srov. LG 29b). Ekleziologická obnova koncilu zároveň ukázala určitou omezenost teologie církevních služeb, která se od začátku 2. tisíciletí stala výhradně teologií kněžství. A přesto hledání specifického profilu obnoveného diakonátu v katolické církvi ještě probíhá jak na rovině zkušenosti (tedy „experimentováním s věcí samou“, jak vyžadoval Yves Congar), tak na rovině teologické reflexe.

Pokud se týká specifické spirituality spjaté se způsobem života a služby jáhnů, chybí v západní církvi několik staletí kontinuální zkušenosti. To je nám jasné, když listujeme klasickými díly spirituality a hagiografie, která nám pro jáhenství neposkytuje žádné konkrétní modely ani vzory. Zkušenost našich farností s jáhenskou službou není také příliš bohatá.

Proto nás nepřekvapí, že rovněž teologie diakonátu nechává ještě široký prostor pro debaty. Realita diakonátu praktikovaného v našich místních církvích je skutečně evolutivní. Je ovlivněna také jinými skutečnostmi, které na sebe vzájemně působí: Zapojení laiků nejenom do apoštolátu, ale také do animace komunit, vznik nových služeb, pokles počtu kněží a jejich stárnutí, role presbyteria, potřeby evangelizace, aktuální misijní priority, krize a přesunutí potřeb angažování se, atd.

Budeme se tedy zabývat dějinami a posléze teologií obnoveného diakonátu, abychom vytvořili dobrý základ pro úvahu nad spiritualitou, která by byla typická pro nositele této církevní služby. Ano, to je právě jeden z hlavních cílů snahy, která mě vedla při zpracovávání tohoto tématu: Pokusit se najít odpověď na otázku, v čem spočívá specifičnost prožívání (tedy aspekt křesťanské duchovní zkušenosti) tohoto povolání ve srovnání například se zkušeností povolání ke kněžství. Měla by se ukázat jeho specifická tvář, i když samozřejmě jedním z důvodů jeho obnovení posledním koncilem byl jistě i rostoucí nedostatek kněžských povolání.

Je zde otázka osobního charakteru povolání člověka k diakonátu: Jestliže se tento úřad svěřuje mužům „pokročilejšího věku“, kdy a jak mohou autenticky začít vnímat toto povolání? Jak se liší toto volání Ježíšovo od povolání apoštolů (Mk 3,13: „...zavolal k sobě ty, které sám chtěl...“) na rovině spirituality – osobního vztahu k Ježíši Kristu? Někteří autoři na této rovině rozdíl nevidí: „Povolání k jáhenství je stejné jako povolání ke kněžství nebo

řeholnímu životu“ (Walter Kasper). Jiní zas naopak hodnotí tento rozdíl jako velmi podstatný (např. Jiří Kaňa).

Klíčový zájem této práce spadá tedy sice spíše do oblasti spirituální teologie, ovšem jednou z charakteristik (zejména současné) spirituální teologie, je její stálý obrat k dogmatickým pramenům, ze kterých se chce sytit. Usiluje totiž stále více o pohled, který by integroval teologický (systematický) rozměr s rozměrem křesťanské duchovní zkušenosti. Proto především pojednání o ekleziologických předpokladech jáhenské služby zkoumá význam této církevní služby v širších souvislostech základního poslání církve v dějinách. Jak se ukázalo během Druhého vatikánského koncilu, pojetí této služby totiž úzce souvisí s pojetím církve a samotné teologie. Jde tedy o to odpovědět si na otázku po identitě diakonátu co možná nejúplnějším pohledem na samotnou církev, abychom mohli ocenit, do jaké míry odpovídá tato služba obnovené ekleziologii a základnímu poslání církve v podmínkách současného světa. Jaká je církev v celém bohatství svého tajemství? Nakolik se již odrazila tato obnovená ekleziologie koncilu v životě místních církví a farností? To je v některých případech zřejmé právě na základě zkušenosti s diakonátem.

Jako hlavní pramen jsem využil dílo Alphonse Borraxe a Bernarda Pottiera SJ *La grâce du diaconat*, což je pravděpodobně nejnovější ucelená publikace k tomuto tématu. První autor je kanonista a ekleziolog, profesor v biskupském semináři v Liège. Učí také na katolické univerzitě v Louvain a na Institutu teologických studií v Bruselu (IET). Druhý je dogmatik a patrolog, profesor na IET. Ten v průběhu licenciátního semináře v Bruselu spolu se dvaceti studenty, z nichž někteří byli jáhni, diskutoval a předával do praxe různá témata. Ta pak byla prohloubena a systematicky přepracována k vydání.

Dalším hlavním pramenem je obsáhlý sborník Karla Rahnera a Heriberta Vorgrimlera *Diaconia in Christo*, který obsahuje mnoho zajímavých historických, dogmatických, liturgických a pastorálně-teologických příspěvků.

Pramen, který bych také rád vyzdvihl je poměrně aktuální publikace Alphonse Borraxe *Le diaconat au risque de sa nouveauté* (2007).

Kromě teologické literatury týkající se diakonátu, ekleziologie (A. Dulles, Y. Congar, L. Bouyer, B. Forte atd.), spirituality (C. García, V. Kohut, F. R. Salvador atd.) a publikací, které podávají či reflektují poznatky nebo přímo průzkumy z praxe (A. Opatrný, P. M. Zulehner, M. Opatrný), pomohla k dotvoření této úvahy také účast na mezinárodní vědecké konferenci „Trvalý diakonát, pastorálně-teologické aspekty“ pořádané Teologickou fakultou Katolické univerzity Ružomberok (SR), která se uskutečnila 12. března 2009 v Košicích.

Práce je rozdělena do tří oddílů, jak napovídá již název. V první, historické části, se můžeme přesvědčit (především v kapitolách věnovaných etymologii, novozákonním a raně církevním svědectvím), že tendence současné teologie diakonátu mají oporu v praxi starokřesťanského diakonátu především pokud jde o smysl pro různorodost církevních služeb a o určitou pluralitu v rámci samotného církevního úřadu. Tato pluralita ovšem, a to je důležité, je zdůvodněna hluboce teologicky, totiž trinitárně.

Stěžejní je v této části také nástin okolností postupného úpadku diakonátu na začátku středověku a jeho vymizení jako trvalé služby v západní části katolické církve. Další důležitou kapitolou je pak samozřejmě Druhý vatikánský koncil, kde je také poměrně zajímavé nahlédnout do diskuzí koncilních otců ohledně obnovy diakonátu. Tomu ovšem předchází pro někoho možná překvapující zmínka o snaze Tridentského koncilu navrátit církvi původní „pluralitu služeb“ (ve frankofónní oblasti se používá výstižný termín *pluriministerialité*). V závěru první části se můžeme dočíst něco o praktické realizaci trvalého diakonátu v dnešní církvi (přidělení konkrétních úkolů, příprava a vzdělání jáhnů, akceptace ze strany církevních komunit, situaci v českých a moravských diecézích, atd).

Druhá část, věnovaná teologii diakonátu, začíná zasazením celé problematiky do širší ekleziologické perspektivy. Poté se pozornost zaměřuje na zásadní otázku po specifické identitě jáhna, přičemž je dáno slovo také různým konkrétním autorům počínaje obdobím těsně před Druhým vatikánským koncilem (K. Rahner, A. Kerkvoorde) až po dnešek (A. Borras, P. M. Zulehner). V samostatných kapitolách jsou pojednána některá „ožehavá témata“ teologie diakonátu (např. svátostnost, nesmazatelný charakter, účast jáhna na kněžství, jeho vztah k ostatním službám v církvi, atd.) a v závěru druhého oddílu je řeč ještě o vlivu obnovy diakonátu na teologii církevního úřadu jako takového a na vnitřní architekturu církve.

Třetí, poslední oddíl celé práce je věnován spiritualitě. Po krátkém úvodu na téma spirituality svátosti svěcení se zaostřuje na otázku po specifickém ražení spirituality trvalého jáhenství. Promlouvají zde opět teologové doby předkoncilní (J. Lécuyer, K. Rahner) i teologové našich dnů (P. M. Zulehner) a je zde snaha zasadit spiritualitu diakonátu do kontextu proudů a perspektiv současné spirituality. Samozřejmě není možné se vyhnout problematice spojení se spiritualitou manželství.

Velmi důležitá je ovšem, jak již bylo naznačeno, kapitola o povolání k diakonátu. Tato oblast je totiž velmi specifická, zejména požadavek „zralejšího věku“ pro kandidáty jáhenství sebou nese řadu praktických otázek ohledně způsobu rozlišení a prožívání různých fází na osobní duchovní cestě tohoto povolání.

Práce obsahuje také tři přílohy. První z nich nese název „Právní úprava jáhenské služby“, a mapuje situaci zejména na základě nového kodexu kanonického práva CIC 1983 a dokumentů o diakonátu vydaných římskými kongregacemi v roce 1998. Na závěr přináší porovnání se situací podle kodexu z roku 1917.

Druhá příloha „Diakonát a liturgie“ přináší kromě několika teologických úvah zejména živé svědectví liturgie jáhenského svěcení (především církví křesťanského Východu). Tento poklad modliteb a obřadů může v některých případech hovořit výmluvně o spiritualitě i teologii diakonátu (*lex orandi – lex credendi*).

Tématem třetí přílohy jsou stručné dějiny jáhenek.

1. DĚJINY DIAKONÁTU

Než se dostaneme k samotnému tématu teologie a spirituality obnoveného diakonátu, bude užitečné seznámit se s tím, co všechno během dějin církve předcházelo této jeho obnově. Svou pouť začneme v prostředí Nového zákona, zvláště si všimneme okolností úpadku jeho praktického začlenění do života církve a k závěru první části nás bude zajímat nejen jeho obnova Druhým vatikánským koncilem, ale také současná praxe v našich diecézích i v rámci světové církve.

1.1 Etymologie

Nejprve je vhodné objasnit nejen samo slovo „diakonos“, ale možná ještě více termín „obnova“, který by mohl být totiž trochu zavádějící.

1.1.1. *Diakonos, diakonia*

Původním rámcem pro použití slovního kmene *διακ-* je osobní poskytování služby, zvláště u stolu. Odtud byl také odvozen význam „starat se o obživu“ a nakonec zcela obecně „sloužit“.¹ Také Filón používá slovo *diákonein* ve významu „sloužit“, Josef Flavius dokonce ve smyslu „poslouchat“, „sloužit“, „konat kněžskou službu“.² *Diákonein* v evangeliích i ve Skutcích označuje službu u stolu. Tímto výrazem je označena také sbírka pro jeruzalémské křesťany (2 Kor 8,4).³ Pojetí diakonátu v Novém zákoně je snad ovlivněno částečně praxí řeckého společenského života a částečně praxí známou z ranně židovského a anticko-semitského zřízení. Zatímco ve Flp 1 a 1 Tim 3 předložené přiřazení jáhna k biskupovi⁴ nemá

¹ Srov.: Diakon, in: Lexikon für Theologie und Kirche (LThK), Band 3, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1995, 178.

² Srov.: Mezinárodní teologická komise: (MTK): Diakonát. Vývoj a perspektivy, Praha: Krystal OP, 2008, 16.

³ Srov.: tamtéž.

⁴ „Pavel a Timotej, služebníci Krista Ježíše všem věřícím křesťanům spolu s biskupy a jáhny ve Filipech“ (Flp 1,1).

v řeckém prostředí žádnou paralelu, je zde jistá analogie ve funkční struktuře ranně židovské synagogální liturgie a v okruhu anticko-semitských kultovních hostin. V případě posledně jmenovaných působili totiž kromě toho, kdo hostinu vedl, ještě pomocníci, kteří vykonávali kultovní a charitativní úkoly.⁵

Nový zákon volí pro označení úřadu obecně slovo *diakonia*, vědomě neobvyklý, nebiblický, nereligiozní výraz, který není spojen s žádnou důstojností.⁶ Už volbou tohoto výrazu se projevuje „novost“ a převrácení dosavadních měřítek, které křesťanství přináší. Tím se relativizují příliš úzkoprsá měřítka, která mohou být někdy spojena s pyramidálním schématem hierarchie. Právě kralování církve je její služba chudým (svatý Ambrož).⁷

Na tuto „novost“, kterou by měla církev také pojetím struktury svého úřadu vnášet do světa, poukazuje také jeden starobylý text z přelomu 6. a 7. století: „Knězi je dána moc světit, diákonovi rozdělovat svátosti. Také kněz si nesmí vzít ze stolu Páně kalich, aniž by mu ho podal diákon. Tak dostává služebník svatyně přednost, zatímco kněz po posvěcení darů je trochu ponížen. Tak mu vzdává čest, jaká mu přísluší. Tak to zařídil náš všemohoucí Bůh, aby ten, kdo myslí, že je větší, byl menší a ten, kdo se zdá menší, aby vynikl jako větší. Tak kněz potřebuje diákona a diákon kněze.“⁸ Struktura církevního úřadu, která skrytě poukazuje na svůj pramen v láskyplném společenství osob Trojice, by měla vždy tak trochu vyvádět z míry (v dobrém slova smyslu) toho, kdo je zvyklý na struktury „tohoto světa“. Walter Kasper to charakterizoval tak, že v církvi se „dělá kariéra“ směrem dolů: „Ze základního duchovního postoje diákona musí být zřejmé, že křesťanská cesta není cestou výstupu, žádná cesta v lesku a slávě, ale cesta, která obsahuje pohled směrem dolů, v následování Krista, který sestoupil z nebe.“⁹

Autor *Apoštolských konstitucí* se cítí být nucen jáhnům připomenout, že jsou povoláni ke službě. Již jejich jméno na to poukazuje, neboť rozdílnost v označení úřadu není bez významu, vyjadřují se v něm skutečné rozdíly. Kdyby to tak nebylo, stačilo by nazývat všechny nositele úřadu stejně. Takto je ale biskupům přiřazen pontifikát, presbyterům

⁵ Srov.: Texty z Palmyry, in: FABRY H. J.: Der alt-oriental. Hintergrund des urchr. Diakonates, in: Diakon in: LThK, 178.

⁶ Srov.: DASSMANN E.: Ämter und Dienste in der frühchristlichen Gemeinden, Bonn: Hereditas, 1994, 37.

⁷ *De officiis ministrorum* II 28, in: KERKVOORDE A.: Die Theologie des Diakonates, in: RAHNER K., VORGRIMLER H.: Diaconia in Christo, Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962, 253.

⁸ PseudoJeroným: *De septem ordinibus ecclesiae*, PL 30, 153, in: CROCE W.: Aus der Geschichte des Diakonates, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 121.

⁹ KASPER W.: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, in: Služba trvalých jáhnů, Sborník I, Praha: Pastorační středisko, 1998, 27.

kněžství, jáhnům služba.¹⁰ To je argument, proti kterému lze sotva něco namítat; protože je fakt, že označení církevních úřadů, které přece od začátku nebylo fixováno, ale vděčí za svůj vznik spontánnímu utváření řeči komunity, zachovalo vždy typický rys nositele.¹¹ Když nyní skupina kleriků dostala jméno *diakon* jako pevný titul úřadu, můžeme z toho usuzovat, že k jejich úřadu muselo náležet vykonávání služeb. *Diakonia* se proto stala pevným pojmem, který byl jasně vymezen vůči *leitourgia* velekněží¹² a uvedena v přímé paralele k *didaskein* učitelů a k *episkopein* biskupů.¹³ Pro Ignáce z Antiochie jsou diakoni „pověření službou Ježíše Krista“ a právě to byl důvod, proč je „tak miloval“.¹⁴

1.1.2. Upřesnění pojmu „obnova“ diakonátu

Používání jazyka není neutrální. Je jistě pravdou, že ve věci obnovy diakonátu používá koncil termíny *restitutio* (LG 29b), *restauratio* (AG 16f) a *instauratio* (OE 17).¹⁵ Je třeba ale předejít mylnému chápání. Nejde o prosté znovuvzkříšení antické formy diakonátu (to není dost dobře možné kvůli celkově odlišné situaci církve a světa dnes, a není to ani žádoucí), nýbrž o jakési „znovuzřízení“ trvalého diakonátu. Např. termín *restauratio* by příliš vnucoval určitou formu diakonátu, jaký byl kdysi a proto budeme používat slovo „obnova“.¹⁶ Je zvykem hovořit o „restaurování“ v případě uvedení poškozené nebo omšelé stavby či historické památky do původního stavu. V tomto smyslu slova by se mohlo zdát, že diakonát se stal realitou poškozenou nebo omšlou. Jeho vývoj nám ale spíš vnucuje myšlenku, že se

¹⁰ Srov.: VIII 46, 10, in: FUNK F.X.: Die apostolischen Väter, Tübingen, 1901, 561.

¹¹ Tak se také vykládají pojmy *ἐπίσκοποι*, *προϊστάμενοι*, *ἡγούμενοι* tak jako většina ostatních církevních úředních jmen. Přitom mohl tento vývoj vyžadovat nějaký čas. Proto nebyly některé vůdčí osobnosti komunity hned a v každém případě obecně zvané jako *ἐπίσκοποι*, nebo *προϊστάμενοι*, ale pouze jako *πρεσβύτεροι* a teprve později se prosadil trefnější výraz. Podobné to bude asi také s titulem *diakon*. 1 Petr 5,5 mluví např. pouze o *νεώτεροι*, ačkoli se zde nehovoří o libovolných mladých lidech, (byli přece zahrnuti spolu s presbytery z 5,1 do jedné skupiny, patří tedy ke kléru). Výraz *diakon* se zdá poprvé fixován jako název úřadu ve Flp 1,1, obecně se ale ještě neprosadil; viz také BRUDERS H.: Verfassung der Kirche von den ersten Jahrzehnten der apostolischen Wirksamkeit an bis zum Jahre 175 n. Chr., Mainz, 1904.

¹² Srov.: 1 Clem. ad Cor., c. 40, 5, in: FUNK: Apost. Väter, 55: τῷ γὰρ ἀρχιερεὶ ἰδίαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶν καὶ λευίταις ἰδίαι διακονίαι ἐπικεινται.

¹³ Srov.: Past. Herm., Vis III 5, 1, in: FUNK: Apost. Väter, 155.

¹⁴ Srov.: Ad Magn. 6, 1, in: FUNK: Apost. Väter, 89.

¹⁵ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 64.

¹⁶ Srov.: BORRAS A., POTTIER B.: La grâce du diaconat, Questions actuelles autour du diaconat latin, Bruxelles: Éditions Lessius, 1998, 20.

v latinské církvi stal realitou „v letargii“.¹⁷ Diakonát se stal postupně službou, jejíž praxe byla přerušena. Nebyl už vykonáván „trvale“, ale jen jako přechod, *transitus*, k služebnému kněžství. Diakonát již skutečně nebyl činný při budování církve.¹⁸ Je proto vhodné (bez dostatečného množství informací ze starokřesťanských pramenů) příliš netransponovat do současné reality. Ta je již poznamenána patnácti stoletími *křesťanstva*. Tak kněží dneška nemají mnoho společného s presbytery 2. století, kteří sami necelebrovali eucharistii a neměli pastorační odpovědnost v komunitě.¹⁹ Podobně „nový diakonát“ se inspiroje starým, ale v žádném případě jeho již změněný profil nemůžeme aplikovat tak jak je na aktuální realitu. Bude tedy třeba se při úvahách o nedávno obnovené jáhenské službě vyhýbat všem archaismu a archeologismu.²⁰

1.2 Nový zákon

Z pohledu Nového zákona je chápán celý Ježíšův život, působení a smrt jako služba (Mk 10,45; Lk 22,27; Flp 2,7). Tomu odpovídá také připravenost ke službě jako základní postoj křesťanského života (Flp 2,5; Mk 10,43n.; Lk 22,26; Jan 13,15n.).²¹ Christologie vyjádřená ve Flp 2,6-8 představuje esenci křesťana. Jeho existence je účastí na oné diakonii, kterou Bůh vykonal pro lidi.²² Významné je zdůraznění služebného charakteru všech církevních „úřadů“.²³ Úřad v Ježíšově pojetí musí být vždy *diakonie*, proto Písmo vědomě volí tento nový výraz.²⁴ Samotné hlásání evangelia, výstavba a vedení obce a sociálně-charitativní

¹⁷ CHARALAMBIDIS hovoří o „neutralizaci“ diakonátu v průběhu staletí, srov.: „Služba stolu“, in: CHARALAMBIDIS S.: *Le diaconat, s.l.*, Mame, coll., „Églises en dialogue“, č. 11, 1969, 29; a Winneringer zmiňuje „staletou fosilizaci diakonátu“, která zároveň přináší jeho nahrazení laikátem (mimo jeho nahrazení kněžími, jak bylo zmíněno výše), in: WINNINGER P.: „Les ministères des diacres. Laïcs, diacres, prêtres“, in: WINNINGER a CONGAR Y.: *Le diacre...*, 197.

¹⁸ V této perspektivě nám jazyk informatiky přesto dovolí mluvit metaforicky o „restauraci“. V duchu této jazykové hry označuje tento výraz uvedení systému do původních funkčních podmínek po přerušení nebo obnovu zálohovaných dat, srov. BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 21.

¹⁹ DIANICH S.: „Služba pastýřská“, in: DE FIORES S. a GOFFI T.: *Slovník spirituality*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 864n.

²⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 44.

²¹ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

²² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 13.

²³ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

²⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 18.

pomoc jsou označena slovesy či podstatnými jmény s významem *sloužit, služba, služebník* (διακονεῖν, διακονία, διάκονος, δουλεύειν, δούλος).²⁵ Například Pavel musí obhajovat svou apoštolskou službu hlásání evangelia jako *diakonia pneumatos* (2 Kor 3,8).²⁶

Na základě tohoto pochopení základních křesťanských a misionářských aktivit jako „služeb“ se v mnoha misijních oblastech (Malá Asie, Řecko) vytvořil na základě trvalého vykonávání určitých úkolů jednotlivými osobami a skupinami osob „úřad“ a jemu příslušející označení *diakon*.²⁷ V případě, že diakon náleží k určité církvi, používá také *Vulgata* (Flp 1,1 a 1 Tim 3,8.12) místo latinského slova *minister* tento termín *diaconus*.²⁸ Ve 4. století se totiž začíná užívat termín *diaconus* také v latinském jazykovém prostředí.²⁹

Podle Skutků apoštolů (6,1-6) bylo již v prvotní jeruzalémské komunitě ustanoveno sedm osvědčených mužů, o nichž je řeč jako o „služebnících“ – jáhnech, určených ke službě stolu, k péči o chudé. Starý diakonát je tedy u mnohých spontánně spojován se „službou stolu“ a to bezpochyby nejen díky epizodě o volbě Sedmi ale i díky narážce na tuto podobu služby v konsekrační modlitbě jáhenského svěcení. Ale bylo by iluzorní chtít konkretizovat rysy jáhenské služby jen na základě Nového zákona,³⁰ protože řecký termín *diakonos* tam nemá zcela jednoznačný význam.³¹ Nanejvýš je možné něco vytěžit z různých poznámek o službách přijatých „jáhnů“.³²

Ve světle prací moderních exegetů (např. Gächter³³ a další) pokládá dnes většina teologů za jisté, že ustanovení Sedmi na začátku knihy Skutků (Sk 6,1-7) nemůže být považováno za ustanovení prvních jáhnů v pravém slova smyslu. Jednalo se o muže, jejichž posláním byla služba stolu. Slovo *diakonos* mimoto nikde v této pasáži nezaznívá³⁴ a Sk 6,8-8,40 ukazují, že

²⁵ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

²⁶ Srov.: GRESHAKE G.: *Priestersein, fünfte, erweiterte Auflage*, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1991, 33.

²⁷ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

²⁸ Srov.: POSPÍŠIL C.V: *Deus caritas est* a diakoni, in: *Teologické texty* 4 (2006), 182.

²⁹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 29

³⁰ Srov.: GATZWEILER K.: *Le ministère du diaconat dans le Nouveau Testament*, in: HAQUIN A., WEBER Ph. (éd.): *Diaconat XXIe siècle*, 55-56.

³¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, Bruxelles: Éditions Lessius, 2007, 45.

³² Srov.: FAIVRE A.: „Servir“; Les dérives d'un idéal. D'un ministère concret à une étape ritualisée, in: HAQUIN, WEBER (éd.): *Diaconat XXIe siècle. Actes du colloque de Louvain-la-Neuve* (13. - 15. septembre 1994), Bruxelles-Ottawa-Paris-Genève: Lumen Vitae – Novalis – Cerf – Labor et Fides, 1997, 58.

³³ Srov.: GÄCHTER P.: *Petrus und seine Zeit*, Innsbruck, 1958, 117.

³⁴ Srov.: např. GATZWEILER: „Le ministère du diaconat dans le Nouveau Testament“, in: *Diaconat XXIe siècle...* 51-52; a LEMAIRE A.: *Les ministères aux origines de l'Église*, Paris: Cerf, 1971, 49-58.

byli činní ve službě hlásání.³⁵ Nicméně jedna velmi stará tradice v této epizodě viděla ustanovení prvních jáhnů skrze apoštoly. Irenej z Lyonu kolem roku 185 hovoří o Štěpánovi jako o prvním jáhnovi³⁶ a o „sedmi“ jako o jáhnech.³⁷ Cyprián a Augustin³⁸ tuto vizi dosvědčují, podobně jako Tertulián, Eusebius, Ambrosiaster, Jeroným, Ammonius z Alexandrie, Isidor ze Sevilly, Beda Ctihodný, 15. kánon sněmu v Neocesareji (roku 314).³⁹ Existuje však i jiná tradice, méně rozšířená, ale nezanedbatelná, která odmítá vidět v této pasáži Skutků vyvolení a ordinaci sedmi jáhnů. Jejím hlavním představitelem je Jan Zlatoústý.⁴⁰ Myslí, že to není ani jáhenské ani presbyteriální svěcení, ale jen příležitostné ustavení ke službě stolu. Proto Trullský sněm (roku 692) zavrhl v kánonu 16 rozhodnutí sněmu v Neocesareji ohledně této věci. Měli prý sloužit jen potřebám komunity, nejsou to služebníci liturgických tajemství v dnešním smyslu slova. Stejně tak hovoří také řečtí kanonisté 12. století a různé katény (*catenae*) na Skutky.⁴¹

Exegeta Gächter se blíží Chrysostomovi, ale jde dál. Tato *diakonia kathémériné* byl nejspíš druh služby chudým, dobročinnost podobná té, kterou organizovala synagóga. Tuto funkci Dvanáct apoštolů svěřilo Sedmi, aby jí řídili a dohlíželi na ní. Působili jako ekonomové pro přijímání, rozdělování a shromažďování almužen. Samotnou distribuci po domech pak asi zajistily vdovy (1 Tim 5,9-11).⁴² Počet sedmi odpovídá sedmi členům představenstva judaistických komunit. To ukazuje, že úloha jáhnů v antice opravdu byla nejen službou u stolu, ale i správou dober komunity.⁴³

Neměla to být ale jen prostá technická služba protože měli být plni Ducha a moudrosti (Sk 6,1-6), jejich úřad měl duchovní povahu a význam. Šlo o naplňování zásadní úlohy církve,

³⁵ Srov.: Diakon in: LThK, 179.

³⁶ Srov.: Adv. Haer. 1.26.3; 3.12.10; 4.15.1. Srov.: DIBOUT C. a FAIVRE: „Les diacres de la première Église”, in: Notre histoire 136 (1996), 16. BARNETT J. M.: The Diaconate. A full and equal Order (éd. révisée), Halley Forge (Pennsylvania): Trinity Press International, 1995, 56.

³⁷ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 42.

³⁸ Srov.: CYPRIÁN: Correspondance, dopis 3, III 1, trad. Bayard, Paris: Budé, 1925, svazek Ī, 7. Pro Augustina, srov.: FAVRE: Ordonner la fraternité. Pouvoir d’innover et retour dans l’Église ancienne, Paris: Cerf, 1992, 157.

³⁹ Srov.: LÉCUYER J: heslo „Diaconat“, in: Dictionnaire du spiritualité ascétique et mystique, Doctrine et histoire, Paris: Beauchesne, 1932-1995, 800.

⁴⁰ Srov.: *In Acta apostolorum* 14, PG 60,116.

⁴¹ Např. *Expositio in Acta* od Theofylakta: Nebyl žádný biskup, jen apoštolové, nejedná se o presbytery ani diakony, jen o službu k tomu konkrétnímu účelu. Srov. LÉCUYER: Diaconat, 800.

⁴² Srov.: tamtéž, 801.

⁴³ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 185.

služba lásky k bližnímu se zde vykonávala ve jménu komunity uspořádaným způsobem a natrvalo se tak začlenila do struktury církve.⁴⁴

Pokud by šlo jen o roli zcela materiálního správce, bylo by podivné, jakou slavnostnost dalo Dvanáct volbě a ordinaci těchto Sedmi.⁴⁵ Není úplně zřetelné, zda těchto „sedm“ byli spíše jáhni nebo spíše presbyteri (MTK se přiklání k stanovisku, že se jednalo spíše o presbytery⁴⁶), ale je jasné, že jim byly jako kolegiu služebníků pod přímým dohledem apoštolů svěřeny helénistické skupiny,⁴⁷ tedy řecky mluvící část prvotního společenství.⁴⁸ Gächter myslí, že apoštolové využili okolnosti a připojili k sobě skutečné pomocníky, nejen ve službě chudým, ale v celém apoštolátě. Štěpán a Filip hned začínají kázat (Sk 7 a 8). Jednalo se tedy podle něj spíše o první biskupské svěcení. Přesto zůstalo zatím Sedm pod autoritou apoštolů.⁴⁹

Lukášovi záleží na tom, aby představil sedm jáhnů jako lidi ustanovené autoritou Dvanácti, a tak podřídil oba hlasatele víry Štěpána a Filipa apoštolům.⁵⁰ Filip nekládá na nikoho v Samařsku ruce (Sk 8,14). Jde asi o stejnou instituci jako ve Sk 11,30 – tedy instituci presbyterů. Helénisté pro ně podrželi název Sedm, zatímco Hebreové užívali titul *presbyter*, ti jsou stále ve spojení s apoštolý v Jeruzalémě a s Jakubem.⁵¹

V pavlovských obcích se hovoří o jáhnech, kteří pracovali po boku svých biskupů.⁵² Původ jáhnů je ale skutečně třeba hledat spíše na konci apoštolské doby, zejména v tzv. pastorálních listech. V tom panuje velká shoda mezi exegety, teology a historiky.⁵³

⁴⁴ Srov.: tamtéž, 182.

⁴⁵ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 801.

⁴⁶ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 20

⁴⁷ Srov.: COLSON J.: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 23.

⁴⁸ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 20

⁴⁹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 801.

⁵⁰ Srov.: KLIESCH K.: Skutky apoštolů, in: Malý Stuttgartský komentář, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 58-59.

⁵¹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 801.

⁵² Srov. např. CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 125: Ve Flp 1, 1 apoštol zdraví obec včetně jejích biskupů jáhnů. To že jsou zde jáhnové výslovně jmenováni a stejně tak jako biskupové odlišeni od komunity znamená, že v době sepsání listu Flp (kolem roku 54) již tvořili skupinu. 1 Tim předpokládá tytéž poměry. Jen zde stojí jáhnové proti jednotlivému představenému. Také Pavel je pro to, aby byl diaconát lépe organizován: Pokud se dosud pro převzetí biskupského úřadu vyžadovalo předchozí přezkoušení, museli být od nynějška také jáhnové před svým ustanovením vyzkoušeni (1 Tim 3,10). Také je významné, že Pavel jmenuje pouze biskupy a jáhny jako nositele úřadu, zatímco presbytery v této souvislosti vůbec neuvádí, ačkoli podle 1 Tim 1, 18; 4,14 také sbor presbyterů v Efesu existoval.

⁵³ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 45.

V apoštolských spisech máme svědectví o biskupovi s jáhny nebo o biskupovi s presbytery, ale je málo historických pramenů, kde by byly zmíněny všechny tři funkce zároveň.⁵⁴ Ve Skutcích apoštolů není ještě tak ostrá hranice mezi *diakonom* a *presbyterem* resp. *episkopem*. Ale je zde rozlišení mezi apoštolským úřadem, diakonií slova a službou či diakonií stolu.⁵⁵ Tito služebníci stolu jsou však ustaveni skrze apoštoly a jim podřízeni.

Pokud celou věc shrneme, mohli bychom to tedy chápat tak, že jim byla pro tyto diaconické úkoly svěřena tehdy ještě nerozdělená služba, která v sobě zahrnuje oba aspekty, tedy presbyterský i diaconický. Je možné přijmout myšlenku, že semitské právo poslů, které se v pozdním židovství zformovalo v právní institut *šaliach*, si – pokud se týká „Dvanácti“ (a jejich nástupců) – zachovalo zvláštní, osobní a obsáhlou podobu, takže apoštolové (a jejich nástupci) vykonávali svůj „úřad“ především jako „světoví misionáři“ mající poslaní pro celé společenství Kristovo (církev). Teprve geografický rozmach donutil církev k rozdělení celku. Institut *presbyterů*, který vzešel z izraelské rodové a městské aristokracie a který byl také zaveden v církvi apoštoly a jejich nástupci, byl naproti tomu od počátku utvářen jako „kolegiální úřad“ a byl zaveden pro menší (městská) společenství. Slovo *diakon* je v této situaci nejprve vztahováno na všechny „služebníky“ v Království Kristově,⁵⁶ tedy jak na apoštoly, tak i na jejich spolupracovníky a pomocníky. Označuje vždy ale službu spíše v „osobním“ než v pouze ve věcném řádu.⁵⁷

Více můžeme najít v dalších textech Nového zákona, konkrétně v 1 Tim 3,8-13. Zde však jde především o osobnostní profil jáhna nebo kandidáta jáhenství.⁵⁸

Protože v rozlišení vůči biskupovi v 1 Tim 3,3 není výslovně uvedena pedagogická činnost (jinak je tomu v Didaché⁵⁹), podíleli se jáhnové na vedení obce převážně plněním úkolů v oblasti liturgie, správy a péče o chudé. Ovšem na základě hluboké vzájemné souvislosti všech starokřesťanských „služeb“ a zpočátku ještě neostrých hranic mezi nimi, nebylo

⁵⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 20.

⁵⁵ Srov.: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 23.

⁵⁶ Slovo *diakonia* má význam nepříliš vysokého postavení nebo důstojnosti, služby u stolu, v helénismu může označovat také postoj moudrého člověka vůči Bohu. Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 184.

⁵⁷ Srov.: AUER J., RATZINGER J.: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1983, 275-276.

⁵⁸ Srov.: OPATRŇ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci (diplomová práce obhájená na TFJU) České Budějovice 2002, 9.

⁵⁹ „Ustanovte si proto vkládáním rukou episkopy a diákonů hodné Pána, muže vlídné, nikoli lakomé, pravdivé a zkušené. Neboť vám slouží službou proroků a učitelů“(Didaché 15, 1).

vyloučeno ani hlásání slova. Pokyny ke zkoušce osvědčenosti (1 Tim 3,10) nám dovolují činit závěry o praxi úředního ustanovení jáhnů do „úřadu“.⁶⁰

Podle dobře zdůvodněné interpretace 1 Tim 3,10 platí toto rovněž pro jáhenky. To, že ženy úřad diakonátu skutečně vykonávaly, je doloženo již několik desetiletí předtím na základě Řím 16,1. Pavel zde označuje Foibé jako jáhenku obce v Kenchrejích a velmi oceňuje její působení. Protože v kontextu je řeč také o misionářském působení jiných žen, nebylo zřejmě také působení Foibé omezeno pouze na charitativní činnost.⁶¹

Jak ukazují dějiny instituce diakonátu především ve východních církvích, nebyly úkoly úřadu jáhna v jednotlivých místních církvích a epochách stejné. Obecně budou jmenovány známé tři úřední úkoly. Pokud se týká starosti o charitativní úkoly, týkaly se spíše prvních církevních sociálních institutů, než pouze soukromé dobročinnosti. To všechno bylo původně asi spojeno s biskupským úřadem, neboť na základě Flp 1 jsou diakoni společenstvím přiřazeným a podřízeným biskupovi. Jáhen sloužil celé církvi napříč všemi společenstvími (srov. 2 Kor 8 a 9; Sk 2,44n.).⁶²

Celkem vzato je však třeba říci, že biblickou teologii diakonátu není možné vyvozovat ze Sk 6, Flp1,1 nebo 1 Tim 3, ale spíše z poselství Nového zákona jako celku – především obraz Ježíše jako jáhna (Hannes Kramer).⁶³

Bůh nám vychází v ústřety ve svém Služebníku Ježíši Kristu. Jedním ze základních rysů novozákonního pojetí úřadu je (pokud nemá být řízeno libovůlí, módním smýšlením nebo společenskou věrohodností), že hledá svá měřítka a oporu v události Krista.⁶⁴ Spásné dílo smrti a zmrtvýchvstání Krista, smíření, je spojeno s ustavením úřadu, je to Bohem založeno v rámci jednoho aktu. Nikoli tedy něco dodatečného, ale v jednotě spásného dění, je jediným Božím činem ustaveno spásné dílo i služba spáse.⁶⁵

V jedné z hypotéz církevní otcové praví, že apoštolové nepřijali plnost kněžství najednou, ale postupně. Při večeři presbyterát, to je moc konsekrovat eucharistii a při Letnicích vlastní milost episkopátu. Řehoř Naziánský a Lev Veliký říkají, že určitý dar Ducha svatého již dostali při poslání kázat Boží slovo, vyhánět zlé duchy a léčit nemoci v Lk 9,1-6. Je zde totiž

⁶⁰ Srov.: Diakon in: LThK, 179.

⁶¹ Srov.: tamtéž.

⁶² Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, 276.

⁶³ Srov.: ZULEHNER P. M.: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, Ostfildern: Schwabenverlag, 2003, 9.

⁶⁴ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 31.

⁶⁵ Srov.: tamtéž, 34-35.

použito slovo *dynamis*, které je užito v souvislosti s Letnicemi v Lk 24,49 a Sk 1,8. Byla jim tedy také zde prý udělena milost a stálá moc, která se podobá diakonátu – moc exorcismu, péče o nemocné, kázání evangelia. Navíc je zde vazba mezi touto scénou a prvním rozmnožením chlebě, které následuje u Lukáše a Marka. Apoštolové referují po návratu Ježíši o své misii a on s nimi odchází do ústraní a zástupu, který se shromáždil a přijal chléb slova, dá Ježíš také chléb tělesný. Řekl Dvanácti: „Vy sami jim dejte jíst (Lk 9,13)“. Apoštolové poprvé naplňují službu, která později bude jáhenská, totiž rozdělují tajemný chléb, tedy možná ne bez důvodu vidí někteří protestantští exegeté v dvojím rozmnožení chlebě druh anticipace dobročinnosti spojené s celebrací eucharistie, která bude později zvláštní službou diákonů.⁶⁶ Svatý Lukáš ve vyprávění o Poslední večeři (22,26-7) vytváří dojem, že chce dát do souvislosti tuto hodinu ustanovení nového kněžství s myšlenkou služby stolu, která je charakteristická pro diakonát: „Já jsem mezi vámi jako ten, kdo slouží (*ho diakonón*).“⁶⁷ Protože od začátku byla služba dobročinnosti vázána na eucharistii, je přirozené, že diákon má liturgickou funkci. *Didaché* také jasně ukazuje pouto mezi diakonátem a obětí Nového zákona.⁶⁸ Je třeba připravit stůl jak pro hladového, tak i oltář (Pseudo-Jeroným, Izidor ze Sevilly).⁶⁹ Mezi chudé ovšem nepatří jen materiálně chudí.

V poslední době například Jiří Kaňa rozlišuje na základě Nového zákona mezi povoláním apoštolů a povoláním učedníků. Jako učedníci z Lk 10,1-7 se jáhni mají se co nejvíce přiblížit konkrétní životní situaci druhých lidí. Prvotní jsou zde potřeby společenství, proto i povolání k diakonátu by mělo vycházet spíše zdola, od komunity (srov. ustanovení „Sedmi“ v Sk 6,1-6).⁷⁰

V případě apoštola je situace jiná, zde nevolají věřící a jejich potřeby, ale je zde spíše vnitřní teologická nutnost doplnit počet Dvanácti, který představuje záruku, že v Kristu se naplňují dějiny. Jedná se tedy spíše o povolání shora (srov. volba apoštola Matěje v Sk 1,15-26).⁷¹

⁶⁶ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 802.

⁶⁷ Srov.: tamtéž, 810.

⁶⁸ Srov.: tamtéž, 806.

⁶⁹ Srov.: tamtéž, 807.

⁷⁰ Srov.: KAŇA J.: Jáhni a my, Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 86.

⁷¹ Srov.: tamtéž, 86.

1.3 Starokřesťanský diakonát

Starý diakonát zaznamenal vývoj, který si můžeme v rámci prvního tisíciletí rozdělit na tři velké etapy: Církev přednicejská, církev v konstantinovském míru (až do doby Řehoře Velikého) a církev vrcholného středověku. V každé z těchto etap byly podmínky vykonávání ordinované služby biskupů, kněží a jáhnů závislé na roli křesťanských komunit ve světě, ale také na jejich velikosti, vědomí vlastní identity a potřeby misí, evangelizace a na pastoračních požadavcích. Systematický pohled na skutečnosti týkající se diakonátu, ordinované služby, církve, okolního světa, atd., jsou nejlepší zárukou správného uchopení historické podoby a konkrétní realizace trvalého diakonátu.⁷²

1.3.1. Neostřý profil starokřesťanského diakonátu

„První křesťanské generace, nám nezanechaly obrázek jáhna, ale různé skicy.“⁷³ Dokumentace vztahující se ke 2. a 3. století, která se nám dochovala je omezená nebo zlomkovitá. Jak jsme viděli, v novozákonních spisech neodkazuje titul *diakonos* díky svému neostře vymezenému pojmu na funkce přesně postižitelné. Jistě, existence jáhnů je dosvědčena poměrně brzy v rámci strukturované církevní organizace kolem biskupa, který měl za poradce presbytery a za asistenty jáhny. Je ale těžké konkrétně upřesnit rysy jáhenské služby.⁷⁴ Na druhé straně je skutečností, že diakonát v křesťanském starověku musel mít velký význam.⁷⁵

Podle Apoštolských konstitucí (vznik kolem roku 380 v Sýrii) jsou předobrazem jáhnů ve Starém zákoně levité.⁷⁶ Klement Římský vztahuje existenci jáhnů na božské ustanovení, na Boží vůli a spatřuje jejich předobraz ve starozákonních prorocích.⁷⁷ V Prvním listě

⁷² Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 23.

⁷³ FAIVRE A.: „Servir“: les dérives d'un idéal. D'un ministère concret à une étape ritualisée“, in: Diaconat XXIe siècle, 58.

⁷⁴ Srov.: GATZEWEILER: „Le ministère du diaconat dans le Nouveau Testament“, in: Diaconat XXIe siècle, 55-56; FAIVRE: 63: přenáší na úsvit 3. století vznik křesťanského kléru složeného ze služebné triády.

⁷⁵ Srov. např. CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 125.

⁷⁶ Srov.: Const. Apostol. II, 26, 4.5.6. (SCh 320, 239-241), in: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 26.

⁷⁷ Srov.: 1 Clem ad Cor. c. 42, in: FUNK: Apost. Väter, 55n. Klement je sice nucen zde citované místo z Iz 60,17 rozšířit o pro nás rozhodující slova και τους διακόνους εν του πίσται, ale právě to je pro nás důkazem, jak moc mu záleželo na tom, aby diakonát podepřel jako hierarchický úřad.

Korintřanům tvrdí, že *episkopoi* a *diakonoí* mají v komunitách už od apoštolských dob duchovní funkci.⁷⁸ *Didaché* nehovoří o presbyterech, jen o biskupech a jáhněch, kteří jsou nástupci proroků a naplňují ve společenství poslání proroků a učitelů.⁷⁹

V očích Ignáce z Antiochie patřili k pevnému uspořádání hierarchie. Všichni měli proto mít v úctě nejen biskupa a kněze, ale také „jáhný jako Krista“. Bez této třístupňové hierarchie „není možné mluvit o církvi.“⁸⁰ Pokud se týká jejich svěcení a příslušnosti ke kléru, pro jáhný je dosvědčen výraz *cheirotonia*, na rozdíl od např. ustanovení vdov (*katastasis*).⁸¹

Spis *Didaskalia* požaduje, aby v každém městě existoval dostatečný počet jáhnů.⁸² A jak můžeme usuzovat z dopisů Cypriánových,⁸³ muselo být skutečně v každém větším městě k dispozici poměrně dost jáhnů. Synoda v Neocesareji (314 – 325) omezila jejich počet podle Skutků apoštolů na sedm,⁸⁴ ale to neoslazuje důležitost jejich úřadu.⁸⁵ Polykarp klade službu diákonů vedle služby Krista Spasitele: „Ať kráčí v pravdě Páně, který se učinil služebníkem všech (Flp 5, 2).“⁸⁶

Přinejmenším můžeme říci, že jáhni se objevují od 2. století jako pomocníci biskupa a jeho důvěrníci.⁸⁷ Ignác z Antiochie nazývá jáhný svými spoluslužebníky (*συνδοῦλος*: Ef. 2,1 atd.; srov. také *Didaskalia* 11 a 16).⁸⁸ Podobu této asistence je těžké zcela vymezit. V každém regionu jsou ovšem jiné důrazy.⁸⁹ Je jasné, že se odlišuje od „služby stolu“ koncipované jako prosté služby charity. Kromě biskupa jsou jáhni bezpochyby jediní služebníci zapojení „na plný úvazek (*a temps plein*)“ do animace a řízení křesťanských komunit. Vyjadřují péči biskupa vzhledem k církevní komunitě a zároveň se stávají u něho ozvěnou očekávání a

⁷⁸ Srov.: Srov.: 1 Clem 42, 1-5 (Sch 167, 173, 168-171), in: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 20-21.

⁷⁹ Srov.: tamtéž, 22.

⁸⁰ Ad Trall. III 1, in: FUNK: Apost. Väter, 92.

⁸¹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 25.

⁸² Srov.: III 13, 1: FUNK I, 212.

⁸³ Srov.: Ep. 5, 2 (CSEL III 479), kde dává Cyprián radu presbyterům a diakonům, aby vyznavače nenavštěvovali ve vězení houfně (*glomeratim*). Každý kněz si má vzít vždy jen jednoho jáhna jako doprovod. Také se mají obměňovat, neboť když bude u vyznavače spatřován stále stejný klerik, mohlo by vzniknout podezření.

⁸⁴ Srov.: C. 14, in: MANSI II, 546.

⁸⁵ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 94-95.

⁸⁶ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 21.

⁸⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 141.

⁸⁸ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

⁸⁹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 26.

potřeb komunity.⁹⁰ Asistují tak biskupovi v jeho kvalitě správce komunity.⁹¹ P. J.-M. Tillard cituje v této souvislosti Ignáce z Antiochie: „Jáhen činí biskupa blízkého svému lidu, lid blízký svému biskupovi.“⁹² Ve společenství mají roli určitého dozoru a popřípadě mohou být vyslanci nebo autorizovanými reprezentanty u jiných místních církví.⁹³

Až ve 3. století se jáhni profilují více diferencovaně ve vztahu k presbyterům: Nejsou určeni ke kněžství biskupa a nemají „společného ducha presbyteria...“⁹⁴ *Traditio apostolica* 9: „*Non accipiens communem presbyterii spiritum eum cuius participes presbyteri sunt, sed id quod potestate episcopi est creditum*“ („Nepřijímá společného ducha presbyteria, na němž mají účast presbyteri, ale to, co je svěřeno moci biskupa“). Diakon je bezprostředním spolupracovníkem biskupa, zatímco presbyter přebírá spíše jeho liturgické zastupování. Diakon sice nepřijímá ducha presbyteria, ale není mu podřízen, neboť má přímou vazbu na autoritu biskupa.⁹⁵

Ve 4. století se diakonát stabilizuje jako esenciální součástí hierarchie místní církve.⁹⁶ Jáhni byli zaměstnáni materiálními statky církve v obou jeho aspektech, tedy péče církve o chudé i správy církevního majetku.⁹⁷

Aspekt majetku byl ovšem později převzat podjáhný a aspekt charity řeholníky.⁹⁸ Konflikty na konci 4. století, které vyvstaly spolu s „požadavky“ jáhnů odhalují přecenění kultovních funkcí na úkor všech funkcí sociálních a charitativních. Pod vlivem různých faktorů – zákon zdrženlivosti, blokáce počtu jáhnů na Západě založená na teologické alegorii „Sedmi“, konkurence monastické charity, atd. – jáhenská služba bude postupně zbavena konzistence a směřovala k tomu, aby se stala obřadní etapou v klerickém kursu.⁹⁹

⁹⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 141.

⁹¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 46.

⁹² TILLARD J.-M. R.: *L'Église locale, Ecclésiologie de communion et catholicité*, Paris: Cerf (coll. *Cogitatio fidei*, nr. 191), 1995, 212.

⁹³ Druhá osoba místní církve, jáhen, svou službu vykonává v rámci pastoračního vztahu k biskupovi a jeho komunitě a vyjadřuje starost, pozornost Pána vůči svým. TILLARD: *L'Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité*, Paris: Cerf, 1995, 207-212; srov.: COLLINS J.N.: *Diakonia: Re-Interpreting the Ancient Sources*, New York-Oxford: Oxford University Press, 1990, který ve filologické studii představuje etymologii kořene *diakon*.

⁹⁴ Srov.: *Tradition d'Hippolyte*, č. 8.

⁹⁵ Srov.: Diakon in: *LThK*, 178.

⁹⁶ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 26.

⁹⁷ Srov.: Diakon in: *LThK*, 178.

⁹⁸ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 46.

⁹⁹ A. FAIVRE reprezentuje velmi kritickou pozici, když se ptá „jestli diakonát existoval někdy jako trvalý stav/*ordo*“, 75.

Protože asistence biskupa mohla být považována za klíčovou činnost jáhna ve starověku, je nutné poznamenat, že tento rys nebyl zhodnocen v základních textech pro obnovu trvalého diakonátu ani v následných textech a dokumentech místních církví a tím spíše ne v praxi.¹⁰⁰

1.3.2. Diakonát jako služba

V církevním řádu Hippolyta Římského nacházíme ustanovení, že nikoli celé presbyterium, ale pouze biskup má vkládat ruce na kandidáta jáhenství. Jako důvod se uvádí: „*ordinetur non ad sacerdotium, sed ad ministerium episcopi*“ („je ordinován nikoli ke kněžství, ale ke službě biskupa“).¹⁰¹

Toto spojení mezi biskupem a diakonem bylo tak těsné, že bylo někdy srovnáváno se vztahem Krista k jeho Otci: „Jako Kristus nic nečiní bez svého Otce, tak diakon nic bez biskupa (...) jako Syn je posel a prorok Otce, tak je jáhen poslem a mluvčím biskupa.“¹⁰² *Didaskalie* vidí v této jednotě právě ideál, od něhož závisí uskutečnění církve. Proto napomíná biskupy a jáhny: „*unanimis estote (...) et cum diligentia pascite populum unanimiter, quia vos ambo unum corpus esse debetis, pater et filius, quia secundum imaginem dominii estis (...) diaconus sit episcopi auris et cor et anima, quoniam si vos ambo unanimes estis, per concordiam vestram in ecclesia pax est*“ („buďte jednomyslní ... a s láskou paste svorně lid, máte být přece jedním tělem, otec a syn, vždyť jste učiněni podle obrazu Pána ... diakon ať je uchem, srdcem i duší biskupa, protože pokud budete svorní, pro soulad vašich srdcí bude v církvi mír“).¹⁰³ Jistě, taková shoda nebyla vždy dosažena. Při větším kolegiu diakonů nebylo ani možné, aby všichni byli v takové blízkosti biskupa a požívali jeho důvěry. Obvykle to byl jen jeden, který stál v obzvlášť blízkém vztahu. Biskup o něm mluvil jako „svém jáhnovi“.¹⁰⁴ To dalo později podnět ke vzniku arcidiakonátu.¹⁰⁵ V každém případě byl

¹⁰⁰ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 46.

¹⁰¹ Srov.: III 1, 2, in: FUNK II, 103; Apoštolské konstituce (VIII 17, 2, in: FUNK I, 523); a *Canones Hippolyti* (kán. 5, in: De HANEBERG: *Canones Hippolyti*, München, 1870, 66) stanoví právě tak vzkládání rukou jen skrze biskupa, presbyteri pouze stojí vedle: „*adstante tibi cuncto presbyterio cum diaconis*“ (stojí ti po boku presbyterium s jáhny“), jen není zvlášť zdůvodněno.

¹⁰² Srov.: II 30, in: FUNK I, 113.

¹⁰³ Srov.: II 44, in: Tamtéž, 138.

¹⁰⁴ Srov. např. CYPRIÁN: Ep. 5, 2, in: CSEL, 479; Ep. 3, 1, in: CSEL, 469; Ep. 34, 1, in: CSEL, 468.

¹⁰⁵ Srov.: LEDER A.: *Die Diakonen der Bischöfe und Presbyter*, Stuttgart, 1905.

jáhen svým původním určením služebníkem biskupa, v druhé řadě samozřejmě také pomoci kněžím a tím celé církve.¹⁰⁶

Ve 3. století je kněžství, *sacerdotium*, ještě *par excellence* atributem biskupa. Nikde není dosvědčeno, že v době Hippolyta byli členové presbyteria nazýváni *sacerdotes*. Toto označení je pozdější. Tedy filologicky řečeno, je třeba rozumět, že jáhen je svěcen *non ad sacerdotium episcopi, sed ad ministerium eius*. Jáhnové nejsou svěceni pro kněžství biskupa, totiž pro kněžské zprostředkování, které on koná ve jménu Krista – Hlavy. Hippolytova formule tedy říká, že jáhni nejsou svěceni ke kněžskému prostřednictví, které je vlastní biskupské službě v přednicejské církvi. Jinak řečeno nejsou svěceni pro předsedsednictví komunit.

1.3.2.1. *Formy služby*

Protože jáhen je jmenován pro službu biskupa, „*ut faciat, quae ei praecipiantur*“ („aby vykonal, co mu bude určeno“),¹⁰⁷ je zásadně počítáno s tím, že se rozsah jeho služby nenachází v předem přesně stanovených hranicích. Biskupové rádi své jáhny využívali různým způsobem. Tak si Ignác z Antiochie vyžádal jáhna jménem Burrus jako průvodce, když ho vzal na svou cestu zajatce přes maloasijské obce.¹⁰⁸ Diktoval mu svůj dopis Filipánům a do Smyrny a našel v něm „v každém ohledu pomoc a útěchu.“ Když se v jeho biskupském městě Antiochii mezitím utišila bouře pronásledování, učinil církvi ve Filadelfii návrh, že určí jáhna, který se odebere na cestu do Antiochie a poblahopřeje věřícím ke znovunabytému míru.¹⁰⁹ Přes tuto libovolnou použitelnost a bytí k dispozici, která právě patří k podstatě diakonátu, vykryštalizovaly přeci velmi brzy určité funkce, které se mohou označit jako specificky jáhenské. Nachází se podstatně na poli charity, bohoslužby a duchovní správy.¹¹⁰ Je evidentní, že jáhnové v antice měli odpovědnost za skutky lásky ve prospěch sirotků a vdov a také za různé za činnosti spjaté s oblatí katecheze a liturgie.¹¹¹

¹⁰⁶ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 98-99.

¹⁰⁷ Církevní řád sv. Hippolyta, srov. CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 98.

¹⁰⁸ Srov.: Ad Eph. 2, 1, in: FUNK: Apost. Väter, 82; ad Philad. 11, 2, in: FUNK: Apost. Väter, 102.

¹⁰⁹ Srov.: Ad Philad. 10, 1, in: FUNK: Apost. Väter, 101; komunitě ve Smyrně udělal stejný návrh (Ad Smyrn. 11, 2, in: FUNK: Apost. Väter, 105), jen zde nehovoří o jáhnovi, ale zcela obecně o „Božím poslu“.

¹¹⁰ K různým úkolům jáhnů viz SEIDL J.N.: Der Diakonats in der katholischen Kirche, Regensburg, 1884.

¹¹¹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 22.

a) Charitativní činnost¹¹²

Již církevní řád Hippolytův hovoří o tom, že jáhen je ustanoven „*ut aegrotis provideat et episcopo de eis referent*“ („aby měl péči o nemocné a zpravoval o nich biskupa“).¹¹³ Podobně zní pokyn *Didaskalií*: „*Oportet ergo vos, diaconi, visitare omnes, qui egent. Et de his qui tribulantur, renuntiate episcopo*“ („vám tedy náleží, jáhnové, abyste navštěvovali všechny, kdo mají nouzi a o těch, kdo jsou souženi řekněte biskupovi“)!¹¹⁴ *Constitutiones apostolicae* Apoštolské konstituce, *Canones Hippolyti*, *Testamentum Domini nostri* vyzvedají právě tak tuto činnost. Od diakona stále znovu vyžaduje, aby se vyznačoval blahosklonností (laskavostí), milosrdenstvím a starostí o vdovy, sirotky a chudé.¹¹⁵ V modlitbě svčení, která se nám zachovala v *Testamentum Domini nostri*, vyprošuje biskup pro jáhny lásku k sirotkům a vdovám a se zvláštní hořkostí mluví Pastýř Hermův o jáhnech, kteří špatně vykonávají svou službu, protože vzali obživu pro vdovy a sirotky a použili ji pro sebe.¹¹⁶ Tyto všechny texty jasně ukazují, že jáhen byl již brzy pověřován charitativními úkoly. Jan Zlatoústý říká, že diakonát je ustaven od samého Parakléta, protože přesvědčuje lidi v těle, aby napodobovali andělskou službu (*De sacerdotio* III, 4,1-8, SCh 272,142).¹¹⁷

Dílo církevní lásky bylo neseno nejen silným entuziasmem, bylo také organizováno. Dary byly předány biskupovi a jeho úkolem bylo je rozdělit mezi chudé. Biskup totiž věděl nejlépe, kdo je v nouzi a rozdělil dary tak, aby někdo nedostal ve stejný den nebo týden něco vícekrát, a jiný vůbec nic. Vedení péče o chudé tak bylo v rukou biskupa. Máme mnoho příkladů, které ukazují, s jakou péčí a přehledem si biskupové křesťanského starověku vzali chudé za své. Dopisy Cypriána z Kartága obsahují více než jednou toto napomenutí: „Jak je to jen možné, na všechny způsoby je třeba pečovat o chudé. Abychom je ochránili před nouzí, musíme jim poskytnout potřebné prostředky, aby nouze nedokonala na stísněném to, co nedokázala způsobit bouře (pronásledování) na věřícím.“¹¹⁸

Biskup ovšem nemohl stačit tyto úkoly vykonávat sám, zvláště ne v časech pronásledování. Bylo tedy nutné, aby vykonávání péče o chudé svěřil svým

¹¹² Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 100-104.

¹¹³ Srov.: III 3, in: FUNK II, 103.

¹¹⁴ Srov.: III 13, 7, in: FUNK I, 216.

¹¹⁵ Srov. např. POLYKARP: *Ad Philips. 5*, in: FUNK: *Apost. Väter*, 112: Jáhnové musejí být „laskaví, pečliví a mají žít a jednat podle pravdy Páně, který byl služebníkem všech.“

¹¹⁶ Srov.: *Sim. IX 26, 2*, in: FUNK: *Apost. Väter*, 231.

¹¹⁷ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 29.

¹¹⁸ Srov.: *Ep. 14, 2*, in: CSEL III, 510n.

spolupracovníkům, a proto mu nyní byli vedle presbyterů k dispozici také jáhnové. Podle *Testamentum Domini nostri* náleží tento úkol také presbyterům, kteří spolu s diakony po domech navštěvují nemocné (Jedná-li se o přístavní město, měl by diakon čas od času také prohledat pobřeží; snad tam leží trosečníci, kteří by mohli být přinejmenším oblečeni a pochováni. Po únosu dívky měl zahájit rozsáhlé pátrání a zločince měl náležitě poučovat¹¹⁹).

Informování biskupa o nouzi v jeho komunitě byla samozřejmě pouze část charitativních úkolů diakona. Také při převzetí darů a jejich rozdělování mu měl být nápomocný.¹²⁰ *Didascalia* vyžadují dostatečný počet jáhnů především proto, aby mohla být pomoc jednotlivým věřícím doručena co možná nejrychleji. Zatímco tedy církve měla rys rodinnosti, starala se o ty, co byli nejen stíženi materiální bídou, ale chyběla jim navíc vlastní rodina (vdovy, sirotci, cizinci).¹²¹ V této souvislosti ovšem *Didascalia* nehovoří jen o jáhnech, ale také o ženách (které na jiných místech označuje jako „vdovy“), neboť ženám mohly poskytovat nutnou pomoc pouze ženy. Jáhnové se tedy museli omezit na to, že na příkaz biskupa vyhledají pouze muže.¹²² Zvláštním způsobem byl biskup odkázán na presbytera nebo diakona, když on sám z nějakého důvodu nemohl péči o chudé vykonávat. Tak se cítil Cyprián během Deciova pronásledování donucen přenechat péči o trpící nouzí svým klerikům. Rozdělil všechny peníze, které přišly skrze sbírku, mezi klérus, aby větší počet kněží a asi také jáhnů měli k dispozici prostředky k podpoře těch, kdo hledají pomoc.¹²³ V Římě asi ve stejné době papež Fabián (235-250) rozdělil město na sedm obvodů a každý z nich přidělil jednomu jáhnovi.¹²⁴ Také tato opatření měla sloužit lepší organizaci péče.

¹¹⁹ Srov.: DOENS I.: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo*, 45.

¹²⁰ O převzetí darů je řeč v *Didask.* II 27, 3, in: FUNK I, 106, přičemž je zde ovšem přenecháno věřícím, zda chtějí své dary předat skrze jáhna nebo přímo biskupovi. Rozdělování darů mezi klérus je zmíněno v *Const. Ap.* VIII 31, 2, in: FUNK I, 533, mezi chudé (*Past. Herm. Sim.* IX 26,2, in: FUNK: *Apost. Väter*, 231n.; ORIGENES: *In Mt* 16,22, in: PG 13,1450). Z toho se usuzovalo, že jáhnové byli pověřeni správou majetku a v Římě např. „správou pokladny obce a chudých“; často se opakuje požadavek, aby jako jáhnové byli ustanoveni jen takoví muži, kteří se dovedou uchovat svobodní od lásky k penězům (1 *Tim* 3,8; *Didaché* 15,1; POLYKARP: *Ad Phil.* 5,2; *Const. Apost.* VII 13,1). Jen při tom měli tak málo samostatnosti, že lze sotva mluvit o spravování majetku skrze jáhny. Byla to věc biskupů. To nevylučuje, že přesto měli možnost nepoctivě se obohatit (srov. *Past. Herm.* nebo ORIGENES: *In Mt*). Větší svobodu mohli mít také někdy v dobách pronásledování. To je dosvědčeno výslovně dopisy Cypriánovými a tak se vysvětluje také jednání jáhna Vavřince, o němž nás zpravuje legenda předávaná Ambrožem in: *De offic.* II, 28, in: PL 16,141, že rozdělil církevní cennosti dříve, než ho mohli chytit.

¹²¹ Srov.: KAŇA: *Jáhni a my*, 53.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Srov.: *Ep.* 5, 1;7, in: CSEL III, 479,485.

¹²⁴ „*Hic regiones dividit diaconibus*” (“Tyto obvody rozdělil mezi jáhny”), srov: DUCHESNE: *Liber Pontificalis* I, 148.

Víme, že tehdy bylo v Římě pravidelně podporováno okolo patnácti set chudých,¹²⁵ a to by bylo bez pevné organizace sotva možné.

Jáhnové tedy nepracovali zcela samostatně, ale byli vázáni na příslušné pokyny biskupa.¹²⁶ Když museli někdy jednat rychle, aby pomohli chudým, museli to biskupovi minimálně oznámit, aby nevznikly řeči a biskup a jáhen nemohli být postaveni proti sobě.¹²⁷ Také na presbyterech nebyli nezávislí, spíše s nimi museli spolupracovat. *Testamentum Domini nostri* od nich očekává, že budou mýt nemocné a chromé,¹²⁸ mrtvé mazat, oblékat a pohřbívat.¹²⁹ Cyprián je žádá, aby se ujali mrtvol vyznavačů a zapsali den jejich smrti.¹³⁰ Když tedy o několik století později stála v pontifikále Egberta z Yorku tato slova: „*diaconum oportet (...) peregrinorum pedes lavare et mortuorum corpora sepelire*“ („jáhnům náleží //...// umývat nohy poutníkům a pohřbívat těla zemřelých“)¹³¹ odpovídá to, alespoň v prvních čtyřech stoletích skutečnosti a není to pouze zbožná alegorie. Irská sbírka kánonů v kapitole *De gradibus in quibus Christus adfuit* poznamenává: „*Diaconus (fuit Christus), quando lavit pedes discipulorum*“ („Kristus byl jáhnem, když učedníkům umýval nohy“).¹³²

b) Bohoslužba¹³³

U Ignáce z Antiochie čteme: „Je třeba, aby se také jáhni, kteří jsou služebníci tajemství Ježíše Krista, v každém ohledu líbili všem. Neboť nejsou služebníci jídla a pití, ale pomocníci církve Boží.“¹³⁴ Této větě je možné rozumět jen v tom smyslu, že Ignác chce koncipovat službu jídla a pití nikoli jako profánní službu, ale jako službu církvi Boží. Jáhni stojí také když slouží u stolu v prostoru „tajemství Ježíše Krista“. Uskutečňování charity tam má totiž svůj původ. Nikoli nadarmo bylo agapé a eucharistická slavnost v prvních staletích propojeny a stejný smysl mělo také to, když dary, které biskup dal skrze jáhny chudým, byly nejprve

¹²⁵ Srov.: EUSEBIUS: HE VI 43,12, uvádí tento údaj pro dobu Kornelia (251-253), nástupce Fabiána.

¹²⁶ Srov.: Const. Apost. VIII 47,39, in: FUNK I, 577.

¹²⁷ Srov.: Const. Apost. II 32,1, in: FUNK I, 113.

¹²⁸ Srov.: I 34, in: RAHMANI, 83.

¹²⁹ Srov.: II 23, in: RAHMANI, 143.

¹³⁰ Srov.: Ep. 12, in: CSEL II 502n.

¹³¹ Srov.: MARTÈNE E.: De ant. Eccl. rit. II, 33.

¹³² Srov.: VIII 1, in: WASSERSCHLEBEN H.: Die irische Kanonensammlung, Leipzig, 1885, 26.

¹³³ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 104-109.

¹³⁴ Srov.: Ad Trall. 2,3, in: FUNK: Apost. Väter, 92: δεῖ δε και τους διακονου οντας μυστηριων Ιησοῦ Χριστου.

přineseny na oltář během oběti.¹³⁵ To znamená jinými slovy, že kult a charitativní činnost vnitřně souvisejí, jsou svázány a z toho dále plyne, že jáhni, kteří byli zvláštním způsobem povoláni k péči o chudé, mají zvláštní místo „uvnitř obětního místa“.¹³⁶

Proto snad již velmi brzy byly jáhňům přiděleny určité liturgické funkce. Musely to být v první řadě takové funkce, které nějak vyjadřují vzájemnou svázanost kultu a lásky.

Z tohoto hlediska je pochopitelné, že jáhni pomáhali na agapé. Agapé byly na jedné straně hmatatelnou pomocí pro chudé, na druhé straně měly (jak lze dosvědčit od 2. století) ve formě soukromých agapé oddělených, od eucharistické slavnosti, rituální a bohoslužebný charakter. Jáhen měl za úkol navrhnout chudé lidi pro účast na večeři lásky.¹³⁷ Při samotném jídle musel obřadně vnést do temnoty místnosti světlo a v případě, že nebyl přítomen biskup ani kněz, měl také předsedat a udělovat požehnání.¹³⁸

Při nedělní eucharistické slavnosti měl spolupůsobit jako liturg. Platilo slovo Ignáce: „Snažte se slavit pouze jednu eucharistii, neboť je pouze jedno Tělo našeho Pána Ježíše Krista a jeden kalich k sjednocení s jeho krví a jen jeden oltář a je také jen jeden biskup s presbyteriem a jáhny.“¹³⁹ *Didascalía* a Apoštolské konstituce nám dávají o funkcích jáhna při slavení eucharistie dost jasný obraz, který potřebuje jen velmi nepatrně doplnění z jiných pramenů. Před začátkem bohoslužby měli jáhnové nebo alespoň jeden z nich¹⁴⁰ zaujmout místo u dveří kostela.¹⁴¹ Měli být pozorní k vstupujícím¹⁴² a starat se, aby přicházejícím zajistili místa.¹⁴³ Jakmile bohoslužba začala, zavřeli jáhni dveře. Nepustili pozdě příchozí a pamatovali na ně v přímlovách, aby více dbali o pouto lásky.¹⁴⁴

¹³⁵ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 104.

¹³⁶ Srov.: IGNÁC Z ANTIOCHIE: *Ad Trall.* 7,2, in: FUNK: *Apost. Väter*, 93: „Kdo dělá něco bez biskupa, kněze a jáhna, není to čisté“, protože se pak „nachází mimo obětní místo“.

¹³⁷ Srov.: *Const. Apost.* II 28,1, in: FUNK: I, 109.

¹³⁸ Srov.: *Trad. Apost.* 20,6, in: FUNK: II, 113.

¹³⁹ Srov.: *Ad Philad.* 4, in: FUNK: *Apost. Väter*, 99n.

¹⁴⁰ Srov.: *Didask.* II 57,6, in: FUNK I, 162 ustanovuje dva jáhny; a to je také příklad malých církví, a proto může být považován za celkem normální případ.

¹⁴¹ Podle *Const. Apost.* VIII 11,11, in: FUNK I, 495 měli jáhni hlídat pouze mužskou stranu. Dveře na ženskou stranu měly být hlídány podjáhnem, případně podle Apoštolských konstitucí jáhenkami, srov. II 57,10, in: FUNK I, 163.

¹⁴² Srov.: *Didask.* II 57,6; 58,1, in: FUNK I, 162.166; *Const. Apost.* II 58,2-4, in: FUNK I, 167; *Testam. Dom.* I 36, in: RAHMANI, 89.

¹⁴³ Na přesný pořádek byl kladen podivuhodný důraz. Věřící byli rozděleni na určitá místa podle pohlaví a stavu: *Didask.* II 57,8, in: FUNK I, 164. Jáhni měli dbát také na to, aby starší lidé nemuseli stát, zatímco mladí sedí: *Didask.* II 58,5, in: FUNK I, 168.

¹⁴⁴ Srov.: DOENS: *Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen*, 45.

Během bohoslužby se jáhni věnovali svým úkolům. Jedni se nacházeli mezi věřícími, aby se starali o klid,¹⁴⁵ měli dbát o pořádek u dětí při liturgii, zvláště o velikonoční noci.¹⁴⁶ Alespoň jeden však stál u oltáře, aby sloužil při eucharistické oběti.¹⁴⁷ Jemu bylo asi také svěřeno čtení evangelia.¹⁴⁸ Zdá se, že spolupráce při hlásání je svěřena jáhnům v liturgické oblasti již ve 4. století.¹⁴⁹

Na základě sledování bohoslužeb v Jeruzalémě nás poutnice Aetheria zpravuje o tom, že jáhen nikdy nesedí, ale ve službě vždy stojí.¹⁵⁰ Modlitba věřících probíhala také někdy pod vedením jáhnů.¹⁵¹ Při eucharistické liturgii přebírá také službu pořádat a zvat k modlitbě a lámát chléb před tím, než jej biskup začne rozdělovat.¹⁵² Na prvním místě byla jeho příslušnost k liturgii vyjádřena v přípravě darů chleba a vína (které byly vzaty z darů pro potřebné) a především v pomoci při rozdělování přijímání. V Justinově líčení je přinášení darů zmíněno zvláště a tím je vyzdvížen jeho význam.¹⁵³ Hippolytův Církevní řád¹⁵⁴ a Apoštolské konstituce¹⁵⁵ určují tuto úlohu výslovně jáhnům. První významný doklad o tom máme ve slovech Justina mučedníka: „*Li qui apud nos vocantur diaconi, unicuique eorum qui adsunt distribuunt gustanda panem et vinu met aquam, de quibus gratiae actae sunt iisque qui absunt, deferunt*“ („Ti, kteří se u nás nazývají jáhny, rozdělují chléb a víno s vodou, nad nimiž byla pronesena modlitba díky, všem přítomným a nepřítomným odnášejí“).¹⁵⁶ Hlavním úkolem jáhnů je dle Justina tedy *oblatio a communio*.¹⁵⁷

¹⁴⁵ Srov.: Didask II 57,10, in: FUNK I, 166.

¹⁴⁶ Srov.: DOENS: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, 46.

¹⁴⁷ Srov.: Didask. II 57,6, in: FUNK I, 162: „*Diaconorum autem unus semper adstet oblationibus eucharistiae*“ („Jeden z jáhnů vždy asistuje u eucharistické oběti“). Const. Apost. II 57,15 (FUNK I, 165) hovoří o více jáhnech.

¹⁴⁸ Srov.: Const. Apost. II 57,7, in: FUNK I, 161.

¹⁴⁹ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

¹⁵⁰ Srov.: DOENS: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, 32.

¹⁵¹ Při prosbách a litaniích přebíral jáhen úlohu předmodlíciho se, také měl hlasitým voláním vždy znovu věřící vybízet k modlitbě, k pozornosti, k políbení pokoje (Const. Apost. II 57,16-18; VIII 13,2.11, in: FUNK I, 165, 515).

¹⁵² Srov.: Diakon in: LThK, 178.

¹⁵³ Srov.: Apol. I 65,3; 67,5, in: RAUSCHEN: Florileg. Patrist. II, 67,71.

¹⁵⁴ Srov.:XVI 22, in: FUNK I, 111.

¹⁵⁵ Srov.: VIII 12,3, in: FUNK I, 495n., podobně Testam. Dom. II 10, in: RAHMANI, 131.

¹⁵⁶ Srov.: Apol. 65, 5; 67, 5, in: RAUSCHEN: a.a. O., 68, 71.

¹⁵⁷ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 23

Role jáhnů v tom byla významná, neboť byli znalci obce a věděli, co kdo potřebuje. Nesli nemocným a uvězněným jako reprezentanté celé obce slova i svědectví, že nejsou vyloučeni z Boží rodiny.¹⁵⁸

Pozdější svědectví nacházíme v Církevním řádu Hippolytově¹⁵⁹ a ve spisech Cypriánových,¹⁶⁰ v Apoštolských konstitucích¹⁶¹ a v Závěti našeho Pána.¹⁶² Oproti Justinovi zdůrazňují všichni ostatní autoři podání kalicha jako právo, které náleží jáhnovi. Synoda v Niceji¹⁶³ vystupuje pouze proti tomu, že jáhni podávají také kněžím a že přijímají ještě před biskupy, práva samotného se však nedotýká. Co zbylo, se opět svěřuje jáhnům a ti to odnášejí uschovat do pastoforia,¹⁶⁴ aby bylo možno podat nemocným doma.

Mimo nedělní slavení eucharistie sloužili jáhni presbyterům, když přinášeli svatou oběť ve vězeňských celách vyznavačů.¹⁶⁵ Také asistovali biskupům při udělování svátostí. Vedli křtěnce ke křtitelnici, stáli s nimi ve vodě, vykonávali mazání, podávali po křtu med a mléko, při biřmování nesli nádobu s olejem, při biskupském svěcení drželi evangeliář nad hlavou vyvoleného. Zatímco se většinou hovořilo o asistenci, zdá se, že zvláště v oblasti duchovní péče o nemocné bylo možné samostatné jednání. Samostatné vedení křestních slavností jáhnem je dosvědčeno již synodou v Elvíře na začátku 4. století (DH 121).¹⁶⁶

Cyprián z Kartága nás zpravuje o tom, že v nutném případě mohlo být smíření hříšníků vykonáno také skrze jáhny,¹⁶⁷ synoda v Elvíře nám tuto praxi potvrzuje.¹⁶⁸ K tomu je ale třeba říci, že svátostnost tohoto aktu tehdy nebyla brána v úvahu v dnešním slova smyslu. V kající praxi 3. a 4. století stál totiž v popředí více *pax cum ecclesia*, než smíření s Bohem.

V každém případě byl jáhen na základě svého úřadu bezprostředně blízko nejsvětějšího tajemství. Toto těsné sepětí s ním bylo již velmi brzy pocíťováno jako nejvyšší vyznamenání, takřka jako nejvnitřnější jádro jáhenského úřadu. Služba jáhnů bývala často přirovnávána ke

¹⁵⁸ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 54.

¹⁵⁹ Srov.: 16,25, in: FUNK, 212.

¹⁶⁰ Srov.: De lapsis 25, in: CSEL III 255, 15.

¹⁶¹ Srov.: VIII 13,15, in: FUNK I, 519.

¹⁶² Srov.: II 10, in: RAHMANI, 133.

¹⁶³ Srov.: C. 18, in: MANSI II, 675; tomu odpovídá in: Testam. Dom. II, 10, in: RAHMANI, 133, že jáhen presbyterovi přijímání nepodává, ale odkryje mu patenu nebo pyxidu a presbyter si sám vezme svatou způsobu.

¹⁶⁴ Srov.: Const. Apost. VIII 13,17, in: FUNK: I 518.

¹⁶⁵ Srov.: CYPRIÁN: Ep. 5,2, in: CSEL III, 479.

¹⁶⁶ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

¹⁶⁷ Srov.: Ep. 18,1, in: CSEL III, 524.

¹⁶⁸ Srov.: C. 32, in: MANSI II, 11.

službě andělů před Trojediným (používali symbolicky liturgické vějíře tzv. *rhipidia* nebo *hexapteryga* na základě odkazu na Iz 6,1-7, kde se hovoří o serafech).¹⁶⁹

Takové pochopení diakonátu sebou konečně neslo také to, že se od jeho nositelů vyžadovala životní forma, která odpovídala blízkosti mysteriu. Již Ignác dochází k poznání, že jáhen je „služebník tajemství Ježíše Krista“ a dodává, „že musí jednat tak, aby se všem líbil a „jako ohně se musí chránit před obviněním.“¹⁷⁰ Také Cyprián motivuje jejich bezúhonnost tím, že jsou určeni pro oltář a obět'.¹⁷¹ Také proto vyžaduje odpovídající přísné přezkoumání před připuštěním k diakonátu, aby žádný nehodný ke službě oltáře nedospěl.¹⁷² Že vykonávání tohoto úřadu od svého nositele vyžaduje také vysoké mravní kvality, především nezištnost, to bylo také již tehdy známo. Se zvláštním důrazem na to proto poukazují *Didaskalia* napomenutím: „Tak, ó jáhnové, je třeba také vám jednat! Když také Pán nebe a země nám sloužil a kvůli nám všechno trpěl a snášel, o to víc my musíme pak takto jednat vůči svým bratřím, abychom přece byli napodobiteli Krista a dosáhli jeho postoje!“¹⁷³ Synoda v Kartágu v roce 254 stanoví, že svěcení má být uděleno jen takovým kandidátům, které lid uzná jako toho hodné.¹⁷⁴

c) Duchovní péče¹⁷⁵

Činnost, kterou presbyter a jáhnové vykonávali v domech věřících, byla nejprve charitativní. Měli přinášet pomoc v četných materiálních potřebách. S tím se ovšem pojila také duchovní péče. Biskup musel vědět, jaký je nábožensko-mravní stav v jeho obci. Presbyter a diakoni, kteří při svých návštěvách v domech přišli do styku se všemi vrstvami obyvatelstva mohli poznat, jaké problémy lidmi hýbou, a mohli tak biskupovi nejlépe referovat o poměrech v obci. Mnohé těžkosti mohli řešit sami.¹⁷⁶ Když například vyznavači, kteří si odpykávali svou odvahu víry ve vězení, často nevěděli, jak se mají chovat k prosebníkům, kteří si od nich vyžádali doporučující dopis, aby opět mohli získat

¹⁶⁹ Srov.: DOENS: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, 51.

¹⁷⁰ Srov.: Ad Trall. 2, in: FUNK: Apost. Väter, 92.

¹⁷¹ Srov.: Ep. 72,2, in: CSEL III, 777.

¹⁷² Srov.: Ep. 67,4, in: CSEL III, 738n.

¹⁷³ III 13,2-4, in: FUNK I, 214.

¹⁷⁴ Srov.: LÉCUYER: Der Diakonat nach den kirchlichen Lehräusserungen, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 205

¹⁷⁵ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 109-112.

¹⁷⁶ Srov.: Didask II 44,3, in: FUNK I, 138.

společenství s církví, jáhni jim měli poradit, jak se správně rozhodnout. Věděli, kdo je toho hoden, a znali požadavky evangelia obecně lépe než vyznavač. Tak mohli zabránit mnohým ukvapeným případům znovupřijetí do církve.¹⁷⁷ Ostatní náležitosti museli předkládat biskupovi, aby rozhodl.¹⁷⁸

Pro věřící platila zásada: Nejprve předkládat své žádosti jáhnovi a skrze něho biskupovi. *Didaskalie* k tomu dokonce dávají odůvodnění, že také k Bohu nepřistupujeme přímo, ale skrze Krista.¹⁷⁹ To bylo pro biskupa značné odlehčení. Nebyl tak zatěžován, zvláště pokud mu jáhni předkládali různé záležitosti pouze jednou týdně, zpravidla v neděli (*Testamentum Domini nostri*).¹⁸⁰

Uvnitř společenství byli péči jáhnů zvláště svěřeni katechumeni. Dle Apoštolských konstitucí se mělo přihlášení do katechumenátu dít prostřednictvím jáhna.¹⁸¹ *Testamentum Domini nostri* hovoří o tom, že jáhni navštěvovali domy katechumenů, nerozhodné povzbuzovali, nevědomé poučovali.¹⁸² V čem spočívalo toto vyučování, není ovšem z tohoto místa jasné. Víme, že pro vyučování katechumenů byli ustanovováni vlastní učitelé (*doctores*). Mohli to být jistě i jáhni s odpovídajícími schopnostmi, nemůžeme ale tvrdit, že by to patřilo k běžným úkolům jáhna.¹⁸³ V katechezi prvotní církve, kde *communio* předchází *traditio* a v mystagogii ležela zřejmě na jáhnech zejména úloha otevřené náruče církve, atmosféry přijetí, vytváření rodinného ovzduší při mši, atd.¹⁸⁴

Podobně i ve vztahu ke kajícím. *Testamentum* hovoří o tom, že jáhen měl prozkoumat provinění a podat zprávu biskupovi (I, 37, in: RAHMANI, 91). Musel kajícíky poučovat a to nespíš tak, jak to chápe Cyprián, aby byli pozorní vůči podmínkám, které musejí splnit pro opětné přijetí zpět do společenství (Ep 15,2, in: CSEL III, 514).

¹⁷⁷ CYPRIÁN si sice stěžuje (Ep. 15,16, in: CSEL III, 513-517), že klerikové této povinnosti nedostáli, zdůrazňuje však výslovně, že „již dříve bylo běžné, aby jáhni v církvích vedli svými radami a pokyny Svatých Písem přání mučedníků.“

¹⁷⁸ Srov.: Didask II, 44,3, in: FUNK I, 138.

¹⁷⁹ Srov.: II 28,6, in: FUNK I, 108.

¹⁸⁰ Srov.: I, 34, in: RAHMANI, 81.

¹⁸¹ Srov.: Const. Apost. VIII, 32,2: “*qui primo ad mysterium pietatis accedunt, episcopo vel presbyteris per diaconos adducantur et causae exquirantur, quare se ad verbum Domini adiunxerint*” (“ti, kteří poprvé přichází k tajemství zbožnosti, ať jsou přivedeni skrze jáhny k biskupovi nebo ke kněžím a ať jsou zkoumány důvody, proč se chtějí připojit ke slovu Páně”).

¹⁸² Srov.: I, 34, in: RAHMANI, 81, “*Circumlustret domos catechumenorum, ut confirmet titubantes, erudiatque ignorantes*” (“Ať navštěvují domy katechumenů, nerozhodné utvrzují a nevědomé ať poučují”).

¹⁸³ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 111.

¹⁸⁴ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 21.

Zda a do jaké míry byli věřící svěřeni duchovnímu vedení jáhnů z pramenů dostatečně nevyplývá. V Pseudo-Klementinské literatuře jsou sice věřící napomínáni, aby přijímali *doctrina fidei* od biskupů, od presbyterů *monita vitae* a od jáhnů *ordo disciplinae* (*Recognitiones*, III, 66, in: PG I,1311 B), ale taková a podobná místa mohou být interpretována také tak, že v nich vidíme narážku na různé disciplinární pokyny, které jáhen pronášel během bohoslužby.¹⁸⁵

Větší vliv a větší odpovědnost získali, když se stali poměrně samostatnými duchovními správci ve společenství. Na přelomu 3. a 4. století, kdy společenství na venkově nemohla být již spravována pouze z biskupských měst, se biskupové snažili také do venkovských společenství ustavovat presbytery a z důvodu jejich nedostatečného počtu prý svěřovali správu i jáhnovi.¹⁸⁶ Diakoni šli však ochotně do nových míst, přisvojili si místa presbyterů, protože *episkopoi* a *presbyteroi* neradi opouštěli města. Arianismus navíc zkompromitoval episkopát a v době biskupů a presbyterů prahnoucích po moci a penězích byli diakoni více v kontaktu s mnichy a obyčejnými lidmi a tak měli ve 4. století větší popularitu.¹⁸⁷

Prvním svědectvím o tom je kánon 77 synody v Elvíře (r. 306): „*Si quis diaconus regens plebem sine episcopo vel presbytero, aliquos baptizaverit, episcopus eos per benedictionem perficere debebit*“ („Pokud jáhen, který řídí lid bez biskupa nebo presbytera někoho pokřtí, biskup to musí dokonat svým požehnáním“). Je zde vidět relativní samostatnost (*regens plebem*), ale i právo křtít – požehnání biskupa je nejspíš biřmování. Jak často se setkáváme s takovými jáhny-faráři je těžké usuzovat, prameny jsou v tomto ohledu velmi skoupé. Nařízení synody v Antiochii (r. 341), která jáhnům zapovídá, aby opouštěli své fary, nám nedovoluje příliš konkrétně usuzovat na samostatné jáhny – duchovní správce.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 111.

¹⁸⁶ Srov.: tamtéž, 112.

¹⁸⁷ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 29.

¹⁸⁸ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 112.

1.3.3. Diakon a biskup

Byla to eucharistie a služba biskupa, kolem které se v církvi od počátku vše, včetně diakonátu, utvářelo.¹⁸⁹ Na biskupech jako nástupcích apoštolů závisí oba úřady, presbyterát i diakonát.¹⁹⁰

Ve starokřesťanské typologii úřadů, jak jí nacházíme ve spisech Ignáce z Antiochie, je biskup obrazem Otce, *presbyterium* je jako senát apoštolů a jáhny „je třeba ctít jako Ježíše Krista“ (*Trall.* 3,1). To uvádí jáhna do zvláštního vztahu s biskupem i když je jmenován na třetím místě za kněžími: „Dobry jáhen je poddán biskupovi jako milosti Boží a presbyteriu jako zákonu Ježíše Krista“ (*Magn.* 2,1). Narážíme zde na židovské pojetí kněžstva, kde kněz ve společenství synagogy měl oficiální úlohu vykládat Zákon. To neponechává jáhna v křesťanské ekleziologii podřízeného knězi. *Diakonia* má vrcholný bod v biskupovi (*Phil.* 1,1). Presbyteri jsou zase pomocníci biskupa ve výkladu zákona i když i jáhni mají být posloucháni „jako Boží zákon“ (*Smyrn.* 8, 1). V biskupovi vrcholí *potestas apostolica*. Hermův pastýř vidí jasně diakonii jako záležitost biskupa, který ji vykonává prostřednictvím jáhnů.¹⁹¹ Podle Origenova vyjádření je biskup služebníkem všech.¹⁹²

Pouto mezi biskupem a diakonem je zvláště jasně vyjádřeno ve spise *Didascalia apostolorum*:¹⁹³ „Levita a vládce kněží je biskup. On je služebník slova a prostředník, on je pro vás jako Otec. Označil vás vodou, je vaší hlavou, vůdcem, mocným králem a vede vás na místě Všemohoucího. Vzdejte mu úctu jako Bohu, neboť on u vás zaujímá místo všemohoucího Boha. Máte milovat jáhny, protože jsou pro vás jako Mesiáš. Jáhenkám přiznejte úctu, neboť jsou na místě Ducha svatého, presbyteri mají pro vás zaujímat místo apoštolů. Vdovy a sirotci mají být v viděny jako oltář. Dávejte dary osobám nebo prostřednictvím jáhnů biskupovi, on ví, kdo je potřebný a co kdo potřebuje, on vede každého.“¹⁹⁴

¹⁸⁹ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 13.

¹⁹⁰ Srov.: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 23.

¹⁹¹ Srov.: tamtéž, 24.

¹⁹² Srov.: *Comm. in Mat.* 16,8, in: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 23

¹⁹³ 2. polovina 3. století, ed. by CONOLLY H., Oxford, 1969. Tento spis známe až od roku 1854 v jeho syrské podobě. O diakonkách a diakonech se zde hovoří zejména v souvislosti s charitativním dílem. Biskup je představen jako starozákonní patriarcha, který řídí komunitu prostřednictvím diakonů a diakonek. Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 31.

¹⁹⁴ *Didascalia* 36-37, in: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 26.

Jáhni vystupují jako prostředníci mezi věřícími a biskupem, protože věřící k nim měli k důvěře. K Bohu nepřichází také nikdo jinak, než skrze Mesiáše. Také pro biskupa byl jáhen prostředníkem, jako pro Mojžíše jeho mluvčí Áron (Ex 7,1). Diakon je tedy jako prorok biskupa. Nikdo nemá mluvit špatně proti biskupovi a jáhnovi, jejichž prostřednictvím je možné slyšet evangelium (srov. *Didascalia*, 38-39). „Jste utvořeni dle obrazu božství, jáhen má vše oznamovat svému biskupovi jako Mesiáš Otci. Jáhen má zařídit vše, co mu náleží, biskup se postará o ostatní. Je uchem, ústy, srdcem a duší biskupa. Jsou dva v jediné vůli. A ve vaší jednomyslnosti také církev nalezne pokoj.“¹⁹⁵ Na tuto trinitární vizi církevního úřadu naráží také Pseudo-Atanasius, který hovoří o třech prvcích jednoho a téhož řádu: *Episkopos, presbyter a diákon* jsou *homoúsioi* (soudopodstatní).¹⁹⁶

Pokud shrneme schéma, které uvádějí *Didascalia* 40, můžeme říci, že biskup je nástupcem apoštolů a obrazem Otce, v něm mají vrchol církevní funkce. Kněží jsou spolupracovníky biskupa v apoštolském úřadu (*ad sacerdotium episcopi, eis hieratikén táxin*), jáhni spolupracovníci v apoštolském řádu (*ad ministerium episcopi, eis diakonikén táxin*), jsou obrazem Ježíše Krista, vykonávají službu Mesiáše a mezi presbytery a diakony je akcidentální vazba v té míře, v jaké kněz zastupuje biskupa například v eucharistickém slavení a ve farnosti.¹⁹⁷

Jáhen i kněz vycházejí od biskupa, vícero kněží tvoří kolegium, u jáhnů je významná spíš vazba každého osobně na biskupa. V biskupovi je kněžská a diakonická funkce nerozdělená, pokud se předává dále, může se dělit do dvou úřadů. Tyto úřady jsou pak v takové míře odděleny, že ve staré církvi mohl být jáhen vysvěcen na biskupa a že kněží nesměli vykonávat úkoly jáhnů i když před tím byli jáhny a jáhni nesměli vykonávat úkoly kněží. Dále kněží tvoří shromáždění okolo biskupa a s ním kolegium, zatímco jáhen je spojen s *ministeriem* biskupa a jeho diakonií.¹⁹⁸

V tomto kontextu se není čemu divit, že se objevovaly různé tendence jáhnů přivlastňovat si místa presbyterů a docházelo k neshodám, jak nám dosvědčuje například Jeroným (4. století)¹⁹⁹ nebo Cyprián z Kartága, kde jáhni hráli důležitou roli při uprázdňení biskupského stolce.²⁰⁰

¹⁹⁵ *Didascalia* 48, in: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 27.

¹⁹⁶ Srov.: *De Trinitate* 1,27, PG 28,1157B, in: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 28.

¹⁹⁷ Srov.: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 28.

¹⁹⁸ Srov.: tamtéž, 29.

¹⁹⁹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 28

²⁰⁰ Srov.: tamtéž, 25

1.4 Po Konstantinovském obratu

Tento významný obrat, ke kterému došlo v životě církve, se poměrně výrazně odrazil také v praxi diakonátu a celkové poměry, které se ustavily v tomto období, vedly nejspíš také k jeho postupnému úpadku.

1.4.1. „Vstup mas“ do církve

Křesťanství se v rámci Římského impéria velmi brzy rozšířilo zejména v městském prostředí. Představuje tam minoritu v kontextu charakterizovaném záplavou kultů a praxí civilního náboženství zbožštění císaře. Od tolerančního ediktu Konstantinova v roce 313 počet křesťanů začíná významným způsobem stoupat a v roce 380 učiní Theodosiův edikt z pravověrného křesťanství státní náboženství, čímž dá podnět ke vzniku společenského řádu, zvaného *křesťanstvo*, kdy je společenský prostor zaměřen na splynutí s náboženským prostorem. K tomu dojde se „vstupem mas“ do církve. Tento fenomén nenastal ze dne na den, rodí se několik desetiletí od 4. do 5. století. Měl mnohé důsledky v životě církve a v organizaci komunit. Až do 4. století byla ve městě skutečně jen jedna komunita, která se shromažďovala v den Páně kolem jednoho eucharistického stolu za předsednictví biskupa obklopeného svým presbyteriem a za asistence jáhnů, opravdových „pastoračních pracovníků“ pracujících každý den v animaci a řízení komunity.

„Vstup mas“ do církve má za následek množení komunit ve městě a brzy i na venkově. Těm budou předsedat presbyteri, tedy *sacerdotes secundi meriti* (kněží druhého řádu - tento výraz se tehdy objevuje v obřadech kněžského svěcení), kteří předsedají komunitám ve společenství s biskupem.²⁰¹ Řešením mohlo být rozmnožení počtu biskupů. Bylo zvoleno jiné řešení, které spočívalo v novém definování vztahu mezi biskupem a presbytery.²⁰² Toto „roztříštění“ presbyterátu vedlo také k rozdělení sboru diákonů. Začátek konce diakonátu skutečně splývá s postupujícím nastolením církve mas a zřízení křesťanstva. Jáhenská služba nepřežila (nebo přežila pouze jako ritualizovaná etapa) hluboké změny konce starověku.²⁰³

²⁰¹ Srov.: GY P-M.: „La théologie des prières anciennes pour l'ordination des évêques et des prêtres“, in: *Revue des science philosophiques et théologiques* 58 (1974), 599-618.

²⁰² Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 44.

²⁰³ Srov.: tamtéž.

Veronský sakramentář již nahlíží diakonát jako přechodný a o diakonátu hovoří výhradně jako službě svatého oltáře.²⁰⁴

1.4.2. Krize diakonátu

Konstantinovský „obrat“ a především privilegované vztahy, které učinili z křesťanství náboženství Impéria, zdůrazňovaly silně strukturaci kléru podle modelu hierarchie moci a civilních funkcí. Už se nezdůrazňovalo, že obojí, tedy kněžství i diakonát, má svůj vrchol v episkopátu, že biskup stojí v čele obou sborů a přijímá podporu v oblasti kněžské od kněží a v oblasti diakonátu od jáhnů.²⁰⁵ Triangulární klerikální struktura (biskup, presbyteři a diákon), začíná směřovat k pojetí více lineárnímu: jednoznačná podřízenost kněžím (*sacerdotes*).²⁰⁶ V podřízenosti pověřenému knězi žili diákon ve venkovských farnostech. A tak rozptýlení diákonů v této situaci se zdá být počátkem jejich *sacerdotalizace*.²⁰⁷

Hnutí, které chtělo vidět diákon v blízkosti biskupa, pomáhá v reakci na toto rozptýlení na venkově znovuseskupením určitých diákonů v katedrálních kapitulách. Dochází k zařazování diákonů do kapitul, mezi kanovníky, a nakonec k jejich absorpci katedrálním klérem.

První čtyři století přinesla diakonátu vzestup. O situaci na konci 4. století vypovídá spis, dlouho připisovaný svatému Augustinovi, který však je nyní tradován s dílem Ambrosiastera.²⁰⁸ Nese zvláštní název *De iactantia Romanorum levitarum*.²⁰⁹ Autor zde vyjadřuje názor, který se příležitostně objevuje, že totiž diakon v žádném případě nestojí za kněžími, nýbrž stojí na stejné úrovni. Ze stejného pramene musel mít informace i Jeroným,

²⁰⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 28.

²⁰⁵ Srov.: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 25.

²⁰⁶ Srov.: DIVOUR, FAIVRE: V^e-XXe siècle. Les diacres meurent et ressuscitent, in: Notre histoire 137 (1996), 16. Faivre sám pak připomíná také některá obvyklá vysvětlení zmizení diakonátu: „Uložení zdrženlivosti, absorpce kultovními funkcemi, propůjčení charitativních rolí jiným subjektům, zvýrazněná dichotomie mezi charitou a bohoslužbou, nadhodnocení kněžské symboliky na újmu charitativních služeb, postupné oslabení antické městské kultury“; srov. FAIVRE: „Servir“: les dérives d'un idéal. D'un ministère concret à un etape ritualisée, 58.

²⁰⁷ Srov.: DE CLERCK P.: Des laïcs ministres des sacrements?, in: La Maison-Dieu 194 (1993/2), 33. Tendence, která vrcholí v scholastické teologii a která pojímá službu (*ordo*) jakožto kněžství. Tato syntéza se nemohla realizovat dříve než po zmizení trvalého diakonátu. Zanedbává také svátostnost episkopátu.

²⁰⁸ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 112.

²⁰⁹ Srov.: CSEL 50 193-198, doba sepsání asi r. 376, in: PRAT F.: Les prétentions des diacres romains au quatrième siècle, in: RSR 3 (1912), 463 nn.; srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 112.

protože podobně jako Ambrosiaster se v dopise Evangelusovi snaží uvedenou tezi vyvrátit.²¹⁰ To svědčí o situaci, kdy římstí jáhnové si zvykli některé sobě příslušející služby během času přenechávat nižším klerikům. Nechtěli už nosit svaté nádoby, podávat kněžím vodu, přisvojili si právo i na to, co náleží kněžím. Při soukromých agapé v domech zaujali místo presbyterů a rozdávali požehnání. Vyznačovali se nekonečnými návštěvami, rozmanitými řečmi, a vzhledem k jejich postavení nebylo jejich donášení bez účinku. Někteří se jich tedy báli, jiní lichotili, další podpláceli. Z diakonátu se tak stal poměrně výnosný úřad. Jeroným tvrdí, že pokud se týče peněz, musel by každému jáhnovi presbyter závidět: „*Si ex diacono ordinatur presbyter, noverit se lucris minorem*“ („Pokud je jáhen vysvěcen na kněze, jeho příjmy se ztenčí“).²¹¹ Ovšem toto se týká Říma a může to být také tendenční a jednostranné.

První kritika, kterou si Ambrosiaster dovolil, je jev, že časem v církvi vznikly další nižší úřady.²¹² Je zajímavé, že vidí pýchu v tom, že vodu knězi podává místo jáhna podjáhen. Je pochopitelné, že se jáhni snažili časem některé své úkoly přenést na jiné. Ale je otázkou, pro jaké jiné úkoly se chtěli na konci 4. století uvolnit. Vidíme, že opouštějí různé oblasti práce, ale nevíme, co nového na toto místo nastupuje. Je pravdou, že v charitě od přelomu 4. a 5. století již větší roli nehráli.²¹³

Další věcí byla správa majetku. Na konci 4. století musel biskup přenechat tuto starost ekonomovi; Chalcedon (r. 451) z toho udělal zákon. Synoda v Toledu (r. 655) určila, že i jáhen může za jistých okolností rozdílet církevní majetek. Jako ekonomové však často ustanovování nebyli.²¹⁴ Tím byl často presbyter nebo arcijáhen.

Jaké činnosti se tedy jáhni ve druhé periodě svých dějin věnovali? Pomohou nám to objasnit dopisy Řehoře Velikého psané pro jáhna jménem Honoratus, které obsahují například prosbu, aby přijal k sobě biskupa Anastasia, kterého vyhnal císař. Jiný jáhen, Savinian, je papežem vyslán, aby předal dopis konstantinopolskému biskupu Janovi a v dopise se sděluje, že jáhen mu situaci ústně lépe vysvětlí.²¹⁵ Jindy byli posíláni s dopisy, s blahopřáními do Říma, k jiným biskupům, na císařský dvůr. Někdy vystupovali jako poslové nebo papežští nunciové.²¹⁶

²¹⁰ Srov.: Ep. 146, in: CSEL 56, 308nn.

²¹¹ Ep. 146, 2, in: CSEL 56, 312.

²¹² Srov.: De eccl. off. II 6, in: HITTORP, 161b.

²¹³ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 113-115.

²¹⁴ Srov.: tamtéž, 116.

²¹⁵ Srov.: tamtéž, 117.

²¹⁶ Srov.: tamtéž, 118.

Často na náhrobcích římských jáhnů čteme nápisy jako například *cantor Davidici carminis*. Umění zpěvu tenkrát pěstovali se zvláštní láskou. Jáhen se cítil především jako *minister altaris*. Až v druhé linii stála péče o chudé. Amalar z Metz se na začátku 9. století dočetl u Jeronýma, že jáhen má dle knihy Skutků úkol u stolu Páně a úplně zapomněl, že měl také charitativní úkoly. Neporozuměl slovu „služba stolu“ v původním významu a vztáhnul to jen na kult (*mensa Domini*).²¹⁷

Zprávy a různá synodální rozhodnutí o jáhnech z tohoto období jsou většinou zaměřeny na organizaci liturgického života. Například synoda v Tarragoně (r. 516) hovoří o střídání v zajištění bohoslužby v kapitulách: V jednom týdnu musí matutinum a nešpory recitovat kněz, v druhém jáhen. Jáhen má před velikonoce donést z katedrály křížmo (synoda ve Vaison, r. 442). Synoda v Paříži (r. 829) ještě ovšem stanovila, že se nesmí sloužit mše bez jáhna.

O jiných činnostech nemáme v listinách jednoznačné zprávy (ani co se týče udílení svátostí a farní správy). Příležitostně působili jako samostatní duchovní a spravovali malou oratoř na venkovských dvorcích. Kánon 12 synody v Emerita (r. 666) zajistil biskupům právo stáhnout jáhny zpět z venkovských farností a spojit je s katedrálou. Je to pochopitelné, jáhen je svěcen *ad ministerium episcopi*. V raném středověku k tomu však přistoupily ještě jiné důvody. Nebyla to výhoda ani pro vzdělání ani pro disciplínu kleriků, když trávili čas daleko od biskupského sídla na venkovské oratoři. Biskup byl navíc povinen zajistit sobě podřízeným klerikům vzdělání. Synoda v Římě (r. 826) dává biskupům právo své kleriky vyloučit z duchovní správy, dokud si neosvojí potřebné znalosti (kán. 4). To mohlo být zajištěno jen v biskupském sídle. Proto se kapitulní zákonodárství snažilo shromáždit kleriky katedrály ke společnému životu.

Chrodegang uvádí ve svém zákonodárství jako činnost jáhnů především účast na chórové modlitbě. Najdeme tam také poznámku, že vykonávali manuální práci, neboť zahálčivost je nepřítel duše.²¹⁸ V neděli nebo ve svátek doprovázeli kněze do ženského kláštera ke slavení eucharistie a asistovali mu při ní. Neměli již žádnou mimoliturgickou zvláštní funkci.²¹⁹

Souběžnost úřadu jáhnů a presbyterů, jejichž funkce se částečně prolínaly a které si – především pokud se týká církevního vlivu – konkurovaly, vedla k tomu, že si také presbyteri postupně přivlastňovali úkoly jáhnů, hlavně v liturgické oblasti.²²⁰ To se týká například

²¹⁷ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 120.

²¹⁸ Srov.: *Aachener Regel*, kán. 19, *Chrodegang regel*, kán. 9, in: MANSI XIV, 335.

²²⁷ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 122.

²²⁰ Srov.: *Diakon* in: LThK, 178.

nařízení o podávání eucharistie pouze ve výjimečných případech (když nebyl přítomen žádný kněz, atd.), s kterým se setkáváme už u Hippolyta. Také asistenci při křtu postupně přejímali presbyteri.²²¹

Klérus Římského impéria zapomíná na služebnou funkci a upřednostňuje sakrální pojetí kněžství. Na diakony důsledky tohoto pojetí dopadnou jako první. K tomu můžeme přičíst vliv Dionysia Pseudoareopagity na Východě i na Západě koncem 5. století.²²² Díky snahám podřídit jáhny presbyterům (Ambosiaster a Jeroným) byla osobitost jáhnů jako bezprostředních spolupracovníků biskupa zatlačena a ještě před koncem prvního tisíciletí je diakonát nakonec zbaven svých funkcí²²³ a zůstává jen ritualizovanou etapou na cestě ke kněžství presbyterů. Příkaz z Hippolytova církevního řádu, který se opakuje v lehce pozměněné formě v *Testamentum Domini nostri*,²²⁴ byl takto převzat do spisu *Statuta ecclesiae antiqua*.²²⁵ Jak bylo ovšem naznačeno, v něm byl kánon z církevního řádu Hippolyta trochu zkrácen. Nenacházíme zde formuli *ad ministerium episcopi*, ale *non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur*.²²⁶ V této zmrzačené formě vstoupil kánon také do pozdějších, na Statutách závislých knih. Každopádně to přispělo k přesvědčení uchovanému do dnešních dnů, že specifické úkoly diakona spočívají v pouhé službě a že na kněžství nemá žádný podíl.²²⁷ Občas to bylo ze strany církve se zvláštní ostrovní

²²¹ Srov.: tamtéž.

²²² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 40.

²²³ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

²²⁴ Srov.: I 38, in: RAHMANI: Testamentum Domini nostri Iesu Christi, Mainz, 1899, 91n.

²²⁵ Srov.: C. 92, in: MUNIER Ch.: Les Statuta ecclesiae antiqua, Paris, 1960, 96.

²²⁶ Důvod tohoto zkrácení není zcela jasný, především proto, že se tím stal nesrozumitelný samotný obřad vzkládání rukou biskupa: Amalar z Metz je jeden z prvních, koho to napadlo: „*Est libellus apud nos de sacris ordinibus, nescio cuius auctoris, qui dicit solum episcopum debere manus imponere super diaconum*“ („Máme u nás knihu o svátosti svěcení, nevím, kdo je autorem, v níž se říká, že na jáhna má vkládat ruce pouze biskup“). Ptá se dále, zda autor tohoto spisu chce být učenější a světlejší než Apoštol, podle něhož také ostatní vzkládají ruce na diakona (*De eccl. Off.* II, 12, in: HITTORP, 164b). Příležitostně se tento předpis porušoval a dovoľovalo se také presbyterům společně s biskupem provádět vzkládání rukou. Tomu odpovídala v mnoha liturgických knihách obsažená rubrika, která byla pro jáhenské svěcení tímto způsobem rozšířena: „*Diaconus cum ordinetur solus episcopus (...) manum imponat; reliqui omnes sacerdotes iuxta manum episcopi caput illius tangent...*“ („Když je svěcen jáhen, vkládá ruce ... pouze biskup; všichni ostatní kněží se jeho hlavy dotýkají rukou biskupa...“). Tak ve franském přepracování Gelasiova sakramentáře a později ještě v některých Pontifikáliích (viz ANDRIEU: Ordines III, 598). Snaha vrátit se k starému ritu je zjevná v knihách a v Pontifikálu Halinarda z Lyonu (10. století), který s ohledem na mnohde narušenou praxi dává naučení: „*Sacerdotes vero iuxta manum episcopi super caput illorum manus non ponant, quia non ad sacerdotium (...) consecratur*“ („Kněží ale spolu s biskupem na jejich hlavu ruku nekladou, protože jáhni nejsou svěceni ke kněžství“). (LEROQUAIS: Pontificaux I, 144). Podobně Durandus ve svém Pontifikále: „*Hic solus episcopus manus imponit (...) et nullus alius*“ („Pouze biskup vkládá ruku ... a nikdo jiný“). (ANDRIEU: Pontifical III, 361). V *Rationale* naopak neopomene prohlásit své pochybnosti o smysluplnosti tohoto obřadu: *Rat. Div. Off.* II 9, 14.

²²⁷ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 96-97.

zdůrazňováno. Například Čtvrtá synoda v Toledu (r. 633) zakazuje jáhnům nosit dvě oraria s poukazem na to, že ani biskupům a kněžím to není dovoleno, natož „jejich služebníkům.“²²⁸

Tato situace po Konstantinově „obratu“ ovlivnila profil diakonátu vlastně až do Druhého vatikánského koncilu. Vyplývá to zřetelně z CIC 1917. Pokud bychom pátrali po pramenech kánonu 1342 v CIC 1917, byli bychom odkázáni na *Pontificale Romanum*, jehož známá věta říká: *Diaconum oportet ministrare ad Altare, baptizare et predicare* (jáhnům přísluší sloužit u oltáře, křtít a kázat).²²⁹ Tato slova byla vložena Durandem (1230-1296) do proslovu *Provehendi, filii* v němž uvedeným způsobem popisuje rozsah jáhenských úkolů.²³⁰ Nyní ale Durandus chápe slovy *praedicare* nikoli „kázání“, ale jen čtení evangelia. Ve svém *Rationale* totiž říká: „*ad eos (sc. diaconos) pertinet praedicare i. e. legere evangelium*“ („přísluší jim, rozuměj jáhnům, kázat, tj. číst evangelium“).²³¹ Zdá se tedy, že redaktor církevního zákoníku vyčetl možná ze způsobu řeči *Pontificale* víc, než bylo jeho vlastním smyslem.²³²

Také ostatní funkce jáhna chápe Durandus jako čistě pomocné funkce a byl vzdálen toho vidět v jáhnovi řádného udělovatele křtu. Proto zná pouze *duplex officium* diakona (v protikladu k *trias* Pontifikálu): *praedicandi populo et ministrandi sacerdoti* (kázat lidu a sloužit knězi). Římský pontifikál z 12. století neobsahuje jakékoli předpisy o funkcích jáhnů stejně jako salcburský (11. století)²³³ nebo římsko-germánský pontifikál (10./11. století)²³⁴ Pontifikál Egberta z Yorku, který patří asi do stejného období, popisuje pole jáhnova působení takto: „*Diaconum oportet ministrare ad Altare, evangelium legere in ecclesia, baptizare et communicare in vice presbyteri, peregrinum pedes lavare et mortuorum corpora sepelire*“ („Jáhnům přísluší sloužit u oltáře, předčítat v církvi evangelium, křtít a podávat sv. přijímání místo kněze, umývat poutníkům nohy a pohřbívat těla zemřelých“).²³⁵ Synoda ve Vaison (r. 529) stanoví, že jáhnové mohou lidu přečíst část patristických homilií, v případě, že by kněžskému duchovnímu správci bylo pro nemoc znemožněno kázat.²³⁶ Neuvažovalo se, že by

²²⁸ Srov.: C. 40, in: MANSI X, 629.

²²⁹ *De ordinatione diaconi*.

²³⁰ Promluva *Provehendi, filii* se nachází poprvé v Pontifikálu Durandově a jejím autorem je asi on sám; Srov. KLEINHEYER B.: *Der Diakonat im Lichte der römische Weiheliturgie*, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo*, 78-91.

²³¹ Srov.: *Rationale divinatorum officiorum* II, Venetiis 1572, 9, 10.

²³² Slovo *praedicare* se sice stalo ve středověké církevní řeči termínem označujícím kázání, ale svůj původní význam ihned neztratilo: vyhlásit, oznámit, ohlásit.

²³³ Srov.: LEROQUAIS V.: *Les pontificaux manuscrits* II, Paris, 1937, 405.

²³⁴ Srov.: HITTORP M.: *De Divini catholicae Ecclesiae officiis*, Köln, 1568, 87.

²³⁵ Srov.: MARTÈNE E.: *De antiquis Ecclesiae ritibus* II., Venedig, 1783, 33.

²³⁶ Srov.: C. 2, in: MANSI VIII, 727.

v takovém případě jáhen převzal kázání. Čtení evangelia je konečně věcí jáhna stejně jako kněze.²³⁷

1.5 Hypotézy vysvětlující vymizení trvalého diakonátu

Je to opravdu zajímavá otázka: Diakonát, který byl zaveden podle vůle Ježíše Krista ztratil význam ještě před koncem prvního tisíciletí.²³⁸ Je záhadou, proč decentralizace církve a zavedení farního systému musely vést ke ztrátě významu diakonátu, který měl přeci předpoklady být trvalou a cennou službou. Vždyť kromě vysloveně kněžských úkonů přebíral všechny úkoly biskupa.²³⁹

Paulus Diaconus a životopisec Řehoře Velikého, Johannes Diaconus, spojili s diakonátem sice svá jména, ale byli povoláni na francký dvůr nikoli kvůli tomu, že byli jáhny, ale pro svou učenost. Právě proto, že diakonát byl vyprázdněn ze své funkce, měli čas věnovat se vědě.²⁴⁰

„Nikdy zřejmě nebudeme s naprostou jistotou znát rozhodující důvod úpadku diakonátu.“²⁴¹ Od začátku 4. století se jáhni stále obtížněji integrovali do církevní hierarchie. To je fakt. Tuto těžkost vyjadřují změny jáhenské služby, kterou v průběhu dějin církve provázela určitá nestálost. „Diakonát, který se ustálil v letech 180 až 260 v kontextu expanze církve, se počínaje od 4. století, nepozději však do 7. století vyprázdnil v celém funkčním obsahu a transformoval se v pouhý obřadní krok v klerikálním "cursu". Konstantinovský „obrat“ a především privilegované vztahy, které učinili z křesťanství náboženství impéria (Edikt soluňský, rok 380) zdůrazňovaly silně strukturaci kléru podle modelu hierarchie moci a funkcí civilních.“²⁴² Staré *presbyterium* se rozmisťuje, ideál eucharistie, které předsedá biskup obklopený presbyteriem a za asistence jáhnů se stává stále méně možným. Biskup,

²³⁷ Srov.: II 57, 7, in: FUNK I, 161.

²³⁸ Srov.: Ignác z Antiochie: *Ad Philad* 1, srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 124.

²³⁹ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 125.

²⁴⁰ Srov.: tamtéž, 124.

²⁴¹ Srov.: CROCE: „Histoire du diaconat“, in: *Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui*, (edd.) WINNINGER a CONGAR, Paris: Cerf, řada „Unam sanctam“ 59, 1966, 61, kde autor zmiňuje decentralizaci církve, rozšiřování farností, rozmnožení liturgických a charitativních úkolů a koncentraci na eucharistickou liturgii, především kněžskou.

²⁴² Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 43.

kteřý byl ještě na začátku 3. století jediným veleknězem, deleguje svou moc na presbytery, kteřící budou nadále prostě „kněžími“ a zapomenou na podstatně kolegiální charakter své funkce. Triangulární klerikální struktura (biskup, presbyteři a jáhnové) začíná směřovat k pojetí více lineárnímu: tedy jednoznačná podřízenost jáhnů kněžími (*sacerdotes*, „kněží“ – totiž nyní biskupové a presbyteři, *levitae* – jáhni a podjáhni).²⁴³

Zamyšlení nad pravděpodobnými důvody zmizení trvalého diakonátu by mohlo objasnit šance a slabosti jeho současné obnovy. Zdá se, že jsou zde tři, možná čtyři faktory, které sehrály významnou roli v tomto dějinném procesu. Je to jistě především konflikt o moc mezi jáhny a kněžími, dále „sacerdotalizace“ služby jako takové způsobená bezpochyby množím farností a nakonec hojnost charitativních služeb provozovaných mimo hranice svátostného diakonátu. Někteři jsou toho názoru, že zavedení zákona zdrženlivosti a nakonec celibátu také diakonát významně zatížilo. Rozebereme nyní jednotlivé faktory.²⁴⁴

1.5.1. Konflikty moci mezi jáhny a kněžími

V duchu zprávy Skutků apoštolů (Sk 6,1-6) měly některé církve, především církev římská, striktní povinnost respektovat „osudový počet“²⁴⁵ „Sedmi“ a bylo zakázáno ordinovat více než sedm jáhnů pro město. Možná je třeba vidět v této restrikci pokus omezit jejich moc. Neboť díky své službě spojené mimo jiné s charitativními a katechetickými potřebami věřících znali velmi dobře členy komunit a také byli známí. Těšili se nepochybně určité prestiži díky očividné užitečnosti své služby a měli skutečnou morální autoritu. Díky tomu, že byli informováni o reálné situaci v komunitě lépe než presbyteři, není se čemu divit, že byli perzekuováni jako konkurence. Odtud tedy praxe redukování jejich počtu, která byla zakryta odvoláním se na prestižní počet „Sedmi“.²⁴⁶

Narážku na tuto praxi máme u Eusebia († 340): odvolává na dopis Kornelia Římského (251-253) Fabiánovi z Antiochie, že město Řím v jeho době mělo jednoho biskupa, šestačtyřicet presbyterů, sedm jáhnů, sedm podjáhnů a že jeho předchůdce papež Fabián

²⁴³ Srov.: DIVOUR a FAIVRE: „V^e-XXe siècle. Les diacres meurent et ressuscitent“, 16. .

²⁴⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 44.

²⁴⁵ Srov.: PRAT: „Les prétentions des diacres romains au IVe Siècle“, 468; srov. také MARAVAL P.: Le christianisme de Constantin a la conquête arabe, Paris: PUF, 1997, 166-175

²⁴⁶ Srov. BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 46.

z Říma rozdělil město na sedm obvodů a každý svěřil autoritě jednoho jáhna.²⁴⁷ Tato politika je ovšem v rozporu s tím, co naznačují ve stejné době *Didascalía* 3, 13 (Sýrie, kolem roku 230), která projevují přání, „aby jáhni byli ustanoveni v počtu přiměřeném k počtu věřících v církevním shromáždění, aby mohli znát každého individuálně a podporovat všechny.“ Praxe je tedy různá.²⁴⁸ Zatímco koncil v Neo-Cesareji (r. 314) předpokládá dodržování počtu sedmi,²⁴⁹ církev v Alexandrii kolem roku 320 čítala šestatřicet jáhnů na čtyřiatdvacet kněží, církev v Edesse pak devětatřicet jáhnů.²⁵⁰ Ať už je tomu s různými zvyklostmi jakkoli, velmi vážný konflikt z důvodu respektu k posvátnému počtu sedmi, dědictví Skutků apoštolů, sužoval zvláště Řím. Ambrosiaster (aktivní okolo roku 375) a Jeroným († 420) nám o tom přinášejí podrobné zprávy.²⁵¹ Je tak celkem evidentní, jaká důležitost (také z hlediska financí) náležela v předním městě křesťanství této funkci. Početní rozdíl mezi kněžími a jáhny tak neustále rostl pod vlivem tohoto omezení, které na jedné straně přispělo ke zrodu praxe zastupování, jež na sebe vzali jiní klerikové, zvláště podjáhni,²⁵² na straně druhé ovšem také ke vzniku početné kamarily, která viděla prestiž právě ve funkci rezervované pouze omezenému počtu.²⁵³

²⁴⁷ Srov.: *Historia ecclesiastica* VI 43,11-12; DOMAGALSKI B.: „Römische Diakone im 4. Jahrhundert – Zum Verhältnis von Bischof, Diakon und Presbyter“, in: PLÖGER J. G. a WEBER H. J.: *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1981, 53, n.1; a POKUSA J.W.: „The Diaconate: a History of Law Following Practise“, in: *The Jurist* 45, 1985, 101, n.28. Tato instituce by se mohla přiblížit budoucímu kardinalátu: srov. DIBOUT-FAIVRE: *Notre histoire* 137, 17; a FAIVRE in: *Diaconat XXIe siècle ...*, 67.

²⁴⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 46.

²⁴⁹ Srov.: DIBOUT-FAIVRE: *Notre histoire* 137, 17.

²⁵⁰ Srov.: BARDY G.: „Diacre. II. À l'époque patristique“, in: *Catholicisme*, vol. 3, Paris: Letouzey et Ané, 1952, 729.

²⁵¹ Srov.: PRAT: „Les prétentions des diacres ...“, 463-475 a DOMAGALSKI: „Römische Diakone im 4. Jahrhundert...“, 44-56.

²⁵² Tito jiní klerikové se konstitovali do různých kategorií, které budou později, ve 12. století, rozčleněny do nižších svěcení (až dosud včetně akolytátu) a vyšších svěcení (počínaje subdiaconátem). Srov. FAIVRE A.: *Naissance d'une hierarchie. Les premières étapes du cursus cléricale*, Paris: Beauchasne, 1977. Klasický *cursus* (ostiář, lektor, exorcista, akolyta, podjáhen, jáhen, kněz) postupuje podle *Liber pontificalis* od 6. století za papeže Gaia (287-296). Koncil v Sardice (343) je první, který podává jejich seznam. Srov. BARDY: „Diacre...“, in: *Catholicisme*, vol. 3, 731 a FISCHER B.: „Esquisse historique sur les ordres mineurs“, in: *La Maison-Dieu* 61 (1960), 58-69. Článek od JOURNAL P.: „Les ministres dans l'assemblée“, in: *La Maison-Dieu* 60 (1959), 35-67 poskytuje množství informací k vývoji liturgické služby jáhna a nižších kleriků, zvláště od 4. do 8. století.

²⁵³ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 47.

1.5.1.1. Ordinance „per saltum“

Římská napětí mezi kněžími a jáhny na konci 4. století byla ještě rozněcována zvyklostmi, které dnes již patří minulosti, totiž zvyklostmi týkajícími se otázky biskupského nástupnictví. Když se po smrti biskupa uprázdnil biskupský stolec, byli kněží a jáhni ve stejné situaci, co se týká nástupnictví. Jejich šance byly stejné, díky běžné praxi svěcení, které nazýváme ordinance *per saltum* („skokem“): Jáhen se mohl stát biskupem, aniž se předtím stal knězem. Klerikální *cursus* nebyl skutečně lineární jako dnes.²⁵⁴ Podobným způsobem nebylo nutné projít diakonátem, aby se někdo stal knězem – obligatorní počet sedmi jáhnů by tak byl těžko realizovatelný. I když teoreticky bylo myslitelné stát se po jáhenství knězem, většina jáhnů a především hlava jejich *ordo*, tedy arcijáhen, to často odmítali, protože spíše doufali, že budou zvoleni, aby nahradili biskupa. A k tomu docházelo v systému ordinance *per saltum*, odlišném od praxe *cursus per gradum*, který se stal obecným později,²⁵⁵ dost často. Tato praxe přetrvávala až do konce prvního tisíciletí.

Taková byla situace v druhé polovině 8. století. Udržela se až do doby, kdy cizí vlivy přispěly v samotném Římě ke změně domácí liturgické tradice. Během celého 10. století se Řím stále více otevírá liturgii, která přichází ze severu. Před rokem 1000 byl v rukou římského kléru Pontifikál římsko-germánský, který byl kolem roku 950 sestaven v Mohuči.²⁵⁶ Avšak tento pontifikál sv. Albana, který byl přijat v Římě velmi rychle, ordinance *per saltum* vylučoval.²⁵⁷ Bylo to tedy v 10. století, kdy byly tyto ordinance, praktikované především při papežských volbách, definitivně nahrazeny postupem *cursus per gradum*.

²⁵⁴ „Konkrétně se ještě ve 4. století nacházíme před dvěma možnostmi klerikálního *cursu* – jeden se týká diakonátu, druhý presbyterátu.“ (FAIVRE in: *Diaconat XXIe siècle ...*, 67); Srov. také LEGRAND H.-M.: *Bulletin d'écclésiologie. Le diaconat: renouveau et théologie*“, in: *Recherches des science philosophiques et théologiques* 69 (1985), 119.

²⁵⁵ Srov.: TOMÁŠ AKVINSKÝ: (*Summa theologiae. Dodatek q. 35 a. 5*) diskutuje o rozdílu mezi těmito dvěma systémy.

²⁵⁶ Srov.: ANDRIEU M.: „La carrière ecclésiastique des papes et les documents liturgiques du Moyen Âge“, in: *Revue des science religieuses (Strasbourg)* 21, 3-4 (mai-oct. 1947), 102-103; srov. také DIBOUT-FAIVRE: *Notre histoire* 137, 19-20.

²⁵⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 48.

1.5.1.2. Biskupské nástupnictví

Ke konfliktům vyvolaných biskupským nástupnictvím na konci 4. století můžeme ještě připojit to, že římstí jáhnové hráli roli poradců o schopnostech kandidátů kněžství.²⁵⁸ Tak se motivy třenic množí. Zatímco Hippolytova *Traditio apostolica* umístila jáhna do služby biskupa a Ignác z Antiochie do služby církve, kánon 57 ze *Statuta Ecclesiae antiqua* (dílo kněze Gennadia z Marseille, kolem roku 475) mu určuje dvojitou službu: biskupovi a presbyterovi.²⁵⁹

Je třeba říci, že volba římského biskupa byla vždy zvláště delikátní záležitostí. Připomeňme si některé prvky.²⁶⁰ Až asi do konce 9. století, byl biskup volen obvykle z římských presbyterů a jáhnů, mezi jáhny byl preferován arcijáhen. Michel Andrieu²⁶¹ identifikoval jmenovitě (bez nároků na úplnost) pětatřicet jáhnů a dvaadvacet presbyterů, kteří se stali papeži. V obou případech se jednalo o stejný a jediný obřad ordinace. V roce 882 se přesto stal papežem Marin, biskup v Coere, a v roce 891 Formosus, biskup v Portu. Tradiční pravidlo muselo ustoupit a papežové vybraní z řad biskupů se v průběhu 10. století množili. Zvolení kněží jsou méně početní, jáhni ještě méně. Od roku 1516 byli všichni papežové (až na pět výjimek) v okamžiku své volby biskupy.²⁶² Faivre konstatuje, že mezi roky 687 a 891 z osmadvaceti papežů bylo čtrnáct ordinováno na římského biskupa *per saltum* (pět nebylo nikdy ordinováno na kněze a devět nebylo nikdy jáhny).²⁶³ Jmenujme některé papeže, kterých se to týká: Kalixt (217-222), Siricius (384-399, konkurent, který vytlačil Jeronýma), Lev Veliký (440-461), Řehoř Veliký (590-604) a Savinien (604-606). Ti všichni byli v době své volby jáhny.²⁶⁴

²⁵⁸ PRAT, 471: „Kněží byli voleni hlasováním, nebo na základě svědectví jáhnů“; a DOMAGALSKI, 51; srov. také LEGRAND: „Bulletin ...“, 119.

²⁵⁹ POKUSA: 98 a 100.

²⁶⁰ Srov. BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 49.

²⁶¹ ANDRIEU: 90-120.

²⁶² Tamtéž, 108, č. 127a.

²⁶³ FAIVRE in: *Diaconat XXIe siècle...*, 76, č. 33.

²⁶⁴ Srov. BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 50.

1.5.2. Sacerdotalizace služby

Následkem „vstupu mas“ do církve eucharistie slavená výhradně biskupem v kruhu presbyterů již nestačí. Místa kultu se množí a presbyteri jsou posíláni slavit eucharistii ve jménu biskupa. Toto roztržení presbyterátu vedlo také k rozdělení *ordo* diaconů.

J.W. Pokusa, který studoval situaci jáhnů ve středověku, počínaje však již od roku 500, rozlišil čtyři situace nadále připadající v úvahu pro jáhna:²⁶⁵

1. Je sám poslán do komunity, kde (ještě) není kněz. V tomto případě, pokud je sám ve venkovské farnosti nabývá důležitosti a získává nezávislost. Ale současně v té míře, v jaké je vyžadována eucharistická liturgie, lituje, že není knězem a neotálí usilovat o svou kněžskou ordinaci.²⁶⁶

2. Je poslán vypomáhat na místo, kde se kněz již nachází, ale je přetížen prací. Jestliže byl jáhen poslán k určenému knězi do vzdálené lokality diecéze a jestliže byl nedostatek služebníků (jak dosvědčují četné synody od poloviny 5. století²⁶⁷), je tedy pozván, aby tam žil v podřízenosti tomuto pověřenému knězi. Často vyvstává zřejmě otázka, proč tedy nehrát stejnou roli jako on, jen v sousedním místě, kde chybí kněz pro slavení eucharistie? Možná je zde třeba také počítat s demografickým faktorem: Průměrná délka života byla jednoznačně kratší než dnes a kněží odcházeli často velmi rychle, přičemž na místě nechali většinou mladšího jáhna, který ho tam po určitý čas podporoval a díky tomu byl dobře připraven na zajišťování pastorační služby. Proč ho nepozvat k plnění jeho funkce? A tak rozptýlení jáhnů v této těžké situaci se zdá být počátkem a podnětem k jejich sacerdotalizaci.²⁶⁸ Diakonát se tak stal přechodným stupněm na cestě ke kněžství v *cursu* stále více lineárním. Diakonát tak začal být považován za etapu školení a formace kandidátů kněžství.²⁶⁹ V Římě tato praxe

²⁶⁵ Srov.: POKUSA, 105-115.

²⁶⁶ Srov.: CROCE, 55-56.

²⁶⁷ Synoda v Toledu (r. 400, kán. 20), ve Vaison (r. 442), v Tarragoně (r. 516), v Toledu (r. 633, kán. 27), synodální statuta sv. Bonifáce a synoda ve Frankfurtu (r. 794): srov. POKUSA, 103 a n.37; LÉCUYER: „Diaconat“, in: Dictionnaire de spiritualité, vol. 3, Paris: Beauchesne, 1957, col. 809-810; CROCE, 55-56; BARNETT, 75-77.

²⁶⁸ Srov.: DE CLERCK, 33: Tendence, která vrcholí ve scholastické teologii, která pojímá službu jakožto kněžství. Tato syntéza se nemohla odehrát dříve, než po vymizení trvalého diakonátu. Zanedbává také svátostnost episkopátu.

²⁶⁹ Faivre tvrdí, že tato tendence je patrná již v deuteropavlovských obcích, jak vyplývá z 1 Tim 3,13. Podle něj trvalý diakonát nikdy opravdu neexistoval. Od začátku směřoval k překonání jak je to ve shodě se světící formulí dosvědčenou v *Traditio apostolica*, která vyjadřuje přání „aby jáhen obdržel vyšší stupeň“. Ignác z Antiochie, Polykarp a Hermas nejdou tímto směrem, ale jsou zastíněni skrze *Traditio apostolica* 8 a církevní *Costitutiones* apoštolů, kán. 22. Srov. DIBOUT-FAIVRE: Notre histoire 136, 18; a FAIVRE in: Diaconat XXIe siècle... , 57, 63 a 75.

zobecněla v 10. století. Nadále byl diakonát vyprázdněn ve svém obsahu: jednak shora, neboť nebyl najednou ničím jiným než přípravou k presbyterátu, který vlastně monopolizoval všechny důležité služby, především ty bohoslužebné; jednak také zdola, neboť všechny úkoly skromnějšího rázu, kdysi vlastní diakonátu, byly mezitím delegovány nositelům nižších svěcení, která se utvořila v čase nejvyššího lesku diakonátu. Neboť „nižší svěcení nejsou nic jiného, než projev diakonátu, který se stal nutným kvůli nárůstu pastoračních úkolů.“²⁷⁰

3. Jáhen slouží u svého biskupa, ale jeho role je velmi umenšena. Náleží ke katedrálnímu kostelu. Jedná se o konzervativní hnutí, které chce vidět jáhny v blízkosti biskupa nebo v reakci na jejich rozptýlení na venkově pomáhá ke znovuseskupení určitých jáhnů v později vzniklých katedrálních kapitulách. Jedná se o ústup jáhnů do středu kapitul, mezi kanovníky a tím nakonec o jejich absorpci katedrálním klérem. Mnozí z těchto jáhnů se stali proslulými zpěváky, což se nám ilustruje v psalmodii a ve zpěvu *Exsultet*.²⁷¹ Chrodegang, biskup z Metz (742-766) to dokládá organizačním pravidlem pro katedrální kapituly. To bylo potvrzeno synodou v Aix-la-Chapelle roku 817²⁷² a aplikováno na celou franskou církev. Zdá se, že tato tendence sdružování jáhnů kolem katedrálních kapitul zvítězila nad pokusem rozptýlení na venkově. Tak se středověcí jáhni velmi podobali svým východním spolubratřím, které koncil *In trullo* (r. 692, kán. 16) světlí výslovně jako liturgy.²⁷³ Jeden anonymní středověký rukopis z konce 9. století, pocházející z Remeše, nám nabízí malé pojednání o jáhenství. Jedná se o příklad velkolepé spirituální teologie, čistě liturgické. Charitativní rozměr starého diakonátu už zde není vůbec přítomen.

4. Nakonec se jáhen může stát arcijáhmem.²⁷⁴ V tom případě na něho čekají naopak úkoly často důležitější než na kněze poslané na předměstí nebo na venkov. Arcijáhen reprezentuje od konce 4. století kolegium jáhnů a posiluje jeho soudržnost.²⁷⁵ Jeho role se modifikuje podle okolností: Může být sekretářem biskupa, být odpovědný za formaci mladých kleriků, náležet ke kapitule kanovníků, bdít nad částí diecéze, která se nazývala arcijáhenství nebo vizitovat diecézi a provádět důležité nominace, dokonce i v řeholním životě, apod. Až

²⁷⁰ FISCHER, 60, kde se autor odvolává na Tomáše Akvinského: *Summa Theologiae*. Dodatek, q. 37, a. 2 ad 2um, který představuje nižší svěcení jako artikulaci diakonátu.

²⁷¹ Srov.: CROCE, 50: „Synoda v Římě v roce 595 kárá jáhny, že se věnují více zpěvu, místo aby se starali o chudé.“

²⁷² Srov.: tamtéž, 57.

²⁷³ Srov.: tamtéž, 53.

²⁷⁴ Srov. POKUSA, 110-115, Prát, 471-472; a především AMANIEU A.: „Archidiaconus“, in: *Dictionnaire de droit canonique*, svazek I, Paris: Letouzey et Ané, 1935, 948-1004.

²⁷⁵ Srov.: DIBOUT-FAIVRE: *Notre histoire* 137, 17; a FAIVRE in: *Diaconat XXIe siècle...*, 67; *Statuta Ecclesiae antiqua* (r. 475), kán. 5-9.

do 7. století zůstává moc arcijáhna omezená. Během následujících dvou staletí se jeho autorita upevňuje. „Skutečný vikář biskupa – arcijáhen je v tomto období první osobou v biskupské rodině, které vládne.“²⁷⁶ Honoratus, arcijáhen biskupa Natalise ze Salony spravoval církevní majetek a požíval takové samostatnosti, že se v případě potřeby dokázal prosadit i proti biskupovi. Nenechal se pohnout, aby biskupovi vydal část církevního majetku, aby jím podaroval své příbuzné. Biskup ho chtěl odstavit jako arcijáhna a vysvětit na kněze. Řehoř Veliký se ho zastal a vytýkal Natalisovi, že ho chtěl domněle povznést k „vyšší cti“, ale ve skutečnosti ho chtěl degradovat. Protože arcijáhen býval často kandidátem na nástupce, byl o tento post velký zájem. Řehoř musel často zasáhnout.²⁷⁷

Tato skutečnost ve spojení s oním podivným úkazem, kdy jáhni rozkazovali kněžím, přispěla bezpochyby k tomu, že bylo rozhodnuto postupně o jejich presbyteriální ordinaci. Tento zvyk se rozšířil v 9. století a zobecněl od 11. do 13. století.²⁷⁸ Když se jáhni stali vzácností, arcijáhen sám reprezentoval celé někdejší kolegium a uchovával moc²⁷⁹ znásobenou mocí presbyteriálního stavu. J. M. Barnett uzavírá: „Na Západě byl ve 12. století arcijáhen obecně knězem, od té doby tedy jeho dějiny nenáleží k dějinám diakonátu.“²⁸⁰ Je nám jasné, že jáhenská funkce prostřednictvím mezi lidem a klérem byla pryč.²⁸¹ Tato funkce, o které pojednává s bedlivostí a přesností *Gratiánův dekret* (r. 1140) a *Dekretálie* Řehoře IX. (r. 1234), prakticky zmizela s Tridentským koncilem, který na jejich místo ustanovil generální vikáře a jiné úřady.²⁸²

Zdá se tedy, že diakonát byl pohlcen presbyterátem, pronikl do kapitul nebo vystupoval odvážně až k episkopátu. Tento vývoj zve k ekleziologické rekonstrukci dějin, která si všímá s Y. Congarem, že pojetí církve, služby a kultu jsou velmi těsně spojeny mezi sebou. Jestliže diakonát zmizel, pak je to proto, že církev se pomalu zaměřila na kult, koncipovala sama sebe stále více svátostně a obřadně.²⁸³ Tento předběžný závěr je jistě poněkud zjednodušený, ale podtrhuje určitou stránku problému, který nelze popřít.²⁸⁴

²⁷⁶ AMANIEU, 959.

²⁷⁷ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 118.

²⁷⁸ Srov.: tamtéž, 962-976.

²⁷⁹ Srov.: POKUSA, 113, který v tomto smyslu cituje Štěpána z Tournai.

²⁸⁰ BARNETT, 219.

²⁸¹ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 278.

²⁸² Srov.: Sess. 23, c. 2-6; sess. 23, c. 20; sess. 25, kán. 3, in: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 50.

²⁸³ Srov.: CNUDE M.: Bibliographie. „Bulletin de théologie du diaconat“, in: Le Maison-Dieu 96 (1968), 106n.

²⁸⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 56.

1.5.3. Rozšíření charitativních služeb mimo diakonát

Můžeme rovněž konstatovat, že mezi 5. a 7. stoletím již jáhen není člověkem charity a dokonce postupem času není ani zodpovědný za církevní majetek. Podívejme se nejprve na aspekt majetku. Jak jsme již viděli, veliký početní nárůst křesťanů v římské říši, když se křesťanství stalo úředním státním náboženstvím, úplně změnil otázku značně vzrostlých církevních statků. Nebylo již možné nechat starost o takový majetek v rukou nedostatečně připravených lidí. Tato starost prosvítá již na koncilu v Ankyře (r. 314) a na velkém concilu v Chalcedonu (r. 451), který ukládá každému biskupovi povinnost mít ekonoma (který ostatně náležel k jeho kléru).²⁸⁵ Synoda v Toledu (r. 655) určila, že i jáhen může za jistých okolností rozdílet církevní majetek. Jako ekonomové však často ustanovováni nebyli.²⁸⁶ Tím byl často presbyter nebo arcijáhen. Řehoř Veliký ustanovuje správcem Patrimonia podjáhny, nikoli jáhny. Důvod není tak zřejmý (snad kvůli tomu počtu „Sedmi“, který tak sužoval římskou církev?). Byli jáhni příliš mladí a tak nedostatečně zodpovědní, aby mohli přijmout roli ekonomů? Nebo jim chyběly znalosti či jiné nutné schopnosti? Je pravdou, že úroveň vzdělání jáhnů nebyla vždy vysoká. Deissmanem pojednaná ostraka z roku 600 sice hovoří o tom, že museli umět číst, protože ke svěcení se museli nazpaměť naučit evangelium a pětadvacet žalmů, ale jejich žádost biskupovi za ně musel napsat presbyter. V každém případě měl biskup svobodu do této funkce obsadit, koho chtěl. Kánon 26 Chalcedonského concilu stanovil, že to má být klerik vlastní diecéze. Řehoř Veliký to praktikoval tak, že si vyhlédl schopného muže a tento kompetentní člověk byl často vysvěcen z tohoto důvodu na podjáhna.

Co se týká služby charity, starost o ni byla nejčastěji převzata nově vznikajícími řeholemi. S Basilem z Cézareje (330-377) a s Benediktem z Nursie (480-547) poznal Východ i Západ monastický život a jeho dobrodiní. Nadále můžeme pozorovat, jak jsou jáhnové postupně zbavováni svého úkolu u chudých. Diakonie dobročinnosti, které se zrodily na Východě ve 4. století a na Západě v 7. století nemají nic společného s jáhny. Jsou to mnišské diakonie, které zajišťují pomoc potřebným. Od 7. století charitativní díla již zcela vypadla z rukou jáhnů. Ukazuje se, že na Východě i na Západě stál v té době v čele diakonie mnich nebo laik (*pater diaconiae*) a jáhny nenacházíme ani v řadách personálu (*diaconitae*). Podobně také *xenodochion*, kde přijímali nalezené děti, staré lidi, poutníky a nemocné, bylo většinou zřizováno i vedeno laiky. *Ptochodochie* a *xenodochie* jsou svěřeny většinou kněžím nebo

²⁸⁵ Srov.: Kán. 26, in: Les conciles oecuméniques. Les décrets. svazek II-I, ALBERIGO G., Paris: Cerf, 1994, 224-225; srov.: DIBOUT-FAIVRE: Notre histoire 137, 20.

²⁸⁶ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 116.

nižším klerikům. Diakoni nefigurují ani jako ošetřovatelé. Římská synoda v roce 595 říká, že jáhni jsou již spíše zpěváky. Při karolínské reformě charitativní pomoci nikoho nenapadlo znovu ustanovovat jáhny – bylo to znovu svěřeno biskupovi a ten měl zřídit špitál a vedením pověřit vhodného kanovníka (např. Chrodegangův kanovnícký zákoník to svěřuje biskupovi, arcijáhenovi, apod.).²⁸⁷ Řád benediktinů se těšil přízni papežů a císařů. Na druhou stranu měl tendenci ke klerikalizaci, především od poloviny 8. století v prostředí franském.²⁸⁸ Rozvoj Cluny byl v 10. století mimořádný. Vznikají také žebravé řády. Starost o chudé je tedy přenášena skrze řeholníky mimo jakýkoli klerikální diakonát. I když František z Assisi byl v roce 1210 vysvěcen na jáhna, jeho charisma nemá příliš společného s touto hierarchickou příslušností.²⁸⁹

Jáhen „už ve své službě nenechal prosvítat charitu církve a to byl bezpochyby důvod jeho úpadku.“²⁹⁰ Dá se také říci, že věřící laici převzali toto charisma vzájemné pomoci a solidarity prostřednictvím charitativních děl (zvláště od středověku) v rámci různých bratrstev. „Určité zkosnatění diakonátu vedlo současně k nahrazení laikátem“.²⁹¹ Z nedostatku jeho dostatečného naznačení ordinovaným služebníkem bylo toto charisma nicméně žito laiky, kteří převedli diakonii Krista a církve do života a lidských dějin. V tomto smyslu nezpůsobilo zmizení trvalého diakonátu výrazný deficit „v životě církve“²⁹² ale spíše v lůně struktury ordinované služby, redukované od té doby na sacerdotální funkci a na předsedání komunitám.

1.5.4. Uložení zákona zdrženlivosti

Někteří jsou toho názoru, že uložení zákona zdrženlivosti, později pak zákona celibátu jáhnům, je důležitým důvodem vymizení diakonátu.²⁹³ Zdá se, že rovněž J. M. Barnett jde

²⁸⁷ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 113-115.

²⁸⁸ Srov.: DE CLERCK: „Des laïcs ministres des sacrements?“, 32.

²⁸⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 57.

²⁹⁰ CHARALAMBIDIS S.: „Le service des tables“, in: CHARALAMBIDIS S. et alii: *Le diaconat*, Paris: Mame, 1969, 30.

²⁹¹ WINNINGER: „Les ministères des diacres. Laïcs, diacres, prêtres“, in: *Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui*, (dir.) WINNINGER a CONGAR: řada „Unam sanctam“ 59, Paris: Cerf, 1966, 197.

²⁹² DORÉ J. se ptá na tento bod obecným způsobem, aniž by se omezoval na okolnosti diakonie v charitě, in: „Les diacres dans l'Église“, in: *Communio XXI/6* (1996), 76-77.

²⁹³ Srov.: GRYSON R.: *Les origines du célibat ecclésiastique du Ier au VIIe siècle*, Gembloux, 1970; viz také CROCE, 43-44; a MARAVALL, 175-178. Neotevíráme zde otázku motivů tohoto zákona zdrženlivosti. Podle Grysona byl hlavní důvod v zachování rituální čistoty v přítomnosti tajemství oltáře. Grysonův výzkum byl

touto cestou, třebaže na jiných místech vidí hlavní důvod jeho úpadku v přijetí lineárního *cursus honorum*, o němž již byla řeč.²⁹⁴

V jistém okamžiku dějin nevyžadovala disciplína od jáhna ani méně ani více, než od kněze. Mezi 81 kánony španělského koncilu v Elvíře (kolem roku 306) se nachází slavný kánon 33, který obsahuje nejspíš nejstarší církevní předpis o zdrženlivosti, který se nám zachoval: Ukládá jáhnům, kněžím a biskupům zřici se od chvíle svěcení své ženy. Nedávné výzkumy však zpochybnily starobylost tohoto kánonu: Jedná se spíše o text z konce 4. století. Gryson dává za pravdu M. Meigne: „Pouze prvních jedenadvacet kánonů pochází skutečně z koncilu v Elvíře.“²⁹⁵ V tom případě by nejstarší imperativ, týkající se církevní zdrženlivosti, pocházel z *Dekretálií* papežů z konce 4. století. Objevení se tohoto zákona je třeba dát do souvislosti s od té doby běžnou praxí denního slavení eucharistie. Nezakazuje se svěcení ženatých, ale ukládá se jim zdrženlivost po ordinaci. Papež Lev Veliký (440-461) ukládá stejnou zdrženlivost také podjáhnům. Díky tomu je diakonát povinným stupněm celého klerického *cursu*.²⁹⁶ Při této příležitosti se církev ujišťuje o stabilitě životního stavu svých ordinovaných služebníků. V současné době je touto příležitostí jáhenské svěcení.²⁹⁷

„Na konci 6. století křesťanství (...) jsou ženatí muži připuštěni ke všem stupňům hierarchie. Nicméně, jakmile přijali ordinaci – a to platí od subdiakonátu – jsou zavázáni zřici se užívání manželství. Poté, co přijali svěcení (podjáhen, jáhen, kněz, biskup), už nemohou uzavřít manželství. V té době nebyla kanonická věda ještě plně rozvinuta, bylo by tedy anachronické hodnotit tuto překážku nebo zákaz ve smyslu rozlišení mezi dovoleností a platností. Mnoho místních synod připomínalo tato pravidla, když ukazovaly rozhodnutí církve dodržovat je a současně konkrétní těžkosti, s kterými se jejich zachovávání ustavičně setkává. Věci se dávají do pohybu až s gregoriánskou reformou, lateránským koncilem a zrozením kanonického práva. Řehoř VII. a jeho nástupci chtěli striktně respektovat stará a všem známá pravidla. Aby toho dosáhli, angažují na jedné straně nejvyšší církevní autoritu,

vítaný pro svou vědeckou vážnost, ale jeho závěr ohledně motivací byl shledán příliš zkratkovitý: srov. DELHAYE Ph.: „Les origines du célibat ecclésiastique d'après un ouvrage récent“, in: *RTL* 1 (1970), 320-333; a CROUZEL H.: „Le célibat et la continence ecclésiastique dans l'Église primitive: leurs motivations in: Sacerdoce et célibat. Études historiques et théologiques, (ed.) COPPENS J.: *BETL* 28, Gembloux-Louvain: Duculot-Peeters, 1971, 333-371.

²⁹⁴ Srov.: BARNETT, 104-111, 113-119 a 145.

²⁹⁵ GRYSON: „Dix ans recherches sur le célibat ecclésiastique“, in: *RTL* 11 (1980), 162 ve své analýze článku MEIGNE M.: „Concile ou collection d'Elvire?“, in: *Revue d'histoire ecclésiastique* 70 (1975), 361-387; srov. také LEGRAND: „Bulletin ...“, 112, č. 33 a 115, č. 42.

²⁹⁶ Srov.: BORRAS: „Les effets canoniques de l'ordination diaconale“, in: *RTL* 28 (1997), 453-483.

²⁹⁷ Srov.: ANDRIEU, 98; Srov. také FAIVRE: *Ordonner la fraternité...*, 158.

autoritu římského primátu, aby pomohli slabosti místních synod a na druhé straně zpřísní sankce. „První ekumenický lateránský koncil (r. 1123) obnovil pro vyšší kleriky celé církve zákaz žít se ženami a mít pohlavní styky. Zapovídá jim manželství a v případě přestoupení zákona jsou nuceni oddělit se od manželky. Toto poslední opatření bylo často nesprávně interpretováno jako prohlášení nulity dotyčného manželství. Teprve později měl vývoj směřovat k tomu, že se z posvátného *ordo* (počínaje subdiakonátem) stává překážka vzniku manželství. (...) Zvláštní význam má koncil v Pise (r. 1135), na němž se účastnili za předsednictví papeže preláti z celé Evropy. Poprvé výslovně prohlásili, že manželství uzavřené biskupem, knězem, jáhnem, podjáhnem, řeholním klerikem nebo mnichem neexistuje, *matrimonium non esse*. Toto rozhodnutí bylo opakováno a rozšířeno na všechny řeholníky Druhým lateránským koncilem (r. 1139). Tak bylo manželství prohlášeno za zneplatňující překážku jak *ordo* tak *votum*.“²⁹⁸

Ordinace ženatých mužů zůstává nicméně povolena, ale jsou použity všechny druhy prostředků k znevýhodnění ženatých kleriků: Obtíže v přístupu k církevním hodnostem a k ekonomickým výhodám (prebendy, benefícia), neochota ke svěcení dětí kleriků²⁹⁹ a formální zákaz připustit je k nástupnictví svých otců. Vše pomalu směřuje k tomu, aby byli svěcení jen celibátníci, což v určitých obdobích, jako například po Tridentském koncilu, nebylo díky počtu povolání a vytvoření seminářů těžké. Zavedení celibátního zákona se opíralo o realistické konstatování: Pouze život v celibátu umožňuje skutečně respektovat zákon zdrženlivosti.

Dvě opatření tedy určovala situaci kněží a jáhnů až do nedávného připuštění ženatých mužů k jáhenské ordinaci: Na jedné straně se klerikové nemohli ženit (překážka svěcení), na druhé straně se již nesvětili ženatí muži, i když jejich ordinace zůstávala dovolená (závazek celibátu). Co se týče prvního opatření, jeho legislativní vypracování bylo dokonáno v 7. kánonu Druhého lateránského koncilu v roce 1139. Kánon 1087 latinského Kodexu z roku 1983 přebírá kánon 1072 Kodexu kanonického práva z roku 1917.³⁰⁰ Překážka svěcení je překážkou práva církevního a dispens od ní je vyhrazen Apoštolskému stolci (CIC 1983, kán. 1078 §2.1). Co se týká druhého opatření, jaká je povaha závazku kleriků k celibátu? Všichni autoři se shodují v tom, že celibát kléru náleží k *status Ecclesiae*. Pro mnohé je základem závazku právě církevní zákon.

²⁹⁸ STICKLER, 406; srov. LEGRAND: „Bulletin...“, 115, n. 42.

²⁹⁹ Érasme, přirozený syn jednoho kněze, byl přesto vysvěcen na kněze.

³⁰⁰ CCEO, Kodex kánonů východních církví (r. 1990) podobně schvaluje tuto stáletou disciplínu (kán. 804).

Přístupme k tomu, co jsme si zvykli nazývat „druhou plící“ církve. Východ byl vždy pružnější, co se týká požadavků ukládaných svým klerikům. Čtvrtý konstantinopolský koncil (*Quinisexte* nebo *In trullo*, r. 692) nakonec ukládá zdrženlivost jen biskupům samotným a také upřesňuje, že žádný jáhen nemá právo propustit svou manželku pod záminkou zbožnosti.³⁰¹ Tento koncil pouze schválil opatření, která vložil na biskupy císař Justinián v letech 528 a 535.³⁰² Kánon 13 téhož koncilu výslovně odmítá římský zvyk zbavit ostatní kleriky práva užívat svého manželství.³⁰³

Pokusme se nyní o syntézu. Jaký byl vývoj práva ohledně vztahů mezi manželstvím a ordinací na Západě a na Východě? Předkládáme rekapitulující tabulku, kde zohledňujeme především manželství předcházející svěcení a potom naopak případ, kdy předchází ordinace. Je pak možné uvažovat o manželství? Presentovaná pravidla platí ve všech případech současně pro ordinaci jáhenskou i pro ordinaci presbyteriální, protože požadavky nebyly z hlediska zdrženlivosti nebo celibátu, alespoň do Druhého vatikánského koncilu, nikdy rozdílné. Nepouštíme se do přílišných detailů ani nezmiňujeme různé výjimky (uznání nulity, vdovství, dispenze, různé diecézní disciplíny, atd.).

³⁰¹ Tento koncil ostatně projednal podrobně celou otázku jáhnů: jejich původ, jejich funkce v liturgii, atd. Srov.: FAIVRE in: *Diaconat XXIe siècle ...*, 73.

³⁰² Srov.: CROUZEL: „Le célibat et la continence ...“, 333; a GRYSON: *Les origines du célibat ...*, 110-112.

³⁰³ Srov.: CROUZEL: „Le célibat et la continence ...“, 363; a GRYSON: *Les origines du célibat ...*, 120.

Manželství bylo uzavřeno. Jak je to s eventuelní ordinací?		
Důležité údaje	Západ	Východ
První staletí	Možná	Možná
Papežové konce 4. století. Damas a Siricius	Možná, ale zákon zdrženlivosti pro biskupy, kněze a jáhny	
Lev Veliký	Zákon zdrženlivosti i pro podjáhny	Možná, ale vyžaduje se zdrženlivost a separace pro biskupy
Konstantinopol IV, r. 692		
Laterán II, r. 1139	Zůstává dovolená; v praxi se stává řídkou, pak zcela mizí. Pouze ordinace celibátníků.	
Vatikán II	Možná pro trvalé jáhny	

Ordinace již proběhla. Jak je to s eventuelním manželstvím?		
Důležité údaje	Západ	Východ
Od začátku až dodnes	Nikdy nemožné	Nikdy nemožné (kromě řídkých dočasných výjimek v některých diecézích)
Konec 4. století na Západě. Zákon zdrženlivosti.	Zesílená nemožnost	
Laterán II, r. 1139. Zákon neplatnosti manželství kleriků počínaje od podjáhnů.	Nemožnost kanonicky stanovena	

1.5.5. Závěr – zhodnocení faktorů

Mnozí jáhnové v průběhu dějin byli muži velmi vzácní. Připomeňme Alkuina, který se narodil kolem roku 730 v Yorku a v roce 770 byl ordinován na jáhna. Roku 781 byl povolán na dvůr Karla Velikého, kde se stal hlavním myslitelem a tvůrcem karolínské reformy ve franském království. Poté odešel jako opat do Tours (r. 796). Zůstal jáhnem až do své smrti

19. května 804.³⁰⁴ To je dobrý příklad trvalého jáhna. Mužů podobného formátu jistě nenajdeme v každém století mnoho, ale ptejme se jak je to možné, že *ordo diaconale*, ke kterému patřil a skrze nějž zasvětil své síly Bohu a církvi, postupně úplně vymizel?

Můžeme na konci tohoto průřezu říci, že jsme poznali nebo objevili příčiny tohoto vymizení? Poznali jsme čtyři hypotézy, vysvětlení, která se nijak nevyklučují, ale spíše se vzájemně posilují. Bylo by možné je prezentovat také jinak, v jiném pořadí, s jinými důrazy.

Konflikt o moc v Římě je jistě historický fakt, nejsnadněji zjištělný. Vzhledem k druhé hypotéze založené na multiplikaci farností a sacerdotalizaci služby by bylo možné připomenout sociologické faktory jako je zmizení antické městské kultury, osidlování venkova a nový způsob utváření měst. Bylo by také třeba se odvolat na dějiny teologie svátostí v souvislosti se zásadním významem eucharistie, která získává ústřední význam (který měl doposud spíše křesť) a se stále užším zaměřením na kult. Co se týká třetího faktoru, totiž rozmnožení charitativních služeb mimo vlastní diakonát, bylo by třeba projít celé dějiny monastického a řeholního života, stejně jako dějiny realizace těchto úkolů v rámci církvi vzešlých z reformace. Co se týká čtvrtého faktoru, ten mohl spolupůsobit pouze v kombinaci s ostatními třemi.

Nejdůležitějším pozitivním faktorem je nejspíše ten třetí: Zatímco první dva poškozují existenci diakonátu (jsou negativní), třetí navrhuje konkrétní alternativu vykonávání diakonátu, které se nekoncepuje jako konkurence presbyterátu a jeho monopolu na eucharistii. Pokojnějším způsobem tak mohlo charisma služby zůstat zachováno v lůně Božího lidu, když bylo žito a vykonáváno v životě řeholním a zasvěceném (mužském i ženském) bez užšího vztahu k hierarchii. Co se týká faktoru zdrženlivosti, ten má zřejmě v osudu diakonátu malou váhu, neboť diakonát už byl silně ohrožen ve chvíli, kdy byl předpis zdrženlivosti vydán. Postupné a lineární začlenění všech služeb do procesu postupu ke kněžství vedlo jednak k poznamenání stavu kleriků, ale také k oddělení kleriků způsobem, který se inspiroval způsobem života mnichů a kanovníků: Sexuální abstinence a pak nakonec překážka manželství kleriků v postupu k vyšším stupňům, až po generalizaci zákona celibátu v rámci lineárního postupu služby.³⁰⁵

³⁰⁴ Srov.: BARNETT, 84.

³⁰⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 48.

1.6 Tridentský koncil

V západní církvi se setkáváme se snahou opětovného oživení diakonátu jako samostatného *ordo* nejprve na Tridentském koncilu, který prohlašuje, že hierarchie, která je zřízena z božského ustanovení, se skládá z biskupů, kněží a služebníků.³⁰⁶ Starost o tuto „svatou službu kněžství“ (*sancti sacerdotii ministerium*, DS 1765), která byla ustanovená Pánem, a svěřená apoštolům a jejich nástupcům (DS 1764), byla v Tridentu doprovázena revalorizací ostatních *ordines* – diakonátu a nižších svěcení: „Aby byla vykonávána s větší důstojností a respektem, bylo by vhodné, aby ve struktuře církve byly dokonale uspořádány různé stupně kněžské služby.“³⁰⁷ A dále se říká, co se týká vyšších svěcení: „Skutečně Svata Písma uvádějí kněze, ale také jáhny“.³⁰⁸

Tridentský koncil zamýšlel také novou kategorii kleriků, kteří by byli ženatí: sakristáni, zpěváci, atd., kteří by měli vykonávat nižší funkce v případě nedostatku svěcených služebníků, a kteří by nosili církevní oděv a tonzuru. Koncil viděl v nižších svěceních a v diakonátu tedy i něco jiného než pouhé stupně přípravy na kněžství. To nemělo ale praktické důsledky. Když byla výchova budoucích kněží přeložena do seminářů, stalo se vykonávání služby na těchto stupních svěcení prakticky nemožné.³⁰⁹

1.7 Diakonát v církvích vzešlých z reformace

Protestantští autoři rádi vytýkají katolické církvi toto vymizení diakonátu pod tlakem aktivismu řeholníků. Reformátoři sami vstupují na scénu v rozhodujícím okamžiku dějin Západu. Humanismus 14. a 15. století změnil perspektivy sociální a politické filozofie.

³⁰⁶ Srov.: TRIDENTSKÝ KONCIL (23. zas., kán. 6, DS 1776). Poté, co bylo potvrzeno jako legitimní, že biskupové přenášejí úřad své služby (*munus ministerii sui*) na jiné členy církve, odvolali se otcové Druhého vatikánského koncilu výslovně na stejné zasedání Tridentského koncilu (*De sacra ordinatione*, DS 1765): „Církevní služba je vykonávána v rozdílnosti kněžských „ordines“ pro něž se již od starověku používalo označení biskupové, kněží a jáhni“ (LG 28a). Již předtím je v této konstituci jedno prohlášení, – základní pro naše téma – které se nachází v paragrafu týkajícím se biskupů jako nástupců apoštolů: „Tak tedy biskupové vykonávají službu společenství s pomocí kněží a jáhnů.“ (LG 20b, s odkazem na předmluvu k listu Filipánům svatého Ignáce Antiochijského).

³⁰⁷ 23. zasedání, *De sacra ordinatione*, kapitola 2, DS 1765, srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 17.

³⁰⁸ Srov.: tamtéž, 18.

³⁰⁹ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 258.

Macchiaveli (1469-1527) je zakladatelem moderního myšlení o státu. „Vzrůstající důležitost městského hospodářství podrobuje diakonát politickým a ekonomickým imperativům rodícího se kapitalismu: Boj proti žebrotě i proti nedisciplinovanosti se stávají prioritami tohoto diakonátu. Společnost na cestě sekularizace se zase zabývá zajištěním své bezpečnosti a zachování. Kritéria charitativní akce jsou založena především na principech její vlastní funkčnosti ne na požadavcích lásky-charity, na kterou má tendenci zapomenout nebo jí vytlačit do privátní sféry svých členů.“³¹⁰ Charitativní mentalita uvedená mendikantskými řády byla odhozena ve prospěch valorizace práce: Od nynějška budou diakonie a etika práce nerozlučně spojeny.

Všichni reformátoři se vysmívali jáhnovi, který zpívá epištolu a evangelium a nedělá nic víc. Také se pokoušeli obnovit reformovaný diakonát a vlastně všichni o něm uvažovali v úzkém vztahu k civilní moci. Stojí za to si tyto jednotlivé koncepce připomenout.

Luther (1483-1546) nedůvěřoval skutkům, ale přesto doporučoval existenci vysvěcených jáhnů, kteří by plnili více či méně liturgickou nebo ritualizovanou funkci ve shromažďování jmění pro chudé. Toto jmění by pak bylo předáno civilní autoritě, aby ho vhodně rozdělila. Konkrétně Luther se však od tohoto záměru nechal odradit a přesvědčil se o církevní nezralosti lidu. Nic se nakonec nerealizovalo, všechna péče byla ponechána jen na civilní autoritě. Takže „to není z teologického přesvědčení, že Luther chce svěřit diakonii radám měst přešlým k reformaci, ale spíše z nutnosti konjunktury.“³¹¹

Zwingli (1484-1531) je naopak racionalista. Jáhen, jakého navrhuje, je jakýmsi sociálním asistentem. Horlivě požaduje novou sociální spravedlnost. „Nesvěřuje magistrátu provizorní roli opatrovatele v očekávání, že formace laiků dovolí křesťanskému lidu vzít si společně za úkol diakonii, ale svěřuje mu funkci trvalé autority božského ustanovení nahrazující definitivně diskreditované klerikální autority.“³¹² Formován humanismem, uvažoval Zwingli možná jako jeden z otců moderního sociálního státu. Někteří v něm vidí jednoho z iniciátorů systémů sociálního díla, tohoto dědictví „republikánské“ a sekularizované laické diakonie, jejímž prorokem chtěl být.³¹³

Bucer (1491-1551) na základě své komplexní ekleziologie navrhuje diakonát dvou tváří, který plní funkci sociální i vnitrocírkevní. Bucer vidí církve expandující do občanské

³¹⁰ HAMMANN G.: *L'amour retrouvé. Le ministère de diacre, du christianisme primitif aux réformateurs protestants du XVIe siècle*, Paris: Cerf, 1994, 275.

³¹¹ Tamtéž, 186.

³¹² Tamtéž, 200.

³¹³ Srov.: tamtéž, 203.

společnosti s tváří obrácenou jednak dovnitř v církvi učící a jednak ven, k církvi mas. Z jedné strany církev mas, z druhé strany církev povolanych. Ve středověku byly tyto dvě církve prakticky smíšeny. V moderní době je společnost širší než církev. Je tam tedy prostor pro misii. To je ten prostor, kde se uplatňuje a rozvíjí jáhen koncipovaný Bucerem. Každý jáhen by měl být orientován tak, že preferuje jeden z těchto dvou směrů. Bucer si představuje, že jáhen církve učící by byl konsekrován církevní autoritou podle apoštolského obřadu vkládání rukou, zatímco jáhni církve mas by poskytovali přísahu Bohu před magistrátem. První shromažďují ze zdrojů pocházejících z církevní charity a bdí nad diakonálním vědomím komunity, zatímco druzí by měli za úkol organizovat distribuci prostředků shromážděných k užítku všech bez rozdílu. Ale v roce 1549 byl Bucer vyhnán ze svého města Strاسبourgu biskupem Charlesem Quintem a uprchl do Anglie.³¹⁴

Podle Kalvína (1509-1564), jehož biblicismus je dobře znám, texty Řím 12,6-8, 1 Kor 12, 28 a Ef 4,11 dosvědčují čtyři nenahraditelné služby, totiž učitele, pastýře, staršího a jáhna.³¹⁵ Kalvín požaduje úřad jáhna pro péči o chudé.³¹⁶ V případě potřeby může být funkce učitele a staršího přijata pastýřem, ale jáhen musí vždy zůstat oddělený od pastýře. Kalvín dosvědčuje skutečně, že je rolí jáhna „hrát divadlo s knězem“ (rozumějme: celebruje s ním mši). Pět charakteristik diakonátu, které je třeba dle Kalvína obnovit, jsou tyto: Musí být zvláštním, specifickým služebníkem po boku pastýře. Musí být služebníkem trvalým a ordinovaným, jak ve funkci charitativní a sociální tak i liturgické (tedy pro sbírku i pro lámání chleba). Tato služba se nakonec musí otevřít ženám, aby byla zachována věrnost vůči 1 Tim, 5,3-16. Zdá se však, že Ženeva byla již příliš dobře organizovaná ve své diakonii, než aby si nechala jednoduše vnutit Kalvínův projekt.³¹⁷ Všechno to velmi rychle upadlo v zapomnění. Přesto se však nějaký čas objevuje zvyklost nazývat čerstvě vysvěceného pastýře před tím, než mu byly svěřeny farní úkoly jáhnem. „Od 16. století, v kontextu obtíží s porozuměním procesu počínající sekularizace, se protestantská nezwingliánská tradice stává obětí společenských a politických událostí. Přes velmi odvážné projekty zůstává v aplikaci příliš nespěšná a nedaří se jí restaurovat specificky církevní jáhenskou službu.“³¹⁸

³¹⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 23.

³¹⁵ Podle A. GANOCZYho lze poznamenat, že kalvínská svázanost služeb vedla ženevského reformátora k úvaze o existenci tří dalších *ordines* (kromě pastýřského), jako trvalé záruce pro případ, že by se zfalšoval; srov. jeho Calvin et Vatican II, Paris 1968, 97.

³¹⁶ Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278.

³¹⁷ HAMMANN: L'amour retrouvé..., 255. Srov. BRIDEL Cl.: Aux seuils de l'espérance. Le diaconat en notre temps. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé, 1971, 44-45.

³¹⁸ Tamtéž, 275.

Když od doby osvícenství začaly přejímat tyto úkoly četné občanské (měšťanské) filantropické spolky a v katolickém prostoru v 19. století narůstal počet mužských a ženských kongregací se zaměřením na tyto úkoly, zakládali v evangelických církvích v souvislosti s dómskými „clemenschwestern“ tzv. „diakonisseninstitut“ (J.H. Wichern v Hamburku) a od roku 1848 tzv. „vnitřní misii“ – zařízení, které ovšem nemůže být ztotožněno se starocírkevním diakonátem.³¹⁹

1.8 Předvečer Druhého vatikánského koncilu

Přestože se myšlenka obnovy znovu objevila již před Druhou světovou válkou, teprve zmatky světové války, nedostatek kněží, propast mezi klérem a lidem, konkrétně v Německu, probudily myšlenku obnovit Bohem ustanovený diakonát jako samostatný stupeň církevní hierarchie.³²⁰ Po roce 1945 tento záměr dostal podobu projektu především v německy mluvících zemích.³²¹ Vznikaly tzv. „jáhenské kroužky“, které usilovaly o posílení diakonie v církvi.³²² Tato aktivita, která vzešla z diecézí Kolín nad Rýnem a Freiburg, se rozšířila svými ideovými proudy³²³ také ve Francii a byla podněcována především misijními řády.³²⁴ Nejpozději od roku 1953 se víceméně již v celé západní církvi kladla stále častěji naléhavá otázka obnovy diakonátu jako normálního a trvalého stavu, který by byl otevřený i pro ženaté muže. V jižní Americe se projevoval nedostatek kněží a biskupové v misijních územích vyžadovali obnovený diakonát jako pomoc pro slabý klérus především v zemích, kde křesťanství teprve nedávno zapustilo kořeny. Byla zde snaha hledat na nové požadavky nové odpovědi (srov. Mt 13,52: „...hospodář, který ze své bohaté zásoby vynáší věci nové i staré“). Ti, kdo se zabývali moderní pastorálkou byli tedy vedeni také k pohledu na komunity prvních staletí a starokřesťanský diakonát. Také papež Pius XII. v roce 1957 hovořil o problému jáhenství, ale soudil, že problém „ještě není zralý“.

³¹⁹ Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, 278.

³²⁰ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 278.

³²¹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 64.

³²² Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 17.

³²³ Srov.: HORNEF J., WINNINGER: Chronique de la restauration du diaconat (1945–1965), in: WINNINGER, CONGAR (ed.): Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui, Paris: Cerf, 1966, 205–222.

³²⁴ Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278.

Objevilo se samozřejmě mnoho problémů a otázek: Tradice musí zůstat vždy živá, je těžké ji obnovit po tak dlouhém přerušení, které bylo upevněno tolika generacemi. Může zde být nebezpečí, že písemně předané stopy neumožní ji vystihnout v její živé účinnosti. „Spojit tyto stopy s očekáváním dnešní doby, není to znetvoření? Není to klamný požadavek, když víme, že jáhenská služba byla během křesťanského starověku a až do středověku známá svou nestálostí, která ji dávala oscilovat mezi úzkou spoluprací s biskupem v diakonii charity a liturgickou službou poznamenanou blízkostí oltářů?“³²⁵ Z dějin diakonátu víme, že jeho pojetí se mnohokrát měnilo.³²⁶

Pozornost se zaměřila mimo jiné na křesťanský Východ, který alespoň částečně uchoval při životě tyto skutečnosti, které v ostatních částech církve byly již fosiliemi.³²⁷ Ovšem, jak připomínal Karl Rahner, Západ nebyl nijak nucen otrocky tento koncept kopírovat. Pod tímto názvem může být povolána k životu zcela nová skutečnost, nebo na základě dvou tisíc let trvajících zkušeností může být starý diakonát patřičně obnoven, protože v církvi je jeden obecný úřad, který ona může jakkoli členit a jejich pravomoci rozdělit různým způsobem.³²⁸ Na druhé straně by tato současné době odpovídající obnova měla souznít s Tradicí (zvláště v případě diakonátu – instituce, která je stará bezmála jako církev).³²⁹

Úvahy ze značné míry vycházely také z toho, že diakonát by měl být zaveden tam, kde už je víceméně prakticky vykonáván (i když ne se všemi úkoly a pravomocemi, které by mu mohly náležet), a kde se tedy nebude vytvářet nic umělého.³³⁰ Rozpravy k této záležitosti měly více ráz pastoračně pragmatický než ráz teologický.³³¹ Pozornost byla upřena tedy spíše na praxi než na teorii a středem zájmu bylo také otevření této služby pro ženaté muže a následky, jaké to může mít pro dosavadní praxi celibátu. Avšak teologům snaha o proniknutí podstaty diakonátu také nechyběla. Připomeňme, že v předvečer Druhého vatikánského koncilu byl v Německu pod vedením Karla Rahnera a Herberta Vorgrimlera publikován obsáhlý historický a teologický spis o diakonátu *Diaconia in Christo*.³³² Čtené

³²⁵ BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 19.

³²⁶ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo*, 309.

³²⁷ Srov.: CLÉMENT R.: Der Diakon in den orthodoxen und unierten Kirchen des Ostens in der Gegenwart, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo*, 179.

³²⁸ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 314.

³²⁹ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 92.

³³⁰ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 319.

³³¹ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 17.

³³² *Diaconia in Christo*, Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.

úryvky a články tohoto monumentálního díla byly pak pod vedením Paula Winningera a Yvese Congara přeloženy do francouzštiny.³³³

Co je tento diakonát teologicky, jaké má místo v hierarchii církve? ³³⁴ Umožňuje dosavadní učení teologů úplně jednoznačnou a jistou teorii o tomto předmětu? Jaké závěry z tohoto učení můžeme vytěžit? Když se tehdy na začátku šedesátých let pokouší Augustinus Kerkvoorde OSB objevit teologii diakonátu, na níž by mohl navázat, musí konstatovat, že „teologie diakonátu není. Nebyla vlastně ani potřeba, jen na Východě ještě hraje diákon určitou liturgickou roli, ovšem ve srovnání se starou církví omezenou. Na Západě při slavných liturgiích vykonával funkci diákona kněz. Praxe jáhenství na Západě nemohla tak vzbudit touhu po vypracování žádného učení o diakonátu.³³⁵ Kerkvoorde nachází tehdy pouze tři publikace, které se týkají přímo teologie diakonátu.³³⁶ Zatímco různé apologie o papežství, biskupském úřadě, laickém a řeholním stavu, Katolické akci, apoštolátu, misiích, atd., si nemohou stěžovat na nedostatek teorií (někdy spíše naopak), samostatná teologie diakonátu neexistuje. Jsou zde fragmenty v různých pojednáních o kněžství obecně, o svátostech nebo o církvi. V době kdy tyto traktáty vznikaly, tedy ve vrcholném středověku pokud se týká svátostí, a v novověku, pokud jde o ekleziologii, byl ale již diakonát jen archeologickým reliktem. Na Východě je situace trochu jiná, ale ani tam není teologický význam vypracován.

Je zřejmé, že snaha obnovit diakonát, může být oprávněná pouze natolik, nakolik slouží požadavkům pravé duchovní péče. Praxe posledních staletí se vyznačovala ovšem takovým vývojem, který pro nasazení diakonátu nechával nepatrné možnosti. Podle tehdy platného CIC 1917 náleží jáhnovi pouze některé liturgické úkoly³³⁷ a vykonávání úřadu kazatele.³³⁸ V praxi mají být nejméně tyto možnosti plně využity, takže se vtírá otázka, jak tuto zdrženlivost

³³³ Horlivý propagátor trvalého diakonátu štrasburský otec Paul Winniger, již o několik let dříve publikoval své dílo *Vers un renouveau du diaconat*, Bruges: Desclée De Brouwer, řada „Présence chrétienne“, 1958. Pro zajímavost připomeňme, že autor obdržel imprimatur štrasburského biskupa pouze pod podmínkou, že nebude propagovat diakonát i pro ženaté muže! Srov.: WEBER: „Vatican II...“, 79.

³³⁴ Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 222–224.

³³⁵ Srov.: tamtéž, 220.

³³⁶ SEIDL J. N.: *Der Diakonat in der katholischen Kirche, dessen hieratische Würde und geschichtliche Entwicklung*, Regensburg, 1884; LÉCUYER: heslo *Diaconat*, in: *Dictionnaire du spiritualité ascétique et mystique III*; COLSON: *La fonction diaconale aux origines de l'Église*, Brügge, 1960.

³³⁷ On je *minister (ordinarius) expositionis et repositionis sanctissimi sacramenti* (CIC 1917, kán. 1274, par. 2) a *minister extraordinarius s. communionis* (kán. 845, par. 2) *et baptismi solemniter* (kán. 741). Pro vykonávání posledních dvou jmenovaných funkcí, ale potřebuje výslovné dovození biskupa nebo faráře a to je uděleno pouze *iusta resp. gravi de causa*.

³³⁸ V tomto ohledu je knězi postaven na roveň: *concionandi facultas solis sacerdotibus vel diaconis fiat* (kán. 1342, par. 1).

vysvětlit. Postrádá jakýkoli oprávněný důvod, nebo je konečně výrazem hlubokého, snad dokonce starokřesťanského přesvědčení?³³⁹

1.8.1. Situace na Východě

Církev není omezena na Západ a z psychologických i historických důvodů se na Východě zachovaly formy, které jinde zmizely. Nemůžeme dělat vážný výzkum o skutečnosti křesťanského náboženství, aniž bychom nebyli pozorní k dění na Východě. Přináší to dvě výhody:

1. Na Východě zůstaly živé skutečnosti, které v ostatní části církve jsou již fosiliemi.

2. Křesťanský Východ představuje apoštolskou tradici paralelní k tradici západní, ale také odlišnou. Jeruzalém, Antiochie, Alexandrie a Konstantinopol a všechny církve, které přijaly víru od nich (koptští Habešané, Arméni, byzantská východní Evropa, syrská tradice, chaldejská tradice v Indii ...) jsou pravé, křesťanské ale nikoli latinské církve, které ukazují, jak stejná víra může být živá v rámci zcela jiného způsobu myšlení a jednání.

Co se týká pojmu: Diákonem nemyslíme toho, kdo je vysvěcen na několik měsíců. Ten není farnímu kléru žádnou liturgickou ani duchovně správní pomocí.

Jáhni jsou většinou ženatí a mohou jimi být i jen na čas. Mají dvě možnosti: Buď se jedná o kandidáta kněžství, který zůstává několik let jáhnem, aby naplňoval své úkoly a nebo je vysvěcen aniž má přání jít někam dál. Monastický klérus žije v celibátu a farní klérus je ženatý. Jen katolíci mají výjimky, neboť v misiích byly zřízeny semináře. Ženatí jáhnové žijí v rodinách, pokud jsou mniši nebo kandidáti na biskupa, jsou v klášteře.

Katolíci a ortodoxní. U katolíků dle církevního práva diaconát sice není jako u latiníků krátkým stupněm ke kněžství, ovšem v praxi se světí jen jáhni, kteří postupují rychle ke kněžství. Důvody vymizení trvalého diaconátu jsou různé: Snad je to proto, že misionáři zakládali semináře, aby zlepšili duchovní přípravu kněží. Navíc u katolíků byly liturgické předpisy snadno zanedbávány a roli jáhna často přebíral kněz (např. u byzantinců). Nakonec příklad latinské církve přispěl k tomu, že se nezachoval tento stupeň při životě. Proto se soustředíme na církve oddělené od Říma.

Byzantsko – ortodoxní církev východní Evropy. Ruská emigrace na Západě znovu vrhla světlo na diaconát. V Rusku a ve východní Evropě bylo jáhnů mnoho. Během pronásledování

³³⁹ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 92.

se mnozí vystěhovali nebo se nechali vysvětit na kněze, aby zaplnili prázdná místa. Diakonát v době nedostatku kněžských povolání byl na tom ještě hůř.

Blízký Východ. V Řecku a v Konstantinopoli jsou jáhni, jejichž úloha nesmí být dle rubrik vykonávána kněžími. Při liturgii mají důležitou roli. Byly i ve farnostech, často šlo o studenty teologie, kteří čekali na dovršení věku pro kněžské svěcení (třicet let v Řecku) nebo na přidělení farnosti. Dostávali honorář u příležitosti různých obřadů – svatby, křty, pohřby. V univerzitních městech bylo jáhnů mnoho, takže jejich ani tolik nebylo třeba a mohli mít i jinou obživu než čistě církevní funkce. Na venkově příliš nejsou. V řecko-ortodoxních patriarchátech Alexandrie a Antiochie jáhni nebyli, kromě těch, kteří měli za cíl kněžství. Protože věkové hranice pro jáhenské a kněžské svěcení jsou daleko od sebe (pětadvacet a třicet let), jáhni skutečně své role vykonávali. Pomáhali při liturgii, dle svých schopností zajišťovali i kázání. V koptských církvích v Etiopii a v Egyptě obvykle dle práva musí mít každá církev svého jáhna, dokonce někde i sedm. Protože církve byly chudé, bylo dovoleno, aby pracovali a věnovali se úřadu ve volném čase. Koptské rubriky neoddělovaly apoštolské a liturgické úkoly. Pomáhali při církevní správě, vyučování katechismu, návštěvách domovů. V Egyptě tedy většinou jáhni čekají na dovršení třiceti let a na kněžské svěcení. Liturgické služby, které jim připadají jsou *anagnostes* (lektor) a *hypo-diakonis* (podjáhen). V Etiopii musejí jáhni umět číst Písmo, znát liturgický jazyk *gheez* a žijí se na vesnicích jako sedláci. U Arménů také jáhni směřují ke kněžství, u Jakobitů z Malabyry se jáhni připravují na kněžství v semináři nebo biskupském sídle.

V maronitském patriarchátu v Antiochii se jáhni zachovali alespoň do začátku 19. století. Nacházíme tam v knihách zápisky od jáhnů. Později biskupové svěřovali diakonát tzv. „chammas“, ačkoli nebyli nositeli žádného svátostného charakteru. Je zajímavé, že maronitský patriarcha uděloval jistým soukromým osobnostem subdiakonát jako způsob díků za službu „národu“ a tento zvyk se udržoval ještě donedávna. Toto svěcení sebou nese i jistá privilegia při liturgii: zvláštní místo v kostele, okuřování před lidem atd. Ovšem od roku 1949 sebou církevní právo katolických východních církví nese pro subdiakony závazek celibátu a tento zvyk je opuštěn.

Dnes je také na Východě diakonů málo a jejich role byla setřena. Ovšem musíme vzpomenout na situaci kléru na Východě vůbec: Žádná potridentská reforma, žádné semináře. Kléru připadají pouze liturgické a svátostné úkoly, nikoli různé aktivity jako na Západě, ty jsou vedeny laiky. Tam kde tedy jáhen ještě existuje, není ani vzdělanější, ani apoštolsky horlivější než kněz, má čistě liturgickou funkci. Vede modlitbu věřících – na Východě neexistovala tichá mše. Jejich funkce nepřebírají kněží, jen u katolíků.

Jaké jsou formy jejich života? Buďto jsou studenty (často jsou svobodní a doufají, že s univerzitním diplomem se stanou jednou biskupy) nebo mnichy (tito jáhnové se příliš nelišili od svých bratří v klášteře) nebo jsou ženatí a žijí v rodinách. Ve východní Evropě před rokem 1940 měli jáhnové často kněžské dcery, sloužili u svého tchána a doufali, že jednou převezmou roli faráře. Vše bylo ale omezeno víceméně na liturgickou službu u oltáře a pokud absolvovali studium, směli kázat.

Pokud umí chaldejsky (v Iráku) nebo *gheez* (v Etiopii), mohou vyučovat. Nosí sutanu, plnovous, dlouhé vlasy jako kněží, žijí z příjmů farnosti, pokud jim to nestačí, přivydělávají si obděláváním pole. Často zastávají funkci sekretáře biskupa.

Jaké byly důvody vyhasnutí diakonátu na Východě? Diakonát chápaný podstatně liturgicky, byl považován za luxus. V chudých zemích sužovaných islámem se prakticky přestal zastávat a byl uspokojivě vykonáván lektory a podjáhny (víceméně ve funkci zpěváků). Možná, že zavedení zákazu znovuzavření sňatku přispělo také k odmítání tohoto svěcení. Například v Iráku tak přispělo k vymření subdiakonů. Ovšem všeobecně tím jistě utrpěla ryzost liturgie na Východě

Rozvoj presbyterátu vedl k vyprázdnění všech úkolů jáhna, kromě těch liturgických. Není to ale částečně pochopitelné pro situaci na Východě, kde ženatí kněží zůstali blízcí lidem? Na latinském Západě zůstala aktuální dvojí potřeba jáhnů: jednak kvůli používání mrtvého liturgického jazyka a jednak pro úlohu prostředníka mezi lidem a knězem.

Rozšíření soukromých mší vedlo částečně k vysychání pramenů společné modlitby. Na Východě má však význam pouze liturgie ve společenství, takže zde je místo i pro jáhna vedle předsedajícího biskupa. On vede modlitbu lidu, ukazuje gesta, předčítá evangelium. Východní liturgie jsou živé natolik, nakolik mají jáhna.

Podrobnější informace k tomuto tématu je možné najít v práci Roberta Clémenta SJ, z které jsem při zpracování této kapitoly vycházel.³⁴⁰

1.9 Druhý vatikánský koncil

V mnoha diecézích světové církve bylo zavedení trvalého jáhenství připraveno pod vlivem pastoračních požadavků a zkušeností. Vznikalo z jakéhosi hnutí zdola, zejména v tzv.

³⁴⁰ Srov.: CLÉMENT: Der Diakon in den orthodoxen und unierten Kirchen des Ostens in der Gegenwart, 179-188.

jáhenských kroužcích. Tyto podněty „zdola“ byly podpořeny již papežem Piem XII. a později mnohými biskupy světové církve byly přeneseny na Druhý vatikánský koncil.

Tak jako zůstal zachován starokřesťanský diakonát v liturgickém prostoru ve východních církvích, tak se ukázaly v západní církvi zvláště po Druhé světové válce nové snahy nechat opět oživit diakonát jako samostatné *ordo*. Všechny tyto snahy podchytil Druhý vatikánský koncil,³⁴¹ když v rámci *aggiornamenta* hledal v dějinách církve inspiraci a prostředky, jak účinněji zvěstovat a zprostředkovat tajemství Ježíše Krista³⁴² a v konstituci o liturgii (SC 35), v dekretu o katolických východních církvích (OE 17), v dekretu o misijním poslání církve (AG 16n.) a především v dogmatické konstituci o církvi (LG 29b: „...může být obnoveno jáhenství jako vlastní a trvalý hierarchický stupeň“) této obnově položil základy. Vydáním motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* z 18. června 1967 bylo konečně umožněno jednotlivým biskupským konferencím požádat v Římě o povolení k aplikaci toho, co bylo přijato koncilem a zároveň byla dána již konkrétní ustanovení například ohledně věku, vzdělání, úkolů, povinnosti celibátu diákonů, a byla stanovena světicí formule, která navazuje na Tradici.³⁴³

Je dobré podotknout, že na počátku nebylo záměrem ustanovit ho závazným pro celou církev³⁴⁴ (např. Polská biskupská konference zažádala o povolení světit stálé diákoný žijící v manželství teprve v roce 2002).

1.9.1. Střípky z jednání na koncilu

Koncilní debaty se soustředily velmi rychle na schéma teologické komise, jehož jedna pasáž se dotýkala diakonátu. Tento text byl předložen k veřejné diskuzi od 4. října 1963. Schéma *De sacramento ordinis* předpokládá obnovení diakonátu a nižších služeb (*ordini minori*). Uvádí dva motivy: rostoucí angažovanost věřících v apoštolátu a nedostatek kněží. Schéma předpokládá, že diakonát bude obnoven, zvláště v územích, kde je nedostatek kněží

³⁴¹ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278.

³⁴² Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 9.

³⁴³ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, 278.

³⁴⁴ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 66.

akutní. Jáhenské funkce by měly zahrnovat různé role liturgické, katechetické, kázání, práce v kurii a diecézních soudech a administrativní role.³⁴⁵

Kardinál Döpfner, mluvčí německých biskupů hovořil o potřebnosti svátostné milosti, která by pomohla vykonávat laickým katechistům v misijních zemích jejich úkoly dokonaleji. Poukázal na to, že úmyslem textů je dát dogmatickou základnu trvalému diakonátu a otevřít dveře zkoumání otázky.³⁴⁶ V průběhu 2. zasedání Druhého vatikánského koncilu v říjnu 1963 povzbuzoval Döpfner k obnovení diakonátu mimo jiné motivací věrnosti vůči přání Tridentského koncilu.³⁴⁷

Také kardinál Suenens hovořil o svátostnosti diakonátu, který musí být z toho důvodu pojednán na nadpřirozené rovině. Patří totiž nezvratně k uspořádání církve.³⁴⁸ Některé úkony v církvi mohou být svěřeny jen osobám, které jsou vybaveny nutnou nadpřirozenou milostí. Bůh uspořádal úřady a milosti a ty by neměly být při budování společenství opomenuty, společenství na ně má právo. Je to dar božské milosti a měl by podpořit růst církve.

Arcibiskup Bernard Yago z Pobřeží Slonoviny podporoval zavedení diakonátu. Podle něj by měl hrát významnou roli v misijních zemích. Afrika prý skutečně prožívá své „první století křesťanství“.

Kardinál Bacci z Římské kurie byl proti diakonátu ženatých, protože by prý klesal počet kněží, neboť mladí mají tendenci volit si snažší cestu. Kromě toho by se časem vyžadovalo to samé také pro kněze.³⁴⁹

Podle otce Tisseranta, bývalého prefekta Kongregace pro Východ, je potlačení diakonátu latinským vynálezem CIC 1917 a obnovení původního stavu nemůže než být dobré.³⁵⁰

Biskup Jorge Kémérer z Argentiny promluvil jménem dvaceti biskupů Argentiny, Uruguay, Paraguay a různých misijních zemí a naléhal, že je třeba konečně řešit naléhavý problém nedostatku kněží (něco vážného se musí stát, téměř v každé diecézi jsou farnosti kde na jednoho kněze připadá i 10 000 nebo 30 000 osob).³⁵¹ Řešením nemůže být import kněží ze

³⁴⁵ Srov.: ALBERIGO G.: *Storia del Concilio Vaticano II*, Bologna: Società editrice il Mulino, 2001, svazek 1, 199.

³⁴⁶ Srov.: WILTGEN R. M.: *Der Rhein fließt in den Tiber, Eine Geschichte des zweiten vatikanischen Konzils*, Feldkirch: Lins-Verlag, 1988, 100.

³⁴⁷ Srov.: WEBER: „Vatican II. et le diaconat permanent“, in: HAQUIN a WEBER: „Diaconat XXIe siècle. Actes du colloque de Louvain-la-Neuve“ (13-15. září 1994), Bruxelles: Lumen Vitae-Novalis-Cerf-Labor et Fides, 85.

³⁴⁸ Srov.: WILTGEN: *Der Rhein fließt in den Tiber*, 100.

³⁴⁹ Srov.: tamtéž, 101.

³⁵⁰ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 1, 102.

³⁵¹ Srov.: WILTGEN: *Der Rhein fließt in den Tiber*, 101.

zahraničí, neboť se očekává, že populace v Latinské Americe bude mít na konci tisíciletí 400 milónů. Hovoří o naději pro Latinskou Ameriku. „Dveře jsou otevřené, dovolte nám vtoupit, my chceme vstoupit, kdo vstoupit nechce, nemáme v úmyslu ho nutit.“ Jeho žádost byla kladně přijata.

Ostání otcové trvali na svátostném svěcení a milosti a nakonec byla tříčtvrteční většina pro obnovu svátostného diakonátu.³⁵² Nicméně podle historika Daniela Moulineta text promulgovaný v LG 29 svědčí o těchto debatách koncilních otců.³⁵³

1.9.2. Lék na nedostatek kněží?

Pokud byl diakonát zamýšlen pro plnění úkolů, které vlivem disciplíny platné v latinské církvi (LG 29b) dosud přijímali jen kněží, otcové koncilu vzali v úvahu nedostatek kněží (také sám papež Pius XII. doporučoval obnovení trvalého diakonátu jako utišující prostředek na rostoucí nedostatek kněžských povolání³⁵⁴). Ale v odpovědi, kterou dali, přinesli řešení, které mohlo nepřímo pomoci lepšímu osvobození identity presbytera a zároveň jeho osvobození od úkolů, které mu nutně a za všech okolností nepřísluší.³⁵⁵

Tímto otcové Druhého vatikánského koncilu prakticky i teoreticky „zpochybnili“, alespoň *in obliquo*, služební monopol kněží. Jinak řečeno, nedostatek kněží byl příležitostí k zavedení diakonátu. Tento nedostatek pomohl k jeho uvedení do života. Tak se můžeme ptát, zda tridentská vize obnovení diakonátu a nižších svěcení nezůstala mrtvou literou z důvodu „náboru“ dostatečného množství kněží. To je alespoň mínění Paula Winningera, který připomínal, že v průběhu staletí kněz suploval jáhna.³⁵⁶ Přitom tridentské doktrinální vyjádření mimo jiné obhajuje nové kněžství Nového zákona (sess. 23, kap. I) a v jeho službě

³⁵² Srov.: tamtéž, 103.

³⁵³ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 29.

³⁵⁴ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 1, 122. „Funkce vázané na nižší svěcení jsou již delší dobu vykonávány laiky. Víme, že se právě uvažuje o zavedení diakonátu pojatého jako církevní funkce nezávislá na kněžství. Myšlenka, alespoň dnes, ještě není zralá“ (z audience 5. října 1957, in: Pio XII., *Discorsi e radiomessaggi*, XIX, Città del Vaticano 1958, 458).

³⁵⁵ MTK také podobně říká: Druhý vatikánský koncil také zahájil objasnění identity kněze, který nemusí plnit všechny úkoly nutné pro život církve (MTK, 86).

³⁵⁶ Srov.: WINNINGER: „Les ministères des diacres dans l'Église d'aujourd'hui“, in: BARANA G.: *L'Église de Vatican II. Études autour de la constitution conciliaire sur l'Église*, Paris: Cerf, řada „Unam Sanctam“ 51c, 1966, 996.

množství a rozličnost služebných *ordo*.³⁵⁷ Otcové Tridentu tedy hájili „službu svatého kněžství – *sancti sacerdotii ministerium*“ v kontextu potřeby plurality církevní služby (srov. výstižný francouzský termín *pluriministerialité*), tedy v kontextu úvah o nižších službách, podjáhenství, atd.

V této věci je zajímavé, že během druhého zasedání Druhého vatikánského koncilu v říjnu 1963 kardinál Döpfner přináší slova německých biskupů a povzbuzuje k obnovení diakonátu, mimo jiné z důvodu věrnosti přání Tridentského koncilu. Ale zcela evidentně by to nemohl být jediný ani hlavní důvod obnovy.³⁵⁸

To, co Trident nemohl uskutečnit, umožnil Druhý vatikánský koncil: O čtyři desetiletí později vnímáme v tomto případě vliv překonání striktně kněžského pochopení služby a citelný dopad na celou teologii služeb v podivuhodné mnohosti, která skrze božské ustanovení strukturuje církev (LG 32a).³⁵⁹ Zaznamenává se tak novost ustanovení diakonátu vzhledem k vizi tridentské v kontextu církevním i dobově-ekleziologickém: Druhý vatikánský koncil inovuje a znovu vytváří diakonát jiný, než uvažoval Tridentský koncil, protože jeho ekleziologie, jeho teologie a jeho misionářské intuice jsou jiné (cestu k obnovení trvalého diakonátu otevřela ekleziologie obnovená na základě biblického, liturgického a ekumenického hnutí³⁶⁰). Teprve Druhý vatikánský koncil (LG 29) a pokoncilní Motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* (r. 1967) Pavla VI. přichází s naplněním tohoto záměru a dává trvalému diakonátu opět obsah, když mu dodatečně připisují všechny úkoly a možnosti, které mu byly svěřeny v různých historických kontextech.³⁶¹

Uznání rozdílu mezi strukturou ordinovaných služeb, zvláště diakonátu a jeho konkrétních dějinných podob může být cenné pro lepší ocenění novosti toho, co bylo obnoveno Druhým vatikánským koncilem.³⁶² To je úsilí teologické práce, pokud se nemá zapomenout na to, že princip služby se nevyčerpává v jejích realizacích.³⁶³ To platí také pro diakonát.³⁶⁴ K úvahám, které měly více ráz pastoračně pragmatický než ráz teologický, se totiž připojily záhy zásadní

³⁵⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 24.

³⁵⁸ Srov.: *tamtéž*, 25.

³⁵⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 19.

³⁶⁰ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 65.

³⁶¹ Srov.: *Diakon* in: LThK, 179

³⁶² *Struktura* se týká bodů, nad nimiž církev nemá autoritu, neboť jsou jí uloženy ve jménu jejího založení skrze Krista. *Podoba* se týká konkrétního uvedení do života vzhledem k historické a kulturní situaci, v níž se církev nachází. Ta může být různá v závislosti na obdobích a kulturách. Srov. SESBOÜÉ B.: *Pour une théologie oecuménique*, Paris: Cerf, řada „Cogitatio fidei“ 160, 1990, 292.

³⁶³ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 20.

³⁶⁴ Srov.: DENIS H.: „*Le diaconat dans la hiérarchie*“, in: WINNINGER a CONGAR: *Le diacre...*, 147.

teologické úvahy, zejména Karla Rahnera (je jmenován členem koncilní komise pro disciplínu svátostí především protože byl jediným dogmatikem, který byl schopen se vyjádřit k trvalému diakonátu),³⁶⁵ Yvese Congara (který studoval vliv teologie Božího lidu na obnovené chápání církevních služeb),³⁶⁶ aj.³⁶⁷ Také německý teolog Hannes Kramer (Rahnerův přítel, který založil *Diakonatzentrum* ve Freiburgu)³⁶⁸ upozorňoval na teologický rozměr trvalého diakonátu, který má být zdůvodněn skutečně teologicky, ekleziálně, nejen nedostatkem kněží.³⁶⁹ Pokud diakonát patří k stupňům církevní hierarchie, pak patří od počátku k uspořádání církve. Nejde o disciplinární otázku. Je to skutečnost *de iure divino* a esenciálně patří ke struktuře uspořádání církve. Vyjádřili přesvědčení, že je svátostí, vtiskuje charakter, přináší milost a nejedná se přitom o změnu konstitutivních prvků církve, je to obnova něčeho, co bylo na čas opuštěno.³⁷⁰

Na základě intervence vypracované K. Rahnerem a redakčním týmem *collegio Germanico*, kterou na koncilu přednesl kardinál Döpfner, se otázka obnovy diakonátu v různých skupinách skutečně diskutovala pod různými úhly: jak jsme řekli, na jedné straně se zvažovala jako řešení nedostatku kléru, na druhé straně však také jako impuls k reformě samotného presbyterátu.³⁷¹ Ve svém komentáři koncilních textů vztahujících se k diakonátu Karl Rahner píše, že na rozdíl od konstituce *Lumen gentium* – ale nikoli v protikladu k ní – neuvažuje dekret *Ad gentes* o diakonátu pouze kvůli nedostatku kněží, ale na základě konstatování určitého celku úkolů, které jsou ve skutečnosti vykonávány a které volají po velmi příhodném posílení svátostnou milostí.³⁷² Druhý vatikánský koncil uvažoval tedy o diakonátu proto, že funkce, které může splnit, jsou „nejvýše potřebné v životě církve“ (*ad vitam Ecclesiae summopere necessariae*, LG 29b). Byl to pastorační užitek, který převážil a byla to koneckonců „péče o duše“ (*cura animarum*) jinak řečeno pastýřská péče v místní církvi a zároveň požadavky evangelizace těch, kteří pokřtění nejsou prostřednictvím plnění

³⁶⁵ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 1, 477.

³⁶⁶ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 65.

³⁶⁷ Srov.: KASPER: *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti*, 26.

³⁶⁸ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 1, 82.

³⁶⁹ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 41.

³⁷⁰ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 67.

³⁷¹ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 4, 85.

³⁷² Podle K. Rahnera *Lumen gentium* uvádí diakonát na základě faktu, že takové funkce, jako křtít, kázat, konat dobročinnost, atd., jsou absolutně nezbytné, „ale dnes z důvodu nedostatku kněží mohou být (tyto služby) jen těžko naplněny.“ (*L'enseignement de Vatican II sur le diaconat et sa restauration*, in: WINNINGER a CONGAR: *Le diacre dans l'Eglise et le monde d'aujourd'hui*, 227).

úkolů, které jsou nezbytné k životu církve,³⁷³ co bylo určující pro rozhodnutí o vhodnosti uskutečnit tuto obnovu³⁷⁴ a co také určilo rozhodující způsob obnovy diakonátu.³⁷⁵ Výhody diakonátu spatřovali také na poli misijním a ekumenickém.³⁷⁶

Dále tam byl zajisté také důvod naukový, s ohledem na to, že diakonát je vlastní a trvalý stupeň a jako takový tvoří součást hierarchie a zdůrazňuje jeho božské ustanovení. Když čtyřicet let poté Mezinárodní teologická komise uvažuje tyto důvody, vidí tam uznání daru Ducha Svatého v komplexní skutečnosti posvátného úřadu (*ordo*). Doplnit hierarchii znamená definitivně uznat hodnotu vnitřní rozmanitosti ordinované služby. Nepřímo to také znamená, že se nesmí redukovat na kněžství biskupů a kněží. Je fakt, že koncilní debaty o diakonátu byly poznamenány napětími, ne-li antagonismem mezi koncilními otci, ohledně jejich koncepcí církve a způsobů, jakým by měla odpovědět na potřeby evangelizace dnešního světa. Obnova diakonátu, píše Louis Collombert, byla jedním z bodů, kde na sebe narážely rozličné tendence. To nás nemusí příliš překvapovat, protože sled událostí a recepce koncilního rozhodnutí o obnově nám umožňují vidět symbolické spojení tohoto tématu s ostatními rysy Druhého vatikánského koncilu (například pozornost ke znamení času, eschatologická perspektiva dějin a pozice církve jako Božího lidu v jejich lůně, svátosti spásy, autonomie pozemských skutečností, důstojnost pokřtěných, velikost jejich povolání, jejich angažovanost v srdci světa, zakotvení církve a pokřtěných v prorocké, kněžské a královské funkci Krista, naděje na království, které je již přesto u díla).³⁷⁷

Koncil však nemohl dát vyčerpávající teologii a popis diakonátu. Bylo třeba čekat, jak se rozvine. Byla to výzva, aby církve hledala a pokračovala ve vymezení jeho podoby prostřednictvím praxe i reflexe.³⁷⁸ Různé texty koncilu nám nenabízejí zřetelné obrazy diakonátu. Kladou základy teologie, které se týkají spíše struktury. Kontext rozhodnutí obnovení byl zásadně poznamenán pastorační starostí. Primární nebylo podat vypracovanou teologii diakonátu – na to ostatně otcové nebyli připraveni. Důležité v jejich očích bylo podložit jejich rozhodnutí několika přijatelnými teologickými úvahami, aby podložili obnovení této služby.³⁷⁹

³⁷³ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 27.

³⁷⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 23.

³⁷⁵ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 30.

³⁷⁶ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 65.

³⁷⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 29.

³⁷⁸ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 73.

³⁷⁹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 53.

1.9.3. *Koncilní nauka o diakonátu*

Poslední koncil tedy obnovil diakonát jako odpověď na pastorační starost, ale současně uskutečnil doktrinální pravdu vyhlášenou otcí Tridentského koncilu a zároveň ponechanou bez skutečného projevu v životě katolické církve, totiž že „církevní služba, Bohem ustanovená, se vykonává v rozdílnosti stupňů kněžství, které již odedávna nazýváme biskupy, kněžími a jáhny“ (LG 28a).³⁸⁰

Dejme nyní slovo koncilním otcům (LG 29 a AG 16, srov. také CE 17, CD 15 a DV 25). Různé texty pojednávající o diakonátu již dávají určitou ideu o tom, co se mělo obnovit. Mohli bychom to shrnout do těchto pojmů:

Druhý vatikánský koncil obnovil trvalé vykonávání diakonátu (1.), jako stupně ordinované služby určené „ke službě“ (2.), který se vykonává ve třech oblastech, v liturgii, službě slova a charity a ve společenství s biskupem a jeho presbyteriem (3.), který se vyjadřuje v souboru úkolů k dobru lidu Božího a jeho poslání ve světě. Pozastavme se krátce u těchto prohlášení.³⁸¹

Stupeň ordinované služby, božského ustanovení (LG 28a). Jako svátostný je nejen díky připomínce svátostné milosti (LG 29a), ale také samou přirozeností ordinované služby. Totiž na základě přijetí vkládáním rukou, epiklezi a konsekrační modlitbou, kterou tradice chápe jako svátostný úkon. Svátostnost diakonátu se zdá být hlavním ukazatelem pokoncilní teologické reflexe (MTK, 94). Tímto tvrzením o svátostnosti se prohloubila reflexe o charakteru a spodobení s Kristem.³⁸² Nižší stupeň hierarchie – to je výraz zděděný z CIC 1917, kán. 108, par. 3.³⁸³ Především diakonát je „stupeň“ svátosti svěcení (sboru), sám pochází z božského ustanovení (srov. LG 28a) a „nižší“ je ve smyslu podřízení biskupovi, kterému poskytuje pomoc ve službě společenství (srov. LG 20b). Tento stupeň je svátostný nejen skrze evokaci svátostné milosti, kterou udílí (LG 29a), ale skrze přirozenost posvěcené služby jako takové, totiž skrze vzkládání rukou, epiklezi a konsekrační modlitbu, kterou Tradice chápala vždy jako svátostný akt.

³⁸⁰ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278-279.

³⁸¹ Pro úplnější a hlubší studium odkazujeme na již citované články Ph. WEBERA, K. RAHNERA, P. WINNINGERA, a také na článek otce H. LEGRANDA: „Le diaconat dans sa relation à la théologie de l'Église et des ministères. Reception et devenir du diaconat depuis Vatican II.“, in: HAQUIN a WEBER: *Diaconat XXIe siècle...*

³⁸² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 54.

³⁸³ Srov.: tamtéž.

Rok poté promulgace Dekretu o misijní činnosti církve vynese na světlo jiné akcenty úkolů pro budoucí jáhny: Přejíždí se z důrazu na úkoly liturgické (LG 29a) a přichází na řadu úkoly administrativy a charity, důraz na úkoly vázané na službu slova jako je služba katechistů (AG 16f), na vedení vzdálených komunit ve jménu kněze a biskupa, charitu a díla sociální nebo charitativní. Rozdíly v důzrazech ukazují napětí přítomná od počátku v „reaktivaci“ diakonátu. Obecně se dá ale říci, že úkoly samostatných jáhnů jsou primárně v liturgické, katechetické a pastorační oblasti, méně v charitativní. Mínilo se totiž, že úkoly církevní charity budou zajištěny spíše spolkem *Caritas*.³⁸⁴

Dojem je takový, že se diakonát vztahuje na úkoly dosud přijímané kněžími a katechisty. Jáhni se objevují jako pomocníci v pastorači (*cura animarum*). V této souvislosti je zajímavé a zvláštní – ale celkem vzato je to úplně příznačné – že *Gaudium et spes* nezmiňuje ani jáhny ani diakonát. Není to náznak toho, že „tato služba je původně chápána především, ne-li výlučně jako úkol vnitrocírkevní“³⁸⁵

Myšlenka jakéhosi mostu, *medius ordo* mezi laiky a klérem, církví a světem, liturgií a každodenním životem, charitou a eucharistií, ústředím a periferií křesťanské komunity³⁸⁶ se vyskytuje v motu proprio *Ad Pascendum*.³⁸⁷ Jde také o úkol pronikat do sekulární společnosti. Pro církev má být diakon znamením jejího povolání být služebníci Krista a Boha. Jeho přítomnost by mohla obnovovat církev v evangelním duchu pokory a služebnosti.³⁸⁸ Na základě koncilních rozprav se v souvislosti s možností udělovat jáhenské svěcení mužům zralejšího věku žijícím v manželství ukazuje, že koncilní otcové chtěli z trvalého diakonátu udělat takový stupeň hierarchie, který by tesněji propojoval hierarchii s životem laiků ve světě.³⁸⁹

Co říkají dokumenty Druhého vatikánského koncilu ohledně úkolů samostatného diakonátu, bylo v *motu proprio* a pak v obřadu svěcení samotném zachyceno těmito slovy: „Mají posilnění dary Ducha svatého poskytovat pomoc biskupovi a jeho presbyteriu a osvědčit se jako služebníci ve službě slova, oltáře a v dílech lásky. Jako služebníci oltáře

³⁸⁴ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, 278.

³⁸⁵ To moudře poznamenává WEBER: *Vatican II et le diaconat permanent*, in: HAQUIN, WEBER (éd.): *Diaconat XXI. siècle*, 90.

³⁸⁶ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 106.

³⁸⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 27.

³⁸⁸ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 68.

³⁸⁹ Srov.: *tamtéž*, 70.

mají hlásat evangelium, zajistit přípravu pro oběť a tělo a krev Páně rozdělovat věřícím.³⁹⁰ Mimoto jim náleží, podle příkazu biskupa, nevěřící a věřící napomínat a vyučovat svaté učení, předsedat modlitebním bohoslužbám, udělovat svátost křtu, asistovat jménem církve uzavírání církevního manželství a žehnat mu, umírajícím přinášet pokrm na cestu a vést pohřební obřady. Skrze vkládání rukou předané z apoštolských dob je posvěcen a těsněji spojen s oltářem, mají také ve jménu biskupa nebo faráře plnit služební úřad charity. Ve všech těchto oblastech mohou s Boží pomocí působit tak, že se osvědčí jako opravdoví služebníci toho, který nepřišel si dát sloužit, ale aby sloužil“ (*Pontificale Romanum, De Ordine*, Vatican, 1968, 14).³⁹¹

1.10 Situace diakonátu dnes

V této kapitole nás bude zajímat, jak se koncilní obnova diakonátu odrazila v životě současné církve. Význam pro nás bude mít nejen pohled do prostředí našich diecézí, ale také zkušenosti ze zahraničí, které jsou v případě některých zemí výrazně bohatší.

1.10.1. Polymorfni skutečnost

Vydáním motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* z 18. června 1967 bylo konečně umožněno jednotlivým biskupským konferencím požádat v Římě o povolení k aplikaci toho, co bylo přijato koncilem.³⁹² V následujícím roce pak papež apoštolskou konstitucí *Pontificalis romani recognitio* (18. června 1968) schválil nový ritus udělování biskupského, kněžského i jáhenského svěcení a určil taktéž materii a formu těchto svěcení a konečně apoštolským listem *Ad pascendum* (15. srpna 1972) upřesnil podmínky přijetí a svěcení kandidátů jáhenství. Podstatné prvky těchto norem byly přiřazeny k normám Kodexu kanonického práva vyhlášeného Janem Pavlem II. dne 25. ledna 1983.³⁹³ Tím byl tvrdý zápas o znovuzavedení

³⁹⁰ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278.

³⁹¹ Srov.: tamtéž, 279.

³⁹² Srov.: tamtéž, 278.

³⁹³ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium)*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002, 7.

diakonátu doveden k pozhnanému závěru.³⁹⁴ Liturgické předpisy a nový Kodex kanonického práva z roku 1983 obsahují už vymezení obsažnější a přesná. Nicméně oficiální řád přípravy a služby jáhnů vychází až roku 1988 – Kongregace pro katolickou výchovu vydává *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* a Kongregace pro klerus *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*. – tedy po delším shromaždování zkušeností v církvi.³⁹⁵ Kongregace pro katolickou výchovu ve zmíněném dokumentu mimo jiné také určuje bližší podmínky pro zavedení stálého jáhenství mezi řeholníky.³⁹⁶

Praktická realizace jáhenské služby se dnes však v jednotlivých diecézích někdy velmi výrazně liší. Mnohdy to závisí i na množství zkušeností, které s jáhenstvím místní církev mají. Například v diecézi Liège proběhla první svěcení již 4. října 1969, zatímco v takové indické Bombaji byli první jáhnové vysvěceni teprve 27. ledna 2006.³⁹⁷

Ve Francii je například 39 % jáhnů prioritně, i když nikoliv výlučně, ve službě typu charitativního, 27% ve službě vázané na profesní život a 23% se věnuje službě především liturgické. V Německu a Brazílii je naproti tomu farní a liturgická odpovědnost převažující.³⁹⁸

Ve Francii je to tedy především služba charitativní a humanitární, počínaje lékařskou a sociální, přes výchovu v institutech ať už církevních nebo pluralitních, aniž by bylo nutně diakonické angažování vedeno apoštolským cílem. Přibližně dva z pěti francouzských jáhnů vykonávají na prvním místě charitativní typ služby. Tato přítomnost jáhnů „uprostřed života“ je vedena podobnou myšlenkou, jako byla myšlenka takzvaných „dělnických kněží“. Ale na rozdíl od nich jsou jáhni v takovém prostředí *od začátku*.

Dále jsou tu jáhni, kteří působí ve svém původním profesionálním prostředí – sociokulturním nebo asociativním. Tato přítomnost není však žádným „zakopáním se“, je často objevena jáhny samotnými a v každém případě jejich okolím, které v nich vidí služebníky církve, vyjadřující silou svěcení v tomto prostředí zvláštním způsobem péči Krista. Tímto způsobem vykonává ve Francii svou službu jeden z pěti jáhnů.

Nakonec existují jáhnové ve službě křesťanských komunit, zvláště farností, kde vykonávají církevní úkoly. Nejde jen o úlohy liturgické, ale i ty, které jsou vázány na zvěstování víry,

³⁹⁴ Srov.: AUER, RATZINGER: *Kleine Katholische Dogmatik*, svazek/díl VIII, Die Kirche, 278.

³⁹⁵ Srov.: OPATRŇY A.: *Pastorace v postmoderní společnosti*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 96.

³⁹⁶ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium)*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002, 15.

³⁹⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 11.

³⁹⁸ Srov.: tamtéž, 12.

na katechetické akce a pastorační vedení komunit. V tomto ohledu vykonávají jáhni církevní funkce kvůli nedostatku kněží a jejich služba se viditelně uskutečňuje hlavně na rovině bohoslužebné. Čtvrtina francouzských jáhnů je prioritně nasazena v církevním životě, bezpochyby díky tomu, že svou službu vykonávají v rámci svého důchodu a zároveň pod tlakem „potřeb komunit zvyklých na obvyklou škálu farních služeb“.³⁹⁹ Podobné je to v Belgii, také zde velký počet jáhnů vykonává svou službu alespoň částečně ve farnosti. Tato přítomnost jáhnů ve farní síti se uskutečňuje stejně jako ve Francii s ohledem na vysoký průměrný věk jáhnů a jejich status důchodců.

V Německu je to také *caritas*, kde vykonává svou službu velká část jáhnů. Jedná se o oblast diakonie, kterou si církev oficiálně bere na starost prostřednictvím organizované sítě péče a solidarity a jáhnové zde působí jako zaměstnanci církevní instituce. Kromě této přítomnosti jáhnů v oficiálním díle církevní diakonie, jsou jáhni přítomni také ve farnostech, kde pomáhají kněžím v jejich službě.

Takto jsem si ilustrovali, jak různé jsou způsoby zapojení jáhnů do života místních církví. V této souvislosti se někdy hovoří také o různých ideálních typických profilech jáhnů (například typologie *samaritán, prorok, pastýř*).⁴⁰⁰

Můžeme se také ptát, jak je to vlastně možné, že dnes nacházíme jáhny spíše na severní polokouli, v průmyslových zemích? S tím se přeci nepočítalo, na koncilu měli spíše za to, že to bude především záležitost misí.⁴⁰¹

Důvody jsou, samozřejmě, různé. Například v některých diecézích Afriky se obávali klerikalizace laiků, finanční situace církví, nejasnosti ohledně způsobu života diaconů a povolání k diakonátu, reakce věřících, kteří by se mohli spokojit s náhradním řešením a také o důsledky pro povolání k presbyterátu.⁴⁰² V zemích s mnoha diakony (USA, Francie, Německo)⁴⁰³ diakonát částečně nahradil presbyterát. Byl tak jako služba také vnímán, neboť jáhni tam dělají vlastně to, co presbyteri, zatímco v péči o uvězněné, v prosazování lidských práv, apod., se angažují daleko méně často.⁴⁰⁴

³⁹⁹ Srov.: tamtéž, 13.

⁴⁰⁰ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 14.

⁴⁰¹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 75.

⁴⁰² Srov.: tamtéž, 77.

⁴⁰³ Na konci roku 2001 bylo například v Německu celkem 2415 jáhnů, srov. ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 9.

⁴⁰⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 79.

Borras analyzuje prostředí Belgie, Francie a Québecu, tedy oblastí, kde křesťanství přestává být většinovým náboženstvím. Jsme svědky konce takzvané „farní civilizace“. K tomu je třeba připočítat otevřenost, solidaritu, ale také kritičnost postmoderny. Tyto charakteristiky nacházíme ve všech zemích Evropy a severní Ameriky, i když jistě všude se specifickým zabarvením a místními zvláštnostmi.

Diakonát je novinkou, která je zcela vztažena k okolnostem. Snadno se přizpůsobí a stává se tak polymorfní skutečností v různosti způsobů angažování a množství podob.⁴⁰⁵

1.10.2. Praktické poznámky k organizaci jáhenské služby

Především v některých zahraničních diecézích existuje již propracovaný systém vzdělávání trvalých jáhnů, přidělení kompetencí a monitorování jejich práce v pastorači.

1.10.2.1. Výchova a studium trvalých jáhnů

Tak jako se po Druhém vatikánském koncilu pozvolna vyvíjel sám trvalý diakonát, stejně tak tomu bylo se vzděláváním trvalých jáhnů. Když se například v münsterské diecézi v letech 1957–1968 ustavil první kroužek uchazečů o jáhenskou službu, byl vzhledem k tomu, že převládalo mínění, že jáhnové jsou příští nositelé úřadů, přiřazen ke kněžskému semináři.⁴⁰⁶ Později se ovšem ukázalo jako nezbytné pojímat formaci k jáhenství na základě specifčnosti tohoto povolání, takže dnes se v diecézích setkáváme s více či méně propracovanými koncepcemi pro formaci trvalých jáhnů.

Pokud se týká předpokladů pro přijetí k formaci, většinou se k formaci ke stálému jáhenství mohou ucházet muži osvědčení v manželství a rodině, zaměstnání a obecném společenství.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 12.

⁴⁰⁶ Srov.: MEYER R. P.: Výchova a studium stálých jáhnů v biskupství Münster, in: Služba trvalých jáhnů, Sborník II, Praha: Pastorační středisko, 1998, 32.

⁴⁰⁷ Srov.: MEYER: Výchova a studium stálých jáhnů v biskupství Münster, 33.

1.10.2.2 Určení okruhu kompetencí konkrétního jáhna

Pokud jáhen působí v nekonfesijním prostředí, musí se upřesnit, v čem toto poslání přispívá k přijetí Božího království nebo k budování církve v daném místě. Organizační parametr služby (svěření okruhu úkolů) odkazuje v tomto ohledu na ideologický a mystický (teologie, spiritualita). V případě poslání do profesionálního prostředí je třeba upřesnit, vysvětlit a lépe sdělit zainteresovanému i místní církvi rozdíl mezi přítomností jáhna a přítomností laika s křesťanským povoláním, tedy přínos přítomnosti jáhna v těchto službách, institucích, prostředích.

Pokud biskup a spolupracovníci nejsou schopni říci, v čem se liší svědectví všeobecně křesťanské a specificky jáhenské, je lépe danému křesťanovi toto poslání nesvěřovat. Jednak by zde bylo nebezpečí, že bude chápán jako nad-laik s vyšším stupněm závazku, atd. Na druhé straně je zde riziko bránění autonomii pozemských věcí a zbytečného poskytování prostoru kritikům, obviněním z proselytismu, znovuuchvácení cílů těchto pluralitních institucí církví, atd.

Mimo prvotní účel organizace práce má jasné svěření okruhu kompetencí informativní účel pro komunitu, mělo by se tedy takovéto svěření kompetencí proto přečíst během uvedení do služby.⁴⁰⁸

V některých diecézích takováto listina, která upřesňuje a organizuje okruh úkolů a práce jáhna, tvoří základ pro pozdější hodnocení. Upřesňuje iniciativy a aktivity, které jsou zahrnuty ve svěřených úkolech, naznačuje také metody práce, uvádí partnery, s kterými bude jáhen plnit svou službu. Naznačuje požadavky trvalé formace a duchovní obnovy. Stanoví rámec obvyklých činností, obecný časový rozvrh, frekvenci schůzek, způsoby hodnocení, partnery v pastoraaci nebo referenta či jinak zodpovědnou osobu. Listina úkolů slouží nakonec jako prostředek pro dosažení zdravé rovnováhy mezi vykonáváním služby, osobním životem, požadavky rodiny a manželství, rodinných povinností.⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ Směrnice Kongregace pro klérus (*Directorium...* 77) hovoří o formačním aspektu prvního ustanovení jáhna – spolupráce na rovině úcty, dialogu, respektu, v duchu víry, lásky, když se do komunity včlení jako ten, kdo respektuje zdravé tradice, umí naslouchat, rozlišovat, sloužit, milovat jako to činil Pán, srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 224.

⁴⁰⁹ Srov.: tamtéž, 225.

Jaký způsob „monitorování“ ve službě jáhnů by měl být zajištěn? Diecézní biskup má povinnost sledovat se zvláštní péčí jáhny ve své diecézi.⁴¹⁰ Pečuje zvláště o trvalou formaci duchovní, lidskou, pastorační, doktrinální, spirituální.⁴¹¹

Péče biskupa a diecéze o trvalou formaci jáhnů se může realizovat několika způsoby: Biskup musí pečovat o to, aby měl každý jáhen duchovní doprovázení. To je na úrovni *foro interno* a vede jáhna k lepší odpovědi na své povolání a k harmonizaci života a služby. Směrnice k tomu říká: Osobní duchovní doprovázení umožní jáhnům zakusit lásku, s níž se naše matka církev stará o jejich závazky a věrné prožívání milosti svátosti (č. 66d).⁴¹²

Jiný způsob je spíše na rovině *foro externo* a nabízí jáhnům možnost doprovázení řádu osobního pro otázky osobní, které mohou vyvstat při vykonávání jejich služby a mít na ní dopad. V některých diecézích biskup určil osoby, často kněze, jindy jáhny, které mohou naslouchat a pomoci orientovat se jáhnům konfrontovaným s otázkami a problémy osobního typu, které mohou ovlivnit nebo rušit jejich službu: Těžká nemoc blízkého, problémy s výchovou dětí, těžkosti v dialogu v manželství... Jedná se o jiný druh osobní podpory než duchovní doprovázení, o němž Směrnice pro službu biskupů hovoří bez upřesnění stejnými slovy, když biskupům nařizuje: „Je třeba věnovat zvláštní pozornost k osobní podpoře každého jáhna tak, aby byl schopen čelit sám zvláštním životním podmínkám: Jedná se o vztahy s ostatními členy Božího lidu, jeho profesní práci, jeho rodinné vazby, atd.“ (DMPE 97b).

Třetí způsob je hodnocení spolu s ostatními každodenními partnery v terénu. Vykonávání služby je první místo trvalé formace. Směrnice Kongregace pro klérus (*Directorium...75a*) to vyjadřuje takto: „Prvním místem trvalé formace jáhnů je jejich vlastní služba. Jejím vykonáváním jáhen dozrává a stále zaměřuje své osobní povolání ke svatosti v plnění

⁴¹⁰ To výslovně říká Směrnice Kongregace pro klérus (*Directorium...3*). Ostatně cituje motu proprio *Sacrum diaconatum ordinem* II, č. 4. CIC 1983 nezmiňuje tuto povinnost biskupů, zatímco ji předepisuje ve vztahu ke kněžím (kán. 383, par. 1). DMMPE, č. 92c: Biskup udělá vše pro to, aby všichni věřící a zvláště kněží oceňovali službu jáhnů.

⁴¹¹ Směrnice Kongregace pro klérus (*Directorium...66a*) určuje jako cíl trvalé formace pomoci jáhnům, aby velkoryse odpověděli na závazek, který vyžaduje hodnota a odpovědnost, které jim Bůh svěřil skrze svátost sboru, k uchování, obhajování, rozvíjení jejich identity a jejich zvláštního povolání posvěcovat se a posvěcovat druhé při vykonávání své služby. Směrnice tu doslova cituje to, co o čtyři roky dříve řekl o kněžích Direktář pro službu a život kněží (č. 71). Jáhen sám však zůstává prvním zodpovědným a prvním aktérem trvalé formace (č. 65a), jinak bude péče církve i biskupa neúčinná, steně jako ostatní prostředky: schůze, pravidelná setkání, konference, výměna zkušeností, atd), srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 226.

⁴¹² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 227.

vlastních povinností vůči společnosti a církvi, zvláště funkcí a závazků týkajících se jeho služby.⁴¹³

Navíc jáhen se nesmí považovat nikdy ve svěřené funkci nebo poslání za sólistu: Z jedné strany je vázán svátostně na *ordo* diaconů, z druhé strany vykonává svou službu pod autoritou církevního referenta nebo pastoračně odpovědného a konkrétně v každodenní spolupráci s jinými věřícími, kleriky a laiky, takže jáhen bude nejčastěji – a to je velmi šťastné – zapojen do týmu, v jehož lůně a s ním plní úkoly své služby.⁴¹⁴ Tím se vyhne monopolistickému pokušení. Velmi často jsou totiž v diecézi problémovými jáhny ti, kteří pracují izolovaně, jako „osamělí hráči“.

Pravidelné hodnocení s druhými v rámci týmu, atd., je důležité. Zatím není, bohužel, v praxi obvyklé dělat to pravidelně ve farním prostředí, spíše v profesionálním, v oblasti sociální práce, apod. To by ovšem vyžadovalo, aby v praxi existoval nějaký projekt církevní nebo pastorační funkce, definovaný za účelem analýzy a interpretace potřeb a cílů. Jak má jáhen hodnotit, když neví, kam mám směřovat? Biskup musí povzbuzovat jáhny, aby měli dost disciplíny a hodnotili vykonávání svého poslání spolu s partnery a odpovědnými v terénu.⁴¹⁵

Diecézní hodnocení okruhu úkolů je nezbytné nejen pro zajištění globálního monitoringu po několik let od vysvěcení, ale také pro zohlednění eventuelní změny *mise*. Jde o pozitivní a konstruktivní bod v pastorační aktivitě. Dovolí přizpůsobit vykonávání služby jáhnů s pomocí zpětné vazby. Tato praxe je prospěšná, protože umožňuje vývoj statutu a nové situace, v nichž jáhni vykonávají svou službu. Pomáhá také k objevení nových partnerů ve službě a spolupráci s ostatními aktéry pastorace, dále uvědomění si těžkostí: roztržičnost v terénu, izolace či snad samota v misii, ale také nedostatek uznání od presbyterů nebo nedostatek čitelnosti svěřených úkolů ze strany komunity či diecéze.⁴¹⁶

V diecézi Liège se takové hodnocení koná buď na žádost jáhna nebo žádost zodpovědného za formaci. Děje se ve třech etapách: rozhovor se samotným jáhnem, rozhovor s referentem nebo osobou, zodpovědnou za jeho působení, a společný rozhovor. Rozhovory jsou vedeny

⁴¹³ Srov.: tamtéž.

⁴¹⁴ Srov.: BORRA: Le remodelage paroissial: un impératif canonique et une nécessité pastorale, in: ROTHIER G., BORRAS, (ed.): Paroisses et ministère. Métamorphoses du paysage paroissial et avenue de la mission, Montréal: Médiaspaul, 2001, 145-148; BORRAS: Les équipes pastorales de paroisse. Le défi du travail en équipe et l'enjeu d'une nouvelle gouvernance, in: Transversalités, 101, 2007. Tím se vyhne monopolistickému pokušení.

⁴¹⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 228.

⁴¹⁶ Srov.: tamtéž, 230.

dvěma členy týmu na základě kritérií, které charakterizují konkrétní jmenování. Z jedné strany jde o známky ohledně umění být (schopnost uspořádat a žít sít' vztahů ve společnosti a církvi a schopnost svědčit o víře církve). A ze strany druhé jde o známky, týkající se umění působit (schopnost správně chápat a řídit své poslání, schopnost a podpora spolupráce s kněžími a jinými služebníky, podpora svědectví všech pokřtěných, atd.).⁴¹⁷

1.10.2.3. Přijetí

Významný vliv na život a působení jáhna má jistě to, jak se cítí přijímán spolupracovníky a těmi, ke kterým je poslán. Na základě poznatků profesora Zulehnera můžeme říci, že skutečné přijetí své služby jáhni pociťují především ze strany vlastního biskupa (cca 70%), dále ze strany vlastní farnosti a vlastního faráře (cca 60%), spolupracovníků (cca 50%), a na druhé straně ji nejméně vnímají ze strany farářů obecně (cca 30%). Do hry zde ovšem může někdy vstupovat také rozměr závisti, že mohou vykonávat tento úřad a být zároveň ženatí.⁴¹⁸

Všeobecně lze říci, že nejlépe je jáhen přijímán tam, kde skutečně pracuje. Těžkosti vznikají často tehdy, když farář čeká od jáhna přílišné ulehčení svých úkolů.⁴¹⁹

1.10.3. Situace v českých a moravských diecézích

Tímto tématem se zabýval před několika lety ve své diplomové práci Michal Opatrný na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vybírám zde proto jen velmi stručně některé důležité závěry pro dotvoření úplného obrazu o našem tématu.

1.10.3.1. Stručné uvedení do situace diakonátu v našich zemích

„V naší zemi někteří muži neveřejně přijali jáhenské svěcení již počátkem osmdesátých let, ale statut jáhenské služby byl pro naši republiku připravován teprve koncem osmdesátých let péčí kardinála Tomáška za odborné spolupráce prof. Ladislava Pokorného a schválen byl

⁴¹⁷ Manželka je zahrnuta hlavně v tom, co se týká okolností služby, manželství, rodiny, srov.: tamtéž, 231.

⁴¹⁸ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 101.

⁴¹⁹ Srov.: tamtéž, 102.

po narychlo zapracovaných úpravách v únoru 1990 v Římě. Téhož roku byli vysvěceni první ženatí muži, zpravidla absolventi různých neveřejných příprav a postupně se začaly rozvíjet jednak konkrétní formy přípravy, služba sama jakož i určitá péče o další růst jáhnů.“⁴²⁰

Zásadním problémem, který se dnes v pastoraci stále ukazuje, je opět známá tendence pojmát diákona jako náhradu za chybějící kněze. Souvisí to již se samotným přístupem k církvi, k církevnímu úřadu a s pochopením (nebo někdy spíš nepochopením!) specifické role jáhna. Konkrétně u nás je v diakonické službě (duchovní služba v armádě,⁴²¹ ve věznicích, nemocnicích, pastoračních a evangelizačních centrech, v Katolické charitě, v prostředí univerzit, v pastorační péči o drogově závislé, matky v tísní, lidi v důchodu, atd.) zapojena jen menšina jáhnů.⁴²² V tomto ohledu je důležitým poznatkem, který vychází z průzkumu vykonaného mezi jáhny u nás, že totiž jáhnové opravdu chápou svou službu jako svébytnou a smysluplnou a netouží po dalším svěcení, aby „mohli dělat více“. Důležité také je, že jáhenství není ani zdaleka chápáno jako možný způsob řešení problémů existujících kolem celibátu. Snad právě proto je jejich práce poměrně kvalitní, že se jí zatím věnují pouze ti, kteří ji opravdu chtějí vykonávat.⁴²³

Ovšem také „ze strany biskupů je vyjadřována potřeba církve mít více ordinovaných služebníků, kteří by doplnili nebo zčásti nahradili službu kněze v pastoraci, protože stále je největší část pastorační práce církve u nás soustředěna na bohoslužby a katecheze. A naopak, protože diakonická složka života církve byla u nás na čtyřicet let prakticky znemožněna, je potřeba jáhnů coby ordinovaných služebníků pro diakonickou službu církve pocíťována velmi málo.“⁴²⁴

Anketa provedená v roce 2000 v českobudějovické diecézi bohužel ukazuje především to, že z důvodu nedostatku kněží působí všichni jáhni hlavně ve farnostech. V době, kdy anketa probíhala, se diakonii věnovali jen dva. Konkrétně šlo o diakonii pro církev, kdy jeden pracoval jako sekretář biskupa a druhý jako přednášející na Teologické fakultě. Nejen z textu, který jednotlivé jáhny představoval, ale i z jejich odpovědí se mohl čtenář dovědět například to, že mezi *obvyklé jáhenské služby* patří přípravy na přijetí svátostí, udělování svátostí,

⁴²⁰ OPATRŇY A.: Pastorage v postmoderní společnosti, 95-96.

⁴²¹ V situaci, kdy je drtivá většina členů armády nevěřících, není kněžská služba pro tuto službu prakticky třeba. Situace spíše volá po službě jáhenské. Srov. OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 77.

⁴²² Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 56.

⁴²³ Srov.: tamtéž, 87.

⁴²⁴ OPATRŇY A.: Pastorage v postmoderní společnosti, 96.

bohoslužby slova a výuka náboženství.⁴²⁵ Celá anketa vzbuzovala dojem, že je tento stav, kdy jáhni nahrazují chybějící kněze, zcela normální. Zmínky o vlastní identitě jáhna se sice také objevily, ale nejsou podpořeny prakticky žádným solidním argumentem.⁴²⁶

V tomto smyslu je přínosem pro správné chápání jáhenské služby krátký sloupek jáhna českobudějovické diecéze *Jaroslava Maxe Kašparů*. Pomoc ve farní pastoraci, kterou tolik jáhnů u nás vykonává, vidí jako autentickou a důležitou, zároveň však dodává:

„...úkol jáhna je v převážné části mimo službu v sakrálním prostoru. Byl povolán ke službě nemocným, lidem na okraji společnosti, hledajícím a bloudícím ve světě a v církvi. Byl posvěcen ke službě opuštěným, bezbranným a bezradným. (...) Jeho dalmatikou mají být i dělnické montérky nebo lékařský plášť.“⁴²⁷

1.10.3.2. Typické situace jáhnů v našich zemích

Na základě svého průzkumu v prostředí našich diecézí uvádí Michal Opatrný tři typické situace trvalých jáhnů.

1. JÁHEN – ADMINISTRÁTOR FARNOSTI: Kodex mluví výslovně o tom, že jáhnovi je svěřena *účast na pastorační péči o farnost* a že pověřený kněz *řídí pastorační péči*.⁴²⁸ Skutečná situace je však často jiná. Kněz-presbyter i jáhen mají každý na starosti velké území, které čítá hned několik původních farností, často spravované *excurendo* několik desítek let. Kněz-presbyter je však z hlediska kanonického práva farářem na celém území. Takový farář je potom natolik vytížen prací, že nemá čas *řídít* oba „bloky farností“, a jáhen se o ten, který mu byl přímo svěřen, stará sám. Farář ve farnosti nebo farnostech spravovaných jáhnem stačí pouze vysluhovat svátosti smíření a eucharistie.

2. JÁHEN – FARNÍ VIKÁŘ: Někteří z jáhnů jsou ustanovováni biskupy k *jáhenské službě* pro určitou farnost nebo i vikariát, respektive děkanát. Smyslem tohoto ustanovení je pomáhat faráři při správě farnosti nebo farností. Především takto pracují jáhni s civilním povoláním, kteří jako administrátoři působí jen výjimečně. V tomto případě, i když jáhen v mnohém

⁴²⁵ Systém ustanovování jáhnů se od doby vydání tohoto článku změnil. Nyní jsou ustanovováni k *jáhenské službě*.

⁴²⁶ Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 23.

⁴²⁷ KAŠPARŮ J. M.: Je nám teprve deset, in: Katolický týdeník 9/2000, 1.

⁴²⁸ Srov.: CIC 1983, kán. 517.2

zastupuje *farního vikáře*,⁴²⁹ lze říci, že jde o autentickou jáhenskou službu. Jáhen má totiž sice v různé míře, ale přece jen, na starosti diakonickou práci ve farnosti. Jáhni tak bývají také často ustanovováni jako *administrátoři in materialibus*. To znamená, že mají prakticky plně na starosti péči o hmotnou stránku farnosti. Administrativní práce patří také k řádné jáhenské službě.⁴³⁰ Vedle toho se však věnují také pastoraci.

3. JÁHEN – ZAMĚSTNANEC CÍRKVE MIMO PASTORACI (diakonie pro církve): Řada jáhnů, asi třetina, je zaměstnána jako úředníci konzistoří, například na takových místech jako biskupští sekretáři nebo ceremonáři, ekonomové diecéze, stavební technici, atd. Vždy však také patří i do jedné z předešlých dvou kategorií. Pro farnost potom pracují buď zcela dobrovolně anebo na částečný, ale i celý úvazek.

Pokud se týká civilního zaměstnání jáhnů: ať už jej jáhni po svěcení opustili nebo v něm setrvali, vnímají takto nabyté zkušenosti jako přínosné pro jáhenskou službu; je jedno zda ve farnosti nebo v diakonii.

Koncil počítal také s tím, že jáhnové mohou žít i v celibátu. V našich diecézích skutečně pracuje několik jáhnů žijících v celibátu. Těmto jáhnům je často kladena otázka, proč nechtějí být knězem-presbyterem, když žijí v celibátu. Ovšem taková otázka má kořeny jednak v naprosto základním nepochopení jáhenství a v degradaci jáhenství na „kněžství pro ženaté“. Těmto jáhnům jde také o jáhenství, tedy o službu potřebným. Proto je víc než vhodné, aby jáhnové žijící v celibátu nebyli žádnou raritou; podobně by bylo vhodné, aby ovdovělí jáhnové nebyli takřka „automaticky“ svěceni na kněze.⁴³¹ Jáhnové žijící v celibátu právě nejvíce přispívají k rozvoji jáhenství jako samostatného stupně.⁴³²

⁴²⁹ Srov. např. CIC 1983, k. 545.2.

⁴³⁰ Srov.: LG 29.

⁴³¹ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 5.

⁴³² Srov.: OPATRŇ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 37.

2. TEOLOGIE DIAKONÁTU

Vstupujeme do druhé části, která bude stěžejní jak pro hledání specifické identity trvalého diakona, tak také nakonec pro jeho spiritualitu.

2.1 *Obnova diakonátu – plod ekleziologické obnovy*

Diakonát nebyl skutečně tisíc let předmětem teologické reflexe.⁴³³ Také proto mohli otcové Druhého vatikánského koncilu teologii diakonátu pouze „načrtnout“ na základě několika prací, které se tehdy objevily (především sborník Karla Rahnera a Herberta Vorgimlera *Diaconia in Christo*). Teologické prázdno předkoncilní doby a skromnost teologie navržené Druhým vatikánským koncilem lze vysvětlit tím, že od sklonku 13. století až do doby v předvečer koncilu nebyl zřetelný vztah mezi komunitou (církví, především místní církví) a službou, protože veškerá pozornost se zaměřila na vztah „služba a eucharistie“. Také sama eucharistie byla nedostatečně viděna ve vztahu ke komunitě.⁴³⁴

Co znamená diakonát teologicky, jaké má místo v hierarchii církve?⁴³⁵ Již tehdy bylo jasné, že odpověď bude třeba hledat na základě obnoveného pohledu na samotnou církev, jejímž prvořadým úkolem je hlásat radostnou zvěst, přičemž je nutné přihlížet k možnostem a přizpůsobit se naléhavým potřebám.⁴³⁶ Začalo se uvažovat více o službě *v církvi, pro církev a skrze církev*.⁴³⁷

Jestliže nás tedy otázka trvalého diakonátu odkazuje zpět k samotnému tajemství církve, pak je to především proto, abychom ani na chvíli neztráceli ze zřetele ty základní otázky,⁴³⁸ bez nichž by veškeré naše úvahy postrádaly nakonec smysl: Meritem věci totiž není nic jiného, než spasitelná přítomnost Ježíše Krista v tomto světě a solidarita Boha s člověkem

⁴³³ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 67.

⁴³⁴ Srov.: *tamtéž*, 70.

⁴³⁵ Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 222–224.

⁴³⁶ Srov.: *tamtéž*.

⁴³⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 68.

⁴³⁸ „Tragicky bychom zneuznali hluboký smysl koncilu, kdyby se měl klást hlavní úkol teologie dneška a zítřka do ekleziologie, mariologie a podobných témat, která koncil výslovně pojednal. Teologie dneška a zítřka musí být teologií dialogu s oněmi lidmi, kteří myslí, že už nemohou věřit. Musí zásadně a s radikální vážností přemýšlet o tom, co má na mysli a co chce říci, když hovoří o Bohu, o Kristu ...“, RAHNER: *Der gegenwärtige Stand der katholischen Theologie in Deutschland*, in: *Kritisches Wort. Aktuelle probleme in Kirche und Welt*, Freiburg: Herder, 1970, 363.

v jeho situaci tělesné i duchovní bídy.⁴³⁹ Jedná se přece koneckonců o to, jak „účinněji zvěstovat a zprostředkovat tajemství Krista“.⁴⁴⁰ Církev má sloužit lidem všude tam, kde potřebují duchovní a tělesnou pomoc. Také v „diakonii“ je církev takřkajíc neomylná, protože v každém činu bliženské lásky je milován sám Kristus a naopak skrze každý nesobecký čin lásky k bližnímu se ve světě „vtěluje“ láska Boha k člověku (Mt 25,31–46; Jan 3,13–17).⁴⁴¹

Začátek konce diakonátu splývá s postupujícím přerodem „církve vyznavačů“ v „církve mas“ a s nástupem „křesťanstva“, v jehož rámci se vytváří privilegované třídy a pozornost se postupně soustřeďuje na duchovní moc (*potestas*). Úpadek diakonátu je tedy spojen s velkou ekleziologickou událostí, která je ale spíše „krizí ekleziologie“.⁴⁴² Pak ale také obnova diakonátu a teologie církevní služby vůbec souvisí s velkou ekleziologickou obnovou. Jestliže diakonát prakticky vymizel, pak je to proto, že církev se pomalu zaměřila na kult, koncipovala sama sebe stále více svátostně a obřadně.⁴⁴³ Tento vývoj zve tedy k ekleziologické reliktuře dějin, která si všímá s Yvesem Congarem, že pojetí církve, služby a kultu jsou velmi těsně spojeny mezi sebou.⁴⁴⁴ „Klérus Římského impéria postupně zapomíná na služebnou funkci a upřednostňuje sakrální pojetí kněžství a k tomu směřuje všechno, co se týká hierarchie. Na diákoný důsledky tohoto pojetí dopadly jako na první.“⁴⁴⁵

Připomeňme si, že zmíněný Karl Rahner byl jmenován členem koncilní komise pro disciplínu svátostí především proto, že byl jediným dogmatikem, který byl schopen se vyjádřit k trvalému diakonátu. Proto jeho přínos k přípravám koncilu byl nejprve minimální. Nebyl zván na schůze komise, jen pokud šlo o názor na obnovení diakonátu. Od podzimu 1961, když se seznámil s přípravnými schémata, byl zneklidněn, protože byly výrazem takového konceptu církve a teologie, který se on pokoušel překonat. Sdělil kardinálům Döpfnerovi a Königovi přesvědčení, že je třeba, aby koncil nepokračoval v kurzu navrženém kurií. Nakonec se stal jedním z rozhodujících teologických vůdců Druhého vatikánského koncilu. Jeho myšlení se rozšířilo ještě před koncilem a připravilo ducha tohoto sněmu církve. V síle

⁴³⁹ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 183.

⁴⁴⁰ MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 9.

⁴⁴¹ Srov.: MÜLLER B. L.: *Katholische Dogmatik, Für Studium und Praxi der Theologie*, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1995, 615.

⁴⁴² Srov.: BOUYER L.: *Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie*, Leipzig: St. Benno - Verlag GmbH, 1983, 35.

⁴⁴³ Srov.: CNUUDE: *Bibliographie. „Bulletin de théologie du diaconat“*, 106-107.

⁴⁴⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 56.

⁴⁴⁵ MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 40.

této autority se mu podařilo s Yvesem Congarem, Edwardem Schillebeeckxem, Josephem Ratzingerem a Hansem Küngem vynechat připravená schémata a prezentovat otevřenější teologické perspektivy.⁴⁴⁶

Jak víme, podstatnou strukturu církevního úřadu je třeba odlišit od jeho dobově a kulturně podmíněné podoby. Proto bylo nutné spíše na základě klíčových údajů Tradice hledat specifickou identitu diakonátu v kontextu současných podmínek pro službu evangelium. „Diakonát je vždy takovou sloužící láskou, která může nabývat různých podob a která svědectvím života podporuje apoštolské hlásání.“⁴⁴⁷

Aby hledání specifického profilu obnoveného diakonátu mělo význam, je v obou případech nepochybně nutné klást si opravdu otázky co možná nejzákladnější: Jaké místo zaujímá tato církevní služba v rámci úlohy církve v dějinách spásy? Zkrátka, je to otázka, která se týká samotné povahy církve, jak ji postupně z mnoha různých stránek odhalil Druhý vatikánský koncil. Jaká je církev v celém bohatství svého tajemství? Nakolik se již odrazila tato obnovená ekleziologie koncilu v životě místních církví a farností? To je v některých případech zřejmé právě na základě zkušenosti s diakonátem, ať už se to prakticky projeví nepochopením, nebo naopak ochotným přijetím či objevením (spíše znovuobjevením) netušené dimenze církve.

Teologii úřadu musí předcházet teologie církve a církevní obce.⁴⁴⁸ Jde tedy o to odpovědět si na otázku po identitě diakonátu co možná nejúplnějším pohledem na samotné tajemství církve, abychom mohli ocenit, do jaké míry odpovídá tato služba obnovené ekleziologii a základnímu poslání církve v podmínkách současného světa.

2.1.1. Diakonát v kontextu různých ekleziologických modelů

Je tedy nepochybné, že pokud chce někdo s užitkem teologicky hovořit o diakonátu, musí nejprve hovořit o církvi.⁴⁴⁹ Diakonát je službou v církvi a pro církvev. Prohloubení pohledu na církvev se musí nutně projevit změnou v přístupu ke službě v církvi. Dříve nebo později se prostě nemůžeme vyhnout základní otázce: „K jakému *modelu* církve nás směřuje svátostný

⁴⁴⁶ Srov.: ALBERIGO: Storia del Concilio Vaticano II, Volume 1, 477.

⁴⁴⁷ BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 376.

⁴⁴⁸ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 29.

⁴⁴⁹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 26.

diakonát? Jaký druh ekleziologie je s to ozřejmit jáhenskou ordinaci a úlohu?⁴⁵⁰ Toto téma, tedy ekleziologické předpoklady trvalého diakonátu, jsem se snažil podrobněji zpracovat ve své licenciátní práci. Při zpracování této kapitoly jsem tedy vycházel z této své práce a nejdůležitější témata zde ve stručnější podobě znovu uvádím.

Fakt, že církev má ráz tajemství, vylučuje jasné a jednoznačné koncepce nebo definice, na které jsme zvyklí ze světa. Avšak neměli bychom do apofatické fáze upadnout předčasně, aniž vyčerpáme možnosti pozitivní teologie. Mezi pozitivní nástroje, které objasňují tajemství víry, musíme na prvním místě uvážít obrazy, symboly, paradigmata a modely.⁴⁵¹

Připuštní nevyhnutelnosti pluralismu modelů ovšem provází snaha teologů redukovat tento pluralismus na minimum – lidská mysl hledá jednotu. V různých obdobích dějin církve se zdálo možné vytvořit totální teologii nebo alespoň totální ekleziologii na základě jediného modelu. Největší nebezpečí tkví v tom, že jakmile se model osvědčil při řešení mnoha různých problémů, stává se předmětem důvěry někdy do takové míry, že se téměř eliminují všechny otázky o vhodnosti jeho použití na nové problémy, které mohou vyvstat.⁴⁵²

Význam, který se přisuzuje různým církevním službám a samotné jejich pochopení, jsou přirozeně ovlivněny převládajícím modelem církve.⁴⁵³ Samotná ordinace je v rámci jednotlivých modelů chápána různě, ale je to vždy určitý způsob zapojení do služby komunitě – světská či spíše posvátná, prorocká či více liturgická, osobní či úřední. Měla by ale nějakým způsobem zahrnovat čtyři tradiční úlohy církve: *koinonia*, *martyria*, *diakonia* a *leitourgia* (společenství, hlásání nebo svědectví, služba a bohoslužba) – tedy službu budování křesťanské komunity, hlásání Božího slova, spolupráci na proměně lidské společnosti ve světle evangelia a předsedání bohoslužbě.

Samozřejmě, že žádný jednotlivec nedokáže adekvátně obsáhnout plnost úřadu,⁴⁵⁴ ale pokud jsou některé úlohy zcela opomenuty v samotném pojetí církevního úřadu, pak takové pojetí není věrné křesťanské tradici. Jestliže by se totiž ukázalo, že některý model církve sám o sobě a ze své podstaty byl příčinou vymizení diakonátu, nezbývalo by (vzhledem k tomu, že diakonie patří k podstatě církve,⁴⁵⁵ a proto dokonce každá místní církevní obec nese

⁴⁵⁰ PORRO C.: Jaká vize církve pro jáhenství?, in: Služba trvalých jáhnů, sborník I, Praha: Pastorační středisko, 1998, 34.

⁴⁵¹ Srov.: DULLES A.: *Models of the Church*, New York, Garden City: Image Books, A Division of Doubleday & Company Inc, 1974, 22.

⁴⁵² Srov.: tamtéž, 31–33.

⁴⁵³ Srov.: tamtéž, 167.

⁴⁵⁴ Srov.: tamtéž, 181.

⁴⁵⁵ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est a diakoni*, 181.

zodpovědnost za to, že v ní diakonie bude uskutečněna⁴⁵⁶), než takový model prohlásit nutně za falešný.

Změny v církvi, aby byly autentické, musí probíhat skrze integraci, a nikoli skrze přetržení. Jen tak se vyhneme nebezpečí ztráty identity. Každá autentická reforma v církvi musí uchovat veškeré hodnoty předchozích „modelů“ a renovovat je podle nového kontextu.⁴⁵⁷ Tak se také stalo v koncilním učení o církvi. Všechny modely a obrazy církve, které charakterizují jeho „ekleziologickou revoluci“ (zejména obraz církve jako Božího lidu) mají zároveň pevnou oporu v církevní tradici a v teologii patristické i středověké.

2.1.1.1. Ekleziologie *communio*

Živnou půdou pro možnost obnovy a pro další perspektivu trvalého diakonátu je jistě trinitární ekleziologie Druhého vatikánského koncilu.⁴⁵⁸ Směřuje k překonání různých redukcionismů dosvědčených z dějin církve. Tato teologie *communio* odpovídá biblickému modelu, který nacházíme u svatého Pavla, a který také směřuje k představě více organické, komunitární a mystické.⁴⁵⁹

Základním úmyslem (pra-myšlenkou) Boha se svým stvořením a ústředním ideou Kristova vykupitelského díla je, aby se svět stával *communio* s Bohem a mezi sebou navzájem, takže i podstatou úřadu je pověřením tímto úkolem spolupracovat na Božím konání.⁴⁶⁰

„V katechezi prvotní církve, kde *communio* předchází *traditio* a mystagogii ležela zřejmě na jáhnech úloha otevřené náruče církve, atmosféry přijetí, vytváření rodinného ovzduší při mši atd.“⁴⁶¹

Raně křesťanské pochopení tajemství církve se ve své komplementaritě obrazů snoubilo se smyslem pro pluralitu charismat a úřadů v jednotě církve, tak jak to odpovídá jednotě božských osob v Nejsvětější Trojici, která je pramenem a ikonou církve.⁴⁶² To je základ

⁴⁵⁶ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 22.

⁴⁵⁷ Srov.: GARCÍA C.: Teología espiritual contemporánea. Corrientes y perspectivas, Burgos: Monte Carmelo, 2002, 332.

⁴⁵⁸ Srov.: FORTE B.: La Chiesa della Trinità. Saggio sul misterio della Chiesa comunione e missione, Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 1995, 67.

⁴⁵⁹ Srov.: DULLES: Models of the Church, 48.

⁴⁶⁰ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 192.

⁴⁶¹ KAŇA: Jáhni a my, 21.

⁴⁶² Srov.: FORTE: La Chiesa della Trinità, 68–73.

ekleziologie *communio*. Raná církev tak v duchu ekleziologie *communio* projevovала smysl pro určitý pluralismus v rámci církevního úřadu.⁴⁶³ Vždyť dokonalé sjednocení spočívá také v disymetrii a ani dokonalé přátelství neznamena identitu dvou. Stačí připomenout známou starokřesťanskou typologii, v níž biskup je obrazem Otce, presbyterium senátem apoštolů a diakony „je třeba ctít jako Ježíše Krista“.⁴⁶⁴

Různost darů a služeb konverguje k jednotě (*ekleziologická perichoreze*). „Církev strukturovaná dle trinitární exemplarity musí být vzdálená vši uniformitě, která by zploštila a umrtvila originalitu darů Ducha svatého.“⁴⁶⁵ Není nic tak jednotného jako eucharistie, a přesto kolik je různých textů a ritů!!⁴⁶⁶

Díky Berengarově krizi se začala vytrácet církevní rodinnost, vztah církev a eucharistie se jaksi trhal. Od nynějška byla pravým tělem Kristovým jen eucharistie, do popředí zájmu se dostává výhradně svatostánek, oltář, adorace, atd.⁴⁶⁷ Vymizely přímluvy lidu, pozdravy pokoje a přípravy darů.⁴⁶⁸ Církevní rodinnost se tehdy přenesla do života lidu, mimo slavení eucharistie. Vlna novověkého ateismu ve společnosti lidem však zkomplikovala i tuto formu křesťanské pospolitosti.⁴⁶⁹ Vývoj služebné praxe od vrcholného středověku tak postupně vedl k podobě úřadujícího diecézního kléru poznamenaného tím, že se zapomnělo na pravdu tolik zdůrazňovanou prameny liturgickými a patristickými: Být knězem znamená být součástí Těla. Je to vstup do sboru (*ordo*). Toto vědomí nikdy úplně nechybělo v případě episkopátu a to ještě dříve, než potvrzení kolegiality na Druhém vatikánském koncilu umožnilo jej prohloubit. Není v současné mluvě a právě v úředních dokumentech ještě často slyšet, že se hovoří o „knězi“ nebo „diákonovi“ v singuláru?

Ekleziologie *communio* bývá vyzdvihována v mnohých úvahách o diaconátu. Vzhledem k tomu, že se pojí s ústředním tajemstvím křesťanské víry – totiž s tajemstvím účasti stvoření na *communio* božské Trojice – bude tento pohled z hlediska dějin spásy skutečně zásadní. Protože jde o obraz církve s růzností charismat a služeb v jednotě, skutečně nám může pomoci objasnit úlohu diaconátu v tomto živém organismu. V rámci tohoto ekleziologického

⁴⁶³ Úzká souvislost mezi trinitologií a ekleziologií viz POSPÍŠIL: Jako v nebi tak i na zemi. Náčrt trinitární teologie, Praha/Kostelní Vydří: Krystal OP, Karmelitánské nakladatelství, 2007, např. 11.

⁴⁶⁴ Svatý Ignác z Antiochie: *Trall* 3,1, in: COLSON: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, 24.

⁴⁶⁵ FORTE: La Chiesa della Trinità, 68–73.

⁴⁶⁶ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 34.

⁴⁶⁷ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 68-69.

⁴⁶⁸ Srov.: tamtéž, 69.

⁴⁶⁹ Srov.: tamtéž, 70.

modelu nesmíme pominout obraz Těla Kristova a zejména obraz církve jako Božího lidu, který byl v souvislosti s diakonátem a obnovou církevního úřadu vyzdvižen Yvesem Congarem. Implikuje totiž dějinnou situaci církve putující k eschatologickému naplnění uprostřed pozemské skutečnosti, která s sebou nese bídu člověka na rovině fyzické i duchovní. Z toho plyne, že služba evangelium nesmí tuto situaci lidí a jejich světa ztráct ze zřetele.

Toto společenství milosti je anticipací Království (model mystického společenství). Přednostní postavení teologie *communio* v rámci současné ekleziologie dosvědčuje například Walter Kasper:⁴⁷⁰ „Ekleziologie *communio* vykazuje církvi místo v celkových dějinách spásy a v dějinách světa vůbec. Je takto jedním z nejdůležitějších impulzů koncilu vůbec. Církev není pro sebe, je církvi pro druhé, církvi pro člověka a pro svět a pro jeho jednotu, jeho smíření a mír, je církvi sloužící.“⁴⁷¹

Ekleziologie společenství, která je implikována v koncilním učení, se začala rozvíjet hlavně po synodě v roce 1985. Církev jako univerzální svátost spásy (LG 1 a 9) má zdroj ve společenství trojičního Boha, jež je paradigmatem pro veškerou aktivitu církve směřující ke spáse. Diakonie představuje historickou realizaci tohoto ideálu.⁴⁷² Údy společenství si totiž musí vzájemně dávat život fyzicky i duchovně – sociální otázka se dostává do středu teologického jádra křesťanského pojmu *communio*.⁴⁷³

Úzkou vazbu mezi ekleziologií *communio* a otevřenou perspektivou pro trvalý diakonát⁴⁷⁴ naznačuje ještě jeden postřeh: Ti koncilní otcové, kteří během jednání zaujali odmítavý nebo naopak příznivý postoj k otázce obnovení trvalého diakonátu, zaujímali zpravidla stejný postoj také k myšlence kolegiality biskupů.⁴⁷⁵ Biskupská kolegialita je totiž nejzpůsobivějším výchozím bodem k pochopení solidarity v církvi a jáhenské spoluzodpovědnosti.

Život církve je charakterizován dle trinitárního modelu vztahy, spoluodpovědností za dění v celé církvi a posláním (*missio*) oznamovat dále evangelium. Relace vyplývající z trinitárního modelu církve poukazují na Boha, který je dialogický. Osoba není zahleděná

⁴⁷⁰ Srov.: KASPER: Co je to církev, in: Křesťanská víra ve světle současné teologie. Obraz dnešní systematické teologie v podání německých a rakouských teologů, Praha: Křesťanská akademie, 1993, 59–69.

⁴⁷¹ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 21.

⁴⁷² Srov.: MTK: Diakonát, vývoj a perspektivy, 108.

⁴⁷³ Srov.: RATZINGER: Hledět na probodeného, 61.

⁴⁷⁴ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16–30.

⁴⁷⁵ Srov.: ALBERIGO: Storia del Concilio Vaticano II, svazek 4, 82.

do sebe, ale vnímá poslání církve a hierarchická struktura je pojata jako služební funkce prospěšná druhým.⁴⁷⁶ Tato trinitární ekleziologie je klíčem k pochopení nejen konstituce o církvi *Lumen gentium*, ale i celé ekleziologie *communio*, kterou koncil přinesl a dále inspiroval, a na níž se právě nejčastěji odvolávají různé moderní teologie diakonátu („Živé vědomí církve jako společenství přispěje k tomu, aby se ukázala identita diakona, jeho vazba na službu biskupa, a aby se presbyter neidentifikoval s celou řadou jáhenských služeb“⁴⁷⁷).

Nejsvětější Trojice je původem, formou a vlastní církevní jednoty, pramenem v němž se ona rodí, ikonou, kterou se inspiruje a cílem, k němuž putuje na cestě časem.⁴⁷⁸ Otázka objasnění trinitárního původu církve vychází z potřeby překonat přehnaně vizibilistickou koncepci církevní skutečnosti,⁴⁷⁹ která byla zaměřena především k naznačení aspektů „inkarnačních“ (*ekleziologický christomonismus*), a proti níž se objevily redukce reformace. Koncil odpovídá znovuobjevením trinitární hloubky církve. S tím souvisí několik dalších aspektů ekleziologie společenství:

- *Boží lid*. „Boží lid, do něž se vstupuje křtem, a který je upevňován a strukturován biřmováním a ordinací.“⁴⁸⁰ Pojem „Boží lid“ zdůrazňuje aspekt života. Pojem byl tedy vzat současně z dějin spásy a jako kompenzační koncept pojmu výrazně dokonalé a slavné církve.⁴⁸¹ Církev je povolána ustavit toto spasené lidstvo ve formální společnost. Lid, který je sjednocen nakonec kvůli realizaci Božího království, je strukturován na základě křtu, biřmování a *ordo*, které je hierarchizováno v diakonát, presbyterát a episkopát.⁴⁸²

- *Tělo Kristovo*. Život těla existuje pouze v jeho údech, ale v žádném se nerozvíjí nezávisle od života ostatních. Tato široká, komplexní a rozlišná totalita je plodem Ducha v obnoveném lidstvu.⁴⁸³ Jedná se totiž o to nechat žít druhého ve mě, takže především bude třeba se zřítí své absolutní autonomie.⁴⁸⁴ To musí být příhodně naznačeno vzájemnou závislostí mezi jednotlivými úřady v církvi. Zvláště jáhnovi se často připisuje zvláštní role v síti vztahů

⁴⁷⁶ Srov.: DOLISTA J.: O podstatě kněžské služby, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 34.

⁴⁷⁷ MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 111.

⁴⁷⁸ Srov.: FORTE: La Chiesa della Trinità, 67–68.

⁴⁷⁹ Jednostranný důraz na viditelnost církve je charakteristický pro římskokatolickou ekleziologii od pozdního středověku do poloviny 20. století, srov. DULLES: Models of the Church, 39.

⁴⁸⁰ CONGAR: Cette église que j'aime, Paris: Cerf, 1968, 13.

⁴⁸¹ Srov.: tamtéž, 16.

⁴⁸² Srov.: tamtéž, 17.

⁴⁸³ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 122.

⁴⁸⁴ Srov.: CONGAR: Esquisses du mystère de l'Église, Paris: Cerf, 1966, 62.

v Boží církvi.⁴⁸⁵ Proměna farností v organické společenství základních církevních komunit je jistě hlavním bodem církevní obnovy, která dává církvi tvář decentralizované, spoluodpovědné a misionářské církve.⁴⁸⁶ Zde má prostor služba jáhna: Zajišťovat stálost malých komunit a jejich soulad s farní obcí. Konat svou službu v malém, v bezprostředním styku s osobami, skupinami, aby poznání konkrétních potřeb vybízelo vždy k odpovídajícím službám.⁴⁸⁷ V bezejmenných a centralizovaných společenstvích není prostor pro službu a pro její podporování. Pravá jáhenská služba proto bude vycházet ze základních komunit.⁴⁸⁸

- *Uskutečnění eschatonu v církvi samé.* Církev směřuje k tomu, aby vedla lidi do společenství s božským. Ale tento cíl je v určité míře dán již v samé existenci církve. Tedy i realita církevního úřadu předjímá něco ze stylu věčné účasti stvoření na láskyplném společenství Trojice. Kdekoli je církev přítomna, již jsou lidé sjednoceni s Bohem („Kde je Duch Boží, tam je církev a každá milost“⁴⁸⁹). Církev není pouhým prostředkem. Kdekoli jsou lidé v církvi, je částečně naplněn cíl jejich existence, jsou alespoň zárodečně spojeni s Bohem.⁴⁹⁰ Křesťanská pravda je podstatně pravdou člověku darované božské lásky. Takže pravda evangelia může být uchována a předávána jen tam, kde je láska živá. Odtud je církev podstatně uskutečnění božského života. Z tohoto pohledu je vázána pravda evangelia na církev, která ji má lidem předat.⁴⁹¹

- *Nebezpečí přílišné duchovnosti communio a diakonát.* Avšak ideál trojičního společenství lásky, či Těla Kristova má zcela konkrétní uskutečnění v diakonii lásky. „Prubířský kámen církevní spirituality je v pojmu *bližní* – je to tělesnost a realismus Těla Kristova. Naše láska musí být jistě vnitřní a univerzální, ale musí to být především láska k bližnímu.“⁴⁹² Musí všem ubohým, osamoceným podávat svědectví, že ve své situaci, ať už je jakákoli, nejsou vyloučeni z Boží rodiny.⁴⁹³ Dnes můžeme říci, že ženatý diakon má všechny předpoklady být takovou otevřenou náručí a opravdovým „mužem společenství.“⁴⁹⁴ Diakon žijící v manželství se proto právem pro svou službu může inspirovat a čerpat u své

⁴⁸⁵ Srov.: EVANS M.: Podporovat blízkost, in: Služba trvalých jáhnů II., Praha: Pastorační středisko, 1998, 19.

⁴⁸⁶ Srov.: ALTANA A.: Jáhen, in: DE FIORES, GOFFI: Slovník spirituality, 361.

⁴⁸⁷ Srov.: tamtéž..

⁴⁸⁸ Srov.: tamtéž.

⁴⁸⁹ IRENEJ: Adversus Haereses, 3, 24, 1, in: PG 7, 966.

⁴⁹⁰ Srov.: DULLES: Models of the Church, 61.

⁴⁹¹ Sov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 105.

⁴⁹² Tamtéž, 256–257.

⁴⁹³ Srov.: tamtéž, 54.

⁴⁹⁴ Srov.: tamtéž, 106.

vlastní rodiny⁴⁹⁵ a jistě i naopak. „Jáhnen musí communio-diakonii v církvi uskutečňovat v tom smyslu, že buduje církev budoucnosti. A to je podstatný a nepostradatelný přínos k dnes vyhlášené nové evangelizaci.“⁴⁹⁶ Jeho místo je totiž uprostřed komunity, ale zároveň i tam, kde se nacházejí ti, kdo *již* nebo *ještě* k nám nepatří.⁴⁹⁷

V tomto smyslu, při obnově diakonátu je naléhavé uplatnit diákonu jako sbor shromážděný kolem biskupa, aby mu pomáhali v shromažďování církve, která *se právě utváří*.⁴⁹⁸

- *Společenství jáhnů*. Přijetí jáhenského svěcení má za účinek vstup do sboru diákonů. Konsekrační modlitba (pokud jí uvážíme jako jeden celek) připomíná budování církve, které Bůh uskutečňuje skrze různé dary v pohledu na jednotu shromáždění, když říká: “Abys jí dal růst v nový chrám, ustanovil jsi služby třech různých sborů (*ordines*).”⁴⁹⁹ Není tedy možné zpochybňovat tuto integraci do sboru skrze jáhenské svěcení. Právě tak jako s kněžími sdílí biskup stejné služebné kněžství, sdílí také diakonickou úlohu s diákonu, kteří mu pomáhají ve „službě společenství“ (srov. LG 20b). Teologicky připomíná vstup do sboru – zde sboru diákonů, základní prvek služby v církvi. Není to sbor, který sám může vyjádřit skrze rozlišnost účinných realizací, čím je jáhenská služba? Je to skutečně jenom sbor diákonů jako celek, který je schopen současně obsáhnout a rozvinout trojitou diakonii slova, liturgie a charity, ke které se zavazuje ordinand předtím, než je připuštěn k jáhenské ordinaci.⁵⁰⁰ Není sbor, zde jáhenský, schopnější jako společenství zajistit lépe skutečnou katolicitu služby? Není to diákon individuálně ani nějaký součet individualit, ale celek členů sboru diákonů, který je schopnější odpovědět na potřeby služby v církvi realizované v určitém místě. Členové jsou rozdílní a zároveň komplementární ve své citlivosti, cestách, spiritualitách, kompetencích, atd. Lépe mohou zvládnout blahodárnou inkulturaci zvěsti evangelia. To platí ještě více pro trvalé diákonu, kteří v zásadě pokračují ve vykonávání svých odpovědností profesionálních, společenských, rodinných a jiných. Je to různost světských a církevních angažování, která dovoluje jáhenskému sboru vyjádřit lépe svou službu být svátostí Krista-Služebníka a probouzet diakonii lidu Božího v daném místě, v pluralitě a různosti

⁴⁹⁵ Srov. ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 91.

⁴⁹⁶ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu, 26.

⁴⁹⁷ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 53.

⁴⁹⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 147–149.

⁴⁹⁹ Římský pontifikál: Obřady svěcení biskupů, kněží a jáhnů.

⁵⁰⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 147–149.

charizmat, zkrátka ve své katolicitě. Jednotlivý diákon nemůže chtít realizovat všechny jáhenské funkce.⁵⁰¹

- *Pneumatologický aspekt.* Tato ekleziologie díky důrazu na osobní vztah mezi věřícími – individuálně i kolektivně – a Duchem svatým, pomáhá znovuoživení spirituality a života modlitby. To vytváří prostor pro spontánní iniciativy probuzené Duchem svatým, který dává každému, jak se mu líbí. Tím je umožněna pluralita služeb a charismat, bohatství v sounáležitosti dle vzoru svaté Trojice. S tím souvisí to, že například diakonát nacházíme v rané církvi a na Východě, který je otevřen více pneumatologické ekleziologii. „Kdyby měli sestavit schéma o církvi na Východě, vypracovali by nejprve kapitulu o Duchu svatém, a pak kapitulu o křesťanském člověku. Potom bychom jen mohli dodat, že vše podstatné již bylo řečeno.“⁵⁰²

2.1.1.2. Svátostná ekleziologie

Díky ekleziologii společenství se upřesňuje také význam církve jako *univerzální svátosti spásy* (LG 1.9). Božské a lidské v církvi nesmí být nikdy odděleno. Pojem svátosti harmonicky kombinuje obojí.⁵⁰³

Pojetí církve jako svátosti je z hlediska diakonátu významné. Diakonie spojená se službou slova a oltáře se stává účinným znamením konečné spásy. Zároveň však tento pohled na církev osvobozuje pojetí církevní služby od zúžení na prostou funkcionalitu. Vnáší do křesťanského života více smyslu pro kontemplaci tajemství Boha ve stvoření, v liturgii a v životě člověka a lidstva. Zaměřuje naši pozornost více na rovinu bytí. Specifikum diakonátu totiž spočívá ve velké míře v symbolické účinnosti samotné existence osoby diákona v církvi a ve světě. Jáhen je posvátným znamením služebné lásky Krista a jeho církve. V životě ženatého jáhna se tyto dvě formy svátostné viditelnosti, veřejné svědectví a hlásání evangelia, pojí velmi dobře. Jako ženatý muž je jáhen částí veřejně svědčícího páru a jako svěcený služebník je veřejným svědkem spolu s ostatními.⁵⁰⁴

Richard McBrien pozoruje, že v některých raných prezentacích této ekleziologie (například u Edwarda Schillebeeckxe) je obsažen omezený sakramentalismus, který dává nedostatečné

⁵⁰¹ Srov.: tamtéž, 113.

⁵⁰² CONGAR: *Cette église que j'aime*, 22.

⁵⁰³ Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 67.

⁵⁰⁴ Srov.: EVANS: *Podporovat blízkost*, 19.

místo diakonii v poslání církve ve světě.⁵⁰⁵ Přehánění sakramentalismu může vést k postoji narcistického esteticismu, který není možné snadno skloubit s plně křesťanským závazkem k společenským a etickým hodnotám.⁵⁰⁶

Církev jako svátost v tom skromném zjevu patří k našemu světu, ale účinností k anticipovanému naplnění v Ježíši Kristu. To je obsah slova mystérium.⁵⁰⁷ To naráží samozřejmě na problémy: Pro lidi je těžké přijmout transcendentní skutečnost v projevu, který transcendentní není (viz nepravá hagiografie). Ale Ježíš se ukazuje v podobě služebníka.⁵⁰⁸ Církev musí být spokojena s tím, že je bezmocná. Svatý Pavel zdůrazňuje, že mnozí na to budou hledět jako na pošetilost. Avšak ukřižovaný Pán, tato Boží pošetilost, je dnes – jako vždy – přítomen v „ukřižovaných“ lidech. Církev nalezne svou největší vitalitu když jí bude dobře mezi nimi, zcela dole, tam, kde oni trpí. Mírou síly církve není politický vliv nebo prestiž v určitém období. Je to její schopnost žít v solidaritě s bezmocnými. Nejvýznačnější zbraní církve nebude vliv v předpokojích držitelů moci, ale Boží slovo, když prohlašuje pravdu a svědčí o obětavé lásce, když hlásá přítomnost ukřižovaného Pána.⁵⁰⁹

Člověk sdílí božský život nikoli božským způsobem, ale lidským, který souzní s jeho lidskou přirozeností. Právě diakonická láska čerpá z božské lásky trojičního společenství. Čím dokonaleji někdo předává dále to, co dostal, tím více realizuje sám sebe (srov. Pseudo-Dionýzios) a realizuje se také božský život v podmínkách pozemské bídy.⁵¹⁰

Tato ekleziologie ve svém celku vůbec velmi odpovídá esenci jáhenské služby. Řeč znamení diakonické lásky má pro mnoho lidí ještě silnou vypovídající hodnotu. Svatý Klement Alexandrijský vysvětluje, že Řekům byly blízké symboly a alegorie „barbarů“ (v řecké terminologii jsou zde míněni Židé), a tak k nim dospělo něco z moudrosti zjevené od Boha skrze proroky. Hebrejská Pravda jim tak nezůstala cizí. Při užití symbolického jazyka měli určitým způsobem účast na pravdě.⁵¹¹

Církev se tak může stávat věrohodným znamením budoucí slávy, kdo se na ní zadívá, měl by být naplněn nadějí. Do jisté míry však vnější pozorovatel, zvláště pokud hledá znamení

⁵⁰⁵ Srov.: McBRIEN R.: Church, the continuing Quest, Paramus N.J: Newman Press, 1970, 61.

⁵⁰⁶ Srov.: DULLES: Models of the Church, 78.

⁵⁰⁷ Srov.: CONGAR: Cette église que j'aime, 52.

⁵⁰⁸ Srov.: tamtéž, 90.

⁵⁰⁹ Srov.: MALONEY R.: Církev paradoxů, in: Teologické texty 1 (1998), 14.

⁵¹⁰ Srov.: DULLES: Models of the Church, 70–71.

⁵¹¹ Srov.: DUPUY B. D.: Prophétie et théologie chez Clément d'Alexandrie in: CONGAR (ed.): Service theologique dans l'Église, Paris: Les éditions du Cerf, 1974, 152.

přítomnosti zjevujícího se Boha, vnímá některá znamení církve jako záhadná.⁵¹² Zde může sehrát svou roli diakonie, která hraje na společnou strunu solidarity, symbolů lásky, přátelství, apod.

Výhodou tohoto modelu je to, že umožňuje jednak silné motivy pro loajalitu vůči církvi a snahu o přilnutí k její disciplíně, tak zároveň vytváří prostor pro čestnou kritiku. Tato ekleziologie totiž nedovoluje deifikaci aktuální podoby života církve, neboť uznává, že vyjádření milosti není nikdy adekvátní životu milosti samotné. Církev je volána, aby se stávala neustále lepším znamením Krista. Je to spíše cesta dynamická a kritická než statická a apologetická. Tento typ ekleziologie umožňuje změnu a vyžívání.⁵¹³ A to je podstatné ve vztahu k diakonátu, který je po své obnově ještě ve fázi určité evoluce, a jehož vývoj není uzavřen.⁵¹⁴

Tato ekleziologie nabízí vzhledem ke strukturování služby v církvi široký prostor pro bohatství symboliky. Učení o symbolické nebo svátostné kauzalitě umožňuje přirozenou jednotu christologie, ekleziologie a sakramentologie. Diákon a kněz jsou svátostným vyjádřením dvou principů v církvi: Jejího *budování* a její *otevřenosti*, proto mají *strhávat* k těmto úkolům celou církev.⁵¹⁵

Tento model nás upozorňuje na to, že se nesmí oddělovat skutečnost a její vyjádření, křesťanská láska a svátosti – tedy to, co by mělo být jednotné, aby se neoslabila základní svátostná povaha křesťanství, církve nebo křesťanského kněžství jako služby budování Kristova Těla a pokračování v jeho výkupném díle. Oddělení tohoto typu totiž vyvolalo mimo jiné opozici protestantismu.⁵¹⁶ To spojení je právě specifické pro diakonát, neboť v něm má církev úřad, který dává úzkému spojení mezi *martyria*, *leitourgia* a *diakonia* svátostnou podobu,⁵¹⁷ a tak může učinit učitelský a pastýřský úřad hodnověrný i skutky uzdravování a diakonicko-charitativní službou.⁵¹⁸ Diákon svou samotnou existencí i úlohami, které vykonává, zrcadlí ve shromáždění křesťanů tvář církve. Je svědkem, nebo lépe svátostí církve, otevřené vůči světu a pozorné zvláště vůči nejmenším.⁵¹⁹

⁵¹² Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 76.

⁵¹³ Srov.: tamtéž, 77.

⁵¹⁴ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 74.

⁵¹⁵ Srov.: WINDELS: *Jáhenská služba při liturgii*, 5.

⁵¹⁶ Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 270.

⁵¹⁷ Srov.: KASPER: *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti*, 23.

⁵¹⁸ Srov.: tamtéž, 22.

⁵¹⁹ Srov.: WINDELS: *Jáhenská služba při liturgii*, 5.

Sloužit, *diakonein*, je základním rysem církevního i křesťanského života. Skrze církev je viditelná služba samotného Boha v Ježíši z Nazareta, kterého poslal. Pokud bychom parafrázovali LG 1: Církev je svátost nebo nástroj Boha, který slouží.⁵²⁰ Diakonie je důsledek, a tím také kritérium opravdovosti víry a eucharistie každé církevní obce a každého jednotlivce.

Když má diakon účast na této eucharistii, má mít tedy účast i na jejím vykládání v učení a má ji rozšiřovat na celý lidský život skrze křesťanskou charitu a vedení věřících. Díky eucharistii je tedy dána jednota tak rozličných úkolů diakona.⁵²¹ Proto eucharistie ve službě diakona má také význam sjednocení a společné identity všech „typů“ jáhenství.

Symbolický přístup k církvi a ke službě otevírá cestu pochopení svátostnosti diakonátu a různosti služeb.⁵²² Specifikum diakonátu není možné pochopit, pokud toto zúžení svátostné povahy na otázku pravomocí (*potestas*) nepřekonáme, neboť jak už jsme mohli nahlédnout, ekleziologie nabízí širší a bohatší perspektivy.⁵²³ Pro svátostnou povahu diakonátu není podstatné, zda jeho pravomoce překračují pravomoce laiků nebo ne. Nejasné hranice mezi pravomocemi laiků a hierarchie spíše dosvědčují jednotu Božího lidu a úřadu, který stojí v jeho službě.⁵²⁴ Navzdory obnovení teologie služeb před více než čtyřiceti lety však uvažuje mnoho katolíků stále o ordinovaných službách jako o habilitaci k vykonávání určitých aktů. Kněz je tak ten, kdo nabízí eucharistickou oběť a uděluje svátostnou absoluci hříšů.⁵²⁵ Novější teologická reflexe nás zve k překonání tohoto pojetí služby a k pokročení od funkčního přístupu k úvaze symbolické a svátostné (v širším slova smyslu).⁵²⁶ Diakon jako *sacramentum-persona* musí na svém místě vyjadřovat jednotu celého Těla nejen ve svátostech ale v každodenním životě místní církve a farnosti, v organizaci křesťanské lásky, v bohoslužbě, kázání a katechumenátu – ve všech oblastech.⁵²⁷

⁵²⁰ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 37.

⁵²¹ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 311.

⁵²² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 69.

⁵²³ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 62.

⁵²⁴ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 313.

⁵²⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 31.

⁵²⁶ Srov.: tamtéž, 33.

⁵²⁷ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 271.

2.1.1.3. *Instituční model*

V období protireformace byla navržena ekleziologie, která se začala rozvíjet stále více jako vlastní teologický traktát. Klasické učení o církvi začíná u církevního úřadu a má ho za středobod: Když Kristus ustanovil nositele úřadu – Petra, apoštoly, učedníky – a předal jim autoritativní moc, založil církev. Ta je následkem toho držena pohromadě na základě trojitě funkce viditelného úřadu – totiž skrze autoritativně hlásanou víru, skrze zplnomocněné liturgicko-svátostné slavení a skrze hierarchický pastýřský úřad. Alfou a omegou církve je tedy úřad.⁵²⁸ To je teologická pozice, kterou velký tübingský teolog Johann Adam Möhler glosoval kousavými slovy: „Bůh stvořil hierarchii a pro církev je nyní až do konce světa více než dostatečně postaráno.“⁵²⁹ Tato ekleziologie panovala v římskokatolické církvi zhruba od Tridentského koncilu do čtyřicátých let 20. století. Důraz byl skutečně kladen především na vnější instituční a hierarchickou stránku církve. Také diakonát je v Tradici jasně dosvědčen jako nedílná součást hierarchické struktury církve,⁵³⁰ a přesto umožňovalo paradoxně převládnutí tohoto typu ekleziologie jen malý prostor pro dostatečné vystižení profilu a jasné konzistence trvalého diakonátu. Funkcionální pochopení církevního úřadu bylo v tomto modelu totiž vztahováno výlučně k moci (*potestas*) nad eucharistií.⁵³¹ Z tohoto pohledu by diakonát nepřinášel nic, co by již nebylo obsaženo v episkopátu a presbyterátu. Tato stupňovitá participace na jediné svátosti tak činí z diákona služebníka, který je závislý na biskupovi a presbyterovi.⁵³²

Především Yves Congar volal po změně této ekleziologie, která se stala hierarchologií.⁵³³ Novější teologická reflexe nás zve k překonání tohoto pojetí služby a k pokročení od funkčního přístupu k úvaze symbolické a svátostné (v širším slova smyslu).⁵³⁴

Vývoj ve smyslu institucionalizace začíná až v pozdním středověku a v období katolické reformy. Ještě svatý Bernard z Clairvaux učí zcela v duchu služby ohledně úřadu v církvi, že nejde o *principatus*, ale o *ministerium*. Jeho ekleziologie se snaží prosadit vykonávání primátu s ohledem na práva a autoritu místních církví a respektovat autonomii jejich řádného

⁵²⁸ Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 19.

⁵²⁹ Tamtéž, 20.

⁵³⁰ Srov. např. CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 95.

⁵³¹ Toto téma podrobně pojednává KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 46.

⁵³² Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 97.

⁵³³ Srov.: DOLISTA: *Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 27.

⁵³⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 33.

života.⁵³⁵ Stavěl se proti tomu, aby relativně autonomní diecéze byly nahrazeny pyramidální strukturou. Také mu vadí rozšíření politiky exempce, která mění vlastně strukturu církve. Upozorňuje na to, že takový model se příliš blíží typu státní administrativy. Bernard míní, že to není podle spravedlivého řádu chtěného Bohem pro církev.⁵³⁶

Ztráta eschatologie. Pojem *Ekklesia* je v Novém zákoně používán eschatologicky. Znamená to shromáždění a svolání svatých, které bude plné až v eschatonu.⁵³⁷ Zde, v této ekleziologii, se však církev objevuje jako prostředek spásy, není pro ní tedy místo v konečném dovršení.⁵³⁸ Nebe je chápáno jako hledět tváří v tvář na božskou podstatu bez sociální dimenze. Protože společenský život člověka je v tomto modelu zcela institucionalizován, se zmizením instituce na konci pozemského putování člověka mizí také sociální život. Každý sám, vybaven divadelním kukátkem (*lumen gloriae*), hledí na božskou podstatu, aniž by si byl vědom, kdo je vedle něho.

Druhý vatikánský koncil udělal ostrý zlom. Se znovuzavedením tématu nebeské církve překonal implicitně primární institucionální ekleziologii katolické reformy.⁵³⁹

Koncil připomíná tuto eschatologickou dimenzi v těchto termínech: Církev tak jde cestou s celým lidstvem a sdílí osud světa. Ona je jakoby kvasem a takřka duší lidské společnosti, která je povolána k obnově v Kristu a k proměně v Boží rodinu (GS 41, par. 2). Tato eschatologická dimenze dává smysl misii. Církev přináší dobrou zprávu,⁵⁴⁰ kterou oznamuje ve víře ve slova a skutky (evangelium zvěstované), kterou ona slaví a kterou převádí do synovského daru Otcí za spásu světa v bratrské službě lidem - pokorně a diskrétně, ale rezolutně, protože od doby Ježíše Krista je třeba hledat Boha na straně našeho lidství (evangelium žité). Taková je sama služba, která je od ní očekávána „ve světě“, aby nás obrátila k Bohu, který přišel se s námi setkat, aby nás učinil účastnými na daru, který Kristus dal Otcí a nás navrátil k bratřím a sestrám v lidství. Ačkoli církev je „*communio*“, díky Bohu, který ji dal účast, nemůže nebýt než „*missio*“, totiž dosvědčení toho čím je a odkud to získává jako lid Boží.⁵⁴¹

⁵³⁵ Srov.: CONGAR: *Église et papauté*, Paris: Cerf, 2002, 147.

⁵³⁶ Srov.: tamtéž, 51.

⁵³⁷ Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 109.

⁵³⁸ Srov.: tamtéž, 115.

⁵³⁹ Srov.: tamtéž, 116.

⁵⁴⁰ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 73.

⁵⁴¹ Srov.: tamtéž, 74.

Fakt, že tato ekleziologie nevytváří právě nejlepší podmínky pro církevní službu diakonátu je dán právě také tím, že eschatologická rovina víry ustupuje do pozadí.⁵⁴² Ztratil se smysl pro křesťanství jako naději, a to úplnou naději i pro materiální svět. Tváří v tvář náboženství bez světa vznikal svět bez náboženství. Boží lid si dnes znovu uvědomuje svůj mesiánský charakter, díky němuž je nositelem naděje dokonání světa v Ježíši Kristu.⁵⁴³ Právě v bližší účasti diákona jako reprezentanta církevní instituce na těchto běžných životních podmínkách lidí, může být překonán určitý odstup od církve jako instituce a pohled na církev se stane více osobním. Dnešní doba proto obzvlášť vyžaduje pravdivost života u institučních představitelů církve (Paul Michael Zulehner).⁵⁴⁴

Diakonát a instituční ekleziologie. Kněžská funkce měla tendenci absorbovat funkce nižší a docházelo tak ke koncentraci kompetencí.⁵⁴⁵ Především v teologii manuálů od dob katolické reformy, tato problematika „mocí“ (*potestates*) spočinula na kněžském charakteru přijatém při ordinaci, který je ontologickou změnou, která odlišuje kněze od ostatních pokřtěných a habilituje ho k vykonávání konsekračních aktů. Tato ontologická koncepce byla u příležitosti obnovy teologie služeb kritizována.⁵⁴⁶ Když máme hovořit dostatečným způsobem o diakonátu, musíme problematiku udělených „mocí“ opustit.⁵⁴⁷ Ovšem, jak bylo již naznačeno, koncept instituční církve není sám ze své podstaty nepřátelským prostředím pro službu tvalého diakonátu. Zdá se však, že zde nemálo přispěly jednak dějinné okolnosti, a jednak také specifický (a nejspíš ne zcela správný) způsob výkladu proslulého anonymu (pravděpodobně Sýrie, konec 5. či počátek 6. století). Tzv. Pseudo-Dionýzios Areopagita prezentuje devět řádů nebeské a devět řádů církevní hierarchie. Nemá jen zdůvodnit hierarchii, ale hraje stále více roli také při vedení údů ke zbožštění ve snaze připodobňovat je skrze poznání a svatost stále více Bohu. Božské osvětlení je bezprostředně sdíleno jen nejvyššímu řádu, ostatní údy je přijímají vždy prostřednictvím údu vyššího.⁵⁴⁸

Ale jak upozorňuje Louis Bouyer, správné křesťanské pojetí Dionýziový hierarchie je dynamické, nespočívá tedy v tom, že nižší je zcela pasivní vůči vyššímu. Vyšší stupeň zde není v žádném případě jakousi oddělovací stěnou mezi nižším článkem a Bohem, ale naopak,

⁵⁴² Srov.: DOLISTA: Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie, 39.

⁵⁴³ Srov.: CONGAR: Cette église que j'aime, 19.

⁵⁴⁴ Srov.: DOLISTA: O podstatě kněžské služby, 64–91.

⁵⁴⁵ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 43.

⁵⁴⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 31.

⁵⁴⁷ Srov.: tamtéž, 30.

⁵⁴⁸ Srov.: tamtéž, 237.

Bůh projevuje své *agapé* skrze něho. Jedná se tedy spíše o *Thearchii* božských osob prodlouženou na rovinu stvoření. Není to dělení církve či universa, kdy jeden člen je aktivní, druhý pasivní a závislý. „Vznešenější“ tvor na rovině přirozenosti i milosti přijímá Boží *agapé*, aby jí dále zprostředkoval. Tím se vytváří, jak upřesňuje Dionýzius, také u tohoto „nižšího“ tvora bezprostřední kontakt s Božími dary.⁵⁴⁹ Tedy úloha členů hierarchie se dá charakterizovat v takovém pojetí téměř slovní hříčkou „zprostředkovat bezprostřednost“ Božího *agapé* ostatním.

Vliv dionýziiovské teologie bývá někdy označován za jednu z příčin postupného vyprázdnění a úpadku tvalého diakonátu na Západě.⁵⁵⁰ Vidíme ovšem, že tomu tak být nejspíš nemuselo. Pokud je dionýziiovská *Hierarchie* čtena nikoli s předporozumněním typickým pro zmíněnou takzvanou „hierarchologii“, ale spíše v kontextu ostatních komplementárních přístupů k církvi (například církev jako *communio*), může vést například k podobným úvahám, jako je tato z pera Waltera Kaspera: „Svým přiřazením k biskupovi se ale diákon nestává pouhou prodlouženou rukou biskupa. Původní dárce svátostného svěcení je přece sám Ježíš Kristus; svěcením je svěcenému uděleno svátostné znamení (*character indelebilis*), které ho uschopňuje být zvláštním způsobem podobný Kristu, Nejvyššímu knězi, Pastýři a Biskupovi. Tím se svátost svěcení, ale i vysvěcený, vymykají absolutní podřízenosti biskupovi. Svěcenému se dostává svátostí svěcení jemu dané Kristovy bezprostřednosti, jisté samostatnosti a vlastní zodpovědnosti, která má být biskupem respektována. Biskup, kněží a diákon mají tedy každý rozdílným způsobem účast na jednom a též poslání Ježíše Krista a jsou tak odkázáni na bratrskou a kolegiální spolupráci.”⁵⁵¹

2.1.1.4. Model církve *Služebnice*

Mystická ekleziologie společenství dosahuje své plnosti ve spojení s pojetím církve jako *Služebnice* v kontextu „sekulární“ teologie konstituce *Gaudium et spes*. Instrukce diakonátu, jak jsme jí porozuměli v rámci trinitární ekleziologie společenství, má zamezit nebezpečí, které někdy hrozilo v pojetí svatého Augustina: Totiž, že se církev rozpadne na dvě veličiny – zcela vnitřní, zduchovnělou, která je společenstvím milosti a lásky, která se ztrácí

⁵⁴⁹ Srov.: BOUYER: *Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie*, 55.

⁵⁵⁰ Srov.: MTK: *Diakonát, vývoj a perspektivy*, 40; Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 237–238.

⁵⁵¹ KASPER: *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti*, 17.

v neviditelnosti, a je čistě objektem víry, a druhou – subjekt autority, který dovoluje zakořenění ve strukturách moci tohoto světa.⁵⁵² Nebezpečí skrytému v duchovním hnutí, kdy augustinsky pojaté mystické Tělo mělo příliš volnou vazbu na konkrétní viditelnou církev, se postavilo katolické sociální hnutí, které si vzalo za cíl doplnit společenskou a tělesnou dimenzi.⁵⁵³ Katolické sociální hnutí v 19. století, Katolická akce v období meziválečném, to všechno dosvědčuje probuzení vědomí aktivní příslušnosti k církvi a zároveň vědomí odpovědného zakotvení ve světě. Henri de Lubac vyzdvihuje „sociální aspekt dogmatu.“⁵⁵⁴

Nesmíme zapomenout, že církev slouží člověku v situaci jeho bytí ve světě, a proto v diakonátu přináší celkovou naději také pro hodnoty jeho duchovního i materiálního světa. Diakonát jako služba v církvi dává poznat, že je křesťanské počítat se spásou celého člověka včetně jeho „tělesné a světské“ reality. Je to přirozenost, kterou je třeba pozvednout, vést k dokonalosti, proměnit. Je její potřebou nezůstat sama, ale dojít naplnění v pravdě, které se uskuteční jen skrze dokonalé *communio* s Bohem.⁵⁵⁵ Je v ní touha po integritě ohrožené slabostí, neúspěchem a nakonec smrtí. Touha překonat opozice a exteriority, které nás utlačují. Také v nás samých je rozdělení, toužíme po *communio*.⁵⁵⁶ Spása a milost, to je také naplnění přirozenosti, dosažení integrity. Ne náhodou je evangelium plné Ježíšových zázraků. Co všechno je součástí mesiánského znamení: „Slepí vidí, chromí chodí, (...) chudým se zvěstuje radostná zvěst“ (Mt 11,4–5).⁵⁵⁷

Církev tak neoznamuje přicházející Království jen ve slově, kázání, hlásání, ale zvláště v práci, ve službě smíření, obvazování ran, službě trpícím, v uzdravování...⁵⁵⁸

Model církve *Služebnice* uspokojuje určitý hlad po zapojení se do úsilí o lepší svět, který má typicky křesťanskou motivaci a zakládá solidaritu mezi církví a celou lidskou rodinou. Tento model pomohl katolickým křesťanům k vzrůstu pocitu solidarity s celým lidským pokolením a jeho bojem za mír, spravedlnost a prosperitu. Toto je výzvou pro *communio*-diakonii. Zde nachází své místo a svůj naléhavý úkol. Nový styl přítomnosti mezi lidmi: méně ze světa a víc ve světě.⁵⁵⁹ Proto současná církevní disciplína nezakazuje stálým

⁵⁵² Srov.: tamtéž, 41.

⁵⁵³ Srov.: BOUYER: Die Kirche. Selbstdeutung und Theologie, 161.

⁵⁵⁴ Srov.: tamtéž, 159.

⁵⁵⁵ Srov.: tamtéž, 72.

⁵⁵⁶ Srov.: tamtéž, 73.

⁵⁵⁷ Srov.: CONGAR: Cette église que j'aime, 82.

⁵⁵⁸ Srov.: DULLES: Models of the Church, 98.

⁵⁵⁹ Srov.: CONGAR: Za církev sloužící a chudou, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 99.

jáhnům přijímat a vykonávat povolání s vykonáváním veřejné moci ani se angažovat ve správě časných statků a vykonávat světské úřady s povinností odpovědnosti.⁵⁶⁰

Kdo k tomu tedy může být povolanější, ne-li právě diakon – přední a naslouchající stráž, přední jezdec a avantgardista v církvi. Na podkladě jeho způsobu života, jako ženatý otec rodiny, má diakon často snadnější přístup k lidem.⁵⁶¹

V církevním prostředí se jejich služba rozvíjí „podle míry člověka“, aby bylo možné v nich rozeznat konkrétní potřeby a služba aby byla sdílením.⁵⁶² Hovoříme o „diakonizaci“⁵⁶³ církve. Ve skutečnosti se nejedná o nějaký módní objev, diakonický rozměr náleží, a vždycky náležel k esenciálním charakteristikám církve.⁵⁶⁴ Již na koncilu byl patrný tento druhý proud snažení – obnovený diakonát nejen jako náhrada za kněze, ale myšlenka *diakonizace* církve. Mají svou službou přispět k tomu, aby hlava i údy zůstávali a rostli v diakonii. Za tím možná stojí Congarova myšlenka, že trvalou veličinou Božího lidu je dvojpólovost: Společenému povolání vždy odpovídá někdo, kdo je znamením.⁵⁶⁵

Diakonie je podstatnou dimenzí křesťanské existence i jednání a také úkolů, struktury a funkce církve jako celku.⁵⁶⁶ Jejím kořenem je láska Boha k člověku a významná je pro ní jednota lásky k Bohu a k bližnímu, bratrské služby a bohoslužby.⁵⁶⁷

Sloužit, *diakonein*, to je základní rys církevního i křesťanského života.⁵⁶⁸ „Služba, kterou nám Bůh prokazuje v Ježíši z Nazareta, nabývá viditelné podoby v církvi. Církev je svátost nebo nástroj Boha, který slouží světu a člověku. Církev, která neslouží, zrazuje své vnitřní bytí, svou vnitřní podstatu.“⁵⁶⁹ Církev, která ve své službě nejde spolu s Bohem cestou

⁵⁶⁰ KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 8.

⁵⁶¹ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

⁵⁶² Srov.: ALTANA: Jáhen, 361.

⁵⁶³ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 9.

⁵⁶⁴ „Diakonie není jen jednou z řady dimenzí církve, ale je dimenzí podstatnou.“ – KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 21.

⁵⁶⁵ Srov.: ALTANA: Jáhen, 358.

⁵⁶⁶ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 72.

⁵⁶⁷ Srov.: tamtéž, 73.

⁵⁶⁸ V pohledu Nového zákona je chápán Ježíšův život, působení a smrt jako služba (Mk 10,45; Lk 22,27; Flp 2,7) a stejně tak je zdůrazněn služební charakteru všech církevních „úřadů“: Hlásání evangelia (Sk 1,17; 6,4; 20,24; Řím 1,1.13; 1 Kor 1,1; 3,5; 9,19; 2 Kor 3,3; 4,1.5; 5,18; Ef 6,21; Flp 2,22; Kol 1,7; 4,7.17 apod.), výstavba a vedení obce (Ef 4,12; Kol 4,17; 1 Tim 4,6; 2 Tim 4,5 apod.) a stejně i sociálně-charitativní pomoc (Mt 25,44; Mk 15,41; Lk 8,3; Sk 6,1; 11,29; Řím 15,25.31; 2 Kor 8,4.19n. apod.) jsou označena slovesy či substantivy „sloužit“, „služba“ (διακονεῖν, διακονία, διάκονος, δουλεύειν, δούλος), srov. Diakon in: LthK, svazek 3, 178.

⁵⁶⁹ ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 37.

k chudým, ztrácí svůj vztah k Bohu, je v jistém slova smyslu „bez-božná“, a tak nesloužit by se rovnalo „ekleziálnímu ateismu.“⁵⁷⁰ Je potěšitelné, že snaha o podporu diakonického rozměru církve se výrazně uplatňuje jako častý motiv pro volbu tohoto povolání u mnoha současných diákonů.⁵⁷¹

Tento impuls v ekleziologii byl připraven myšlením mnoha teologů 20. století, z nichž jmenujme zvláště Teilharda de Chardin a Dietricha Bonhoeffera. Dietrich Bonhoeffer volá po církvi pokorné a sloužící. Prezentuje svou vizi kléru, jenž se musí, pokud možno, angažovat v nějakém sekulárním povolání. Církev musí sdílet světské problémy běžného lidského života, nikoli vládnout, ale pomáhat a sloužit. Ve svém lidství se dle Bonhoeffera Kristus ukázal jako člověk pro druhé. Aby svědectví o něm bylo věrohodné, musí církev přijmout jeho styl. V lidském společenství je jáhen povolán být znamením sloužícího Krista všude tam, kde lidé žijí, pracují, trpí, radují se, bojují za spravedlnost. Hlásá každému, že ho Kristus miluje, sklání se k němu, vystupuje jako prorocký hlas, aby církev byla sloužící, měla uzdravující účinnost a pomáhala osvobozovat lidskou společnost od hříchu a jeho následků.⁵⁷² Jáhen má význam pro budování církve chudé a misionářské, která má být prorockým kvasem spravedlivější společnosti.⁵⁷³

Můžeme vítat současný důraz na sloužící církev jako znamení duchovního pokroku. Ale koncept služby musí být pozorně zkoumán, aby se udrželo živé svérázné poslání a identita církve.⁵⁷⁴ Jáhen je tak zvláštním způsobem povolán „znamení času“ rozpoznat a sledovat radosti a naděje, smutek a strach lidí (srov. GS 1), má je sdílet a podle svých sil léčit, má je vykládat, slovem vyjádřit, a přitom z víry ukazovat směr a orientaci, a z nitra, ze středu křesťanské víry, zprostředkovávat odvalu, sílu a trpělivost, naději, radost a mír ve všedním životě člověka.⁵⁷⁵ Forem zastávání jáhenské služby na podporu vzrůstu jáhenství je dnes mnoho a jsou rozmanité, jako je mnoho konkrétních potřeb, kterým má křesťanská služba pomáhat.⁵⁷⁶ Ať slouží jáhni převážně v hlásání Božího slova, v liturgii nebo v charitativních dílech, vždycky mají konat svou službu „v malém“, v bezprostředním styku s osobami

⁵⁷⁰ Srov.: tamtéž, 28.

⁵⁷¹ Vyplývá to z průzkumu, který byl proveden v německé jazykové oblasti, srov. ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 46.

⁵⁷² Srov.: ALTANA: Jáhen, 361-362.

⁵⁷³ Srov.: tamtéž, 362.

⁵⁷⁴ Srov.: tamtéž, 107.

⁵⁷⁵ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

⁵⁷⁶ Srov.: ALTANA: Jáhen, 361.

a malými skupinami tak, aby je poznání konkrétních potřeb vybízelo vždy k odpovídajícím službám.⁵⁷⁷

2.1.1.5. Střídání paradigmat

Po období dlouhé stability začalo jedno paradigma následovat druhé v rychlém sledu. Zatímco v období zhruba od roku 1600 do roku 1940 vládlo juridické a společenské schéma, pak jej vystřídal model *mystického Těla*, který byl následně vytlačen třemi jinými v rychlém sledu: *Boží lid*, *všeobecná*, neboli *základní svátost spásy* a *církev Služebnice*. Hovoří se o „ekleziologické revoluci“. Tato revoluce byla dobře přijata, protože nedošlo k obětování dosažených výsledků, ale vyřešily se problémy, které se zdály neřešitelné pomocí předchozích modelů.⁵⁷⁸ Když se paradigma příliš rychle posouvá, lidé mohou náhle ztrácet půdu pod nohama.⁵⁷⁹

V tom tkví patrně také některé problémy spojené s konstitucí profilu obnoveného diakonátu. Proto musí být hledání specifické teologické charakteristiky diakonátu i úsilí při jeho uvádění do praxe provázeno vždy také vědomím nemožnosti omezení se na jediné paradigma církve.

2.1.1.6. Důsledky pro diakonát

Ukazuje se tedy (a to se dalo očekávat), že pochopení významu diakonátu pro církve je možné jen tehdy, když přijímáme nutnost komplementarity všech uvedených přístupů k církvi. Jenom takto, když se budeme blížit k jejímu tajemství z různých stran, může nám zazářit její pravá tvář. Ne nadarmo se pojem „tajemství církve“ stal tak příznačným pro celou ekleziologii koncilu.⁵⁸⁰ Nemusí nás tedy příliš udivovat, že také diakonát, který byl tímto koncilem obnoven, plně odpovídá této jeho kontemplativně laděné „mystagogické a sapienciální“⁵⁸¹ teologii.

To, co vyjadřují jednotlivé ekleziologické modely musí nacházet v diakonátu svou původní jednotu. Právě symbolická úloha manifestovat nedílnou jednotu základních aspektů církve je

⁵⁷⁷ Srov.: tamtéž, 361.

⁵⁷⁸ Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 34.

⁵⁷⁹ Srov.: tamtéž, 35.

⁵⁸⁰ Srov.: tamtéž, 21.

⁵⁸¹ Srov.: GARCÍA: *Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas*, 363–364.

nejspíš podstatou diakonátu. Biskup je garantem tohoto pouta, diakon ji má stavět na oči, případně ji i v určité míře realizovat. Tato jednota instituce a láskyplné služby, slova a jeho realizace, svátosti a jejího smyslu, profánní práce a posvátné služby, mystiky a politiky, materiálního světa a eschatologického naplnění atd. je tím specificky jáhenským *esse*, o které se především jedná.⁵⁸² Tak bude diakonát prožíván v závislosti na konkrétních podmínkách místní církve a může nabývat různých podob, které však mají vždy charakter sloužící lásky a skrze svědectví života podporují apoštolské hlásání.⁵⁸³

V tomto smyslu si Augustinus Kerkvoorde posteskl nad důsledky převzetí diakonických úkolů jinými institucemi v průběhu církevních dějin: Charitativní funkce převzaly řády, které již nevykonávali diakonát liturgicky, liturgické funkce převzali kanovníci a ceremoniáři, administrativní a jiné úlohy kardinálové, nunciové a generální vikáři, a tak vzalo za své právě ona jednota mezi činnou láskou a oltářem, jež byla pro diakonát charakteristická.⁵⁸⁴

2.1.2. Diakonát v kontextu ekleziologie Druhého vatikánského koncilu

Nyní se stručně podívejme na to, jak obnovený diakonát zapadá mezi ostatní témata, která Druhý vatikánský koncil v rámci ekleziologie zdůraznil. Nejprve nás bude zajímat nástin koncilní ekleziologie jako takové, v dalších podkapitolách se zaměříme na vztah církve a světa, roli presbyteria, vztah k biskupovi, povahu komunit, ekumenické perspektivy a misijní úsilí.

2.1.2.1. Ekleziologie Druhého vatikánského koncilu

Hlavním paradigmatem v dokumentech Druhého vatikánského koncilu je paradigma Božího lidu. Vyvolený, Bohu zasvěcený lid, je určen k tomu, aby byl Božím služebníkem a svědkem jako svátost spásy nabídnutá světu.⁵⁸⁵ Božím lidem je svatý lid, jehož zákonem je pokorná láska. V neposlední řadě je lidem těch, kdo slouží.⁵⁸⁶ V očekávání Božího království je jedinou službou církve budování lidstva v Boží lid, Tělo Kristovo a Chrám Ducha svatého.

⁵⁸² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 82.

⁵⁸³ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 376.

⁵⁸⁴ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 278.

⁵⁸⁵ Srov.: CONGAR: Cette église que j'aime, 20.

⁵⁸⁶ Srov.: tamtéž, 28.

Služba církevního bratrství má být svátostí univerzálního bratrství, o kterém Bůh sní, podobenstvím smířeného lidstva.⁵⁸⁷ Tento lid, který odvozuje svou jednotu z jednoty Otce, Syna a Ducha svatého (LG 41b) je znamením tohoto společenství trinitárního života a stává se znamením této smlouvy v očekávání realizace světa, který přichází, světa plně smířeného v Bohu, kdy on bude všechno ve všem (1 Kor 15,28).⁵⁸⁸

Druhý vatikánský koncil proto zdůrazňuje jednotu a to jak v *Lumen gentium*, tak například i v *Presbyterorum ordinis*. Sice zná také diferenciaci mezi nositeli úřadu a laiky na základě zvláštního povolání, ale tato diferenciaci náleží k vnitřní struktuře ve společné důstojnosti a poslání sjednoceného Božího lidu. Apoštolsko-misionářské poslání, diakonická služba, svátostné slavení, všechno to má své místo v církvi jako celku, na které mají všechny údy účast podle svého charismatu a osobního obdarování.⁵⁸⁹

Jde o to přetvářet lidstvo do podoby Kristova Těla, aby nabývalo kvality Boží lidu. Tato perspektiva je vlastně eschatologická, všichni spravedliví od Adama, Ábela, až k poslednímu vyvolenému se shromáždí u Otce v univerzální církvi (LG 2). V dynamickém vztahu mezi jednotou církve a jednotou lidstva hraje a musí hrát církev roli kvasu (LG 13): Církev katolická, účinně a stále směřuje k rekapitulaci celého lidstva se vším, co dobrého obsahuje pod jednou hlavou Kristem, v jednotě Ducha svatého.

Tato ekleziologie obnovená na základě biblického, liturgického a ekumenického hnutí otevřela cestu k obnovení trvalého diakonátu.⁵⁹⁰ Druhý vatikánský koncil rozpoznal ve službě, která je následováním sloužícího Krista hodnotu, jež má ústřední význam pro opravdovou církevní obnovu (LG 8).⁵⁹¹ Je nepopíratelné, že obnovení diakonátu naopak dále pohnulo celou teologií svátostí a především ekleziologií. Je tedy nutné najít novou celkovou rovnováhu. Hlubší studium trvalého diakonátu bude omezené, pokud se neotevře těmto perspektivám.⁵⁹²

Ekleziologie Druhého vatikánského koncilu má své priority a dalo by se říci, že model církve jako mystického společenství (*communio*) je pro ní typický, ovšem přesto je mezi řádky patrná celá hloubka tajemství církve, která není redukovatelná na jediný obraz. Je tedy nutné dělat to, co (naprosto nereflektovaně a spontánně) dělali již církevní otcové a autoři

⁵⁸⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 131

⁵⁸⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 72.

⁵⁸⁹ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 21.

⁵⁹⁰ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 65.

⁵⁹¹ Srov.: ALTANA: Jáhen, 361.

⁵⁹² Srov.: BORRAS, POTTIER, La grâce du diaconat, 195.

období patristiky, totiž kombinovat různé obrazy (nebo modely) v komplementárnosti pohledů. Jak už bylo mnohokrát potvrzeno, ekleziologie, která se nejlépe snoubí s institucí diakonátu v církvi, je právě ekleziologie *communio*, jejímž základem je obraz církve jako ikony Trojice, společenství s Bohem i s bratřími, jednota v mnohosti jako účast na trojičním životě lásky. Nesmíme opomenout ale ani ostatní přístupy k tajemství církve, neboť jen tak se vyhneme jednostranným pohledům. Právě služba diákona se ukazuje jako činitel korigující tendenci upadnout do různých extrémismů. Proto můžeme říci, že bohatství diakonátu nám zazáří, až když se otevřeme bohaté skutečnosti samotné církve, která nesmí postrádat ani jeden z pěti rozměrů, které jsme si reprezentovali pomocí modelů.

Přílišné převládnutí jednoho paradigmatu může diakonát vytlačit (tak se stalo v případě pojetí církve jako hierarchické instituce *societas perfecta*, ale totéž ohrožení by mohlo nastat i v rámci modelu *communio*, vždyť přece protestantská verze této ekleziologie veškeré církevní úřady odmítla).

Instituční tvář církve má svůj význam, neboť viditelnost církve je podstatná pro její svátostnou povahu. Avšak, aby církev, která hlásá radostnou zvěst, byla skutečnou svátostí, musí jednak odpovídajícím způsobem prokazovat slova hlásání i svou viditelnou podobu jako věrohodnou pro svět – to je rozměr služby, diakonie – a jednak by tyto dimenze měly být pokud možno co nejvíce integrovány, a to se v případě diákona realizuje přímo v jednotě jeho osoby. Tato potřeba reprezentace jednoty hlásání a služby je zvláště důležitá v moderní společnosti. Pouze tam, kde byla zrušena distinkce mezi církví a společností, ztratila se myšlenka církve jako svátosti. Proto snad potřeba diakonátu není na první pohled tak zřetelná v zemích s většinovým tradičním katolicismem. Ovšem často právě tam je potřeba diakonizace církve vnitřním požadavkem zjevení její pravé tváře v plnosti jejího výrazu. Milost diakonátu – to je totiž služba bratřím, díky níž je zřejmé, že eucharistie je slavena v pravdě.

2.1.2.2. Jáhni v místní církvi dnes

Jedná se nám o konkrétní upřesnění profilu jáhenské služby v závislosti na ekleziologických požadavcích potvrzených Druhým vatikánským koncilem: Církev chápána jako společenství, podstatně misijní povaha církve, přednost společenství nad službou, překonání rozštěpení klérus-laikát, znovuzhodnocení biskupské služby, atd.

Také musíme vzít v úvahu situaci současné církve s rozlehlými diecézemi, charakterizovanými byrokratickým vzdálením biskupů, nedostatkem kněží, účastí laiků

na církevní odpovědnosti a v živějším vědomí potřeby misie. Konkrétní profil diakonátu musí být upřesněn v tomto současném kontextu. A zároveň, jak prezentoval již Matthieu Cnudde v roce 1968, znovuuvedení diakonátu jako jednoho z elementů, který zmizel zpět do celku, začíná znovu klást otázku vztahů, které se (mimo jiné také díky jeho tisícileté nepřítomnosti) zatím vytvořily mezi ostatními elementy.⁵⁹³ Zdá se, že je nutné vzít v úvahu následující parametry, aby bylo učiněno zadost požadavkům Druhého vatikánského koncilu.⁵⁹⁴

2.1.2.3. Vztah církve a světa

Církev není „svět“ ve světě. Není vůči němu situována do poměru vnějškovosti. Ona naopak projevuje „lidství takové, jaké je Bůh chce“ (Jean-Marie Roger Tillard). Takové je alespoň její povolání. Ona anticipuje to, co bude jednou realitou v plnosti. Její diakonie je ochutnávkou. Jako ostatní služby, diakonát je ve službě tohoto díla církve v dějinách lidí⁵⁹⁵. Diakonát může přispět k reintegraci služby do srdce reálné existence lidí a často tragických dějin světa. Je to služba blízkosti – symbolizuje celou církev, která se zdržuje *na prahu* a současně církevní shromáždění, které *se uskutečňuje* kolem oltáře.⁵⁹⁶

2.1.2.4. Role presbyteria

S obratem, který učinil Druhý vatikánský koncil se služba nevztahuje již k oltáři, ale ke komunitě a episkopát je uvažován jako plnost svátosti svěcení (srov. LG 21b). Kněží jsou pak chápáni jako „spolupracovníci“ biskupa, s kterým sdílejí jednotu svátosti svěcení a poslání pro výkon kněžské služby, služby kněžského prostřednictví. Je možné se však ptát, zda se neuskutečnila obnova trvalého diakonátu, aniž by se znovu promyslela role presbyterátu.⁵⁹⁷ Nezůstalo se mlčky u starého modelu kněze, který v sobě kumuluje všechny funkce nezbytné pro budování místní komunity? Jako biskup ve své diecézi, tak kněží vykonávají svou roli jako službu předsednictví místních komunit, tedy *pozitivně* objevují, že nemají dělat všechno, ale bdít nad tím, aby se všechno dělalo. Jsou celkově zodpovědní, ale

⁵⁹³ Srov.: CNUDE M.: „Bulletin de théologie du diaconat“, 106.

⁵⁹⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 131

⁵⁹⁵ Srov.: CNUDE: „Bulletin...“, 106; nebo odkazy v této věci na reflexe H. DENISE: „Le diaconat dans le hierarchie“, in: WINNINGER a CONGAR (ed.): Le diacre dans l’Eglise et le monde d’aujourd’hui, 147-148.

⁵⁹⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 146

⁵⁹⁷ Srov.: TILLARD: L’Eglise locale, 212.

ne za všechno a v důsledku toho jejich pastorační služba volá po služebné spolupráci ostatních věřících. Jejich služba získává znovu kolegiální dosah: s diecézním biskupem zajišťují předsednictví v různých komunitách ve jménu Krista a církve. Takto se vykonávání presbyteriální služby stává svědectvím partnerství v lůně místních komunit (kněží vůči věřícím) a katolicity v lůně diecéze (presbyterium vůči svému biskupovi).

Správné pochopení presbyterátu může zabránit špatnému využití diakonátu: Jáhni nejsou určeni k tomu, aby předsedali komunitám, ale aby inspirovali různé diakonie. Tím se nechce říci, že potřeby církve nevyžadují výjimečně svěřit animaci komunity jáhnovi, ale pokud se tak stane, je vhodné zahrnout vykonávání takového úkolu do rámce pastorační skupiny, kde přítomnost kněze, který ji řídí, zajišťuje alespoň princip presbyteriálního předsednictví.⁵⁹⁸

Takto můžeme pochopit, že služba typicky jáhenská není vertikální, ale *transversální*: neshromažďuje komunitu, ale prochází jí od prahu k oltáři a naopak, aby se shromažďovala slavila v pravdě eucharistii, chléb lámaný pro nový svět.⁵⁹⁹

2.1.2.5. Vztah k biskupovi

Jáhni pomáhají biskupovi ve službě místní církve a jejích společenství. V tomto smyslu je při obnově diakonátu nutné uplatnit jáhny jako sbor kolem biskupa pro pomoc při shromažďování církve, která *se právě utváří*.

Jestliže platí, že není možné hovořit o knězi ani o biskupu jen v singuláru, protože jejich ordinovaná služba je z podstaty skutečnost kolegiální, podobně je třeba mluvit o jáhnech v plurálu: v církvi není služebník úplně sám, ale s jinými a v rozličnosti Těla, jehož smyslem je sloužit a podporovat katolicitu církve. Je to vskutku sbor jáhnů, který může současně obsáhnout a vykonávat trojí diakonii slova, liturgie a charity, k níž se zavazuje *ordinand*, ještě než je připuštěn k jáhenské ordinaci.⁶⁰⁰ Navíc členové jáhenského sboru se budou různit v citlivosti, spiritualitách, atd., a tak bude lépe zajištěna inkulturace zvěsti evangelia. Konkrétně v okamžiku povolání jáhnů do služby církvi, bude třeba pozornosti vůči tomuto dvojímu požadavku rozrůzněnosti jáhenského sboru a katolicity místní církve.

⁵⁹⁸ Srov.: BORRAS: Les communautés paroissiales. Droit canonique et perspectives pastorales, Paris: Cerf, 1996, 175-176, 189-190.

⁵⁹⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 147.

⁶⁰⁰ Srov.: BORRAS: „Les effets canoniques de l'ordination diaconale“, 477-480.

2.1.2.6. *Povaha komunit*

Asociativní komunity jsou utvářeny volně, skrze vůli svých členů inspirovaných tím nebo oním charismatem a usilující o společné následování toho nebo onoho aspektu misie církve. To je zásadně případ hnutí v církvi, ale analogicky také institutů zasvěceného života. Asociativní komunity jsou organizovány a řízeny za účelem dosažení cílů členů asociace, kteří k ní náleží dobrovolně. Komunity zvané *hierarchické* jsou naopak konstituovány nebo zřízeny pastýřskou autoritou na základě kritérií objektivní náležitosti. Zde autorita jejich zřízení připadá pastýřské autoritě, která ustanovuje takové „struktury, kde ve jménu církve, tedy oficiálním způsobem bude zajištěno vykonávání trojí funkce, svěřené Kristem celé církvi: vyučování, posvěcování, řízení.⁶⁰¹ Tyto hierarchické komunity ustavené pastorační autoritou se stávají skrze samu skutečnost *konstitutivní* strukturou církevní organizace. To je případ diecéze, farnosti, ale také nemocničních a vězeňských duchovních správ. Pastorační autorita tam garantuje *plena cura animarum* (kompletní pastorační službu), dle tradičního vyjádření. Komunity zvané hierarchické, vyžadují svou vlastní povahou kněžskou službu biskupa a kněží, kteří tam zajišťují církevní a eucharistické předsednictví, *plnou* pastorační péči. Pro jejich budování a realizaci církevní misie tyto komunity předpokládají různé služby. Diakonát by tam měl mít své místo jako *transversální* služba, která spojuje charismata a služby v díle utváření církevního společenství. Nějakým způsobem tam jáhni přijímají část pastorační péče: např. podporují vzájemnost a solidaritu na rovině vikariátu nebo animují katecheze na rovině farnosti.

Asociativní komunity nepředpokládají plnou pastorační péči. Nejsou „pro všechno a pro všechny“. Nevyžadují nutně službu presbyteriální (srov. CIC 1983, kán. 150). Jestliže jsou tam dnes kněží duchovními správci, nebo lépe řečeno, duchovními rádci (kán. 324) nebo církevními asistenty (kán. 317), je to dáno zátěží minulosti a služebním kvazi-monopolem kněží.⁶⁰² Díky nedostatku kněží se věci mění a pastorační péče v asociativních komunitách je

⁶⁰¹ Srov.: VALDRINI P.: „La constitution hiérarchique de l'Église“, in: VALDRINI P. (dir.): Droit canonique, Paris: Dalloz, 1989, 145.

⁶⁰² Pro teologický základ a kanonické ospravedlnění můžeme odkázat na studii „Les ministères laïcs: fondements théologiques et figures canoniques“, in: BORRAS (dir.): Des laïcs en responsabilité pastorale? Accueillir de nouveaux ministères, Paris: Cerf, 1998. Uvedme dále např. názor R. Petera, který kvalifikuje svou reflexi o místě kněží v různých hnutích jako „trochu ikonoklastickou vůči pastoračním kvazi-dogmatům posledních pětadvaceti let“ (sic): „Co se týká hnutí, nejsem příliš spokojen kvůli pojmu doprovázejícího kněze nebo duchovního správce. Ve většině skupin se nejvíe přítomnost kněze jako nezbytná. Je spíš využit pro své kompetence, nebo právě pro to, aby se skupině laiků dalo na srozuměnou, že nejsou opuštění biskupstvím nebo proto, že je služebníkem eucharistie. Ale nestačilo by jich pouze několik na úrovni národní nebo regionální? Ostatní by mohli být vhodně nahrazeni jinými doprovázejícími (např. duchovními ještě ve formaci). Jsem si dobře vědom, že tato reflexe je poněkud obrazoborecká vůči pastoračním kvazi-dogmatům posledních 25 let.“

převzata věřícími, kteří mají požadované kvality. Jáhni by měli najít oblast své privilegované angažovanosti v církevní asociativitě. Duchovní péče nebo duchovní animace hnutí (např. Katolická akce) nebo služeb církve⁶⁰³ (např. *Caritas catholica, Iustitia et pax ...*) by jim mohly náležet ještě spíše, aby odpověděli na zvláštní aspekty poslání církve, na potřeby jistých diakonií jako je církevní vzájemnost a pomoc, prohloubení duchovního života, lidská solidarita nebo trvalá výchova. „Nový“ diakonát má zcela evidentně místo v asociativitě, aby tam naznačoval péči pastýřské autority církve.

Pouze při uvážení těchto parametrů bude možné zajistit uvážené znovuuvedení diakonátu do církevní reality, Bude to také za tu cenu, že diakonát přispěje k obnově církve.⁶⁰⁴

2.1.2.7. Ekumenické perspektivy

Problém diakonátu je privilegovaným prostorem pro dialog křesťanských vyznání. Mohl by přispět v ekumenickém dialogu! Ortodoxní církve určitým způsobem nikdy neztratily to, co dnes znovu nacházíme a protestantské církve nás vždy předbíhají v nových cestách. Nejsme nyní lépe připraveni i přes naši krátkou zkušenost, přijmout ortodoxní ženatý klérus? Nehledáme napříště s protestanty, nové cesty křesťanské diakonie v sekularizovaném světě našich současníků? V encyklice *Ut unum sint* z 25. května 1995, Jan Pavel II. se sám prohlašuje za připraveného diskutovat o ekumenickém statutu papežství mezi křesťanskými vyznáními. Očekáváme s nadějí třetí tisíciletí, odvážné a kreativní v této otázce služeb v církvi.⁶⁰⁵

2.1.2.8. Záruka misionářské vůle místní církve

Ve Francii prozrazuje přítomnost jáhnů často misionářskou vůli místní diecéze. Svými úkoly, skrze péči a církevní funkce, které jim byly svěřeny, v síle misijního pověření, nás jáhni nutí k lepšímu promyšlení vztahu církve a světa.

Zdalo se mi zdravější to říci než mlčet. Dávají tito kněží zaměstnaní těmito skupinami šanci laikům převzít zodpovědnost?“ (PETER R.: *L'Église dans tous ses conseils. Diriger, animer, et vivre et réunions d'Église*, Paris: Bayard Editions-Le Centurion, coll. „Questions en débat“, 1997, 119, č. 2). Můžeme přidat: „Dávají příležitost jáhnům převzít jejich díl zodpovědnosti?“

⁶⁰³ Většinou jsou tyto služby kanonicky řečeno jako veřejné asociace (CIC 1983, cc. 312-320).

⁶⁰⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 150n.

⁶⁰⁵ Srov.: tamtéž, 211.

Církev nemůže uvažovat o svém vztahu ke světu, jako by se jednalo o termíny konkurence a rivalry, vnutit se do světa, obsáhnout ho. V tomto ohledu se jedná o to, překonat binární pochopení a postoupit směrem k ternární vizi mezi dějinami, církví a eschatologií. Podle tohoto ternárního pochopení jsou dějiny zaměřeny směrem ke Království, a to v srdci dějin, kde církev hlásá evangelium, slaví svého Pána a slouží lidstvu. Dílo spásy spočívá v tom nést k dějiny k jejich vyvrcholení. To má důsledky pro pochopení církve a jejího poslání a také pro její službu – ta spočívá skutečně v disponování pro její poslání – a diakonát zvláště ve službě apostolicity žité víry. Nové *Direktorium* jasně říká, že není možné pouze dát novou nálepku jáhna dosavadním katechistům apod., aniž by se změnil život církve. Diakonát je Boží dar, který mění nejen jáhna samotného, ale celý Boží lid. V mnoha ekonomicky vyspělých zemích byl diakonát obnoven s nadšením. Byl však obnoven právě když se měnil vztah církve k modernímu světu.

Dobře pochopená a především dobře uskutečněná jáhenská služba „otevřít církev pro dílo Království.“⁶⁰⁶ Církev je sama ze sebe misionářská. Ona je svou přirozeností vstřícná.⁶⁰⁷ Někteří rádi říkají, že ona je „na prahu“ aby označili jednak započaté hlásání Království slíbeného všem a jednak práci uprostřed světa.⁶⁰⁸

2.2 Hledání specifického profilu diakonátu

Vystihnout specifický profil diakonátu je samozřejmě snahou většiny prací na toto téma. Tomuto cíli napomáhá kromě teologie také sama praxe diakonátu a je jisté, že vždy dochází k vzájemnému ovlivnění mezi teologickou reflexí a praxí. V rámci této kapitoly si také představíme několik autorů, kteří se na tomto poli angažovali nebo ještě angažují. Jedná se jednak o autory období krátce před koncilem (Karl Rahner, Augustinus Kerkvoorde), tak i o autory víceméně současné (Paul M. Zulehner, Alphonse Borras, Jiří Kaňa).

⁶⁰⁶ Tento výraz pochází z článku mons. ROUETA A.: „Vers une théologie du diaconat“, in: *Études*, 400, 2004, 798.

⁶⁰⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 37.

⁶⁰⁸ To celá církev je na prahu. Srov.: LANDIER J.: *Le „ministère du seuil“*, in: *Prêtres diocésains*, 1340, 1996, 387-395.

2.2.1. *Otázka teologická i praktická*

Tato otázka je samozřejmě naprosto zásadní: V čem spočívá specifikum diakonátu, které jej odlišuje od presbyterátu a episkopátu? Vždyť služba (*ministerium, diakonia*) má být přeci charakteristikou každého úřadu v církvi, ano, celá církev má být diakonická.⁶⁰⁹

Otázka po identitě a specifické úloze diákona nabývá na důležitosti především na základě jeho svátostné povahy. Svátostný charakter v každém případě dodává diakonátu takovou teologickou závažnost, že ho nelze vnímat pouze jako funkcionální záležitost.⁶¹⁰ Pokud diakonát patří od počátku *iure divino* esenciálně ke struktuře uspořádání církve, musí mít svůj teologický rozměr.⁶¹¹ Jedním z argumentů, které na Druhém vatikánském koncilu zazněly ve prospěch obnovy trvalého diakonátu, byla právě jeho svátostná povaha, o níž by se církev neměla připravovat.⁶¹²

Je jisté, že specifikum diakonátu není možné pochopit, pokud nepřekonáme zúžení svátostné povahy na otázku pravomocí (*potestas*), neboť jak už jsme mohli nahlédnout, ekleziologie nabízí širší a bohatší perspektivy.⁶¹³ Teologie trvalého diakonátu musí být zdůvodněna teologicky a ekleziálně.⁶¹⁴ Také římské dokumenty vyzdvihují důležitost teologického pojetí jáhenství.⁶¹⁵ Měla by se ukázat specifická tvář diakonátu, protože nedostatek kněžských povolání nelze vnímat jako rozhodující důvod k jeho obnovení posledním koncilem,⁶¹⁶ ale spíše jako znamení času, které pomohlo církvi objevit jeden z podstatných prvků jejího života, který byl po staletí ukryt pod měřicí.

Také Mezinárodní teologická komise doporučuje pro objasnění specifika diakonátu jeho lepší ekleziologickou artikulaci po příkladu episkopátu.⁶¹⁷ Jáhenství je tedy především třeba vidět v ekleziologické perspektivě, tedy v církvi, jako tajemství trinitárního společenství, vyznačujícího se misijním rozměrem. To je nutný bod pro definici identity každého

⁶⁰⁹ Srov.: Diakon in: LThK, 178.

⁶¹⁰ Srov.: MTK, *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, str. 88.

⁶¹¹ Srov.: tamtéž, 67.

⁶¹² Srov.: tamtéž, 54.

⁶¹³ Srov.: tamtéž, 62.

⁶¹⁴ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 9.

⁶¹⁵ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (Ratio fundamentalis ...)*, 3.

⁶¹⁶ Srov.: ALBERIGO: *Storia del Concilio Vaticano II*, svazek 1, 199.

⁶¹⁷ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 62.

vysvěceného služebníka, ale plná podstata spočívá ve specifickém rozšíření a zpřítomnění Kristovy služby, specifickém připodobnění Kristu Pánu a Služebníku všech.⁶¹⁸

V německém časopise *Diaconia Christi* se uskutečňuje na ekumenické úrovni dialog o teologii a praxi diakonátu. V římskokatolické církvi se kolísá mezi pastorální zkušeností a obrazem jáhna, který se pozvolna konstituuje v teologii. Dialektika jde napříč místními církvemi, klíčovým slovem je výraz „obraz jáhna“.⁶¹⁹ Většina modelů se snaží o ozřejmění jednoty diakonie s bohoslužbou a hlásáním. Touto linií jdou i římské dokumenty.⁶²⁰

Ukazuje se, že základní melodickou linkou při hledání profilu jáhna je dle průzkumů mezi jáhny samotnými solidarita Boha s člověkem v nouzi.⁶²¹ Mnozí z jáhnů jsou opravdu také přesvědčeni, že prostřednictvím služby klerika žijícího v manželství dochází k vhodnému spojení světa a oltáře. Poukazuje se nejen na přínos z hlediska pastoračního (protože diakoni mohou lépe rozumět problémům lidí),⁶²² ale také na obohacení z hlediska samotného církevního úřadu a rozvoje církevní struktury.⁶²³ Jakým způsobem toto vykonává záleží na aktuálních pastoračních podmínkách nebo vlastnostech nositele: buď na způsob pomáhajícího samaritána, politického proroka, nebo diakona otevřeného pro kněžství. Tři typy jsou smíšené, vždy něco převládá, ale každý je originál.⁶²⁴

„Odlišnost od presbytera a biskupa by mohla být ve způsobu vykonávání svěřených úloh, nebo v osobní kvalitě toho, kdo úlohy realizuje.“⁶²⁵ Právě v zaměření na *bytí* je třeba hledat specifčnost trvalého diakonátu a nikoli v oblasti činnosti. To, čím jsou, představuje originalitu toho, co konají. Charakteristika diakonátu spočívá spíše v samotném *esse* diákona.⁶²⁶ Podílí se na týchž pastoračních funkcích jako biskup a kněz, ale vykonává je jiným způsobem (slouží a pomáhá biskupům a kněžím, slouží Božímu lidu v Kristově jménu).⁶²⁷

⁶¹⁸ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (*Ratio fundamentalis ...*), 4.

⁶¹⁹ Srov.: SKÁLOVÁ P.: Měnící se obraz jáhna, in: Teologické texty, 2 (2008), 98.

⁶²⁰ Srov.: tamtéž, 99.

⁶²¹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 76.

⁶²² Srov.: tamtéž, 92.

⁶²³ Srov.: tamtéž, 93.

⁶²⁴ Srov.: tamtéž, 77

⁶²⁵ Tamtéž, 63.

⁶²⁶ Srov.: tamtéž, 82.

⁶²⁷ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 37.

Tato otevřenost pro *bytí* přináší praktickou výhodu otevřeného určení úkolů diakonátu, které ponechávají velké pole působnosti dalšímu vývoji.⁶²⁸ Možná kdyby se vytvořil příliš detailní profil, mohlo by to spíše rušit další vývoj, než pomoci (například u typu „samaritán“ je ale možné pozorovat určitou nejistotu v povolání, tu může předložený profil zmírnit a tedy naopak pomoci).⁶²⁹

Svátost ordinace je komplexní a ponechává místo žádoucímu rozrůznění. Strukturní asymetrie, která hraje roli ve vztazích „všech“ (shromáždění) k „některým“ (posvátní služebníci) se musí objevit uvnitř svátosti sboru ještě rozhodnějším způsobem. Ne ve smyslu inferiorizace jedněch vůči druhým, ale jako specifikace jedněch ve prospěch druhých v komplementaritě, která není komparativní.⁶³⁰ Například na Východě kněz nevykonává funkce jáhna, to by se rovnalo porušení práva.⁶³¹ Význam zde má pouze liturgie ve společenství (není rozšířená praxe individuálních mší).⁶³² V tom se odráží smysl pro církve, která je živoucím tajemstvím přítomnosti Boha jako společenství osob a jako všechny živé organismy a ještě mnohem víc než ony, je společností, kde *nesouměrnost je konstitutivní*.⁶³³

Pro poslání a identitu jáhna je v tomto kontextu rozhodující vyjádření svatého Hippolyta z Říma: Jáhni jsou svěcení „ke službě biskupa.“ Výraz *ministerium episcopi* je genitiv podmětu: jáhen je svěcen ke službě, které je biskup nositelem. A předmětem služby, kterou má na starosti biskup, je komunita (srov. výraz LG 20b *ministerium communitatis*, genitiv předmětu!) Jáhnové jsou ordinováni k apoštolské službě, kterou má na starosti v první řadě biskup: s výjimkou předsednictví církvi a eucharistii, vykonávají jeho funkce v třech doménách nebo „diakoniích“, tj. liturgie, slova, a charity. Jsou to tyto tři oblasti, ve kterých slouží Božímu lidu.⁶³⁴ „Episkopát tedy tvoří "plnost svátosti ordinace" (*Lumen gentium* 21), a proto se nachází na vrcholku pomyslného trojúhelníku. Jáhenství a kněžství jsou dva odlišné způsoby "participace" na této plnosti a vnitřní realizace místní církve: Jsou tedy dvěma

⁶²⁸ Srov.: SCHNEIDER Th.: Handbuch der Dogmatik, Band 2, Herausgegeben von Theodor Schneider, Düsseldorf: Patmos Verlag, 1992, 357.

⁶²⁹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 76.

⁶³⁰ Srov.: tamtéž, 199.

⁶³¹ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 242.

⁶³² Srov.: CLÉMENT: Der Diakon in den orthodoxen und unierten Kirchen des Ostens in der Gegenwart, 188.

⁶³³ Srov.: POTTIER: Svátostnost jáhenství, in: Služba trvalých jáhnů, sborník I, 12.

⁶³⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 26.

rameny sestupujícími z tohoto vrcholu.⁶³⁵ Jejich role jsou komplementární. Zatímco kněz má za poslání naznačovat, že Kristus skutečně již shromáždil svou církev, která slaví eucharistii, jáhen připomíná, že toto shromažďování ještě není u konce. Snaží se spojit všechny k dílu v srdci církve. „Svůj úřad vedení koná více v přípravném prostoru pro živé mystérium.“⁶³⁶ Úloha ordinovaného úřadu je upomínat církev na její dvojí zaměření: nežije ze sebe samé (kněžství) a nežije pro sebe samu (diakonát).⁶³⁷ Přestup ke kněžství má být tedy pro specifické povolání jáhna řídkou výjimkou.⁶³⁸

„Z jáhenské identity tryskají všechny rysy vaší specifické spirituality“, řekl papež Jan Pavel II. dne 19. února 2000 v aule Pavla VI. na konci mše ke cti svatého Vavřince, jáhna a mučedníka, když přijal na audienci několik trvalých jáhnů doprovázených jejich rodinami, pocházející z pěti kontinentů jako reprezentanty oněch pětadvaceti tisíc jáhnů, kteří žijí na celém světě. Jáhnové jsou nazváni „apoštoly nové evangelizace“. Mají všem přinášet Krista. Díky jejich nasazení se právě jeho království může šířit do rodiny, pracovního prostředí, do farnosti, diecéze, do celého světa!

Spiritualita služby patří k povolání církve a všech křesťanů. Jáhen je mocí svého charismatu a své služby povolán, aby byl jejím „animátorem“. „Animováním“ rozumíme vybízení, kterému dává jáhenské svěcení větší účinnost. Mocí této svátosti je jáhen ustanoven zástupcem sloužícího Krista. Skutky, které koná, a slova, která pronáší při výkonu své služby, jsou vykonány a proneseny ve jménu Krista. Jsou tedy pramenem milosti, jež účinně vyzývá církev, aby šla ve stopách sloužícího Krista.

Je povolán, aby napomáhal příležitostem k setkání, k dialogu, ke společenství, aby objevoval potřeby každého člověka, církevní obce a lidské společnosti a současně rozpoznával odpovídající charismata, z nichž mohou vycházet přiměřené služby. Proto je jeho specifické charisma zaměřeno na „vzbuzování rozličných služeb a ducha služby ve všech službách.“⁶³⁹ Jako úloha církevního úřadu vedení, je diakonie rozdílná od skutků lásky vyrůstajících z víry každého věřícího, tak jak je rozdílná od organizované diakonické práce v „diakonickém díle“ a v Charitě.⁶⁴⁰

⁶³⁵ POTTIER: Svátostnost jáhenství, 4.

⁶³⁶ AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, svazek VIII, Die Kirche, 279.

⁶³⁷ Srov.: SKÁLOVÁ: Mění se obraz jáhna, 101.

⁶³⁸ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 5.

⁶³⁹ Srov.: ALTANA: Jáhen, 360.

⁶⁴⁰ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

Jáhni mohou svým životem vydávat svědectví služby, které Boží lid poskytuje lidstvu po Kristově vzoru. Podílejí se na snaze hierarchie čelit bídě a nedostatku víry a být více přítomní uprostřed světa.⁶⁴¹ Křesťanská služba má spásonosnou a uzdravující účinnost. Kristus se stal služebníkem (*doúlos*), aby z nitra otrocké situace (do které lidstvo přivedl hřích) svět spasil.⁶⁴² Dle biblického pojetí se nejedná jen o „kázání o spáse“ nýbrž *logos* je zprostředkování tohoto daru. Jde o samotnou hláсанou skutečnost. Jedná se o zpřítomnění tohoto dění, ono uskutečněné smíření, které může být pro všechny lidi účinnou přítomností.⁶⁴³

Jáhnové nemají proto kněze nahrazovat, ale ve společenství s nimi uplatňovat svátost kněžství. Avšak jáhen má trochu jinak akcentované poslání, jeho úkoly jsou spíše v hraničních oblastech církve.⁶⁴⁴ U pastoračního využití jáhnů jako administrátorů farnosti je třeba mít vždy na paměti, že takováto služba *ohrožuje* svébytnost, samostatnost a rozvoj jáhenství, které se nemůže rozvíjet v diakonickém prostoru pastorače.⁶⁴⁵ Na koncilu se jednalo o pomoc kněžím, dnes komunita často očekává, že jáhen nahradí kněze.⁶⁴⁶ Vyžaduje se po nich, aby zachránili situaci církve. V některých ohledech jde spíše o záchranu dědictví éry „křesťanstva“, zejména teritoriální sítě diecézí – zkrátka záchranu stopy farní civilizace. Za nepřítomnosti kněze jsou tlačeni k vykonávání funkcí z okruhu úkolů kněží, takže pak jsou přijímáni prostě jako jejich náhrada. Tato praxe sice umožní zajistit přítomnost ordinované služby ve společenství, ale může tímto způsobem vést k opětovnému vymizení trvalého diakonátu. Je to nejen proto, že se stále pokračuje v pohledu na službu vždy ve vztahu k presbyterátu jako církevní službě *par excellence*, ale také především v setrvávání u pastoračního pojetí teritoriální sítě podle logiky systému pro uspokojování náboženských potřeb občanů náležejících ke křesťanské víře. Nebezpečí redukce diakonátu na náhradnictví za kněžství je spojeno s těžkostmi konce *křesťanstva* chápaného jako kulturní, sociální a politický režim, který spočívá na předpokladu přilnutí všech občanů ke křesťanské víře. Kontext tohoto konce křesťanstva má vliv na přijetí koncilního rozhodnutí obnovit diakonát.⁶⁴⁷

⁶⁴¹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 81.

⁶⁴² Srov.: ALTANA: Jáhen, 358.

⁶⁴³ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 35.

⁶⁴⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 81.

⁶⁴⁵ Srov.: OPATRŇY A.: Pastorače v postmoderní společnosti, 104 – 105.

⁶⁴⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 61.

⁶⁴⁷ Srov.: tamtéž, 62.

Jeden z významných ukazatelů tohoto odchodu *křestanstva* je nedostatek kněží. Je méně kněží, protože je méně katolíků. Ale přesto se náboženské požadavky občanů na církev pohybují zásadně v oblasti obřadů. Je zde napětí mezi náboženskou nabídkou ještě očekávanou mnohými a vůlí „jít k jádru víry“, přičemž je třeba vzít vážně svobodu aktu víry a tím její jedinečnost ve společnosti, kde Bůh křesťanů není již kulturní evidencí. Je těžké přejít od pastoračního systému a vymezení k pastoračnímu více tvůrčí.⁶⁴⁸ Právě v tomto kontextu hrozí nahrazení kněží jáhny ...⁶⁴⁹

Povolávání nečastěji k tomu, aby pracovali ve farnostech v oblasti liturgie a svátostí (nedělní shromáždění, křty, homilie, svatby, péče o nemocné) jáhni naplňují úlohy kdysi vykonávané kněžími. Díky jejich přítomnosti u oltáře a svěcení jsou vnímáni obecně jako *ersatz* (náhrada)...⁶⁵⁰

Jaká je hranice mezi poskytováním služby a specificky kněžskou funkcí?⁶⁵¹ Podle Hippolyta mohl jáhen v nouzi udělovat i pomazání nemocných.⁶⁵² Je to ale právě ta služba, pro kterou byli ustanoveni? Není jejich místo právě v tom předpolí?⁶⁵³ Již jejich jméno na to poukazuje, neboť rozdílnost v označení úřadu není bez významu, vyjadřují se v něm skutečné rozdíly. Kdyby to tak nebylo, stačilo by nazývat všechny nositele úřadu stejně. Takto je ale biskupům přiřazen pontifikát, presbyterům kněžství, jáhnům služba.⁶⁵⁴

Nebyla zde (tváří v tvář těžkostem s překonáním logiky systému ve strachu opustit jistoty a nostalgické iluze některých) tendence jakoby setrvačností se obrátit k jáhnům, a odložit tak odvážné volby, které se vnucovaly?⁶⁵⁵

Je proto důležité, aby bylo objasněno, že diakonát vyjadřuje nové věci pro evangelium.⁶⁵⁶ „Je zatím vcelku malé pochopení pro to, že svěcení může právě jáhna

⁶⁴⁸ Srov.: THEOBALD Ch.: C'est aujourd'hui le „moment favorable“. Pour un diagnostic théologique du temps présent., in: BACQ Ph., THEOBALD Ch. (ed.): Une nouvelle chance pour l'Évangile. Vers une pastorale d'engagement, Bruxelles-Paris-Montréal: Lumen vitae – L'atelier – Novalis (řada Théologies pratiques), 2004, 47-72.

⁶⁴⁹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 64.

⁶⁵⁰ Ale podle ankety, kterou uskutečnila v Interdiocézní komise pro trvalý diakonát (Commission interdiocésaine francophone du diaconat permanent) jen čtvrtina jáhnů v belgických frankofonních diecézích bylo ochotno se nechat vysvětit na kněze., srov. tamtéž.

⁶⁵¹ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 125.

⁶⁵² Srov.: tamtéž, 125.

⁶⁵³ Srov.: tamtéž, 125.

⁶⁵⁴ Srov.: tamtéž, 125.

⁶⁵⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 64.

⁶⁵⁶ Jsou zde „nové časy“, je třeba promyslet církev kulturních a společenských změn, které se dotýkají hlásání evangelia v této době – srov. CONFÉRENCE DES ÉVÊQUES DE FRANCE, Des temps nouveaux pour

svátostně podpořit jak v diakonické službě věřícím i nevěřícím a v četných úlohách církevní správy a konečně v mnoha kontaktech církve s různými prostředími světa, kde je jáhem jedinečným (a svěcením zplnomocněným) spojovacím článkem mezi světem a církví. Konkrétně by to znamenalo, že by jáhny měli být například vedoucí pracovníci charit, pracovníci pastoračně-psychologických poraden, diecézní ekonomové, kancléři biskupských kurií, ale také redaktoři církevních periodik apod.“⁶⁵⁷

Úzkost ze zmenšujícího se počtu kněží je taková, že se zapomání na jeden z velkých přínosů Druhého vatikánského koncilu, totiž odlišnost a komplementaritu služeb, hlavně diakonátu.⁶⁵⁸ Nedostatek kněží je v mnoha diecézích znepokojivou skutečností především pokud věřící nepřijali dle svých charismat každý svou část odpovědnosti za život komunity. Jestliže tato otázka nebude vyřešena v následujících letech, bude třeba se smířit s opětovným vymizením diakonátu. V každém případě vývoj směřující k suplování kněží ztěžuje možnost vystoupit vlastní identitě jáhenské služby.⁶⁵⁹ V zemích, kde se trvalí diákonci uplatňují ve velké míře (USA, Francie, Německo), diakonát skutečně částečně nahradil presbyterát. Relativně zřídka se tam setkáme s diákonem v oblasti péče o uvězněné, v prosazování lidských práv, atd.⁶⁶⁰

Přitom jestliže je v církvi množství nevykonané práce, množství hladovějících (i duchovně), proto je třeba hledat pomoc hlavně u diakonátu. Je mnoho lidí, kteří potřebují jistotu, že o ně církev stojí, že k ní patří.⁶⁶¹ V této souvislosti *služby zprostředkování* se také nabízí souvislost se službou *dělnických kněží* (presbyterů), která v 60. a 70. letech byla experimentálně zavedena například ve Francii a v Německu. Služba dělnických kněží nese všechny prvky jáhenské služby s civilním povoláním. Jáhenské svěcení se vším, co k němu patří, a především s evangelizačním a misijním charakterem jáhenské služby, této službě odpovídá mnohem lépe. Svátost manželství dává potom této službě zvláštní vysokou hodnotu.⁶⁶²

l'Évangile. Assembler plénière de Lourdes 2000, Paris: Bayard Centurion- Fleurus – Mame – Cerf (řada Documents d'Église), 2001.

⁶⁵⁷ OPATRŇY A.: Pastorage v postmoderní společnosti, 104.

⁶⁵⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 65.

⁶⁵⁹ Srov.: tamtéž, 66.

⁶⁶⁰ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 79.

⁶⁶¹ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 103.

⁶⁶² Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 72.

Na základě pojetí diakona jako muže církve, který interpretuje svět církvi a církev světu, je možné více rozvinout charakter „bytí ve světě“. Diakon je reprezentantem Krista, který je zároveň Stvořitelem, Bohem blízkým každému člověku a veškeré stvořené skutečnosti (srov. Sk 17,27). Tím jáhen ukazuje a sám také prožívá christocentrický charakter veškeré stvořené reality. Rozpětí imanence a transcendence, přítomnost jáhna, posvěceného služebníka, který zosobňuje Krista, služebníka Otcova uprostřed civilního povolání a rodinného života, odkazuje na tajemství transcendentního Boha, který je svému stvoření blízký – „v něm žijeme, hýbáme se a jsme“ (Sk 17,28a). „Jáhen má podporovat službu hlavně osobními a drobnými styky při stálém spojení s eucharistií. Je třeba, aby mohl každého znát a pomáhat, pečovat jménem biskupa o lidské vztahy.“⁶⁶³ Panuje všeobecné mínění, že další rozvoj služby diakona je třeba promýšlet v sepjetí s konkrétními potřebami křesťanské komunity. Identita diakona by se měla vynořit uvnitř jednotlivých služeb.⁶⁶⁴

To je podtrženo také tím, že jáhen žijící v manželství je většinou též otcem ve fyzickém smyslu slova a tím má při předávání daru života zvláštní účast na lásce a moci Stvořitele a Otce.⁶⁶⁵ V tomto pohledu víry na Dárce života, který „se stará“ (srov. Žalm 8) o nejmenšího a má ohled na celé stvoření, by měl být jáhen tím, kdo si všímá těch, kteří jsou v církevním společenství (nebo v obci) přehlíženi, hájí lidský život ve všech jeho etapách a formách v rámci křesťanské praxe. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá mnoho konkrétních úkolů (starost o nemocné, starost o ženy uvažující o potratu, zvláštní poslání vůči lidem církvi vzdáleným nebo hledajícím, lidem na okraji společnosti, apod.). Kromě toho je velmi důležité a aktuální studovat, prohlubovat a šířit sociální učení církve. Zapojení značné části jáhnů v povoláních, v práci a v rodinách umožní vypracování meditací, které by účinně přispěly k poznání a k uvedení do praxe křesťanského sociálního učení.⁶⁶⁶

„Jáhenství by mohlo, bude-li věrné svým kořenům, sloužit jako most. Hlubší zájem jáhnů o křesťanské svědectví v životě společnosti zároveň zviditelňuje souvislost mezi tímto svědectvím a bohoslužbou.“⁶⁶⁷ Ať jáhnové předávají Slovo v prostředí svého případného zaměstnání: buď otevřeným slovem nebo svou samotnou přítomností v místech, kde se vytváří veřejné mínění a kde se aplikují etické normy (jako sociální služby, služby k ochraně

⁶⁶³ ALTANA: Jáhen, 360.

⁶⁶⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 83.

⁶⁶⁵ Srov.: JAN PAVEL II.: *Familiaris consortio*, 28

⁶⁶⁶ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 72.

⁶⁶⁷ ALTANA: Jáhen, 358-359.

rodinného práva i práva života).⁶⁶⁸ Také důvod pro vyžadování pokročilejšího věku byl prý dán tím záměrem, mít takový stupeň hierarchie, který by tesněji propojoval hierarchii s životem laiků ve světě.⁶⁶⁹

Mají službu liturgickou žít neoddělitelně se službou charity v jejích konkrétních vyjádřeních. Znamení evangelní lásky nemůže být redukováno na kategorie čisté solidarity, ale jako koherentní důsledek eucharistického tajemství. V souvislosti s možností obnovení trvalého diakonátu se hovořilo již před koncilem o úloze jáhna jako prostředníka mezi lidem a kněžími, jako o staviteli mostů – ženatý jáhen má být důvěryhodným partnerem dialogu pro svět jako poslední zřeknutí se latentního manicheismu.⁶⁷⁰

Druhý vatikánský koncil si jistě přál skrze obnovení trvalého diakonátu pracovat na vhodnějším propojení církve a světa.⁶⁷¹ Diakon je prorockým a misionářským mostem mezi světem hospodářství, politiky, vědy, techniky, zábavy, průmyslu a církví.⁶⁷² Četní biskupové si skutečně velmi váží jáhnů, protože jsou v denním styku s lidmi, a to jak ve svém povolání, tak i v rodinném životě. Proto mohou v plném světle vydávat svědectví služby, kterou církev nabízí lidem. Je tedy třeba, aby jáhni konali svou službu v klíčových sektorech současného světa.⁶⁷³ Pátrání po tom, jak a kde se má tato *služba* uplatňovat, má úzké souvislosti se situací dnešního světa a s životem církve ve světě a vztahem církve ke světu.⁶⁷⁴ Klesající počet návštěvníků bohoslužeb staví diakonickou službu lásky k bližnímu do středu farností (Mezinárodní studijní konference v Salzburgu v roce 2001).⁶⁷⁵ Jáhnové by se proto mohli ve větší míře stávat členy nově vznikající *speciální duchovní správy*, které se vyvíjí vedle klasické *duchovní správy – farní*.⁶⁷⁶

Také z hlediska rozlišování duchovních povolání je významná myšlenka volby povolání mezi diakonátem a kněžstvím. Je zde větší svoboda, pro toho, kdo cítí povolání k duchovnímu

⁶⁶⁸ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 26.

⁶⁶⁹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 70.

⁶⁷⁰ Srov.: FLECKENSTEIN H.: Seelsorgische Möglichkeiten des Diakonates in deutschsprachigen ländern, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 421-430.

⁶⁷¹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 202

⁶⁷² Srov.: SKÁLOVÁ: Měníci se obraz jáhna, 100.

⁶⁷³ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

⁶⁷⁴ Srov.: OPATRŇ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 16.

⁶⁷⁵ Srov.: SKÁLOVÁ: Měníci se obraz jáhna, 100.

⁶⁷⁶ Srov.: OPATRŇ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 76.

úřadu v církvi a zároveň neuvažuje o životě v celibátu.⁶⁷⁷ Jak vyplývá z průzkumu uskutečněném mezi diákonky v německé jazykové oblasti a také z podobného průzkumu z prostředí našich diecézí, diákonci se skutečně většinou identifikují se svým povoláním k diakonátu⁶⁷⁸ a usilují o odbourání zkreslené představy diákona jako náhradníka za kněze. Dokonce i ti, kteří původně zvolili jáhenství jako alternativu v minulosti zamýšleného kněžství, se v průběhu času poměrně ochotně ztotožňují s diakonickým rozměrem své služby.

Je třeba, abychom pracovali na další profilaci autentické identity trvalého jáhna a vyloučili veškeré pokušení redukovat tuto novinku tváří v tvář naléhavé bezprostřední potřebě, totiž nedostatku kněží.⁶⁷⁹ Nebezpečí konkurence s kněžími by přestalo ovládat vztahy, kdyby se obecně křesťanský život věřících zaměřoval méně na aspekt kultu. Není možné spatřovat v nedostatku kněží určité znamení, že pastoraci je dnes možné konat také jinak?

Od doby renesance a reformace si civilní autority vzaly na starost velkou část objektivních potřeb populace. To nezamezilo řeholním kongregacím, aby se množily a diverzifikovaly, ale dnes se zdá, že přece jen i ony trochu ztrácejí tempo v potřebách reagovat na různé nouze člověka. Je v dnešním, až příliš sofistikovaném světě, kde sebemenší služba je předvídána a programována, ale také často odlidštěna, ještě místo pro tuto sůl země, kterou představuje služba prokazovaná zdarma a osobně a vykonaná ve jménu Krista – Služebníka? Je to jistě jedna z výzev pro diakonii charity, která byla svěřena diákonům jako jedno jejich poslání.⁶⁸⁰

2.2.1.1. Hlavní rysy „nového diakonátu“

Bezmezné jsou potřeby církve našich dnů.⁶⁸¹ Ještě více, než kněz musí jáhen nalézt své místo v lůně komunity a ne u oltáře. Jestliže vykonává také *leadership* po boku kněze u oltáře, je to jen proto, že plní do základu poslání, které si ho žádá jinde a jehož ozvěnou je výjimečné předsednictví nebo doprovázení kněze v liturgii.⁶⁸²

Všechny texty (koncilní i jiné), které definují diakonát, zmiňují tři dobře známé diakonie charity, slova a liturgie. Je to ta první ze tří, která v případě jáhna zabarvuje ostatní dvě. Je to

⁶⁷⁷ Srov.: FLECKENSTEIN: Seelsorgische Möglichkeiten des Diakonates in deutschsprachigen Ländern, 425-426.

⁶⁷⁸ Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 39.

⁶⁷⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 11.

⁶⁸⁰ Srov.: tamtéž, 207.

⁶⁸¹ Srov.: tamtéž, 202.

⁶⁸² Srov. tamtéž.

služba charity, co musí fokalizovat svátostnou přítomnost Krista v osobě jáhna. Jáhen se dává k dispozici všem. Zakládající texty připomínají, že je ve službě biskupa a jeho presbyteria. Ani koncil ani obřady však nehovoří o podřízenosti jáhna knězi. Ale to nesmí bránit službě komukoli. Diakonát je institucionálním projevem povolání církve chudé a sloužící uprostřed světa.⁶⁸³ „Při vykonávání úřadů bude jáhen vždy mít dobře na paměti, aby každá činnost v církvi byla znamením lásky a služby bratřím. V činnosti soudní, administrativní a organizační se tedy bude snažit se vyhnout jakékoliv formě byrokracie, aby tak nezbavil vlastní úřad smyslu a pastorační hodnoty.“⁶⁸⁴

Přítomnost jáhna se musí stát v komunitě „transversální“. Zatímco kněz má za poslání naznačovat, že Kristus skutečně již shromáždil svou církev, když slaví eucharistii, jáhen má připomínat, že toto shromažďování je ještě „v procesu“. Snaží se spojit všechny součinnosti k dílu v srdci církve. Je povolán „zblízka“ stimulovat spolupráci, ukazovat naléhavost bratrství mezi lidmi. Aniž by často dělal něco jiného, než to, k čemu jsou povoláni všichni křesťané, dělá to svátostně ve jménu Krista – Hlavy církve. Očekává se, že jeho bratrská přítomnost bude mít účinek inspirace, který podněcuje každého a „všechny“ dělat to, co „někteří“ přijali jako poslání *naznačovat*.⁶⁸⁵

2.2.1.2. Sbor jáhnů

Jáhen svátostně reprezentuje Krista-Služebníka. Lépe než kněz nebo biskup může přijmout toto poslání, neboť je sám jako otec rodiny nebo kolega v práci v přímém kontaktu se světem, aby evangelizoval a sloužil mu obtížen rodinnými, profesními, společenskými odpovědnostmi jako většina mužů a žen v jeho okolí. Je možné očekávat, že skloubí konkrétním způsobem požadavky evangelia a ty, které přináší každodenní život jeho doby. Avšak byla by to utopická iluze očekávat od každého jáhna, že toto všechno bude dělat. Rozhodující je zde proto zařazení do sboru jáhnů. Každý jáhen, kdyby byl sám, by se cítil drcen tímto úkolem. Ale on ví, že patří ke sboru, k různorodému bratrstvu, kde si všichni společně uvědomují setkání se světem, jemuž jsou poslání sloužit a evangelizovat.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Srov. tamtéž.

⁶⁸⁴ KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 42.

⁶⁸⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 202.

⁶⁸⁶ Srov.: tamtéž.

2.2.2. *Přínos Karla Rahnera*

Karl Rahner shromáždil v předvečer koncilu četné historické, dogmatické, pastorálně-teologické, liturgické i církevněprávní příspěvky k tématu obnovy diakonátu ve sborníku *Diaconia in Christo* a sám byl později na koncil přizván jako odborník na tuto otázku. Je zajímavé si s spolu s ním připomenout základní otázky, které se v předvečer koncilu kladly v souvislosti s myšlenkou obnovení trvalého diakonátu, i když některé úvahy a skutečnosti se třeba později ubírali trochu jiným směrem.

2.2.2.1. *Úvahy o obnově diakonátu*

Na základě různých důvodů je z hlediska dogmatiky možné a z hlediska historie nutné tvrdit, že svátostné předávání úřadu může být církví vykonáváno tak, že jsou předány jen určité pravomoci, tedy ne vždy musí být předána najednou úplná pravomoc jednotlivci a přitom také toto částečné předání úřadu zůstává svátostí. Proto musí být nahlížen jako ustanovený od Krista, tedy *de iure divino*, i když samo rozdělení bylo učiněno církví v Kristově autoritě a nikoli samým Kristem během jeho pozemského života.⁶⁸⁷

Které konkrétní momenty z celkové plnosti úkolů a pravomocí církve by měly být v tomto částečném úřadě (diakonátu) smysluplně zahrnuty? Konkrétněji řečeno, měly by být více charitativní, katechetické nebo liturgické? Je dokonce možné, že by dogmaticky a ne pouze pastoračně mohly být dány (také církevněprávně) různé typy diakonátu? Je zde také otázka vztahu k presbyterátu – nikoli pomocná podřízenost, ale vyčlenění určitého druhu pravomoci z celkové pravomoci církve. Právě tak bychom se mohli ptát, zda presbyterát a diakonát ve své původní koncepci nestály vedle sebe jako artikulace episkopátu a v jeho službě i když každý svým způsobem. Tato otázka musí být řešena kombinovanou metodou exegetického, dogmaticko-dějinného a systematického charakteru, protože žádná z těchto metod sama o sobě v odpovědi na tuto otázku zřejmě nestačí.

V učení Magisteria je faktická existence diakonátu předpokládána a není nějak zvlášť reflektována, a proto je učení církve o diakonátu spíše poukazem na jeho fakticitu v církvi, než nějakým důkladným popisem jeho podstaty. Je třeba dávat pozor, abychom na základě

⁶⁸⁷ K textu na následujících stranách této práce srov. RAHNER: *Sämtliche Werke*, Band 16 „Kirchliche Erneuerung“, Freiburg im Breisgau: Herder, 2005, 286 - 373.

faktické historické existence diakonátu neabsolutizovali momenty, kterým to nepřísluší a rozlišit, které momenty jsou neměnné pro svou blízkost k vlastní podstatě diakonátu.

Kdo jsou *diakonoi*, jaký je jejich vztah k *presbyteroi* a *episkopoi*? Jsou podobní *presbyteroi* (především pokud vystupují vůči *episkopoi*), tvoří kolegium nebo vystupují jako samostatné osoby? Je možné již zde prokázat obřad svátostného předávání úřadu? Je toto zřízení více méně povinné ve všech obcích nebo ne? Je toto zřízení snad také tam, kde není žádné kolegium presbyterů, takže je možné již odtud ukázat bezprostřednost vztahu diakonátu k episkopátu? Jaké měl asi diakon funkce, pokud počítáme s hypotézou, že ve staré církvi bylo na vrcholu původně kolegium presbyterů (snad také vnitřně strukturované) a nikoli hned monarchický *episkopos*?

Je třeba zkoumat dějiny teologie diakonátu a to nejen v církvi západní, ale také v církvích křesťanského Východu. Dokonce je hodné doporučení, abychom se zajímali o analogické formy církevní služby v křesťanských společenstvích reformace a to také tam, kde již nevystupují pod nálepkou diakonátu nebo ve vědomí pokračování starého diakonátu. Pro otázku, jak by mohlo nebo mělo vypadat svátostné předávání moderního diakonátu v současné katolické církvi, totiž mohou být zkušenosti protestantských společenství docela poučné.

Zvláštní pozornost je přirozeně potřeba věnovat dějinám úpadku diakonátu jako skutečného církevního úřadu vedle presbyterátu. Jaké jsou příčiny tohoto úpadku? Objevil se nějaký odpor či protest proti tomuto vývoji? Objevil se pokus jej zvrátit? Postupoval tento úpadek ve všech regionech Západu rovnoměrně? Nezasáhl také některé z východních církví? Jaké paraliturgické a parakanonické náhrady nastoupily na ono prázdné místo? Proč se církvi již nepodařilo přenést svátostně faktické úřady a funkce po způsobu staré církve? Jak vznikla jistě nikoli původní představa, že všechny stupně svěcení jsou pouze stupně, po kterých se stoupá k presbyterátu? Možná by také bylo prospěšné našemu tématu, kdyby se prozkoumala otázka, zda také mimo starou církev nebyli diakoni, kteří by mohli být vynikajícími vzory pro moderní diakonát (například František z Assisi).

Co je diakon podle dnešního kanonického práva? Jaký teologický význam má vlastně jeho liturgická funkce v *Missa solemnis*, tváří v tvář dojmu, který nabývá dnešní křesťan a teolog, že totiž to, co činí nebo může činit jáhen při mši a při udílení svátostí nebo v hlásání slova, může činit také laik bez svátostného svěcení pokud je církevně-úředně pověřen. Zde by pravděpodobně nebylo možné obejít otázku, zda laik, který by měl takovou habituální autorizaci pro to, co je církevně-právně vyhrazeno normálním způsobem jáhnovi, je ve vlastním smyslu slova ještě laikem, nebo zda by na základě svátostné povahy církve

v takovém případě bylo nutné vyžadovat, aby se předání takové pravomoci uskutečnilo nikoli jen juridicky, nýbrž liturgicky uchopitelným způsobem, tedy jako svátost (nebo jako svátostina)?

Rahner uvádí také několik tvrzení, které považuje za jisté opěrné body:

1. Musí se jednat o pomocné funkce v oblasti úkolů vlastních vedoucím církve, které přísluší úřadu v církvi jako takovému v odlišení od laiků.

2. Tento pomocný úřad je uvažován sám o sobě jako trvalá úloha, protože ve své svátostné podstatě včetně svého zásadně neztratitelného charakteru nemůže být považován za účelovou přechodnou funkci propůjčenou *ad hoc*.

3. Tento služební úřad však musí mít nějaký větší význam, protože málo těchto pomocných úkonů, jak prokazují dějiny a praxe církve všech dob, bylo vykonáváno lidmi, kteří nebyli v církvi buď nazýváni diakony v přísném slova smyslu, nebo nebyli pro takovou pomocnou funkci ustanoveni a vybaveni svátostným svěcením

Praxe staré církve ukazuje, že diakonát nebyl v žádném případě považován ani vykonáván pouze jako stupeň, skrze nějž se vystupuje ke kněžství, ale měl povahu trvalého úřadu v církvi. Je to pochopitelné také z přirozenosti věci. Úřad a úkol v nějaké společnosti, který je pro tuto společnost nutný a od jiných jejích úřadů odlišný, není již stupněm k nějakému vyššímu úřadu, ale může být někomu propůjčen, aniž se s tím takovému nositeli úřadu předává schopnost a právo postupu k vyššímu úřadu.

Závazky úřadu jáhna jsou při správném a plném porozumění těmto závazkům tak velmi rozdílné od závazků kněze, že vhodnost k diakonátu ještě nezahrnuje vhodnost ke kněžství a jako taková od jáhna ani nemusí být vyžadována.

Otázka, zda je možné a vhodné znovuustanovit úřad a předávání úřadu diakonátu v latinské církvi, aniž by takto vysvěcení byly předem považováni za kandidáty pozdějšího kněžského svěcení, je legitimní z následujících důvodů:

a) Praxe a zákonodárství latinské církve ještě není praxí obecné církve. U sjednocených východních církví existuje do dnešních časů diakonát, který není pouze stupněm ke kněžství. Latinská praxe neprokazuje ani že je jediná možná a legitimní, ani že je pro všechny další časy a okolnosti nejvhodnější a že má takovou zůstat.

b). Je třeba mít na paměti, že dnešní praxe týkající se diakonátu se vyvinula bez nějaké zvláštní reflexe a vlastních výslovných rozhodnutí z historických podmínek, které dnes nemusí být nutně platné a významné.

2.2.2.2. *Poznámky ke vztahu jednotlivých úřadů v církvi mezi sebou*

Vzhledem k nikoli nepatrným rozdílům ve struktuře obcí v apoštolské době a na základě dalších důvodů se není možné domnívat, že trojdílnost úřadu v církvi jde bezprostředně zpět k výslovné vůli historického Ježíše před nebo po Zmrtvýchvstání. Tím není popřeno *ius divinum* těchto tří druhů nebo stupňů úřadu. Můžeme nezaújatě přijmout, že Ježíš své církvi dal úřad také v tom smyslu, že kolegiu apoštolů v čele s Petrem dal všechny ony pravomoci, úkoly, práva, která jsou nutně spoludána s podstatou jím založené církve. S takovým založením církve jako dokonalé společnosti bylo úřadu v církvi propůjčeno také právo tuto úřední moc předávat pozdějším nositelům úřadu buď v plnosti nebo právě jen její určitou omezenou část a to vzhledem k praktické potřebě doby a místa.

Této možnosti již zřejmě využili apoštolové v ustanovení Sedmi (kteří přece jednoznačně nedostali všechny pravomoci a úkoly apoštola), v ustanovení jáhnů, kteří jednoznačně neměli ony pravomoci, které vlastnili ti, kteří byli v této souvislosti nazýváni *episkopoi*, v ustavení kolegiálních nebo monarchických vůdčích špiček v jednotlivých obcích za života apoštolů, přičemž tyto špičky neměly zřejmě všechny pravomoci vlastních apoštolů. Variabilita takových částečných předávání úřadu ve staré církvi dobře ukazuje, že se v rozdělení jediného úřadu, který byl dán církvi Kristem, nevázali na žádné pevné určení Ježíšovo, které by přesahovalo ustanovení apoštolského kolegia s vrcholem v Petrovi.

Dle Rahnera již diakonát anonymně v církvi existuje - má na mysli katechisty nebo ty, kdo plní různé charitativní úkoly, úkoly hlásání Božího slova, administrativní funkce, působí jako pomocný orgán biskupa, zajišťují křesťanské vyučování mládeže, katechezi dospělých, snoubenců, předsedání společenstvím bez kněze, vedení církevních organizací a spolků.⁶⁸⁸ Proto klade otázku obnovy do kontextu skutečných pastoračních potřeb místních církví. Úvahy vychází z toho, že diakonát by se měl zavést tam, kde už více méně existuje i když ne ve všech úkolech a pravomocech a kde se tedy nebude vytvářet nic umělého, co by neodpovídalo pastorační potřebě. Někde je dost kněží, kteří bez problémů zvládnou diakonické úkoly. Tedy bylo by třeba jen rámcové zákonodárství, které bude brát zřetel na nábožensko-pastorační, kulturní a dějinnou situaci. V duchu decentralizace církve by se postupovalo např. v rámci biskupských konferencí či metropolí. Ostatně dějiny, učení

⁶⁸⁸ K textu na následujících stranách této práce srov. RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 296-320.

Magisteria i kanonické právo svědčí o vnitřní různorodosti úřadu diakona – víme, že pojetí diakonátu se mnohokrát měnilo.

Uvádí také určité pastorálně-teologické důvody pro svátostné udílení této služby: větší vážnost u věřících, zdůraznění významu této služby, přitažlivost, nedostatek kněží, nové společenské a kulturní potřeby, na které nestačí kněží ani aktivity laiků, apoštolát. Vykonávání charity v kontextu diakonátu se stává aktem viditelné církve a není jen plněním křesťanské lásky k bližnímu. Ukazuje také vhodnost svázanosti diakonických služeb s oltářem. Bude jistě mnoho konkrétních úkolů jáhnů s ohledem na různorodost situací, přičemž jednotící bude právě služba oltáře (liturgická služba však nesmí být chápána jako hlavní funkce jáhna). Význam kerygmatických, charitativních a administrativních funkcí jáhna nevyklučuje, že mají být viděny v souvislosti s ústředním tajemstvím církve – eucharistií. Eucharistie není jen svátost osobního setkání s Kristem, ale událost v níž se uskutečňuje církev. V anamnéze je vysloveno rozhodující Boží slovo, ostatní hlásání je jen výklad. Jáhen může být chápán také jako interpret Božích tajemství pro lid, zástupce lidu, pomocník zástupce Kristova. Když má účast na této eucharistii, má mít tedy účast i na jejím výkladu v učení, má jej rozšiřovat na celý lidský život skrze úkoly křesťanské charity a vedení věřících. V eucharistii nachází tedy jednotu tak mnoho rozličných úkolů diakona.

Nejasné hranice mezi pravomocemi laiků a hierarchie dosvědčují jednotu lidu a úřadu. Všichni jako celek ve spojení s hlavou mohou svědčit a vykonávat kněžství. Co tedy charakterizuje diakona ve srovnání s laikem? Pokud někdo vykonává úkoly, které jsou vnitřním momentem úkolů náležejících úřadům biskupa a kněze. Chápe tedy diakonát a kněžství jako dvě vedle sebe stojící artikulace biskupského úřadu.

Existuje pojetí, v němž diakon je přímo pomocníkem kněze a tedy i kněžství obsahuje diakonátní prvky. Proto je možné jej chápat také jako pomocný orgán a artikulaci kněžství. Je zajímavé, že z praxe svěcení *per saltum* Rahner soudí právě to, že kněz může *eminenter* vykonávat to, co diakon, aniž by přijal jeho svěcení. Záleží potom na konkrétním biskupovi, zda pojme jáhna spíš jako zaměřeného k sobě nebo jako pomocníka prostého kněze.

Hovoří se také o tom, že úřad se nutně nemusí předávat svátostně (viz papežský nejvyšší úřad). Církev jako taková už je přece prásvatostí. Nikoli úřad je ospravedlněn na základě svátostného předávání, ale toto svátostné předávání přijímá své ospravedlnění od úřadu.

Pokud se týká úvah o jáhenství pro ženaté muže: Jáhen by měl své manželství vidět jako nikoli nepodstatný moment svého diakonického úkolu.

2.2.3. Augustinus Kerkvoorde

Kromě Karla Rahnera se v době před koncilem pokoušel objevit teologii diakonátu Dr. Augustinus Kerkvoorde OSB z opatství Zevenkerken (Brügge). Jedná se ovšem spíše jen o takové střípky této teologie, neboť jak sám autor svědčí, teologie diakonátu po tolika staletích jeho vymizení prakticky neexistuje.

2.2.3.1. Teologie diakonátu

Co je diakonát teologicky, jaké místo a funkce zaujímá diakonát v hierarchii církve? Hned zpočátku upozorňuje, že nebude zkoumat, co v této věci říká Písmo a Tradice v nejširším slova smyslu. Půjde o teology, jejich komentáře a závěry v prezentaci a rozvoji křesťanského učení. Upozorňuje na v té době celkem aktuální studie Josepha Lécuyera⁶⁸⁹ a Jeana Colsona.⁶⁹⁰

Ovšem předběžně rovnou říká, že samostatná teologie diakonátu neexistuje, neboť vzhledem k nám známým okolnostem jeho vymizení nebyla vlastně ani potřeba. V dějinách teologie nachází jedinou katolickou práci výlučně o diakonátu.⁶⁹¹ Zjišťuje, že více literatury je věnováno arcidiakonátu a nižším svěcením.⁶⁹²

Jsou zde tedy jen fragmenty z různých pojednání o *ordo* obecně, o kněžství, o svátostech nebo o církvi. V době kdy tyto traktáty vznikaly, tedy vrcholný středověk co se týká svátostí, novověk co se týká ekleziologie, byl již diakonát jen archeologickým reliktem. Je tedy potřeba vynaložit úsilí, shromáždit fragmenty a navrhnout teologii diakonátu.

Prvořadým úkolem církve je hlásat radostnou zvěst, přičemž musí přihlížet k možnostem a nutnosti přizpůsobení naléhavým potřebám. Ve svých úvahách chce přihlížet jak k episkopátu a presbyterátu (tedy kněžství hierarchickému), k laikátu (tedy kněžství královskému) tak hlavně ke kněžství Kristovu.

Připomíná Schillebeeckxa který hovoří o svátostné ekonomii církve a za ústřední bod a klíč svátostné ekonomie považuje svátostný charakter. Podle scholastického pojetí je knězem

⁶⁸⁹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, in: Dictionnaire du spiritualité ascétique et mystique, Doctrine et histoire, 800nn., (viz oddíl 3.2.2 této práce).

⁶⁹⁰ COLSON: La fonction diaconale aux origines de l'Église, Brügge, 1960.

⁶⁹¹ SEIDL J. N.: Der Diakonot in der katholischen Kirche, dessen hieratische Würde und geschichtliche Entwicklung, Regensburg, 1884.

⁶⁹² K textu na následujících stranách této práce srov. KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 220-284.

presbyter, dle starého a tradičního je to biskup. Schillebeeckx navazuje na staré pojetí, ale podstatu kněžství vztahuje k eucharistii. Biskup má svěcení a charakter v plnosti, kněz má na něm účast a diakonát by tak byl nižší účastí na kněžství a jeho charakteru.

Dalším teologem, kterého Kerkvoorde připomíná, je dominikán z koleje Albertinum v Nijmegen A. H. Maltha. Podle něj se o svátostnosti diakonátu nedá pochybovat i když ji někteří teologové v dějinách zpochybňovali (Durandus de S. Porciano, Kajetán a Salmeron). Při svém zdůvodnění vychází ze staré tradice, z materie a formy svěcení, z dekretu pro Armény a konečně z Tridentského koncilu.

Kerkvoorde konstatuje, že svátostnost diakonátu je dnes všemi přijímaná jako jisté, společné a přinejmenším pravděpodobné učení a byla potvrzena skrze konstituci Pia XII. *Sacramentum ordinis*. Jsou ovšem výjimky, například Jean Beyer,⁶⁹³ který ještě po vydání této konstituce uvádí následující argumenty proti svátostnosti diakonátu: Diakon nemá oprávnění, které by neměl také laik, nemá zvláštní *potestas ordinis*. Z jeho velkého stáří se nedá prý usuzovat ani na ustavení Kristem, ani na svátostnost. Liturgické vkládání rukou nemá ani u biskupského ani u jáhenského svěcení svátostné důsledky, neboť neuděluje žádnou zvláštní kněžskou pravomoc, kterou Beyer vidí v konsekraci eucharistie a v udělení odpuštění hříchů. Vkládání rukou bylo nebo je běžné u jiných svátostí jako biřmování, odpuštění hříchů, pomazání nemocných, svěcení opata. Zde je všechno soustředěno na presbytera, autor se dokonce domnívá, že taková jednoduchost odpovídá Božím dílu, že je třeba odložit lidské výdobytky. To ale stojí proti celé tradici, východní i latinské, patristické, scholastické i potridentské.

Další teolog, u něhož Kerkvoorde pátrá, je dogmatik Michael Schmaus.⁶⁹⁴ Podle něho má církev jako celek účast na Kristově kněžském charakteru. Je nástrojem, jehož prostřednictvím Kristus oslavený působí jako kněz skrze hlásání slova a udělování svátostí. Ne všichni věřící mají (jako články stavby) na tomto kněžském působení stejný podíl. Ve společenství, které Kristus založil existuje řád, hierarchie, která se uskutečňuje nejprve skrze apoštoly a pak skrze ty, které apoštolové ustanovili pro různé služby, tedy biskupy, kněze a jáhny. Ti jsou svátostí zpodobnění s Kristem a to je uschopňuje k zvláštní službě, k vykonávání úřadu, službě slovu a udělování svátostí. Je jen jedna svátost svěcení, ale různé stupně (*ordines*) k různým službám.

Podle kanonisty Ferdinanda Claves-Bouuaerta propůjčuje svátost svěcení pravomoc konsekrace v přinášení mešní oběti, rozdělování přijímání a udělování svátosti pokání. Tedy

⁶⁹³ Srov.: BEYER J.: *Les instituts séculiers*, Brügge, 1954, 159 – 162.

⁶⁹⁴ Srov.: SCHMAUS M.: *Katholische Dogmatik IV/1*, München, 1957, 5. vydání, kap. 6.

ve svátosti svěcení jsou dva aspekty: Podstatné hledisko kněžské pravomoci ve vlastním slova smyslu a hledisko výpomoci u této pravomoci (které se podle něj týká diakonátu).

Můžeme tvrdit, že celá teologie hierarchie jak na Západě tak na Východě se vztahuje k jedinému dílu – totiž k anonymu Pseudo-Dionýsia Areopagity. Ve své vizi devíti řádů nebeské a devíti řádů církevní hierarchie nemá jen zdůvodnit hierarchii, ale hraje roli také při vedení údů k zbožštění ve snaze je skrze poznání a svatost více a více připodobnit Bohu (božské osvětlení je bezprostředně sdíleno jen nejvyššímu řádu, ostatním se dostává vždy prostřednictvím vyššího stupně). V této hierarchii stojí nejvýše eucharistie, potom „mazání“, pak křest a paralelně k tomu jsou uspořádáni ti, kdo tyto svátosti udílejí – biskup, kněz, „služebník“. Následují ti, kdo jsou těmito svátostmi typicky uváděni do života křesťanské dokonalosti: mniši, pokřtění, katechumeni.

Kristus je pramenem a základem každé církevní hierarchie. Potřebujeme svatý dar kněžských pravomocí, abychom se mohli přiblížit skutečným, které nás přesahují. Biskup naplňuje a dokonává každou strukturu lidské hierarchie. On je první správce svátostí, nositel moudrosti, kterou svým podřízeným dále předává, prvořadý nástroj pro očištění, osvětlení a naplnění. Ostatní kněžské stupně svěcení vykonávají své funkce pouze v jednotě s ním a v závislosti na něm. Biskupové si vyvolili a posvětili kněze, kteří jsou po jejich boku a jejich hlavním úkolem je osvětlení. Třetí řada služebníků, které označuje Dionýzios „liturgové“ a nikoli pojmem diakoni, vykonávají úřad očišťování. Odstraňují to, co stojí v cestě zpodobnění s Bohem, hlídají brány církve, čtou Písmo, zpívají žalmy, přijímají od pokřtěných oblečení, asistují biskupům a ručí za katechumeny, doprovází ven ty, kdo nebyli uvedeni (Dionýzios zde nedělá rozdíl mezi diakonátem a nižšími svěceními). Mniši – nejdokonalejší mezi uvedenými, jsou poučeni biskupy a posvěceni od kněží za asistence jáhnů. Mniši nemají žádné právo vůči kněžské hierarchii, musí jí poslouchat a nemají žádné poslání v církvi, jejich místo je poblíž brány do svatyně u svatého lidu. Svatý lid osvětlených potřebuje službu kněží, kteří je mají vést postupně k jednotě a k duchovní kontemplaci.

U Tomáše Akvinského a ve scholastickém pojetí se *ordo* soustředí na eucharistickou oběť. Nadále se však vztahují na funkce z hierarchie Dionýziovy. Po staletí totiž zavládne tendence vždycky se nějak ospravedlnit vůči Dionýzioví: Jáhen nevykonává očištění od hříchů, než tím, že nečisté vyvádí ze společenství věřících, že připravuje svatým povzbuzením ty, kteří mají přijmout svátost. Jáhni participují určitým způsobem na kněžské pravomoci, protože rozdělují krev Páně. A také kněz má účast na pravomoci biskupa tím, že vysluhuje svátost eucharistie, která člověka dokonale zpodobňuje s Kristem.

Sám Kerkvoorde spatřuje určitý podíl jáhna na apoštolském úřadu např. při liturgickém zvěstování evangelia. Ve staré církvi a na Východě dnes dokonce nemohl biskup udílet žádnou svátost bez diakona. To, že na Západě od středověku částečně nahradil jáhna ceremonář, ukazuje ztrátu smyslu pro ontologický rozměr skutečnosti, pro kontemplaci. Věřící byli více a více přenechání sobě samým. Nová liturgická pastorálka znovu objevila význam jáhna.

Dle autora není správa majetku ani kněžskou ani laickou funkcí a mohla by ospravedlňovat znovuzavedení diakonátu. Důležité je podobně jako u Rahnera spojení oltáře a charity. Presbyteri a diakoni jsou bezprostředními spolupracovníky biskupa a úkolem jáhna je přinášet dary. Pojetí, že jáhen tím má podíl na obětní funkci v širším smyslu se nachází u svatého Ireneje a otců, kteří tak ospravedlňují přináležitost jáhna k *sacerdotium*. Pozdější teologie ukazuje jen negativní stránku, tedy vyloučení z *sacerdotium* a váhavé a mlčenlivé postoje ohledně svátostného charakteru diakonátu.

Patrolog Jean Daniélou, francouzský jezuita, profesor na Institut catholique v Paříži, poukazuje na dřívější význam hierarchického kněžství: *sacerdotium* je jen jedním aspektem služby (*ministerium*). Daniélou v linii řeckých otců pojímá kněžství (jak bylo tehdy obyklé) ve vztahu k oběti a svátostem. Je to jeden aspekt úřadu Kristem odevzdaného apoštolům. Presbyterát je další aspekt, který se týká vedení komunity, předsedání shromáždění. Apoštolát je třetí aspekt, aspekt služby slova nebo rozšiřování víry.

Skutečně křesťanské *ministerium* je podle slov Pavlových rozdělování božských tajemství, ekonomie spásy, která je současně zjevením i skutky. Ekonomie spásy, která byla naplněna Kristem, je rozdělována ministeriálně skrze církve (Řehoř Naziánský, Řehoř Nysský, Jan Zlatoústý, Ps.-Dionýsius). Protože kněz je rozdělovatel tajemství, je sám *sacramentum-persona* (Schillebeeckx). Daniélou poukazuje na rozlišnosti v užití označení. V Alexandrii je to učenec, v Antiochii obětní kněz, v Jeruzalémě dohlížitel a správce. Kněz je v první řadě služebník slova. Hlásání evangelia je kněžská práce říká Origenes a zejména Jan Zlatoústý. Když už se kněží a levité nezabývají krví býků a kozlů, nýbrž stojí skrze milost Ducha svatého ve službě slova, tak Ježíš vystoupil na kazatelnu Mojžíšovu (Origenes). Služba představeného, kterou kněz vykonává v sobě zahrnuje také správu statků společenství, neboť křesťanské společenství je také společenstvím lásky (*caritas*), která se týká chudých.

Při takové šíři pohledu, která je bližší pramenům, rozumíme dobře, jak je diakonát jako služba oltáře, slova a *caritas* na straně hierarchického kněžství. Apoštolové a jejich následovníci světili diakony, aby jim byli nápomocní v jejich diakonii dobročinnosti, slova a svátostí.

Tridentský koncil byl určující pro další označení kněžství jako služby eucharistie. André Duval, francouzský teolog, dominikán z Le Saulchoir, ukazuje, že koncilní otcové přikládali důležitost také službě kázání, ale kvůli protestantismu se v definici zdůraznila svátostná stránka. Koncilní otcové se skutečně pokusili připsat nižším svěcením a diakonátu (aby je oživil) funkce kerygmatické a administrativní.

2.2.3.2. Závěr

Je pouze jediná svátost *ordinis* nebo hierarchického kněžství. Tato svátost je dle nejstarší a nejrozšířenější tradice episkopát, dle scholastické je to presbyterát nebo *sacerdotium*. Není to nic jiného, než samotný apoštolát, který dle Tridentina ustanovil Pán, když apoštolům a nástupcům propůjčil v kněžství pravomoc konsekrace Těla a Krve (jestli je svátost smíření čistě kněžská a nikoli diakonická, je věc, která není zcela vyřešená).

Buď je to diakon, presbyter a episkop se středobodem v biskupovi, nebo stupně soustředěné na kněžství a eucharistickou oběť. Aby se dospělo k řešení, musíme vycházet z funkce, alespoň původní, z liturgického způsobu předávání nebo vykonávání, abychom mohli stanovit, jakým způsobem patří diakonát k apoštolátu ustanoveném Ježíšem.

Podle nestarší a obecné tradice je skutečně pouze jediné kněžství biskupa a dva nižší svátostné způsoby účasti na tomto *ordo* nebo kněžství – presbyterát a diakonát. Rozlišování mezi mocí svěcení a mocí jurisdikční (scholastika a Journet) je známé až ve středověku a východním církvím je neznámé. Od dob Jeronýma byla v církvi patrná presbyterská tradice, kdy se snaží dát knězi stejnou důstojnost jako biskupovi (sám Jeroným prý vysvětil jednoho diákona a kněze). Ten rozdíl je pak skutečně na rovině jurisdikce, protože se má za to, že Pán dal podstatu kněžství v pravomoci konsekrace Těla a Krve a v odpuštění hříchů. Pak jsou všichni, kdo mají v církvi tuto pravomoc následovníky apoštolů. Proto jsou *episkopos* a *presbyter* tak podobní, kdežto mezi nimi a diakony je jakási trhlina.

Jisté je to, že v jednom *ordo* nebo kněžství jsou dva aspekty – představení a služby – a nachází vyjádření ve dvou svátostných *ordines*. Ale těch úkolů dal Pán více: Učte, zvěstujte radostnou zvěst chudým, uzdravujte, křtěte, vyhánějte demony, paste mé stádo, služte bratřím, posilujte je ve víře ... tedy misie, hlásání, dohled, předsedání, správa, služba. Zdá se anachronické a absurdní rozdělovat učitelský úřad na *ordo* a jurisdikci. Kázání a vedení bylo převedeno na jurisdikci, vykonávání lásky na morální a teologické ctnosti. Rozdvojilo se to, čehož vykonávání mělo být jednotné, a tak se oslabil svátostná základní povaha křesťanství a

církve, episkopátu nebo křesťanského kněžství jako služby budování Kristova Těla a pokračování v jeho výkupném díle. *Sacerdotium* ve svém úplném a tradičním významu je nejen funkce oběti a svátostí, ale modlitby a kultu, kázání a zvěstování, předsedání a vedení, lásky, služby a budování *Corpus Christi*.

Svátostný aspekt církve je ve zviditelňování její nejhlubší jednoty, v symbolech, které tuto vnitřní jednotu vyjadřují a uskutečňují. Tento aspekt ztrácí svůj význam, když skutečnost a duchovní jednotu, kterou chce naznačovat je od ní oddělena, již jí neodpovídá nebo neobsahuje. Pak by nás nechala znovu upadnout do židovského a pohanského ritualismu. Oddělení skutečnosti a vyjádření, mezi křesťanskou láskou a svátostmi vyvolalo také opozici protestantismu.

Jestliže tedy pojmem kněžství jako Kristem na obecné rovině svěřené poslání apoštolů kázat, vykonávat službu lásky a budovat *Corpus Christi* a pokud se nepomezíme jen na vnější stránku a svátostný výraz pak pochopíme význam postavení diakonátu jako zprostředkovatele služby.

Idiart⁶⁹⁵ říká, že je zde jako u židovského a pohanského kněžství nebezpečí rozštěpení na společenské třídy, na posvátné a profánní, nebezpečí magie a klerikalismu. Zdá se, že Kristem ustanovený zprostředkující úřad jáhna je vhodný k tomu, aby čelil tomuto nebezpečí a uskutečňoval vykoupení světa harmonickým způsobem skrze kněžství, které pokračuje v kněžství Krista. Diakonát tak může být nenahraditelným článkem mezi kněžstvím kněží a kněžstvím věřících. Diakon jako prostředník mezi biskupem a lidem by měl být právě svátostí jednoty, pravého řádu a harmonie ve službě biskupa, kněze a lidu, aby katechumeni v církvi mohli potkat Krista. Je třeba zahladit propast mezi klérem a lidem v sociálním a psychologickém ohledu.

Diakon má věřící a katechumeny slovem, příkladem, skutkem lásky přetvářet v živé společenství. Má na starosti přípravu bohoslužeb, uvádění věřících do konkrétního křesťanského života v tomto světě. Je svazkem živé jednoty mezi každodenním křesťanským životem a svátostným životem. Tuto jednotu vyjadřuje a uskutečňuje, je poutem věřících mezi sebou a s představeným, spojovacím článkem k obecné církvi a ke Kristu, kterého sám bezprostředně zastupuje.

Přes houšť různých církevních institucí však někdy není vidět jasně kmeny, které nesou les církve a které jsou skutečně zasazeny Kristem. Někdy nemusí být jasné ani věřícím, nemluvě o nevěřících, kdo je vlastně kardinál, arcibiskup, archimandrita, patriarcha, metropolita,

⁶⁹⁵ Srov.: IDIART: Prêtre païen et prêtre chrétien, in: Études sur le sacrement de l'ordre, 325-365.

koadjutor, generální vikář, apoštolský vikář, apoštolský prefekt, nuncius, legát, apoštolský delegát, arcikněz, děkan, farář, kaplan, vikář...

Kerkvoorde je toho názoru, že by se diakonát (zvláště pokud má mít zprostředkující funkci) musel uzpůsobit podle potřeby místních církví, doby a kultury, protože má za to, že jako sama liturgie se ani role jáhna nepřizpůsobila měnícím se podmínkám jazykovým, kulturním, ekonomickým, politickým, rytmu civilizace, potřebám misijních zemí a to bylo příčinou jeho úpadku. Ale úpadek diakonátu předešel liturgii a týkal se administrativní a sociální funkce.

Charitativní, krygmatické i liturgické funkce diakonátu často převzaly řády. Ale tyto instituce byly tzv. na okraji církve (mimo hlavní strukturu *episkopát – presbyterát – diakonát*), převzaly jen některé funkce a zabývaly se především svými úkoly. Ani nevykonávali diakonát liturgicky a nebyly oním spojovacím článkem mezi činnou láskou a oltářem, což bylo pro diakonát charakteristické. Misijní hnutí přineslo jiné zprostředkující funkce – katechisty, laické pomocníky. Později Katolická akce se stavěla proti individualistickému katolicismu a tak vznikají společenství, kroužky, účast laiků na apoštolátu hierarchie.

Kardinalát, arcidiakonát, nunciatura, kanovnictví, nižší služby, řády, kongregace, kroužky Katolické akce, misijní akce, liturgické zprostředkující úřady, zkrátka všechny církevní instituce každá svým způsobem a ve své době nějak vytlačila a nahradila ono jedinečné božské zřízení, které bylo k této mezislužbě zřízeno (Kerkvoorde zde dokonce připomíná Mk 7,9: „Oslabujete Boží zákon, abyste zachovali svá podání“). Laikát založený na svátostech křtu a biřmování byl znehodnocen řadou institucí a „paracírkevních“ institucí jako třetí řády, obláti, ligy... Jak měl přes tento les institucí zůstat zřetelný jednoduchý Kristem ustavený kmen *ordines*: episkopát, presbyterát, diakonát, laikát?

V církvi musí být vždy přítomen prorocký duch, zdravá kritika. Některé náboženské instituty a paracírkevní hnutí se tváří, že realizují tuto nezbytnou prorockou úlohu v církvi. Právě proctví, odpor musí působit uvnitř církve a ne na okraji zřizovat nové formy.

Je třeba oživit božsky ustanovené instituce, nikoli je nahradit, přeměnit, ale přizpůsobit církvi a světu. V tomto přizpůsobování a nikoli ve vytváření nových forem a systémů, se osvědčuje právě proctví. Musí mít tedy *ordines* a svátosti přednost a musí plnit Bohem chtěné úkoly a mít svůj pravý význam. Podružné věci, pokud zužují spásné prostředky a jsou na jejich úkor, je nutné odstranit.

Diakonát byl jako světlo pod měřicí a našťěstí nevyhasnul. Je třeba ukázat jeho účinnou sílu u prvních křesťanů a dát jej do souvislosti s tím, který slovem i příkladem řekl: „Nepřišel jsem abych si nechal sloužit...“ (srov. Mk 10,45).

2.2.4. Druhý vatikánský koncil

Vlivem pastorační péče Druhého vatikánského koncilu byl diakonát přijat jako plnoprávná služba, která má v diecézích přispívat k misijnímu elánu církve a k lepší inkulturaci víry. Tento dvojitý vklad není bez významu pro „předkládání víry“ našim současníkům na začátku 21. století a současně pro „to, aby se směřovalo k jádru víry“ (tyto dva slogany francouzské biskupské konference v této souvislosti připomíná Alphonse Borras).⁶⁹⁶

Je to opravdu tak, alespoň pohledem *a posteriori*, že to co bylo zamýšleno jako lék na nedostatek kněží, se potvrdilo jako šance pro život církve. Otcové Druhého vatikánského koncilu umožnili tímto krokem rozvinutí původní služby, jejíž obraz se má měnit na základě jejích vztahů k jiným službám při vědomí, že církev má své poslání a svůj vztah k dějinám.⁶⁹⁷

Ve společenství s biskupy a s presbyteriem jáhnové slouží apoštolské identitě ve třech oblastech diakonie (například v liturgickém dění bdí nad evangelní autenticitou křesťanského kultu, když připomínají komunitě, že není eucharistie bez umývání nohou⁶⁹⁸). Existují úkoly, v nichž se tato trojí diakonie vyjadřuje. Druhý vatikánský koncil uvádí seznam takových úkolů. V *Lumen Gentium* vypočítává především devět liturgických úkolů, z nichž dva vyplývají přímo z oblasti služby Slova, pak připomíná „závazky charity a administrativy“ (LG 29a *in fine*). Hervé Legrand nám pomáhá lépe porozumět tomuto textu. Vychází z *relatio*, které objasňuje, proč otcové volili v této pasáži *Lumen Gentium* právě tato slova. Dobrý teolog tam odkryje, že řeč o trojí diakonii liturgie, slova a charity je obecný způsob jak představit úkoly jáhnů, které jsou specifikovány nejcharakterističtější způsobem skrze „závazky charity a administrativy.“ „Podle vůle otců“, píše Legrand, „zahrnutí dlouhého seznamu liturgických úkolů do obecné charakteristiky diakonátu není součástí učení, jímž Druhý vatikánský koncil chce učít teologická specifika diakonátu.“⁶⁹⁹ Druhý vatikánský koncil (LG 29) dává trvalému diakonátu obsah, když mu dodatečně připisuje všechny úkoly a

⁶⁹⁶ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 26.

⁶⁹⁷ Srov.: *tamtéž*, 31.

⁶⁹⁸ Formule pochází od antverpského teologa E. van WAELDERENA: *Diakens: Wakers en Voortrkkers in éen Diaconale Kerk*, in: *Collationes* 22 (1992), 344.

⁶⁹⁹ LEGRAND: „Le diaconat dans sa relation à la théologie ...“, 10, kde se odvolává na *Acta synodalia* Druhého vatikánského koncilu, vol. III, per. III, pars I, 260-261. Autor říká: „Dopis G o *relatio* potvrzuje, že jsou tam empirické příklady vzaté z platného práva a ze svědectví dějin. Autority si rezervují možnost modifikovat omezením nebo rozšířením tento seznam úkolů, které jsou uvedeny jen jako příklady a nevyjadřují esenci diakonátu“ (10).

možnosti, které mu byly svěřeny v různých historických kontextech.⁷⁰⁰ Konkrétní profil diakonátu musí být upřesněn v tomto současném kontextu a ve spojitosti s novou církevní realitou.⁷⁰¹

2.2.5. Přínos Paula M. Zulehnera

Dá se říci, že Paul M. Zulehner svou teologii diakonátu založil na výsledcích svých výzkumů z praxe v německy mluvících diecézích. Jedná se tedy o skutečnou teologii zdola, která vychází z duchovní zkušenosti jáhnů a která také může poskytnout užitečné zrcadlo různým vizím z období koncilu.

2.2.5.1. Typologie jáhnů dle Zulehnera

Tento vídeňský pastorální teolog rozdělil na základě svého výzkumu diákonu do tří základních kategorií. Tyto tři typy jsou podle jeho názoru poukazem na to, že obnovený diakonát je stále ve fázi vývoje.⁷⁰²

1) diákon *samaritán*, u nějž převládá zaměření na pomáhající diakonii, tzn. na pomoc lidem, kteří se již nacházejí v nějaké těžké situaci. Diákon tohoto typu se většinou ochotně účastní na denní pastoraci farnosti. Často se stávají diákonu, protože je farář oslovil, aby mu pomáhal ve všech oblastech pastorační práce. Těžiště však vidí v pomáhající oblasti.

2) diákon *prorok* se kromě pomoci zajímá o změnu příčin a struktur bezpráví v církvi a společnosti. Jeho předmětem zájmu je tedy spíše takzvaná politická diakonie. Často mají širší pole působnosti ve formě nadfarních projektů nebo necírkevních sociálních sítí.

3) diákon *levita* inklinuje nejvíce k vykonávání liturgických funkcí. Často se jedná o muže, kteří kdysi chtěli být kněžími. Leží jim na srdci skloubení manželství a církevního úřadu. V této skupině jsou mnozí, kteří pomýšleli na kněžství. Byli by připraveni se stát kněžími, trpí tím, že věřící od nich očekávají plnění kněžských úkolů a tak v nich takové přání vzbuzují. Jsou to ovšem světu otevření Boží muži.

⁷⁰⁰ Srov.: Diakon in: LThK, 179.

⁷⁰¹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 141.

⁷⁰² K textu na následujících stranách této práce srov. ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 26-100.

Diakonát je jedním momentem církevního úřadu jako takového, k jehož diakonické kvalitě přispívá. Od pradávna jsou kněží a jáhni považováni za pomocníky biskupa. V rámci poslání církevního úřadu jáhnovi přísluší přinášet lásku Kristovu těm, kdo to nejvíce potřebují. Svým životem i působením by měl přispívat k evangelizaci všech oblastí života.

Je poslán k těm, kterým je třeba se přiblížit. Má formovat živé bratrské buňky, které budou vytvářet společenství, sám stojí ve středu a ve společenství a má přípravnou, zprostředkující roli. Jáhni musí být mostem, jejich místo je uprostřed komunity a zároveň tam, kde jsou ti, kdo již nebo ještě k nám nepatří.

Má úkol vytvářet ve společenství smysl pro diakonii Kristovu, vzbuzovat jej a udržovat. Měl by v lidech vzbuzovat důvěru, aby mohli překonat strach a osvobodit se k solidaritě. V důvěře v Boha musí být ale sám naplněn evangeliem a mít zkušenost solidarity.

Může se ale stát opak, jáhen na sebe jakoby strhne diakonické úkoly a společenství nadále žije v jakési diakonální atropii. Zvláště, když se jedná o diakonát vykonávaný jako hlavní povolání. Dochází potom k takzvanému „umlčení prostřednictvím expertů“. To diakonické má ale záležet právě v tom, uschopnit farnost k jednání.

„Církev, která neslouží, neslouží k ničemu“, připomíná Zulehner slova biskupa Jacquese Gaillota, aby vyjádřil služebný rozměr veškerého úsilí církve. Jáhen jako nositel církevního úřadu koná to, co je vlastní podstatě církve. To, co je společné všem, je zde zhuštěno ve zvláštním úřadě. Církev se má ve škole Boží učit, jak se nechat nárokovat ve službě vykořisťovaných a utlačovaných, protože církev, která ve službě nejde cestou Boží k chudým, ztrácí svůj vztah k Bohu. Přestává být lidem Božím. V přísném smyslu slova ztrácí Boha, je „bez-božná“. Nesloužit by byla fatální forma ekleziálního ateismu (tento teologický výrazrazil Josef Fischer).

Bůh je ve smyslu vysoce politickém služebníkem. Tomu rozumí politická diakonie: Bůh vidí a slyší. Hebrejský text Bible je ještě silnější: „Viděl, ano viděl jsem, slyšel, ano slyšel jsem (srov. Ex 3,7)“. Bůh je čirá pozornost, oko a ucho. Je to spásitelná provokace, která burcuje v dnešní kultuře nevšímavosti. Chudoba, útlak a vykořisťování vystupují k Bohu, dotýkají se ho. On nezůstává nezasažen, ale angažuje se ve prospěch chudých. A tento zásah v praxi často znamená: „Jdi, já tě posílám (srov. Ex 3,10).“ Bůh jedná skrze lidi, které si povolal, skrze Mojžíše, Mesiáše, Boží lid. církve. Cestou, kterou Bůh uložil Mojžíšovi, šel Ježíš až do své smrti na kříži. Křesťanský život a působení si „berou míru“ v Ježíši Nazaretském. Jestliže je Ježíš sloužící služebník Boží, také společenství jeho učedníků se následováním Spasitele (*Heiland*) musí stát zemí spásy (*Heil – Land*) pro lidi.

Zulehner považuje teorii tří základních funkcí (úřadů Krista) za neúčinnou a nepoužitelnou. Křesťanský a církevní život podle něj charakterizují spíše tři neoddelitelná gesta: přijímání, chválení a rozdělování. Braní a dávání se uskutečňuje mezi člověkem a Bohem (svatá výměna) i mezi lidmi navzájem. Koncilní ekleziologie si vystačila také bez teorie tří úřadů: „Církev je v Kristu jako svátost nebo znamení a nástroj vnitřní jednoty s Bohem a jednoty lidstva (LG 1)“. Také například pastorační plán pasovské diecéze se neopírá o tři funkce, ale o dvojí přikázání lásky, tedy vnitřní sjednocení lidí s Bohem a lidí mezi sebou navzájem.

2.2.5.2. *Mystika a politika – nebezpečí přehlédnutí Boha kvůli bližnímu*

To, že se v posledních letech zdůrazňovala služba církve sebou přineslo nežádoucí vedlejší účinky. Není možné se zcela ubránit dojmu, že obhajování lásky k bližnímu a volby pro chudé se v církvi stalo trochu jednostranným. Pohled na bližního jakoby občas ztratil pohled na Boha. Přitom Bohu jde vždy o člověka a o jeho štěstí. Jde o jeho prazáměr s člověkem. Pro církev to znamená jít celou cestu od Boha k člověku. Nikoli náhodou popisují evangelisté uzdravení malomocného takto (Mt 8,1–4): Obrácení se k malomocnému je na konci dlouhé cesty z hory (blahoslavenství). Hora je symbolem Boží blízkosti (srov. Mojžíš, atd.). Ježíš učí tomuto postupu i své učedníky. Na hoře Ježíš vyhláší Boží plán s člověkem, aby se jeho život mohl stát dobrým. Na učedníky má tytéž požadavky: „Hledejte nejprve Boží království...“ (Mt 6,33). Církevní diakonie se liší od sociálního státu, ona je výrazem Boží péče o člověka. Přikázání lásky k Bohu a k bližnímu (Mk 12,28–34) – současná teologie a křesťanská spiritualita to někdy vyjadřuje spojením jako „kontemplace a akce“, „mystika a politika“, nebo dokonce „čím mystičtější, tím političtější“. Když čerpá někdo skutečně sílu k bliženské lásce v evangeliu, může skrze něj prosvítat Boží láska, stává se svátostí lásky vůči bližnímu.

Úkolem církve je přeci dělat z lidí učedníky Kristovy a tak budovat společenství učedníků (Mt 28,19–20). Církev, která chce lidi přivést k životu z evangelia, propadá ale výtce proselytismu, jako by nesobecká starost o člověka a zájem o evangelizaci musely být v protikladu. Ale je přeci oprávněné se starat o růst církve a komunity, vždyť kdo by pak poskytoval tuto nezištnou službu chudým?

Na druhé straně je zase slyšet názor, že diakonie nemá prý přednost před liturgií a hlásáním, neboť je třeba nejprve hledat Boží království. To je ovšem krátkozraké a může to

vést k tragickému rozdělení církevního života na zbožnost a diakonii. Mystika a politika jsou svázány jako láska k Bohu a k bližnímu. Jinak by diakonie duchovně vykrvácela a zbožnost by ztratila diakonickou sílu. Právě v diakonátu je souvislost mezi službou bratřím a službou oltáře zřetelná.

2.2.5.3. Od služby k diakonátu

„Sloužit“ (*diakonein*) je základním rysem církevního i křesťanského života. Prostřednictvím církve je viditelná služba Boha v Ježíši z Nazareta. Můžeme takto parafrázovat LG 1: Církev je svátostí nebo nástrojem Boha, který slouží světu a člověku. Církev, která neslouží, zrazuje své vnitřní bytí, svou vnitřní podstatu. Tato podstata se uskutečňuje v konkrétním životě členů církve, když čerpají ze síly, která je komunitě dána ve všech oblastech každodenního života. Je to síla Božího Ducha, osvobozující k lásce. Láska se stávala a stává poznávacím znamením křesťanství a křesťanů. Šíře služby je ale vždy církevní, i když je vykonávána skrytě nebo neorganizovaně. Pokud ji někdo vykonává spolu s druhými, stává se viditelnou.

Život církve se odehrává v jejích členech. Čím oficiálnější je služebná činnost církve v určité místní církevní komunitě, tím více se zhuťňuje život církve a pokud žije obec z Boží lásky k člověku, je více vidět, že církev je *grundsakrament* ztělesňující Boží lásku k člověku.

Proto si církev dopřává ten luxus, že ze svého středu ustanovuje některé, aby jednali nikoli „církevně“ (*kirchlich*), ale „jako církev“ (*als Kirche* – Karl Rahner), tedy ve jménu církve, úředně.

2.2.6. Přínos Alphonse Borraxe

Alphonse Borrax je spolu s Bernardem Pottierem SJ autorem jedné z významných monografií o obnoveném diakonátu, která nese název Milost diakonátu (*La grâce du diaconat*), což je pravděpodobně nejnovější ucelená publikace k tomuto tématu. Borrax je kanonista a ekleziolog, učí také na katolické univerzitě v Louvain a na Institutu teologických studií v Bruselu (IET). Sám je autorem publikace Diakonát v nebezpečí své novosti (*Le diaconat au risque de sa nouveauté*), kde rozvíjí klíčové problémy naznačené v dokumentu

Mezinárodní teologické komise „Diakonát, vývoj a perspektivy“ a upozorňuje na různá nebezpečí, která by mohla ohrozit správné pochopení identity diakonátu. Věnujme se tedy Borrsovým úvahám.

Mezinárodní teologická komise rozlišuje ohledně současné situace diakonátu tyto dvě modelové situace: Náhrada za presbytery a diakonie charity. Zmíněné tři figury (samaritán, prorok, pastýř) jsou symboly pro pluralitu realizací diakonátu. Tyto mnohotvárné realizace se rozkládají mezi oběma zmíněnými krajnostmi. Na jedné straně vějíře je náhrada za presbytery a na druhé straně náhradnictví apoštolské. Na jedné straně se diákon na způsob presbytera situuje do logiky farní civilizace. Druhým extrémem je apoštolské náhradnictví ve smyslu apoštolátu laiků (jáhen jako „superlaik“). Takový jáhen pak posiluje např. aktivisty Katolické akce. To však prozrazuje teologickou chudobu ve smyslu služby i misijního poslání církve a všech pokřtěných.⁷⁰³ Uvažovat o diakonátu v opačném extrémním pojetí suplování apoštolátu má svá omezení, protože jáhen není ordinován především k hlásání evangelia, ale ke službě Božímu lidu, který v různosti povolání, charismat a služeb musí svědčit o radostné zvěsti v srdci dějin a lidstva, v jehož lůně již začíná působit Boží království.

V každém případě budeme vycházet z aspektu „novosti“ této služby, aby byl zdůrazněn doktrinální zájem i praktické dopady. Pro diakonát je těžké osvobodit svou novost tváří v tvář dvojímu pokušení: na jedné straně nebezpečí archeologismu, který ho zmrazí v podobách známých z minulosti, na druhé straně nebezpečí pragmatismu, který ho situuje do oblasti kněžství.

2.2.6.1. Faktory, které umožní ocenit novost diakonátu

Prvním faktorem je dobová ekleziologie. Ta se odráží v teoretických prezentacích a v konkrétním životě církve, v skutečném vědomí věřících o účasti na poslání, které patří k jejich křtu, jejich stupni zapojení se do budování komunity a naplňování jejího poslání, v chápání Písma nejen jako slova přijatého ve víře, ale jako slova slaveného a žitého, ale také ve vnímání místní církve a pochopení vztahu k universální církvi, atd.

Druhým faktorem, který nám dovolí ocenit novost diakonátu je teologie a praxe služeb především v pastoračním ohledu jejich reálné a viditelné rozlišnosti, rozdělení rolí ve službě komunitě.

⁷⁰³ K textu na následujících stranách této práce srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 15-43.

Nakonec se jedná o misionářské intuice doby, které se také vztahují na daný dějinný okamžik. To se týká způsobu, kterým církev a pokřtění, včetně pastýřů a jiných služebníků, chápou své povolání a své poslání Božího lidu konkrétně ve vztahu k okolní společnosti. Ale tento vztah se týká současně také konkrétního postoje jednotlivců ke svému prostředí a vlivu komunit na své okolí. Tento vztah k dějinám odkazuje také na počátky – událost Ježíše Krista v jeho velikonočním tajemství, událost jeho Ducha o Letnicích – a nakonec k tomu, co ještě není, ale je skutečností přislíbenou, k onomu světu, který přichází. Právě zde dochází k pochopení vztahu ke Království, které začalo Kristovou Paschou a Letnicemi a je aktivní v dějinách. Církev je onou částí lidstva, která poznává Království a musí být otevřená jeho dílu v dějinách. Nejsou služebníci a zvláště jáhni povoláni právě k tomu, aby v lůně církve a v její službě disponovali církev k tomuto postoji přijetí, uznání a hlásání Království, „budoucího věku“?

Právě v závislosti na těchto různých faktorech jsou utvářeny konkrétní obrazy diakonátu. Je zde distinkce mezi strukturou ordinované služby a jejími dějinnými podobami. Struktura se týká bodů, o kterých církev soudí, že nad nimi nemá žádnou moc z toho důvodu, že jí byly uloženy ve jménu jejího zakořenění ve spásném jednání Otce skrze poslání Syna a ve společenství Ducha. Podoba se týká naopak uskutečnění této struktury v kontextu dějinných a kulturních situací, v nichž se církev nachází. Ona se může měnit dle dob, míst a kultur v interakci s těmito prvky, zvláště v závislosti na výše zmíněných faktorech. Toto rozlišení může být užitečné pro ocenění novosti toho, co bylo obnoveno ve stopách Druhého vatikánského koncilu.

2.2.6.2. Plnoprávná služba

Po čtyřiceti letech se potvrzuje stále více, že diakonát je služba polymorfní. Pluralita podob však nenarušuje jeho povolání být službou plnoprávnou. Když si tedy uvědomíme perspektivu systému a rozlišení mezi strukturou a podobou, bez obtíží pozorujeme, že aktuální podoby diakonátu jsou odvislé také od vývoje konkrétních podob episkopátu a především presbyterátu. Biskupská služba se různí podle toho, jestli biskupa obklopuje pět set nebo padesát kněží, jaká je spolupráce jiných služebníků. Podobně služba jáhnů závisí na způsobu, jak kněží chápou a uskutečňují svou službu: Zda se nachází v monopolistické funkci nebo ne, zda jejich praxe je individuální, nebo je spíše kulturou účasti a spolupráce. Místo jáhnů v diecézi a v komunitách a také jejich statut a role se nemohou nelišit. Vývoj diakonátu a

přiměřenost jeho podob se odehrává v církevním rozlišování probíhajících změn, potřeb misie, znamení Království.

Kromě léku na nedostatek kněží se skutečně jedná o šanci na získání polymorfni služby. Můžeme konstatovat, že to vzbuzuje v lůně Božího lidu mnoho velkorysosti a angažovanosti, podtrhuje různost charismat a služeb a svým zakotvením „v každodenním životě“ také otevřenost dílu Království v dějinách.

Aktuální dopad nového diakonátu se neomezuje na péči o věřící, kteří jsou skrze své přílnutí k víře a mocí křtu součástí katolické církve. On se verifikuje také skrze kompetentní přítomnost ve funkci misijních potřeb. Tam se stávají znamením Království v srdci tohoto světa a současně otevírají církev působení Ducha Božího, který široce překračuje hranice viditelné církve.

S odstupem čtyřiceti let by mohl být diakonát službou, která decentralizuje církev a udržuje jí v napětí ve prospěch starosti o ostatní, o ty, kdo jsou mimo ní. V této perspektivě se snadno dostaneme z omezení úvahy o diakonátu jako „nižším stupni“. Není taková koncepce spíše závislá na pochopení církve v režimu *křesťanstva*, kde bylo napětí vůči Království poměrně dost oslabeno? Byla si taková církev vědoma toho, že stojí „na prahu“, na průsečíku nebo na rozhraní dějin a Království, které již započalo své dovršení? Objevení nových světů v 16. století přineslo postupně po více než tisíciletí režimu *křesťanstva* znovu vědomí misie a setkání s „ostatními, jinými“ a koneckonců díky dialogu přineslo také pokorné uznání. Tak mohlo vzrůst vědomí Boha vždy většího.

Diakonát je službou plnoprávnou. Jeho znovuobjevení by nás mohlo mile překvapit, když přestaneme myslet na pouhé kopírování vzdálené minulosti (archeologismus jáhnů ve službě biskupa) nebo řešení problémů aktuální doby (pragmatismu jáhnů ve službě kněží).

Na počátku 21. století, čtyřicet let od rozhodnutí o obnově, je možné situaci zhodnotit tak, že tam, kde tato služba byla reaktivována, se věci daly do pohybu. Jistě, nejedná se o velké převraty. Ale díky přítomnosti jáhnů a díky jejich polymorfni službě, jsou místní komunity i místní církve – věřící, pastýři a jiní služebníci – přivedeni k lepšímu uvědomění poslání inkulturace víry. Takové jsou hlavní přínosy trvalého diakonátu.

Reaktivace diakonátu ale také posloužila ke zjevení misionářské vůle a k podpoře inkulturace víry pomocí kapitálu zkušenosti jáhnů, který představuje život manželství a rodiny, jejich profesionální zapojení, jejich asociativní angažování a společenské vztahy, které to sebou přináší.

2.2.7. Jiří Kaňa

Jiří Kaňa, ač někdy extrémní ve svých náhledech, je jedním z mála v České republice, kdo se systematicky angažuje na poli teologické reflexe diakonátu. Příznačné je pro něho zdůraznění rozdílu ve způsobu povolání mezi apoštoly (biskupové, kněží) a učedníky (jáhni). Autor podává v souvislosti s obnoveným diakonátem také svou vizi farností budoucnosti.

2.2.7.1. Různé typy povolání (rozdíl mezi apoštoly a učedníky)

Zatímco u apoštola nevolají po doplnění počtu věřící (je třeba doplnit Dvanáct, neboť zde je záruka, že v Kristu se naplňují dějiny spásy), po jáhnovi volá obec věřících – je nedostatek vhodných služebníků ke konkrétní službě (praktická pomoc jednotě, rodinnosti a zároveň provázanost s apoštolskou službou).⁷⁰⁴

Povolání kněží je tedy zhora, zatímco jáhen je osvědčený v praktické službě a jeho povolání je spíše zdola, ze strany komunity, která jej navrhuje (zároveň úzká vazba na apoštolský úkol hlásání, který mají naplňovat plni Ducha).⁷⁰⁵ Jako učedníci z Lk 10,1–7 se mají jáhni co nevíce přiblížit konkrétní životní situaci druhých lidí.⁷⁰⁶ Dokud církev měla rys rodinnosti, starala se nejen o ty, co měli materiální bídu, ale také o ty, kterým chyběla vlastní rodina (vdovy, sirotky, pocestné). Jáhni v tom měli nejspíš důležitou úlohu, neboť byli znalci obce a věděli, co kdo potřebuje.⁷⁰⁷ Služba apoštola i jáhna k sobě patří. Mají společně budovat přirozeně i nadpřirozeně rodinu Kristovy církve. Naplňují jedinou kněžskou službu a na ně navazují ostatní služby.⁷⁰⁸

Jiří Kaňa spatřuje působnost jáhnů v těchto oblastech: správa ekonomiky a hmotného majetku, politika, média, kultura, duchovní péče v nápravně-výchovných zařízeních, v armádě, v prostředí policie, dále problematika resocializace, rodinná pastore, malá společenství, atd.⁷⁰⁹

⁷⁰⁴ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 89.

⁷⁰⁵ Srov.: tamtéž, 98.

⁷⁰⁶ Srov.: tamtéž, 86.

⁷⁰⁷ Srov.: tamtéž, 53-54.

⁷⁰⁸ Srov.: tamtéž, 104.

⁷⁰⁹ Srov.: tamtéž, 109.

Jáhen s rodinou by měl být zázemím pro kněze. I kněz z církve žije, z jejího bohatství, poznává její rodinnost a díky ní prožívá rodinný život.⁷¹⁰ Jáhni s manželkami a dětmi budou nejspíš napříště živými zárodky místních společenství.⁷¹¹

2.3 Ožehavá témata teologie diakonátu

Současná teologická diskuze na téma diakonátu se soustřeďuje okolo několika klíčových témat: svátostná povaha diakonátu, nesmazatelný charakter, ustavující a zplnomocňující účinek jáhenského svěcení, jednání jáhna *in persona Christi*, účast jáhna na kněžství. Postupně se těmto tématům budeme alespoň v krátkosti věnovat.

2.3.1. Svátostnost diakonátu

Jedním z přínosů nedávné teologie diakonátu je zcela evidentně tvrzení o jeho svátostnosti. Podle MTK je to právě otázka svátostné povahy diakonátu, odkud je třeba začít pojednávat ostatní otázky týkající se teologie diakonátu.⁷¹²

Jestliže svátostnost musí být ústředním kritériem pro diskuzi o všech ostatních otázkách, pak je nevyhnutelné na ní trvat, což znamená především trvat na vnitřní jednotě svátosti sboru.⁷¹³ „Společně biskup, kněží a jáhnové jsou nositeli jedné a téže svátosti ordinace, i když každý svým vlastním specifickým způsobem a komplementárně vůči ostatním. Svátost *připodobňuje* každého z nich Kristu *podle jednoho* z mnoha hledisek jeho pozemského a věčného poslání. To, že by se žádný ze stupňů nemohl obejít bez ostatních dvou, znamená, že pouze společně představují Krista, jediného velekněze.“⁷¹⁴

⁷¹⁰ Srov.: tamtéž, 116.

⁷¹¹ Srov.: tamtéž, 108.

⁷¹² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 94.

⁷¹³ Srov.: GONNEAUD D.: Une lecture du document de la Commission théologique internationale. Le diaconat, évolution et perspectives, in: NRT, 125, 2003, 407.

⁷¹⁴ POTTIER: Svátostnost jáhenství, 13.

Tato kapitola má za cíl pokusit se vyhmátnout dosah svátostné povahy diakonátu.⁷¹⁵ Přesvědčení o svátostnosti tohoto svěcení v církvi převládá od 12. století.⁷¹⁶ To, že skrze vkládání rukou vykonané předání jáhenského úřadu je propůjčením Ducha svatého a je tedy svátostným aktem, dosvědčuje starobylá modlitba pocházející snad od svatého Lva Velikého, která je obsažena ve Veronském sakramentáři, Gelasiánském sakramentáři a v Missale Francorum.⁷¹⁷ Tridentský koncil a konstituce Pia XII. *Sacramentum ordinis* z roku 1947 tuto skutečnost implicitně také potvrzují.⁷¹⁸ Jistí teologové v předvečer Druhého vatikánského koncilu měli ale potíže uznat svátostnost diakonátu a to z toho důvodu, že tato služba nebyla ustavena pro vykonávání nějakého aktu *ex opere operato* (který by byl neomylně uskutečněn skrze sám fakt vykonaného obřadu). Tato teologie služby byla totiž určována takovým vztahem k eucharistii a ke svátostem, který kladl důraz na moc spravovat je (*potestas conficiendi*) – doslova „moc zhotovit, učinit“. Teologie této menšiny na Druhém vatikánském koncilu spočívala tedy na teologii sboru, který by byl sborem kněží uschopněných k správě svátostí. Z tohoto úhlu pohledu jáhni neměli skutečně jinou moc, než moc sloužit kněžím při vykonávání tohoto úkolu.⁷¹⁹ Jejich *potestas* se nechápala ve smyslu *potestas ad posse*, ale ve smyslu *potestas ad licere*. Tato nauková pozice by snad mohla vysvětlit absenci dogmatické definice svátostnosti diakonátu na Tridentském koncilu.⁷²⁰

Otcové Druhého vatikánského koncilu se spokojili s vyznáním, že jáhni jsou „posilněni milostí skutečně svátostnou“ (*gratis enim sacramentali roborati*, LG 29a). Je zde určitá opatrnost, aby nebyl vytvořen příliš silný dojem, že se odsuzuje ona zmíněná menšina teologů a koncilních otců.⁷²¹

Naopak dnes se mínění o svátostnosti stalo nejen naukou obecnou, ale v katolické teologii dokonce jistou. Skutečnost, že diakonát je nedílnou součástí jediné svátosti ordinace, je dnes mezi teology všeobecně přijímána a „magisterium nejspíš dospěje k jednoznačnému stvrzení

⁷¹⁵ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 85.

⁷¹⁶ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 62.

⁷¹⁷ Srov.: KLEINHEYER: *Der Diakonats im Lichte der römische Weiheliturgie*, 76.

⁷¹⁸ Srov.: *tamtéž*, 80.

⁷¹⁹ Srov.: TOMÁŠ AKV.: In IV Sent. D. 24, q. 2a 1, sol. 2.- Tomáš považuje kněze, diakona a subdiakona za *ordines sacri*, protože mají specifický poměr k eucharistii. Způsob členění vyplývá ze vztahu, jaký mají k eucharistii - konsekrovat, sloužit presbyterům při udělování. Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 46.

⁷²⁰ „Není explicitně definována, ale je potvrzeno, že hierarchie je zřízena Bohem přičemž v potridentské teologii se pak většina přiklání k svátostnosti.“ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 64, 49-52.

⁷²¹ Je to také mínění MTK. Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 86.

svátostného charakteru diakonátu.⁷²² Pokoncilní vývoj je toho důkazem (pokud se týká římského magisteria). Svátostnost diakonátu je pojednána a potvrzena v motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* ze dne 18. června 1967. Následuje motu proprio *Ad pascendum* z roku 1972, Kodex kanonického práva z roku 1983, Katechismus katolické církve z roku 1992 a jeho definitivní verze z roku 1997 a konečně *Directorium* z roku 1998. Po koncilu ještě pochybuje o jeho svátostné povaze Jean Beyer.⁷²³ Již Joseph Lécuyer ovšem naopak tvrdí, že žádný katolický teolog nepochybuje o tom, že diakonát je svátost. Existuje však diskuze o jeho ustanovení. Většina autorů se přiklání k názoru, že *sacramentum ordinis* byla obecně ustanovena při Večeři a církvi byl svěřen úkol stanovit způsob jejího vykonávání, atd.⁷²⁴ Návrh Waltera Kaspera spatřuje ustanovení diakonátu v umývání nohou apoštolům (Jan 13,15)⁷²⁵ i když souhlasí, že v historické artikulaci této svátosti sehrála roli církev.⁷²⁶

K potvrzení svátostnosti diakonátu se přiklání i Alphonse Borras. Jeho reflexe i úvahy jiných teologů posledních let posilují mínění, že je třeba zakotvit diakonát v teologii místních církví a jejich služeb. Didier Gonnaud se domnívá, že nauka zaměřená čistě na svátostnost bude nedostatečná, jestliže se neskloubí s teologickým oživením zkušenosti a pochopení společenství. Jde o pohled na jáhenství, který vychází z teologie místní církve a z úvahy o jejím vztahu ke světu.⁷²⁷ Na základě svého zakotvení v místní církvi a skrze ni ve společenství církve univerzální, může diakonát plně (nejen symbolicky) rozvinout svůj dosah, ale i svou svátostnost. Nelze jej pochopit jinak, než uvnitř svátosti sboru.⁷²⁸

Jak je to vlastně se svátostí sboru? V církvi je od samého počátku (kdy vytryskla ze vtělení Syna, z jeho velikonočního tajemství a z tajemství Letnic) dosvědčena praxe svátostí.⁷²⁹ Na sklonku 12. století bylo pochopení svátostí ovšem poznamenáno určitým posunem vztahu mezi službou a církevní komunitou (*ministerium – ecclesia*) ve prospěch zdůraznění vztahu mezi knězem a eucharistií (*sacerdos – eucharistia*), který měl nadále kvalifikovat ordinovanou službu, totiž službu kněží. Tento posun k „moci“ nad svátostmi byl příznačný

⁷²² POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 183.

⁷²³ Hlavní důvody nejasností spatřuje MTK v kolísání významu výrazů *ministerium* a *sacerdotium* a v napětí mezi nimi. Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 57.

⁷²⁴ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 799.

⁷²⁵ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 86.

⁷²⁶ Srov.: tamtéž, 87.

⁷²⁷ Srov.: GONNAUD D.: Une lecture du document ..., 414–416.

⁷²⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 87.

⁷²⁹ Srov.: tamtéž, 88.

nahrazením klasického vztahu mezi komunitou a službou (*ecclesia et ministerium*) vztahem mezi mocí a eucharistií (*potestas et eucharistia*). Je to vlastně problém rozdělení mezi mocí nad Tělem eucharistickým a mocí nad Tělem církevním, tedy mezi *ordo* a jurisdikcí, čímž se pouto k církvi dostalo tak trochu mimo obzor svátosti a předmět jurisdikce i svátostný rozměr se redukovaly na pravomoc udílení svátostí – *potestas conficiendi sacramenta*.

2.3.1.1. Ordo mezi sedmi svátostmi

Kristus je *sacramentum salutis*, je prvořadou svátostí zachraňující Boží milosti. Sedm svátostí je možné považovat za *signa Christi*, odkazy na dějinná tajemství Krista z nějž ony odvozuji veškerou svou spásnou moc. Jejich ovocem je divinizace („zbožštění“) neboli *reditus* člověka k Bohu a dochází k němu právě v síle svátostného příchodu Krista k nám.⁷³⁰

Sedmice ve své mnohotvárnosti musí být pochopena na základě vnitřní jednoty dějin spásy. Naznačuje skutečně dosaženou plnost spásných událostí.⁷³¹ Dodnes jsme ostatně velmi citliví na jednotu křestní iniciace. Ta je přece rozvinuta do třech svátostí, které mohou být pochopeny jako tři etapy jediného svátostného procesu iniciace.

V analogické perspektivě bychom mohli vidět v ordinaci několik svátostných etap, přičemž je přijatelné, aby byly interpretovány jako samostatné svátosti. V této věci si připomeňme slova Karla Rahnera: Katolickému teologovi není zakázáno, aby pojímal diakonát, kněžství a biskupství jako rozdělení jediné služebné moci, která byla církvi svěřena Kristem.⁷³² Organický charakter celku, na němž spočívá základní jednota, je totiž konstitutivním způsobem dán křtem a eucharistií, které jsou svátostmi víry. Ty určují rozvoj ostatních svátostí.⁷³³

Svátost sboru stojí ve službě rozvoje milosti udělované skrze svátosti, skrze hlásání Slova (které tyto svátosti předpokládají) a účasti všech na Kristově kněžství. *Ordo* dovoluje církvi být tím, čím má být, především vstoupit do díkůvzdání, které Syn vzdává Otci v Duchu. *Ordo* je tedy ve službě ostatních svátostí. Jeho přijetí neslouží hlavně pro udělení milosti osobě služebníka, ale dovoluje mu slavit a rozdělovat svátostně milost ostatním. Je to svátost pro

⁷³⁰ Srov.: SCHILLEBEECKX E.: *L'Économie sacramentelle du salut*, Fribourg-en-Brisgau, Academic Press, 2004, 20.

⁷³¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 94.

⁷³² Srov.: RAHNER: *L'Église et sacrements*, Paris – Bruges: Desclée de Brouwer, 1970, 102-103.

⁷³³ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 95.

druhé. Člověk je učiněn biskupem, jáhnem... pro druhé. Služba je tedy myslitelná vždy jen pro církev a v církvi.⁷³⁴

2.3.1.2. Svátost diakonátu jako gesto, které zprostředkuje milost

Ve svátosti *ordo* je dána milost pro poslání připravit církev k tomu, aby hlásala, slavila a žila evangelium v srdci dějin a v očekávání plného uskutečení „budoucího věku“. Ordinovaná služba naznačuje iniciativu milosti a současně volá po jejím přijetí ve víře. Naznačuje současně velkorysost Synova daru Otci v Duchu (*diaconia Christi*) i oběť lidstva Otci skrze účast na velikonočním tajemství (*sacerdotium Christi*).⁷³⁵

Každá ordinovaná služba dosvědčuje hojnost Kristova daru. Služebník ji koná v síle svěcení a na základě mandátu církve (*ex mandato ecclesiae*), protože církev ho k tomu povolala, posvětila a poslala. Kristova diakonie, jeho oběť kříže je „vztažný bod“, na nějž se bude roubovat „Kristovo kněžství“, totiž jeho jedinečné prostřednictví dané jednou provždy. V této perspektivě dává ordinace jáhnům milost naznačovat a uskutečňovat tuto diakonii Krista, jediného Syna jako služebníka, který se daruje Otci v témže Duchu, skrze něhož se zároveň jako Syn přijímá od Otce. Tedy kněžství Kristovo je dar, v němž se vděčně odevzdává v Duchu jako Syn Otci. Kněžství se Krista dotýká jako vtěleného Slova, které přijímá naše lidství, aby je zbožstilo. Co se týká kněžského prostřednictví, projevuje se tváří v tvář komunitě prostřednictvím biskupa, který ve jménu Krista a v Duchu svatém předsedá budování místní církve a vytváří pouto mezi církvemi. Je spojovacím článkem, který tvoří *communio* všech církví.⁷³⁶

Kněží, stejně jako biskupové naznačují jediné kněžské prostřednictví Krista, který je pravým pastýřem své církve. Jde o to, aby se celý lid stal kněžským, totiž aby se přijal od Boha a vděčně se mu odevzdával. Eucharistické dění, které vtěluje v Krista a dává žít z jeho Ducha, prohlubuje tuto duchovní oběť pokřtěných a celé církve v jednotě s jedinou výkupnou obětí Kristovou. Kněžské prostřednictví je tedy ve službě společnému kněžství a kněžskému společenství církevního Těla Kristova.

⁷³⁴ Srov.: tamtéž, 96.

⁷³⁵ Srov.: tamtéž, 97.

⁷³⁶ Srov.: tamtéž, 98.

Jáhnové spolupracují také na apoštolské službě, ovšem svým specifickým způsobem (*modo suo*). Nejsou zmocněni k předsedání církevnímu a eucharistickému společenství, ale slouží Božímu lidu v místní církvi tím, že vykonávají své funkce ve třech oblastech - diakoniích liturgie, slova a charity. Konsekrační modlitba jejich ordinace jim vyprošuje Ducha, jímž budou posílněni, aby mohli věrně plnit svou službu. To jsou slova, která patří k podstatě obřadu a jsou vyžadována, aby byl úkon platný.⁷³⁷ Jáhnové jsou ordinováni, totiž povoláni, posvěceni a poslání vykonávat službu s milostí Ducha.⁷³⁸ Svátostná milost jáhna spočívá v rozvíjení služby, která se zakládá na lásce. Je povolán zviditelňovat, že pramenem milosti pro diakonii je eucharistie.⁷³⁹

Jáhni spolupracují v apoštolské službě. Apoštolové za života ustanovili muže, kterým svěřili svůj úkol apoštolů a služebníků Krista a spásy - biskupy, kněze, diáky.⁷⁴⁰ Jsou poslání, aby sloužili této službě a přispívali svým dílem k zachování a podpoře apoštolské a evangelní identity místní církve. Je to právě *v církvi, pro církev a skze církev* v konkrétním místě, kde svátost sboru v případě jáhnů naznačuje a uskutečňuje aktivitu Krista, hlavy Těla budovaného přispěním jeho Ducha. S tímto zakotvením ve společenství místní církve je možné se vyhnout abstraktnímu a univerzalistickému pojetí přístupu ke společenství a v důsledku toho i pojetí diakonátu, které by bylo vzdálené místní církvi.

2.3.1.3. Původ svátosti v Kristu a v církvi

Církev uznává božské ustanovení svátosti sboru nakolik je to služba apostolicity víry. Je to Kristus, kdo svěřuje apoštolům poslání. Na něm mají podíl ti, kdo je následují ve službě svědectví apoštolské víře, totiž biskupové. Vykonávání apoštolské úlohy, jak ji známe z Nového zákona, nesmí nikdy dát zapomenout na Dvanáct - obraz Dvanácti se pak vtiskuje do rozdílnosti služeb evangeliu a budování komunit.⁷⁴¹

Počátek svátosti v osobě Krista a zprostředkovaný církví nám dává pochopit dva póly každé svátosti: pól osobní a pól komunitární. Jako svátost apoštolské víry je svátostí církve,

⁷³⁷ Hovoří se o tom, že v překladu nejde o jejich službu, ale o službu jako takovou a také v celé šíři, tedy „v uskutečňování služby, kterou mají věrně vykonávat – *quo in opus ministerii fideliter exsequendi munere septiformis tuae gratiae roborentur*“

⁷³⁸ Srov.: tamtéž, 99.

⁷³⁹ Srov.: ALTANA: Jáhen, 359.

⁷⁴⁰ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 244.

⁷⁴¹ Srov.: tamtéž, 101.

kteřá službu svěřuje. Na druhé straně jednotlivý služebník vybaven potřebnou autoritou uděluje svátost jednotlivé osobě. Současně ale posvěcuje všechny, kteří na ní mají účast a kteří jsou díky službě několika v *communio* s Bohem a s církví.⁷⁴²

Svátost sboru si nárokuje pokřtěného v celém jeho bytí a na celý život nenávratným způsobem – když Bůh dává dary, tak toho nelituje – aby je učinila jáhny, kněžími a biskupy, aby sloužili evangeliu podle svého povolání – diakonie nebo kněžství – a pomáhali tak církvi žít v připravenosti k misii. To nás odkazuje také na kanonickou rovinu tématu inkardinace, totiž zapojení do služby církve, která se od té doby uskutečňuje prostřednictvím přijetí diakonátu. Kněz i jáhen jsou do smrti svázáni s diecézí.⁷⁴³

2.3.2. Jáhenský charakter

Západní tradice spojuje zařazení do *ordo* s vtisknutím znamení - charakteru, který dává účast na poslání Ježíše Krista, na jeho *tria munera*. Otázka charakteru nám může říci něco o svátostnosti *ordo* také v aplikaci na diakonát.⁷⁴⁴ Martin Luther kritizoval učení o charakteru, které podle něj vedlo k perverznímu pojetí církve jako společnosti poddaných a nadřazených namísto budování jediného společenství svatých.⁷⁴⁵ Ve věci charakteru můžeme hovořit o ontologické změně. To je změna, která odlišuje kněze od ostatních pokřtěných a uschopňuje ho ke konsekračním úkonům. Tato ontologická koncepce byla silně kritizována u příležitosti současné obnovy teologie služeb.⁷⁴⁶ Hlavní kritika se zaměřila na její *abstrakci*. Charakter (kněžský) byl pojímán nezávisle na církvi, na jejím budování a nezbytných úkolech v rámci jejího poslání, ostatně jako sama eucharistie byla nedostatečně vnímána v kontextu komunity a její církevní hodnoty. Teologie charakteru znala kněžství oddělené od laikátu, vzdálené od světa, kde přesto musí žít své povolání většina pokřtěných. Scholastická a

⁷⁴² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 105.

⁷⁴³ Srov.: tamtéž, 106.

⁷⁴⁴ Srov.: tamtéž, 112.

⁷⁴⁵ Srov.: MÜLLER: Katholische Dogmatik, Für Studium und Praxi der Theologie, 749.

⁷⁴⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 31.

tridentská nauka o charakteru mluvila přesto o církevním účinku svátosti, nezrušitelném poutu mezi Kristem a jeho církví.⁷⁴⁷

V protikladu k ontologickému pojetí se nachází přístup utilitární, založený spíše sociologicky než teologicky. Skutečně se zdálo, že přebere štafetu ve věci opodstatnění služby v církvi. V této funkční perspektivě se ovšem znovu upadá do problematiky „mocí“, které služebník může nebo nemůže uplatňovat. Napříště už ale kritériem není ontologická situace služebníka, ale je to „právo“ věřících na svátosti, zvláště na eucharistii. Jedná se tedy o funkce, které je třeba přijmout, aby komunita mohla svědčit o evangeliu a žít svou misionářskou angažovanost. Zařazení do sboru slouží k udělení těchto pravomocí, mezi jinými předsedání komunitě a eucharistii.⁷⁴⁸

Pokud je tento přístup založen teologicky, dává hodnotu charismatické struktury církve v rozlišnosti a komplementaritě charismat a funkcí. Ale jeho utilitarismus trochu absolutizuje „právo na svátosti.“⁷⁴⁹ Nedávná teologická reflexe nás zve k překonání ontologického pojetí služby a k pokročení od funkčního přístupu k úvaze symbolické.⁷⁵⁰ Charakter znamená především nevratnost svátosti z důvodu věrnosti Boha své církvi. Pokřtěný, biřmovaný, ordinovaný, ať už jejich cesty budou jakékoli, si vždy v sobě zachovávají zvláštní dispozici k přijetí milosti pro sebe samé nebo pro ty, k nimž jsou posláni. Charakter označuje jak jednotlivce, tak i komunitu, k níž náleží. Tak musí být charakter interpretován nikoli ontologicky, v linii individualismu, ani funkčně, v linii jen komunitní, ale způsobem symbolickým a svátostným, v oné hře tváří tvář, ve které si Bůh a člověk vyměňují lásku. Láska je mnohotvárná i když jediná. Charakter svátosti je tak různorodý jako sama svátost. Není důvod vidět v něm rys specificky kněžský. Jáhenský nebo biskupský charakter nemají o nic méně důvodů k symbolické existenci, než ten kněžský.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Srov. například MOIGNT J.: „Nature de sacerdoce ministériel“, in: *Recherches de science religieuse* 58 (1970), 256-264; LEGRAND: „Caractère indélébile et théologie du ministère“, in: *Concilium* 74 (1972), 63-70; SCHILLEBEECKX: *Plaidoyer pour le peuple de Dieu*, Paris: Cerf, 1987, 212-225, 259-261.

⁷⁴⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 32.

⁷⁴⁹ LG 37a, srov. poznámku č. 6, která se odkazuje na kánon 682 CIC 1917. Neboť podle kanonické tradice je toto právo podmíněno „církevní disciplinou“ (kán. 682, *ad normam ecclesiasticae disciplinae*) a z toho církevním *communio*. Kuriózně, současný kánon 213 CIC 1983 neobsahuje toto důležité upřesnění. Navíc, teologicky řečeno, už tam nestojí nic o absolutní nutnosti svátostí. Podle sv. Tomáše Akvinského „Bůh, jehož moc není vázána na viditelné svátosti, posvěcuje člověka vnitřně“ (S. theol. III, q. 68, art. 2; srov. také q. 80, art. 1, ad 3).

⁷⁵⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 33.

⁷⁵¹ Srov.: tamtéž.

2.3.2.1. Charakter svátosti sboru

Můžeme říci, že toto znamení a účinek milosti ordinovaného poznamenává a situuje do specifického vztahu ke komunitě. Skrze toto znamení je disponován k milosti a jakožto *virtus instrumentalis* má účast na kněžství Kristově. Kristus je první příčina, jeho služebníci jsou příčiny druhotné; jsou podřízenými nástroji a prostředníky milosti. Jáhni asistují biskupovi nebo knězi ve funkci liturgické. Jejich role je spojuje s obětí sjednoceného shromáždění skrze přinášení darů a současně jsou zahrnuti do úlohy vedení modlitby pronášené skrze biskupa nebo kněze, neboť mají úlohu animátorů modlitby. V liturgické hře jsou na křižovatce všeobecného kněžství křestního a kněžství služebného a pastýřského.⁷⁵²

Tomáš Akvinský nezapomněl na diakonát v reflexi o charakteru. Pro něho je svátost sboru božského ustanovení v jednotě různých stupňů. Protože spatřuje kněžství ve vztahu k eucharistii, není pro něho biskupství svátostí a vtiskuje jen kvazi-charakter.⁷⁵³ V kontextu obnovy ekleziologie se Chenu s Congarem a Schillebeeckxem domnívají, že moderní teologové půjdou cestou potvrzení svátostnosti episkopátu.⁷⁵⁴ Episkopát je však uvažován jako plnost kněžství (služebného), na němž má presbyterát jen účast: Kněz ordinovaný na biskupa nepřijímá nový charakter, ale kněžský charakter je intenzifikován ke své plnosti. Diakonát jako božská instituce je umenšenou participací na kněžství služebném, zatímco nižší služby jsou participací na diakonátu. Proto není možná ordinace *per saltum*. Dle Tomáše tedy jáhni participují na svém stupni na kněžství Kristově, na křižovatce služby kněžské a kněžství všeobecného, aby shromáždění bylo tím, čím má být, totiž kněžskou komunitou. K tomu jsou svěcení, totiž posláni ke službě, oddělení a odlišení ve svém poslání vůči ostatním (*signum distinctivum*)⁷⁵⁵ a vztažení ke zdroji svého poslání (skrze *signum configurativum*).

Tomáš neříká, že je toto znamení připodobňuje Kristu knězi, ale přímo Kristu. Distinkce, které někdy předkládá, se netýkají aspektů Kristovy identity (kněz, hlava, služebník, pastýř, atd.), ale spíše událostí a tajemství jeho života. Bylo skutečně nebezpečí rozlišovat charaktery podle různých aspektů Krista. To by redukovalo společenský dosah charakteru svěcení, jako kdyby se jáhen stával určitou „miniaturou“ Krista služebníka.

⁷⁵² Srov.: CAGNY O.: Le diacre dans la liturgie romaine: serviteur de l'évêque, serviteur du peuple chrétien, *Communio*, 26/2, 2001, 53-63.

⁷⁵³ Srov.: In IV. Sent. D.24, q. 3, a. 2, sol. 2.

⁷⁵⁴ Srov.: SCHILLEBEECKX, Plaidoyer pour le peuple de Dieu, 433-434.

⁷⁵⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 121.

2.3.2.2. *Spodobení (configuratio) s Kristem*

Samozřejmě, že rozdílnost charakteru není ze strany Krista, tam jde jen o jediné připodobnění (*configuratio*), ale ze strany cíle charakteru.⁷⁵⁶ Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (*Ratio fundamentalis*) hovoří v článku 5 o tom, že jáhen je připodobněn Kristu, Pánu a Služebníku a tak se stává zvláštním znamením Krista Služebníka. Ve vztahu ke koncilním dokumentům jde o cosi nového, co však potřebuje být rovněž podrobena teologické kritice. Je zde skutečně nebezpečí modního sakramentalismu,⁷⁵⁷ který se staví zcela proti funkcionalismu. Může to mít za následek naopak sklouznutí k přehnanému zohlednění *bytí* na úkor *akce*, což by byl druh nešťastného ontologismu.

Pojem svátosti vždy zahrnuje určitou vzdálenost mezi *sacramentum* a *res*. Nemůže se jednat o asimilaci služebníka s Kristem v čistě osobní závislosti na něm. Jedná se o *repraesentatio*, která musí vždy respektovat církevní zakotvení a hodnotu prostředkující církve, Těla Kristova. Kromě mravních nároků, které dolehají na jednotlivce (který jáhen by mohl snést takový požadavek podobat se Kristu?) klade připodobnění důraz na christologický rozměr diakonátu.⁷⁵⁸

MTK připomíná, že slovník typu *configuratio* nebo dokonce „znamení“ přišel až později po koncilu. Je možné jej sice domýšlet z některých koncilních textů – když se v LG 29b říká o jáhnech, že mají bý posílněni svátostnou milostí (*gratia sacramentali roborati*) nebo že mají zvláštní účast na milosti a poslání nejvyššího kněze (LG 41d: *peculiariter modo participes*), nebo že byli upevněni vkládáním rukou, aby vykonávali účinněji službu skrze svátostnou milost jáhenství (AG 16f). Tyto texty jsou však samy o sobě velmi střízlivé a připomínají spíše moc příslušející milosti svátosti.⁷⁵⁹

Charakter je rozrůzněn jako svátost sboru sama, není nutné v něm vidět nutně rys kněžský. Je vlastní každému stupni, přestože Druhý vatikánský koncil se nezmiňuje o charakteru v souvislosti s diakonátem. Toto mlčení se vysvětluje zaměřením teologie služeb na kněžství.⁷⁶⁰

⁷⁵⁶ Srov.: tamtéž, 122.

⁷⁵⁷ Srov.: SCHOLTUS R: Parlez-nous des prêtres, in: Études, 340, 2005, 646. Kritizuje Patricka Royannaise, který příliš užívá slova „znamení“ pro vyjádření identity kněze jako znamení Krista Hlavy – P. ROYANNAIS: Spécificité de la vocation des prêtres, in: Prêtres diocésains, 1387, 2001, 342

⁷⁵⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 123.

⁷⁵⁹ Srov.: tamtéž, 123.

⁷⁶⁰ Srov.: tamtéž, 125.

Motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* v roce 1967 již hovoří o nesmazatelném charakteru diakonátu. Po uvedení diakonátu do praxe připomínají dokumenty magisteria nesmazatelnou pečeť diakonátu, která diákona připodobňuje Kristu „služebníku“ (srov. KKC 1571.1121), hovoří obecně o charakteru, jímž křesťan participuje na kněžství Krista a je součástí církve podle různých stavů a funkcí. Charakter „potvrzuje Boží věrnost svým darům a zahrnuje neopakovatelnost a trvalou stabilitu ve službě církvi.“⁷⁶¹ *Configuratio* jáhnů je způsobeno zvláštním vylitím Ducha, říká *Ratio fundamentalis*. Nehovoří se o podobě, ale o odkazu na Krista a na církvev: Jáhen je v církvi zvláštním svátostným znamením Krista Služebníka (*Ratio Fundamentalis* 5.7). Spíše jde o svátostnou reprezentaci (KKC 1121 hovoří o charakteru obecně jako o připodobnění Kristu a církvi, disponování pro milost, božskou ochranu a povolání ke kultu a službě církvi). Na způsob biskupů a kněží jsou jáhni svázáni se službou bratřím a sestrám v komunitě a připomínají jim, že Boží dar je neodvolatelný a definitivní. *Mutatis mutandis* je zde možné aplikovat učení Druhého vatikánského koncilu o kněžích. Svým povoláním a ordinací jsou odděleni v lůně Božího lidu. Toto oddělení není separací od jakéhokoli člověka, ale úplným zasvěcením dílu, ke kterému je Pán povolal (srov. PO 3a). Výraz „oddělení“ odkazuje k *signum distinctivum*.⁷⁶²

Úplné zasvěcení odkazuje na *signum configuratiuum*. Na jáhny je třeba aplikovat učení o charakteru, které klade důraz na určení ke službě, disponování pro milosti spojené s ordinací – dispozici sloužit Kristu a církvi – distinkci ve vztahu k ostatním věřícím, zvláštní vazbu na Krista a jeho církvev, nesmazatelné a tedy neopakovatelné a neodvolatelné znamení.⁷⁶³

2.3.2.3. Diakonie Krista, která napomáhá vést dějiny k dovršení

Už je zřejmé, že pro označení služeb ve všech třech sborech již nemluvíme nerozlišeně o kněžském charakteru - je vhodné hovořit snad spíše o „služebném“ charakteru. Ordinovaná služba je službou prorocké, kněžské a královské funkce Krista a jeho Těla, církve. Jáhenská ordinace uděluje tedy jáhenský charakter. Otázkou je, jak jáhni participují na spásném poslání Krista. Tomistické zpracování nauky o charakteru se opírá o kněžství Krista

⁷⁶¹ KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro život a službu trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 21 a 28.

⁷⁶² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 126.

⁷⁶³ Srov.: *tamtéž*, 127.

a o křestní kult. Dnes se na základě pochopení Zjevení z hlediska dějin spásy nevyjadřujeme již pouze v těchto pojmech.⁷⁶⁴

V kontextu naší současné mentality je Kristovo poslání chápáno spíše jako zahájení nových nebes a nové země v lůně našich dějin (Sk 21,1), jako průlom Božího království, jako milostiplná nabídka smlouvy, usmíření lidských bytostí s Bohem, mezi sebou a se sebou samými. Zkrátka, lidstvo, jak si jej přeje Bůh (Jean-Marie Roger Tillard).

Je důležité ocenit tuto dynamickou vizi vpádu Božího království do běhu našich dějin. Církev nějakým způsobem předjímá to, co je nejen slíbeno, ale i nabízeno v dějinném zjevení Boha skrze Krista v Duchu svatém. V této dynamické perspektivě je rozhodující nejen to, co se děje v církvi, ale i to, co se uskutečňuje v dějinách, do nichž Boží království nepřestává vstupovat. Církev nemá svůj cíl sama v sobě, je zde pro svět a je nasměrována k plnému zjevení Božího království, které se začalo uskutečňovat. Svědčí o tom, že se stvořením se počítá pro konečné smíření. Jako „svolání“ lidí má účast na společenství lásky Trojice. Církev je onou částí lidstva, které již má podobu lidu Božího, Těla Kristova, chrámu Ducha svatého. Zároveň se modlí i pracuje, aby se celý svět stal Božím lidem a aby v Kristu, hlavě všech, byl veleben Stvořitel a Otec vesmíru (LG 17 *in fine*).⁷⁶⁵

Poslání Kristovo se uskutečňuje na dvou rovinách: diakonie a kněžství.⁷⁶⁶ Kristova diakonie dnes pokračuje tam, kde lidé žijí v Duchu logiku daru (zvláště v církevní komunitě posvěcené ke konání Boží vůle). Současně má diakonie své prodloužení v Kristově kněžství, k němuž se církev přidružuje a skrze něž se lidstvo obrací k Otci v úkonu díkůvzdání za spásu, za usmíření světa, který bude moci být takový, jaký jej chce Bůh.

Jeden z podnětů k obnově diaconátu spočívá opravdu v lepším promyšlení vztahu církve a světa. V této perspektivě charakter jáhenské ordinace určuje toho, kdo jej přijímá, k účasti na spásném poslání Kristově, k dílu, které se odehrává v naší dnešní dějinné situaci. Jáhenské svěcení utváří a „spodobuje“ (*configurare*) osobu ve službě, kterou Kristus prokazuje v dějinách lidem s cílem vést je k naplnění.⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Srov.: tamtéž.

⁷⁶⁵ Srov.: tamtéž, 128.

⁷⁶⁶ Srov.: GRAU A.: Diaconie du Christ, in: *Communio* 26/2 (2001), 48-49.

⁷⁶⁷ Srov.: ROUET: *Vers une théologie du diaconat*, 798.

V síle ordinace a svátostného charakteru jáhni jednájí s Kristovou autoritou, v jeho jménu, a to nás odkazuje na problematiku jejich působení *in persona Christi capitis*, totiž „v osobě“ Krista, Hlavy svého Těla církve.⁷⁶⁸

2.3.3. *In persona Christi?*

Je třeba se ptát na to, do jaké míry je vhodné aplikovat na jáhny formulí, podle níž jednájí *in persona Christi*, když v úkolech, které přijímají podle potřeb místní církve, svátostně reprezentují diakonii Kristovu.⁷⁶⁹

V textech Druhého vatikánského koncilu nezaznívá o jáhnech, že jednájí *in persona Christi*.⁷⁷⁰ Tento výraz se v této souvislosti začal požívat bez pochyby na základě kánonu 1008 CIC 1983. Tento kánon potvrzuje, že ordinovaní služebníci byli konsekrováni a určeni pro pasení lidu Božího (*Dei populum pascant*), každý dle svého stupně, aby naplňovali v osobě Krista hlavy úkol vyučovat, posvěcovat a řídit Boží lid. „Pást“ tedy metaforicky znamená vést.⁷⁷¹ Kánon 1008 užívá slovo *pascere* v metaforickém smyslu, aby označil tři stupně svátosti sboru a není z toho nutné vyvozovat, že CIC činí z jáhnů pastýře v užším slova smyslu. Jáhni mají účast na apoštolské službě, jsou určeni *ad pascendum populum Dei* ve jménu Krista a v síle jeho Ducha (christologická a pneumatologická dimenze církevní služby). Výraz *ad pascendum populum Dei* připomíná titul známého *motu proprio* z roku 1972 o diakonátu. Ve smyslu, který jsme charakterizovali jako metaforický, jáhenská služba patří k pastorační odpovědnosti shromažďování Božího lidu ve jménu Krista Hlavy Těla a Pastýře církve, ale jiným způsobem než předsedáním církvi a vykonáváním kněžství.

Zákonodárce měl v kánonu 1008 použít spíše více právní termín, totiž *regere*, který znamená také „vést, řídit, vládnout“. Slovo by tak odkazovalo na funkci řízení církve (*munus regendi*), jednu ze tří funkcí (*tria munera*), které teologická a kanonická nauka aplikuje nejen

⁷⁶⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 128-130.

⁷⁶⁹ Srov.: tamtéž, 20.

⁷⁷⁰ Srov.: tamtéž, 131.

⁷⁷¹ Srov. např. LEGRAND: Le diaconat dans sa relation a la théologie de l'Église et des ministères. Réception et devenir du diaconat depuis Vatican II, 13-41; LEGRAND: L'originalité du ministère des diacres. Une réflexion théologique, in: Cahiers de l'atelier, 491, 2001, 59-75; Le diaconat permanent a-t-il vraiment trouvé ses marques dans l'Église? in: DUMONS B., MOULINET D., (ed.): Le diaconat permanent, Relectures et perspectives, Paris: Cerf (řada Théologies), 2007, 198-199.

na pastýře – biskupy a kněze – ale také na ostatní ordinované služebníky, tedy jáhny.⁷⁷² V Základních normách pro formaci trvalých jáhnů (*Ratio fundamentalis*) je *munus regendi* chápán jako diakonie lásky, která je přednostní známkou jáhenské služby. Základní normy upřesňují, že *munus regendi* je vykonáván v odevzdanosti dílům lásky, asistence a animování komunit nebo sektorů církevního života, zvláště těch, které se týkají charity. Jedná se zde tedy o nejcharakterističtější službu jáhna (*Ratio fundamentalis* 9). Když Směrnice pro život a službu trvalých jáhnů (*Directorium*) pojedává o diakonii charity, říká: „Prostřednictvím svátosti sboru jáhen ve společenství s biskupem a presbyteriem diecéze také participuje na stejných pastoračních úkolech, ale vykonává je jiným způsobem ve službě a pomoci biskupovi a kněžím“ (*Directorium* 37). Diakonie je prezentována jako rozdílný způsob participace na pastoračních úkolech biskupa a kněží. Motu proprio *Ad pascendum* ze dne 15. 8. 1972 představilo jáhny jako animátory služby nebo diakonie církve (*instimulator famulatus seu „diaconiae“ Ecclesiae*) u místních křesťanských společenství, znamení nebo svátost Krista samého, který nepřišel, aby si nechal sloužit. Termín *instimulator* obsahuje významový odstín pro úlohu toho, kdo podněcuje k jáhenské službě, která participuje na *munus regendi*, tedy na úkolu, který je vlastní svátosti svěcení.⁷⁷³

Diakonální „trilogie“ by měla mít funkci diferenciaci vůči *tria munera* pastýřů. Z hlediska diakonátu není proto ve formulaci kánonu 1008 nejvhodnější, že tento kánon dělá náražku na výraz *in persona Christi*.⁷⁷⁴ Užití tohoto výrazu se totiž tradičně vztahuje na kněžskou službu a zvláště na jeho úlohu vůči eucharistii. Pokoncilní dokumenty naznačují zvláštní vazbu, existující mezi pojmem *in persona Christi* a pravomocí presbytera ohledně slavení eucharistie.⁷⁷⁵ Proto je šťastné, že na rozdíl od CIC 1983 preferuje Směrnice pro život a službu trvalých jáhnů výraz „ve jménu Krista“ (*nomine Christi*, srov. *Directorium* 28.37).⁷⁷⁶

V symbolické perspektivě a svátostném přístupu ke službě, kde mezi všemi věřícími jen někteří disponují církev jako celek k poslání, je zapotřebí, aby tito služebníci církve vykonávali svou službu nikoli ve svém jménu, ale *ex mandato Ecclesiae a nomine Christi*, kterého v církvi zpřítomňují a který je hlavou svého Těla církve.

⁷⁷² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 132-133.

⁷⁷³ Srov.: tamtéž, 134.

⁷⁷⁴ Zajímavé je srovnat kánon 1008 s odpovídajícím kánodem ve východním kodexu, promulgovaném v roce 1990, CCEO, kán. 743: Svátostnou ordinací vykonanou skrze biskupa, jsou posvátní služebníci mocí Ducha svatého ustanoveni v různém stupni k úkolům, které svěřil Kristus Pán apoštolům: hlásat evangelium, pást a posvěcovat lid Boží.

⁷⁷⁵ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 90.

⁷⁷⁶ Srov.: tamtéž, 91.

Na druhou stranu ovšem můžeme tvrdit, že všichni ordinovaní služebníci (a tedy i jáhnové) jednají *in persona Christi*? Záleží totiž v jakém smyslu tak budeme činit: V užším smyslu slova se aplikuje tento výraz výhradně na kněžskou službu v eucharistii, v širším smyslu (jako reprezentace nebo svátostný odkaz na Krista v síle charakteru svátosti sboru) jej ale lze jistě aplikovat i na jáhny.⁷⁷⁷

2.3.3.1. Dvojčlen „*in persona Christi* – *in persona Ecclesiae*“

Jáhen jedná *in persona Ecclesiae*. Tato formule naznačuje pravou povahu aktivní účasti na církevním společenství. Jako autorizovaný mluvčí představuje ordinovaný služebník ducha a víru církve, slouží společnému dobru jako reprezentant a strážce společené víry.⁷⁷⁸ Konání *in persona Ecclesiae* je možné jen prostřednictvím Kristova Ducha, který spojuje s Kristem a umožňuje jednotu Těla církve (1 Kor 12).⁷⁷⁹

Jáhen jedná *in persona Christi* v tom smyslu, že vykonává veřejnou, úřední, autorizovanou službu v síle charakteru, spojeného s jáhenskou ordinací, která ho určuje pro službu církve. Jako ordinovaný služebník v církvi jedná vskutku pro ni, současně v její prospěch a také ji zpřítomňuje a reprezentuje.

Ve funkci vystupujícího (ascendentního) pohybu církevního zprostředkování Kristova působení i u nich platí, podobně jako u biskupů a kněží, že konají modlitbu ve jménu a v osobě církve. To je případ, kdy jáhen používá onen plurál „my“ v liturgických modlitbách (což je jinak typickou činností biskupa a kněze, když pronášejí „my“ v eucharistické modlitbě). Za nepřítomnosti kněží konají roli předsedajících, kteří mají právě ve funkci ordinovaného služebníka dosvědčovat a garantovat „apoštolskost“ církve. To je smysl jejich předsedání nedělním bohoslužbám.⁷⁸⁰

V „descendentním“ konání *in persona Ecclesiae* mluví za církev s mocí, tak jako ostatní ordinovaní služebníci. To je případ, když pronášejí „já“ při slavení křtu, v němž církev mocí Ducha uděluje milost nového života v Kristu. Promlouvají „v osobě“ církve, nemodlí se. Toto působení *in persona Ecclesiae* se rozvíjí také mimo liturgii, v péči o prospěch Těla církve,

⁷⁷⁷ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 135.

⁷⁷⁸ Srov.: tamtéž, 136-137.

⁷⁷⁹ Srov.: tamtéž, 138.

⁷⁸⁰ Srov.: tamtéž, 139.

v hlásání slova. Jako ostatní ordinovaní služebníci jsou také jáhni svým dílem a svým způsobem mluvčími a úředními reprezentanty církve zakořeněné v hojnosti Kristova daru. Jsou posláni jako svědkové a současně autorizovaní spolutvůrci Království v dějinách. Když mluví (zvěstované evangelium), svědčí (žité evangelium) *in persona Ecclesiae*, není to pouze ve prospěch církve, ale také prostřednictvím církve. Mluví a svědčí ve prospěch církve a skrze Krista, s ním a v něm, v jeho Duchu (ascendentní pohyb). Ale stejně tak svědčí a mluví ve jménu Krista, s jeho autoritou a mocí jeho Ducha (descendentní pohyb).⁷⁸¹ V této perspektivě jednají jáhni *in persona Ecclesiae*, zvláště pokud se vychází z teologického chápání církve jako *communio*.

Na rozdíl od prvního vydání KKC z roku 1992 (posvátná moc jednat *in persona Christi Capitis* – kán. 875) vydání z roku 1997 říká o jáhnech, že se jim uděluje „moc sloužit Božímu lidu v diakonii liturgie, slova a charity ve společenství s biskupem a presbyteriem“ (kán. 875).⁷⁸² Formulace *nomine Christi* se bude muset tedy chápat ve smyslu hluboce teologickém, jež bere do úvahy církevní zprostředkování Kristova působení.⁷⁸³

Pokud se odvoláváme na dokumenty římského magisteria, které užívají obratu *in persona Christi* v souvislosti s jáhny, je to vždy v širším slova smyslu a je třeba se snažit o charakteristiku specifickou pro diakonát. Ale kánon 1008 to nespécifikuje v tomto smyslu.⁷⁸⁴ *Directorium* to dokonce používá ve spojení s eucharistickou službou jáhna (č. 28) a s diakonií (č. 37).⁷⁸⁵ V této souvislosti však MTK říká, že reprezentace Krista Služebníka nemůže hrát úlohu odlišujícího charakteru – je to společná charakteristika všech ordinovaných služeb (MTK, str. 93).⁷⁸⁶ Ostatně Kristova diakonie není oddělitelná od jeho kněžství: „Kněžská oběť, kterou činí ze svého života, ustanovuje jeho jáhenskou službu pro spásu světa (MTK 103). Reprezentace Krista Služebníka tedy nemůže být rozlišujícím kritériem ve smyslu kvality přisouzené výlučně jáhnům. Ta je charakteristikou každé ordinované služby. Služba presbytera a biskupa při eucharistii zpřítomňuje přece Krista Hlavu, Pastýře a Ženicha církve,

⁷⁸¹ Srov.: tamtéž, 140.

⁷⁸² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 92.

⁷⁸³ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 140.

⁷⁸⁴ Srov.: tamtéž, 142.

⁷⁸⁵ Srov.: tamtéž.

⁷⁸⁶ Srov.: tamtéž.

ale právě i Služebníka (*Pastores dabo vobis* 21). Jak tedy tato charakteristika nachází právě v diakonátu své specifické vyjádření a nakolik zde nabývá obzvláštní závažnosti?⁷⁸⁷

Je nepopíratelné, že „služba“ nabývá v působení jáhnů převažující důležitosti a zvláštní váhy. Navzdory tomu, že formulace Druhého vatikánského koncilu v LG 29a (*non ad sacerdotium sed ministerium*) je poněkud neurčitá, sloužila přesto jako nosné vyjádření pro aplikaci a interpretaci rozhodnutí koncilních otců pro obnovení diakonátu. I když se tato formulace stala tak trochu sloganem, otevřela cestu teologické reflexi a vypracování pojetí diakonátu zaměřeného na službu. Německé slovo *Dienstbarkeit* dobře vyjadřuje tento rys, který je vlastní jáhnům na základě jejich ordinace.⁷⁸⁸ To jim dává pro církve a v církvi charakter, který zvláště souzní s určením ke službě, uschopněním k tomu, dát se do služby Krista a jeho diakonie.

Jáhenská ordinace určuje a disponuje ke službě nebo spíše ke „službě společenství“ (LG 20a), kterou mají na starosti biskupové. Ti vykonávají trojí diakonii. Jak podtrhuje Direktorium pro pastýřskou službu biskupů, tyto oblasti jsou mezi sebou hluboce propojeny – služba slova vede ke službě oltáře a ta zase předpokládá vykonávání charity (č. 92). Charita pak prolíná celou službu slova a liturgie: Způsob uskutečňování charitativního poslání poznámenává, určuje a vede způsob realizace dvou zbývajících oblastí úkolů.⁷⁸⁹ Diakonie slova je výrazem božské charity, oné Boží lásky, která se chce setkat s naším lidstvím skrze Krista v Duchu svatém.⁷⁹⁰

2.3.3.2. Reprezentace Kristovy diakonie

Jáhni jsou dáni církvi proto, aby naznačovali, že ona sama při svém poslání sloužit a v úsilí o evangelizaci nachází pramen své existence v lásce Boží, ve velikonočním tajemství Krista, který se stal naším služebníkem až po dar vlastního života, a ve společenství Ducha.⁷⁹¹ Tím, že přispívají k apoštolské službě, kterou má v první řadě na starosti biskup, dosvědčují jáhnové identitu evangelia a po vzoru Krista Služebníka ukazují, že láska nepřestává

⁷⁸⁷ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 93.

⁷⁸⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 143.

⁷⁸⁹ Srov.: RENARD H.: Diaconat et solidarité, Mulhouse: Salvator, 1990, 61-62.

⁷⁹⁰ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 144.

⁷⁹¹ Srov.: DENIAU F.: Mille diacres en France, in: Études, 383, 1995, 529.

(1 Kor 13,8). Jsou v tomto ohledu garanty apostolicity víry žité v lůně Božího lidu a ve službě jemu.

Diakonát má být ve vztahu ke kněžství bez smíšení i bez oddělení (pamatujme na jednotu Krista i kněžství – jednotu svátosti kněžství se zdůrazňuje už od 12. století).⁷⁹² Dále víme, že k tomu, aby svědčili uprostřed světa o evangeliu jsou v síle křtu uschopnění všichni křesťané. Znovu se tedy vracíme k otázce, co je vlastně specifické pro jáhna a co nemůže spočívat jen ve službě jako takové. To, co je pro jáhny specifické, by nemělo spočívat v tom, co konají, ale v tom, co je k tomu autorizuje, totiž zařazení do sboru. Na tomo základě a v síle charakteru konají jáhnové službu *in nomine Christi*, protože v úkolech, které přijímají, svátostně reprezentují jeho diakonii.⁷⁹³ Nejde jen o to, k čemu přijetí jáhenské ordinace uschopňuje, ale také o otázku pravomoci (*potestas*), jejíž správné pochopení předpokládá především zakotvení služby v místní církvi.⁷⁹⁴ Je to právě poslání církve v daném místě, které inspiruje povolání k diakonátu. Jsou to místní potřeby misie, které podněcují úkoly svěřené jáhnům, aby dosvědčovali *in nomine Christi* apoštolskou identitu žité víry.⁷⁹⁵

2.3.4. Ustavující a uschopňující účinek jáhenské ordinace

Tato kapitola na jedné straně pojednává o ustavujícím a zmocňujícím účinku jáhenského svěcení (jde o překonání dvojčlenu jurisdikční moci a moci svěcení) a na straně druhé zdůrazňuje jednotu církevní moci (*potestas sacra*). Jedná se také o originalitu jáhenství ve vztahu ke všem službám svěřeným laikům. Uschopnění k vykonávání církevní služby, náležející k jáhenskému svěcení, je třeba v každém případě rozumět v perspektivě onoho symbolického vztahu, kde někteří vyjadřují skutečnost, k jejímuž uskutečňování a prožívání jsou povoláni všichni. Jáhnům tedy přísluší, aby odhalovali důležitost diakonie v církvi a současně jí vtiskli pečeť apoštolského původu.⁷⁹⁶

⁷⁹² Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 94-96.

⁷⁹³ Ordinovaná služba se obrací v prvním místě na Boha a ve jménu Božím na bratry (č. 92). Jáhni musí chápat, že tyto úkoly, ačkoli by mohly být všechny konány laiky, jsou vždy jáhenské, protože je to jáhen, který je realizuje ve jménu církve, podporován milostí svátosti (č. 93b).

⁷⁹⁴ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 148.

⁷⁹⁵ Srov.: tamtéž, 149.

⁷⁹⁶ Srov.: tamtéž, 20.

K čemu opravňuje přijetí jáhenské ordinace? Charakter zahrnuje určení k poslání (*signum distinctivum*), dispozici k přijetí nezbytné milosti (*signum spirituale*) i odkaz na diakonii Krista (*signum configurativum*).⁷⁹⁷

Rozlišení mezi *ordo* a *iurisdictio* potvrdilo vlastně svého času pastorální rozměr úřadu - funkci pasení, vedení církve hlásáním slova, udílením svátostí a službou Božímu lidu.⁷⁹⁸ *Ordo* označovalo „moc nad“ eucharistickým Tělem Kristovým a jurisdikce „moc nad“ Kristovým Tělem církve. Ale současně s tím, že tato distinkce ochránila pastýřský rozměr služby, ratifikovala rovněž posun k osobní „moci nad“ svátostmi. Tento posun byl příznačný nahrazením klasického vztahu mezi *ecclesia* a *ministerium* vztahem mezi *potestas* a *eucharistia*.⁷⁹⁹ Vztah ke komunitě se stal vnějším, svátostný rozměr byl zaměřen nebo redukován na „moc nad“ svátostmi.⁸⁰⁰ Uvažme paradox, který je tímto rozlišením vyjádřen: Mocí *ordo* je vyprázdněn svátostný rozměr církve ve prospěch svátostí církve, hlavně eucharistie a s ní spojeného kněžství. Na druhé straně to ovšem znamenalo zotavení církevní dimenze svátostné ekonomie skrze moc jurisdikce. Ona nepřímo zabránila ztrátě tohoto konstitutivního prvku ekleziologie staré církve.⁸⁰¹

Dnes je tato distinkce problematická. Druhý vatikánský koncil se rozhodl užívat jednotný koncept moci v církvi, totiž *potestas sacra*. Je to výsledek třech souvztažných faktorů: obnova teologie svátostí, označení církve jako svátosti a obnovení vztahu k *ecclesia* skrze obnovu teologie místní církve.

⁷⁹⁷ Srov.: tamtéž, 151.

⁷⁹⁸ Srov.: VILLEMEN L.: Pouvoir d'ordre et pouvoir de juridiction. Histoire théologique de leur distinction, Paris: Cerf (řada Cogitatio fidei 228), 2003. L. Vilemin určuje tři dějinné etapy vztahu mezi mocí *ordo* a mocí jurisdikční. První fáze rozlišuje moc *ordo* a její vykonávání nebo její použití chápané jako moc jurisdikce. Zhruba to byla praxe prvního tisíciletí až do Gratiánova dekretu. Druhá fáze vidí dva prvky moci jako téměř autonomní, dokonce dvě moci: *ordo* a *administratio*. Jde o první dekretisty ve druhé polovině 12. století, kteří přispějí k přechodu od jednotné moci k dvěma nezávislým mocem. Třetí fáze vývoje končí ustavením dvou hierarchií, jedné podle *ordo* a druhé podle jurisdikce. Od 13. století se přisuzuje každé z těchto mocí nezávislý zdroj, ordinace pro moc *ordo* a plnost papežské jurisdikce pro moc jurisdikční. V průběhu staletí nynější charakter svátostného rozměru ve vztahu k rozměru právnímu nepřestává růst často k bodu zarámování prvního druhým.

⁷⁹⁹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 153.

⁸⁰⁰ Tato osobní moc narostla a byla ontologizována určitou teorií charakteru, která uvažovala o kněžích odděleně od církevní komunity. Při rozvíjení takových spiritualit jako je například ta, která charakterizuje francouzskou školu 17. století, a především v novoscholastice manuálů došlo k atomizaci kněží ve vztahu k celku církve. Vůči tradiční teologii prvního tisíciletí se tak utváří církev, která reflektuje a rozvíjí sebe samu počínaje služebným kněžstvím. Nikoli tedy již na základě pastýřské služby vykonávané v církvi, *pro* a *skrze* církev. Dodnes jsou patrné vlivy této teologie, kde vidíme odděleného služebníka, který jakoby vyčnívá nad věřící. Přednostním zdůrazněním kněze a přenesením těžiště na něj dospěla církev k rozštěpení, které redukovalo věřící laiky na administrované a pasivní subjekty, členy instituce, v níž už kněží nejsou jen hlavními aktéry spolu s ostatními...

⁸⁰¹ Srov.: VILLEMEN: Pouvoir d'ordre et pouvoir de juridiction, 379–380

Udržování této distinkce v sobě nese nebezpečí, že bude dnes brzdou pro myšlení o církvi a její služebné struktuře. Na jedné straně konepce tohoto rozlišení předpokládá pojetí svátosti oddělené od církevního rozměru a společenství se stává vzhledem k svátosti jakoby vně. Jedno je relevantní moci svěcení, druhé moci jurisdikční. To také určuje pojetí ordinované služby v církvi. Zmíněná distinkce potom znesnadňuje pochopení jednoty ordinované služby a uzavírá ji do sféry celebrace svátostí, odděleně od služby předsedání církvi a hlásání slova. Přetrvávání této distinkce mezi *ordo* a jurisdikcí a teologie služby zakládající se na moci nad svátostmi jsou největšími překážkami teologie diakonátu, která chce respektovat jednak jednotu svátosti sboru a jednak zakotvení služeb *v církvi* a *pro* místní církvev. Je třeba jít ve stopách učení Druhého vatikánského koncilu o episkopátu a jeho teologických důsledků v církvi a církevní službě.⁸⁰²

2.3.4.1. Svátosti sboru a „*potestas sacra*“ jako jednotící koncept

Druhý vatikánský koncil slavnostně definoval svátostnost episkopátu (LG 21b) jakožto participace na jediném Kristově kněžství. Většina koncilních otců podpořila intimní spojení mezi biskupskou konsekrací a mocí udělenou biskupovi. Ordinace byla od této doby uvažována jako pramen *potestatis sacrae*. Tato *potestas sacra* je inherentní přijaté ordinaci a je usměrněna v kanonické misi, která dává juridické určení vykonávání této moci svátostného původu.⁸⁰³

Pouto mezi biskupem a místní církvi je konstitutivní pro všechny úvahy o službě biskupa a tím i o presbyterátu a diakonátu, které participují na svátostnosti *ordo*.⁸⁰⁴ Ve světle tohoto vztahu mezi službou a komunitou je právě různost služeb v místní církvi chápána jako celek toho poslání, které je právě místní církve povolána vykonávat a žít (obnova vztahu k církevnímu společenství je plodem biblické, patristické a liturgické obnovy).⁸⁰⁵ Podle LG 20b jáhni asistují biskupovi a kněžím v jejich službě společenství. Liturgicky se rozvíjí služba v asistenci jak kněžství služebnému tak i všeobecnému kněžství křestnímu. Tato mnohotvárná asistence přispívá k utváření a sjednocení komunity. Jak kněží tak i jáhnové

⁸⁰² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 154-156.

⁸⁰³ Srov.: *tamtéž*, 154-156.

⁸⁰⁴ Srov.: *tamtéž*, 157.

⁸⁰⁵ Srov.: *tamtéž*, 158.

modo suo přispívají k dosvědčování apoštolské víry. Jedni vykonávají *tria munera* v jednotě pastýřské služby a předsednictví komunitám, druzí službou Božimu lidu v trojí diakonii slova, liturgie a charity (LG 29a; AG 16f).⁸⁰⁶ Skrze trojí diakonii jáhni přispívají a pomáhají k uchování a k podpoře apoštolské a evangelní identity místní církve. Jáhni vykonávají trojí diakonii různými způsoby, které činí z jejich služby službu vskutku polymorfni.⁸⁰⁷

Co se týče trojí diakonie, magisterium nedává žádnou možnost je oddělovat, ani v koncepci diakonátu, ani v praxi vykonávání této služby. *Directorium* z roku 1998, považuje za velmi důležité, aby jáhni mohli konat svou službu podle možností co nejúplněji: v kázání, v liturgii a charitě (č. 40a). Tři diakonie musí být tedy bez smíšení a bez oddělení.⁸⁰⁸ Je na biskupovi, aby reguloval úřad nebo církevní funkce, které svěřuje jáhnům ve službě komunitě (LG 20c). Podle potřeb místní církve, kterou má biskup na starosti, mohou být jáhnovi svěřeny různé odpovědnosti. V tom spočívá plasticita a pružnost jáhenské služby a její schopnost adaptace na potřeby církve.⁸⁰⁹

Jaká *potestas sacra* náleží tedy k jáhenské ordinaci? Poslední redakce Katechismu katolické církve z roku 1997 obsahuje toto znění: „Diáconi pak mají moc sloužit Božimu lidu v diakonii liturgie, slova a charity (čl. 875).“⁸¹⁰ Aniž by byli uschopněni k pastýřské službě v užším slova smyslu v jednotě *tria munera*, činí je jáhenská ordinace *suo modo* účastnými na péči pastýřů. Jejich služba náleží k pastýřské odpovědnosti církve,⁸¹¹ totiž vést církev v dynamické perspektivě Božího království a shromažďovat z řad lidstva svatý lid Boží.

Jáhenská ordinace není tedy čistě a jednoduše „oficializací“ toho, co kandidát už dělá nebo *a fortiori* konsekrací vlastního projektu kandidáta.⁸¹² Často se připomíná AG 16f: „Muži, kteří

⁸⁰⁶ LG 29a má pořadí: liturgie, slovo a charita, AG 16 má: slovo, řízení a charita. V roce 1967 motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* jmenuje jedenáct úkolů, z toho osm je v oblasti liturgie, přičemž na předposledním místě se říká, že jáhni jménem hierarchie zajišťují závazky charity, administrativy a sociální asistence (č. 5). Cítíme přiblížení se pastýřské službě, když se zdůrazňuje, že tyto úkoly budou vykonávány pod autoritou biskupa a kněží zodpovědných za dobro duší v místní církvi (č. 23). MTK podtrhuje, že KKC se odkazuje na LG 29, SC 35 a AG 16 prodlužuje výčet liturgický (asistence biskupovi a kněžím) o pastýřský život a úkoly charitativní a sociální (č. 1570, 1571 potvrzuje vhodnost světit muže již vykonávající služby vpravdě jáhenské - AG 16). Směrnice z roku 1998 má pořadí slovo, liturgie, charita (č. 24, 28 37) při zdůraznění diakonie liturgie jako vnitřní a organické pomoci presbyterské službě (č. 28).

⁸⁰⁷ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 160.

⁸⁰⁸ Srov.: tamtéž, 161-162.

⁸⁰⁹ Srov.: tamtéž, 163-164.

⁸¹⁰ MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 92.

⁸¹¹ Srov.: VIDAL M.: Points de repere théologiques, 177

⁸¹² Srov.: BAILLARGEON G.: Projet diaconal et vocation au ministère: l'expérience du Québec, in: ROUTHIER G, VILLEMIN L. (dir.): Nouveaux apprentissages pour l'Église. Mélanges en l'honneur de Hervé Legrand o.p., Paris: Cerf, 2006, 363-375.

vykonávají opravdovou jáhenskou službu (...) budou posilněni vkládáním rukou (...) aby byli těsněji spojeni s oltářem vkládáním rukou, (...) aby plnili svou službu účinněji s pomocí svátostné milosti jáhenství“. Výrazu „opravdovou jáhenskou službu“ je třeba litovat. Nanejvýš jej totiž lze chápat ve smyslu popisném, že úkoly vykonávané laiky jsou podobné těm, které jsou svěřeny jáhnům (tato ekvivalence ovšem nemůže stačit ke zpochybnění svátostnosti diakonátu).⁸¹³ Z hlediska teologického svědčí o nedostatečnosti pochopení svátostnosti diakonátu, která není jednoduše svátostnou milostí pro účinné plnění služebných úkolů, ale vstupem do *ordo* v lůně apoštolské služby. Ordinance tedy není deklaratorní, ale ustavující. Ona skutečně situuje novým způsobem danou osobu do církve.⁸¹⁴

Služba založená na svátosti sboru zakládá originalitu statutu služby církvi a evangeliu. Mezi diakonií všech a jáhenskou službou některých není rozdíl pouze ve stupni (LG 10b), jakoby byla jejím prodloužením nebo úředním potvrzením. V síle svátostné ordinance je zde konstitutivní rozdíl ve smyslu esenciálním, který uschopňuje některé ke službě všem ve jménu Krista, s jeho autoritou a v síle jeho Ducha.

Svátost sboru si nárokuje ty, které církev povolá na celý život, aby jí pomáhali žít neustále ve stavu připravenosti k misii. Přijetí svěcení je habilituje k tomu, aby mohli být určeni k církevní funkci (*oficium*, kán. 145, par. 1) nebo k úkolu (*munus*). Tato schopnost je inherentní ordinaci, zatímco u věřících laiků závisí toto zplnomocnění na jejich vhodnosti a povolání církve (kán. 228, § 1).⁸¹⁵ Je to tedy právě v síle svěcení, že jáhen je zplnomocněn k vykonávání služby. Druhý vatikánský koncil si přál, aby veškerá *potestas sacra* byla zakořeněna svátostně.⁸¹⁶ Jáhni jsou svědky daru Kristova do krajnosti a tak se stávají garanty apostolicity víry, která vyžaduje obět sebe sama.⁸¹⁷ Jsou zárukou evangelní kvality ve vykonávání úkolů ve prospěch chudých, vyloučených a těch, co jsou kdesi „na okraji“.⁸¹⁸

Jak bylo již řečeno, specifikum jáhnů není zkrátka v tom, co konají, ale v kvalitě jejich poslání, která má původ v ordinaci.⁸¹⁹ Mají naznačovat a uskutečňovat, že apostolicita víry se

⁸¹³ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 163-164.

⁸¹⁴ Srov.: LEGRAND: Le diaconat dans sa relation a la théologie de l'Église et des ministeres. Réception et devenir du diaconat depuis Vatican II, 31-32.

⁸¹⁵ Laici spolupracují na *potestas*, kterou mají klerici skrze ordinaci. Kánon 129 par. 1 a par. 2 – jurisdikci mohou přijímat ti, kdo přijali svátost svěcení, výjimečně i laici. Laici *qui idonei reperiantur* a prostřednictvím povolání církve *ut a sacris Pastoribus assumantur* k tomu dostanou pověření.

⁸¹⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 165-166.

⁸¹⁷ Srov.: tamtéž, 167.

⁸¹⁸ Srov.: tamtéž, 170-171.

⁸¹⁹ Srov.: tamtéž, 167.

vyjadřuje definitivně tady a teď, v evangeliu, které žije církev v daném místě. Naznačují v uskutečňování a zároveň realizují tím, že naznačují základní poslání církve. Služebníci diakonie Kristovy symbolizují diakonické povolání církevního Těla, které se v dějinách uskutečňuje jako bratrství přislíbené lidstvu.

Skrze slovo, které hlásá, slaví a dosvědčuje, církev slouží této obnově původní důstojnosti a podporuje pravé bratrství, kdy chudí a maličci jsou již nyní jako první pozváni ke Smlouvě. Jáhni svědčí o tom, že církev je povolána být uprostřed světa sloužící a chudá. Je neustále posvěcována, zvláště pokud vezme evangelium vážně v trojí diakonii slova, liturgie a charity nebo v trojím úkolu evangelia zvěstovaného, slaveného a žitého všemi pokřtěnými.⁸²⁰ Je to svědectví, že křesťanská láska vyplývá z Kristova daru lidským bytostem, které Bůh miluje. Neboť tato Kristova láska k nám, která pochází od Otce, proměňuje naše lásky, naši solidaritu s druhými, naši pomoc vůči potřebným. Jáhen je otec sirotků a chudých.⁸²¹

Jáhni přetlumočí tuto diakonii lásky do každodenního života, kam je církev posílá a kde si je vyžádá pastorační potřeba.⁸²² Je to vnitřní požadavek diakonie církve zakotvené v diakonii Krista, který jáhni veřejně dosvědčují a oficiálně garantují v síle své ordinace. Ona je svátostně ustavuje ke službě, kterou konkrétně vykonávají podle funkce, kterou jim světil biskup.⁸²³

2.3.4.2. Jáhenská trilogie

Je zřejmé, že tuto trilogii není třeba absolutizovat. Můžeme jí srovnat také s jinou trilogií – žít (charita), věřit (slovo) a slavit (liturgie). Blíží se především trojí funkci vyučovat, posvěcovat a řídit (*tria munera docenti, sanctificandi ac regendi*). Poslední koncil spatřuje v této trojí funkci nikoli pouze to, co je společné všem věřícím na základě křtu (*tria munera* církve, Těla Kristova), ale také tři funkce, které patří k apoštolské službě pastýřů. Zatímco tato *tria munera* jsou často zmíněna v souvislosti s pokřtěnými a nebo s pastýři, koncilní otcové neříkají o jáhnech, že jim náleží přijímat tato tři *munera* zvěstování evangelia, posvěcovat a vést komunitu. Je třeba v každém případě konstatovat diskontinuitu mezi třemi *munera* pastoračními (kázat, posvěcovat, vést) a trilogií jáhenskou (slovo, liturgie, charita).

⁸²⁰ Srov.: tamtéž, 168.

⁸²¹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 805.

⁸²² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 169.

⁸²³ Srov.: tamtéž, 170-171.

Ona nám má připomínat v lůně samotné ordinované služby rozdíl mezi pastýři a jáhny.⁸²⁴ Jáhenská trilogie má tedy spíše funkci jakési diferenciaci v poměru ke *tria munera* pastýřů, než funkci specifikace originality jáhnů. Chtěl Druhý vatikánský koncil stanovit strukturní rozdíl mezi *ordo* kněží a biskupů na straně jedné a jáhny na straně druhé?⁸²⁵ Je to celá svátost sboru, která je určena pro naplňování těchto třech *munera*, ale zatímco náleží biskupovi a presbyteriu realizovat jednotu všech třech, jáhni realizují tutéž jednotu na základě jednoho z nich.⁸²⁶ U pastýřů – biskupů a kněží – je hlavní, aby ordinace zahrnovala uskutečněnou jednotu spojení *tria munera*, zatímco v případě jáhnů je nejdůležitější, že se jim mají svěřit úkoly takové či oné diakonie.⁸²⁷

Druhému vatikánskému koncilu trojí diakonie posloužila k tomu, aby udala v krátkosti tón vykonávání diaconátu, který je pak v textu LG 29a „více specifikován skrze úkoly lásky a administrativy.“⁸²⁸ Diakonie charity zabarvuje diakonie slova a liturgie. Teologicky by bylo nesprávné redukovat charitu na charitativní nebo na humanitární díla. To není jen dobročinnost. Solidarita s chudými je ostatně vlastní všem křesťanům. Jáhni svědčí při vykonávání svých úkolů o tom, že křesťanská láska vyplývá z daru Kristova lidem, které on miluje, vyplývá z diakonie Kristovy (Mk 10,45).⁸²⁹ Nejkrásnější akt lásky z jejich strany – jako ze strany celé církve – je účast na oznamování, hlásání a slavení této božské lásky.⁸³⁰

⁸²⁴ Srov.: tamtéž, 58.

⁸²⁵ Podle Jeana-Françoise CHIRONa chtěl poslední koncil jasně oddělit úkol jáhenský a úkol svěřený biskupům a kněžím. Srov. CHIRON J.-F.: Diaconat et ecclésiologie, in: DUMONS, MOULINET (ed.): Le diaconat permanent, 237-249. Zdá se, že je to také mínění D. GONNEAUDa: La sacramentalité du ministère diaconal, in: RTL 36, 2005, 15.

⁸²⁶ Srov.: GONNEAUD: La sacramentalité du ministère diaconal, 17

⁸²⁷ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 805.

⁸²⁸ V *Acta synodalia sacrosancti concilii oecumenici Vaticani II*, svazek III, 3. období, 1. část, 260, můžeme číst: „Úkoly jáhnů jsou naznačeny v první řadě obecným způsobem (*modo generali*) krátkou ale závažnou větou – v trojí oblasti „služby liturgie, slova a charity“ – a pak se specifikuje charakteristický způsob (*quod deinde magis specificatur*) „díly charity a administrace.“

⁸²⁹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 60.

⁸³⁰ Srov.: Tamtéž.

2.3.4.3. Oblast služby slova

Jáhnové jsou spojeni mnoha způsoby se *službou* Slova: veřejné čtení Písma a zvláště hlásání Evangelia, katecheze, povzbuzování věřících, služba utěchy souženým všeho druhu, kázání a popřípadě homilie, atd.

„Ať jáhnové předávají Slovo v prostředí svého případného zaměstnání: buď otevřeným slovem nebo svou samotnou přítomností v místech, kde se vytváří veřejné mínění a kde se aplikují etické normy.“⁸³¹

Například diákon Filón byl dle Ignáce z Antiochie ve službě slova (*Phld.* 11,1). Cyprián zase předepisuje diákonům vyučovat a povzbuzovat křesťanský lid.⁸³² Někdy je dokonce diákon přímo nazýván „heroldem nebeského krále“ (*Aurillacův pontifikál z 9.stol.*).⁸³³ Nejstarší obřad svěcení (*Ordines romani*) dosvědčuje, že nově vysvěcený diákon čte evangelium.⁸³⁴ Předání evangeliáře při svěcení je poprvé dosvědčeno v *Pontificale romano-germanicum*. „Jáhnové jsou oprávněni všude kázat za podmínek určených zákonem. Tato pravomoc vzniká ze svátosti a musí být vykonávána s alespoň tichým souhlasem rektora kostela a s pokorou služebníka, nikoliv vlastníka Božího slova.“⁸³⁵

V rámci některých obřadů jáhenského svěcení se objevuje prosba o Ducha moudrosti a porozumění svatému životodárnému slovu.⁸³⁶ Dříve bylo všech sedm stupňů svěcení vztaženo na biskupa a měly mu být nápomocné nejen v oběti ale i v kázání jako jedné z podstatných apoštolských funkcí. Otcové Tridentina se také pokusili vrátit nižším svěcením a diakonátu funkce kerygmatické.⁸³⁷

Tato diakonie slova mohla v dějinách nabývat různých podob: Je jasné, že v přednicejské církvi, kde se komunita shromažďovala pouze jednou týdně na eucharistii, a sice v neděli, kolem stolu za předsednictví biskupa, homilie připadla na biskupa a ne na diákona, jehož úkolem byla modlitba shromáždění. Ve venkovské komunitě merovejského období, do níž biskup snad ještě nemohl poslat kněze, jehož výživu zajišťoval pán toho místa, přijímal diákon úlohu animace modlitby křesťanů, hlásal evangelium a přednášel homilie nebo četl

⁸³¹ KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 26.

⁸³² Srov.: LÉCUYER: *Diaconat*, 808.

⁸³³ Srov.: KLEINHEYER: *Der Diakonat im Lichte der römische Weiheliturgie*, 82.

⁸³⁴ Srov.: tamtéž.

⁸³⁵ KONGREGACE PRO KLÉRUS: Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (*Directorium ...*), 24.

⁸³⁶ Srov.: DOENS: *Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen*, 68.

⁸³⁷ Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 257.

homilie otců.⁸³⁸ Jakkoli to bylo různé podle období a místa, diákoní přijímali službu slova, aby bděli nad její apoštolskou identitou a zvali svým příkladem a svou horlivostí k evangelní autenticitě komunitu a věřící, kteří si díky nim připomínali, že Kristus přišel sloužit a ne si nechat sloužit.⁸³⁹

Úkol zvěstovat Boží slovo patří podstatně k církvi i k základním úkolům obnoveného i starokřesťanského diakonátu. Aby mohly být zužitkovány dobré intuice teologie slova (vliv Karla Bartha), ale aby se zároveň nezapomnělo na to, že Slovo se stalo opravdu tělem (nejen slovem, jak by se mohlo zdát na základě vyjádření některých protestantských autorů), můžeme s trochou nadsázky říci, že koncil nemohl udělat nic příhodnějšího než obnovit v církvi diakonát. Diakonát může být v dnešních podmínkách účinnou a někdy i nejučinnější formou evangelizace.

Protestanté vyzdvihují aktivitu hlásání slova a pro ně je teologickou podstatou církve hlásání samo.⁸⁴⁰ Druhý vatikánský koncil se pokusil využít témata vycházející z barthovské teologie slova, ale nespokojil se pouze s prorockým pochopením slova. Konstituce *Dei Verbum* začíná značně kerygmatickou poznámkou „naslouchat v úctě slovu Božímu a s důvěrou jej hlásat“, ale bezprostředně přechází k citátu z 1 Jan: „Zvěstujeme vám věčný život, který byl u Otce a zjevil se nám. Co jsme slyšeli, viděli, zvěstujeme vám, aby jste měli s námi společenství“ (srov. DV 1). Protože slovo zprostředkuje nejen to, co bylo slyšeno, ale také to, co se ukázalo, a bylo viděno.⁸⁴¹ Nejde pouze o vyznání víry v poselství, ale také o společenství života lásky. Kritika, vyslovená katolicismem na adresu protestantské teologie slova, může z našeho pohledu podtrhnout význam diakonátu. Protestantská teologie slova se příliš výlučně zaměřuje na svědectví a zanedbává akci. Je příliš pesimistická a kvietistická, pokud se týká lidských možností a snahy o založení lepší lidské společnosti v tomto světě a povinnosti křesťanů účastnit se tohoto společného úsilí. Typická pro tuto školu byla reakce Karla Bartha na *Gaudium et spes*, kdy se táže, zda optimismus této konstituce k možnostem lidského vývoje opravdu koresponduje s důrazy synoptických evangelií a Pavlových listů.⁸⁴²

Také na katolické straně docházelo k jednostrannostem. Například Küngovo pochopení Království se zdá být příliš ovlivněno luteránským pojetím: „Království je zcela Božím dílem,

⁸³⁸ Latinský Kodex kanonického práva z roku 1983 říká, že náleží jáhnům vykonávat ve službě Božího lidu službu Slova, ve společenství s biskupem a jeho presbyteriem (kán. 757).

⁸³⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 27.

⁸⁴⁰ Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 121–122.

⁸⁴¹ Srov.: tamtéž, 88–91.

⁸⁴² Srov.: tamtéž, 92.

zcela z jeho iniciativy. Jediný adekvátní postoj člověka je pokorné přijetí a trpělivé očekávání. Byl v tom jistě chvályhodný zájem o přetnutí gordického uzlu mezi církví a Božím královstvím, ale Küng až příliš zdůrazňuje diskontinuitu a přijímá silně jednostrannou luteránskou vizi církve jako společenství hlásání, které přehlíží sociopolitickou diakonii.⁸⁴³

Víme, že církev je skutečně hlasatelkou spásné zvěsti, není jen soukromou příležitostí k setkání s Bohem, ale je nositelkou zjevení, které je veřejné a univerzální.⁸⁴⁴ Tato služba hlásání Božího slova patří neodmyslitelně k diakonátu: „Jeho podíl na apoštolském úřadu zvěstování se spatřuje také v liturgii zvěstování evangelia.“⁸⁴⁵

Ovšem právě pojetí služby diakonátu a zvláště diakonátu obnoveného v duchu koncilní a pokoncilní ekleziologie umožňuje zhodnocení nejpłodnějších aspektů teologie slova a současně nám dovoluje korigovat její jednostranné nebo nepřiměřené závěry. Můžeme být dokonce v pokušení říci, že pokud chtěl koncil zhodnotit to nejlepší z teologie slova a zamezit některým příliš jednostranným vývodům, musel zároveň obnovit diakonát.

V diakonii slova je útěcha a povzbuzení zpřítomněním Boží solidarity s člověkem. Diakonie je symbolem Boží přítomnosti, je doprovázena slovem hlásání a sama je hlásáním evangelia.

Důležitost kerygmatických, charitativních a administrativních funkcí diákona ale nevyklučuje, že mají být viděny jako funkce, které jsou dány spolu s ústředním tajemstvím církve – eucharistií. V anamnéze je vysloveno rozhodující slovo Boží, ostatní hlásání je jen výkladem.⁸⁴⁶

Právě realizací diakonické lásky, která podstatně náleží k podstatě církve, a která má právě v případě svátostného diakonátu zcela zřetelně svůj zdroj v lásce k Bohu, se v komunitě stává Boží slovo událostí. Tato událost setkání s Bohem vyvolaná uvnitř komunity hlásáním evangelia odpovídá v diakonii ekonomii Vtělení, neboť Slovo se stalo tělem, ne pouze slovem.

Diakonát jako projev církve sloužící přispívá také k oné pokoře, o níž se strachoval při procesu hlásání Karl Barth: Církev ukazuje v duchu služby na Beránka Božího a sama sebe zastihuje. Církev se nemůže úplně zříci zodpovědnosti za to, jestli člověk selže ve svém přijetí slova Božího, jak se domnívají některé proudy teologie slova. Musí mu jej hlásat nikoli pouze s vytrvalostí, ale i přesvědčivě, což může znamenat právě osvědčení skrze skutky lásky. Ano,

⁸⁴³ Tamtéž, 93.

⁸⁴⁴ Srov.: CONGAR: *Cette église que j'aime*, 57.

⁸⁴⁵ KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 247.

⁸⁴⁶ Srov.: RAHNER: *Die Theologie der Erneuerung des Diakonates*, 311.

komunita se uskutečňuje tam, kde se hlásá slovo a je přijímáno ve víře, ale toto přijaté slovo vyzývá k následování, k praxi bratrské lásky ve společenství. Pokud je církev událostí setkání s Bohem ve slově, pak je ovšem křesťanská diakonie také událostí setkání s Bohem. Může být dovršením události setkání ve slově, ale také naopak jeho předpokladem.⁸⁴⁷

Pokud se zaměříme na takzvanou prorockou či politickou diakonii, můžeme ocenit, že na rozdíl od obrazu a svátosti má slovo tu schopnost, že může vyjádřit nejen přítomné, ale i nepřítomné, a dokonce i to, co není, a tedy může protestovat proti tomu, co je, a odsoudit to.⁸⁴⁸ Je pravdou, že mezi diákoný je mnoho takových, kteří své poslání vnímají jako snahu o změnu nespravedlivých struktur ve společnosti a v církvi a Paul M. Zulehner diákoný, kteří mají toto sebepochopení řadí do kategorie, kterou charakterizuje právě typem „prorok“. S tím souvisí úkol otevřenosti vůči znamením času, která volají po odpovědi církve. Kristus je především prorok, nepatřil ke kněžské třídě. Celým svým bytím vyjadřuje: „Tu jsem, pošli mne“. Ježíš je tedy vzorem, učí nás stmelení víry a života, syntéze mezi modlitbou a bdělostí, mezi láskou k Bohu a k bližním. Potřebujeme proroky, kteří se vyznačují samovolností a tvořivostí v modlitbě, se smyslem pro přítomnost i pro rozjímavou modlitbu. V dobách hlubokých společenských a kulturních změn se musíme utíkat ke Kristu proroku a zajistit kontinuitu s prorockou historií církve. Kde je prorocká tradice živá, tam neexistuje trapný pocit nejistoty.⁸⁴⁹

Přítomnost diakonátu v církvi nám připomíná, že neodpovídá křesťanství hodnotit vztah světa a Božího království jako naprostou diskontinuitu. Nesmíme totiž církvi kvůli „ještě ne“ upírat veškerou pravdu onoho „již“.⁸⁵⁰

Pro křesťanské společenství má význam možnost hovořit společným jazykem víry, v němž se naplňuje událost spásy, a který přináší Krista. V diakonii se hovoří jazykem, který sjednocuje všechny lidi, tedy Boží lid v tom smyslu, jaký dal tomuto pojmu Karl Rahner (celé lidstvo, které po spásném činu Ježíše Krista se už nachází v objektivním stavu spásy). Diakonie (solidarita s člověkem v situaci jeho duchovní nebo tělesné bídy) je tedy také jazykem, který má shromažďovací funkci, často je dokonce chápána jako nejúčinnější forma evangelizace.⁸⁵¹

⁸⁴⁷ Srov.: tamtéž, 82.

⁸⁴⁸ Srov.: DULLES: *Models of the Church*, 88–91.

⁸⁴⁹ Srov.: HÄRING B.: *Modlitba*, in: DE FIORES, GOFFI: *Slovník spirituality*, 531.

⁸⁵⁰ Srov.: CONGAR: *Cette église que j'aime*, 36.

⁸⁵¹ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est a diakoni*, 184.

2.3.4.4. Oblast služby charity

Uplatňování lásky je jednou z hlavních oblastí činnosti církve (Benedikt XVI.)⁸⁵² a diakonie je jeden z neúčinnějších prostředků evangelizace: Zvěstuje a zpřítomňuje spasitelské dílo Ježíše Krista.⁸⁵³ Nestačí ale jen někomu něco dát a přitom mu zůstat cizí, to není křesťanská služba, ale jde o překonání cizoty, je to sdílení.⁸⁵⁴ Tedy ideál trojičního společenství lásky či Těla Kristova má zcela konkrétní uskutečnění v diakonii lásky. „Prubířský kámen církevní spirituality je v pojmu *bližní* – je to tělesnost a realismus Těla Kristova. Církev je Boží rodina, místo vzájemné pomoci, ochoty sloužit i těm, kdo jsou mimo ní.⁸⁵⁵ Naše láska musí být jistě vnitřní a univerzální, ale musí to být především láska k bližnímu.⁸⁵⁶ Existuje však nejen materiální, ale i náboženská a kulturní chudoba, duchovní bída a nevzdělanost.⁸⁵⁷ Církev chce lidi takto trpící bránit, osvobodit a ulehčit jim. Proto katechetické, formační, vzdělávací a kulturní aktivity patří k diakonii, stejně tak jako takzvaná „sociální“ a „politická láska“.⁸⁵⁸

Diákon, žijící v manželství, se právem pro svou službu může inspirovat a čerpat u své vlastní rodiny.⁸⁵⁹ „Láska ženatého jáhna k jeho manželce a dětem je vždy na prvním místě jeho služby lásky, pastorační péče o jeho vlastní rodinu je vždy prioritou v pastorační péči o církev. Církev nemůže nikdy opravdu nic ztratit, když jáhen miluje svoji rodinu a slouží jí, protože rodina je vlastně církev v malém, její obraz a výraz.“⁸⁶⁰

Pavel VI. hovořil o diakonátu jako o *ordo*, které interpretuje potřeby a očekávání komunit a je iniciátorem diakonie církve.⁸⁶¹ Typickou činností diákonů byl například úkol navštěvovat domy a zpravovat biskupa o trpících.⁸⁶² „Podstatná jáhnova úloha spočívá ovšem také

⁸⁵² Srov.: tamtéž, 181.

⁸⁵³ Srov.: tamtéž, 182.

⁸⁵⁴ Srov.: ALTANA: Jáhen, 359.

⁸⁵⁵ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 183.

⁸⁵⁶ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 256–257.

⁸⁵⁷ Srov.: PAPEŽSKÁ RADA PRO MÍR A SPRAVEDLNOST: Kompendium sociální nauky církve, ze dne 2. 8. 2004, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, čl. 185.

⁸⁵⁸ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 184.

⁸⁵⁹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 91.

⁸⁶⁰ EVANS: Podporovat blízkost, 19

⁸⁶¹ Srov.: PAVEL VI., motu proprio *Ad Pascendum* z 18. srpna 1972, latinský text říká: *quasi interpres necessitatum ac votorum christianarum communitatum, instimulator famulatus seu diaconiae Ecclesiae apud locales christianas communitates* (AAS 64, 1972, 534).

⁸⁶² Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 100.

ve vyhledávání dobrovolných spolupracovníků, které zapracovává a s nadějí sleduje jejich práci, provází je. Pastorální péči a duchovní vedení potřebují i spolupracovníci charitativních institucí (mateřské školy, sociální stanice, domovy důchodců apod.). Ideální by bylo, kdyby jáhen zakládal a duchovně vedl svépomocné skupiny, například pro rodiče, kteří sami vychovávají děti (matka nebo otec bez partnera), pro závislé na drogách, atd.⁸⁶³ Diakon musí hledat vždy citlivě konkrétní a nové potřeby osob a společnosti.⁸⁶⁴

Diakonie v křesťanském smyslu slova ale neměla být jen prostou technickou službou rozdělování potřeb, ale úřad jáhnů má duchovní povahu a znamená naplňování zásadní úlohy církve. Služba lásky k bližnímu se vykonává ve jménu komunity a uspořádaným způsobem se natrvalo začlenila do struktury církve.⁸⁶⁵ Představuje sepětí diakonie se svátostnou strukturou církve a s hlásáním evangelia.⁸⁶⁶ Vyplyvá z Kristova daru lidem, její původ je božský. Osvědčuje se v diakonii Slova a slaví se v liturgii. Protože diakonie představuje nejúčinnější formu evangelizace, „je jáhenství základní, ano dnes nutný úřad v naší církvi.“⁸⁶⁷

Trvalý diakonát tak nabízí institucionální projev péče církve sloužící a chudé: Jáhnové ztělesňují tuto péči v lůně ordinované služby a současně jí oživují a organizují v lůně Božího lidu „způsobem, který je vyžadován ekleziologicky i duchovně a odpovídá řádu vtělení.“⁸⁶⁸

To, že se v posledních letech zdůrazňovala služba církve, sebou přineslo nežádoucí vedlejší účinky. Není možné zcela se zbavit dojmu, že se obhajování lásky k bližnímu v církvi a volby pro chudé stalo v některých případech jednostranným. Pohled na bližního jakoby ztratil ze zřetele pohled na Boha. Avšak služba diakonů nenechá zapomenout na to, že církve musí jít vždy celou cestu od Boha k člověku.⁸⁶⁹ Diakoni nejsou doma v charitativních dílech ani v angažování se pro chudé, aniž by se vážali (ve své službě) na hlásání Slova a slavení svátostí,⁸⁷⁰ protože právě prostřednictvím služby liturgie, hlásání a diakonie mají šanci dostat do vědomí věřících spojení víry s životem.

⁸⁶³ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

⁸⁶⁴ Srov.: ALTANA: Jáhen, 359.

⁸⁶⁵ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 182.

⁸⁶⁶ Srov.: tamtéž, 184.

⁸⁶⁷ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

⁸⁶⁸ LEGRAND: „Bulletin d'ecclésiologie. Le diaconat: renouveau et théologie“, in: *Revue de sciences philosophiques et théologiques* 69 (1985), 102.

⁸⁶⁹ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa.*, 31.

⁸⁷⁰ Srov.: tamtéž, 140.

„Je třeba, aby také diákonii, kteří jsou služebníci tajemství Ježíše Krista, se v každém ohledu líbili všem. Neboť nejsou služebníky jídla a pití, ale pomocníky církve Boží“ (Ignác: *Trall.*, 2, 3).⁸⁷¹ Tedy této větě je možné rozumět jen v tom smyslu, že Ignác chce koncipovat službu jídla a pití nikoli jako profánní službu, ale jako službu církvi Boží. Diákonii stojí také, když slouží u stolu, v prostoru „tajemství Ježíše Krista“. Uskutečňování charity má totiž svůj původ právě tam. Ne nadarmo byly *agapé* a eucharistická slavnost v prvních staletích propojeny, a mělo stejný smysl, když dary pro chudé, které biskup dal skrze diákonii chudým, byly nejprve přineseny na oltář během oběti.⁸⁷² Církevní obec, která slaví eucharistii, ale která není zaměřena na diakonii, vyjadřuje sice svou víru, ale její víra je mrtvá. Nemůže najít Boha proto, že jí uniklo, že Bůh se dává najít v člověku, zejména v chudých (srov. Mt 25). Nemůžeme lámat eucharistický chléb, bez toho, že bychom lámali (dělili se o) chléb každodenní. Diakonát může nabývat různých podob, které však mají vždy charakter sloužící lásky a skrze svědectví života podporují apoštolské hlásání.⁸⁷³ Tak skrze evangelní kvalitu vykonávání svých úkolů – vzájemná pomoc s ohledem na chudé a ve správě církevního majetku, různé realizace církevní solidarity s lidmi vyloučenými na okraj společnosti v každé době – diákonii povzbuzují své bratry a sestry ve víře, aby brali evangelium vážně.

Když čerpá někdo sílu k bliženské lásce skutečně v evangeliu, může skrze něj prosvítat Boží láska, sám se stává svátostí lásky Boží vůči bližnímu.⁸⁷⁴ Bylo by tragické rozdělit církevní život na zbožnost a diakonii. Diakonie by jinak duchovně vykrvácela a zbožnost by ztratila svou sílu.⁸⁷⁵ „Milosrdenství a sladkost Krista musí být na jáhnech transparentní.“⁸⁷⁶

Ježíš nezůstával u sentimentalismu, přešel k akci. Jáhenská služba se uskutečňuje v našich ubohých lidských osobnostech, ale musí být výrazem Ježíšovy něžnosti vůči chudým dnešních velkoměst. Skutečnost je krutá, egoistická a v ní musí být církev svátostí Božího milosrdenství. Jáhni mají zvláštní odpovědnost v tomto úkolu, učinit zřetelným milosrdenství církve – matky pro všechny lidské bytosti.

Diákon měl za úkol navrhnout chudé lidi pro účast na večeři lásky (srov. *Apoštolské konstituce* II 28,1). Při samotném jídle obřadně vnesl do temné místnosti světlo a v případě že

⁸⁷¹ V obratu δεῖ δε και τους διακονου οντας μυστηριων Ιησοῦ Χριστοῦ má slovo διακονος proměnlivý význam. Nejprve je použito jako název úřadu, obsahuje ale zároveň literární význam. V tomto druhém významu je vztaženo na μυστηρια Ιησοῦ Χριστοῦ a s tímto výrazem je spojeno participiálním výrazem οντας.

⁸⁷² Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 105.

⁸⁷³ Srov.: BOUYER: *Die Kirche. Selbstdeutung und Theologie*, 376.

⁸⁷⁴ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 34.

⁸⁷⁵ Srov.: tamtéž, 59.

⁸⁷⁶ LÉCUYER: *Diaconat*, 814.

nebyl přítomen biskup ani kněz, měl také předsedat a udělovat požehnání (srov. *Traditio Apostolica* 20,6). To jinými slovy znamená, že kult a charitativní činnost vnitřně souvisí a dále z toho plyne, že diákon, kteří byli zvláštním způsobem povoláni k péči o chudé, mají zvláštní místo také „uvnitř obětního místa (u oltáře).“⁸⁷⁷ Mají bdít nad apoštolskou identitou diakonátu charity, která vydává svědectví Kristu - Služebníku, který dává svůj život za své přátele (srov. Jan 15,13-15). V této perspektivě připomíná jejich liturgická role přijímat od věřících dary pro celebraci a pro rozdělení chudým (z které se stala „sbírka“) nezrušitelné pouto mezi svátostí oltáře a svátostí bratra.⁸⁷⁸ Je jim také svěřena asistence při křestních úkonech, spolupráce při hlásání a zatímco se většinou hovořilo o asistenci, zdá se, že zvláště v oblasti duchovní péče o nemocné jednali velmi samostatně.⁸⁷⁹ S tím souvisí např. také to, že synoda v Elvíře (306-309) zmiňuje pravomoc diákonů udělovat v naléhavých případech absoluci.⁸⁸⁰ Bůh vysvobozuje člověka z Egypta, aby mu později nabídl věci vyšší – Smlouvu. A tak je to podobně u diakonátu, nejprve spása podle člověka a pak spása podle Boha. Ježíšova láska proměňuje to lidské (projev solidarity) v něco, co je již z Boha.

A tak protože situace lidí a situace víry ve farnostech ukazuje, že liturgie, jakožto pomoc pro život, je přístupná jen pro určitou skupinu lidí, je dnes na místě hlásání skutkem, na nějž je možné pak navázat.⁸⁸¹ V době sekularizace narážíme na určitou bezmocnost současného náboženství být se svou náplní a se svými výrazovými prostředky kulturním modelem chování. Vzniká konflikt mezi nárokem tradičního náboženství na celou skutečnost a jeho faktickým omezením na soukromí. Důsledkem je vzrůst agnosticizmu, ateismu, privatizace a desocializace víry.⁸⁸² Objevuje se proto návrh takzvaných „diakonických farností“, které by měly zvnitřnit sociálně – charitativní úkoly, které dosud přebírají instituce jako například Charita. V takové farnosti by byly kompetence rozděleny mezi kněze a diakona.⁸⁸³ Klesající počet návštěvníků bohoslužeb volá po návratu diakonické služby lásky k bližnímu do středu

⁸⁷⁷ IGNÁC Z ANTIOCHIE: *Ad Trallenses* 7, 2, in: FUNK: *Apost. Väter* 93: „Jestliže někdo dělá něco bez biskupa, kněze a jáhna, není to čisté, protože pak se „nachází mimo obětní místo (oltář).“

⁸⁷⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 28.

⁸⁷⁹ Srov.: Diakon, in: *LThK*, Band 3, 179.

⁸⁸⁰ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 26.

⁸⁸¹ Srov.: POMPEY H.: *Notwendigkeit der Gemeindeleitung durch Diakone*, in: *Diaconia Christi* 1/2, 1996, 9–32.

⁸⁸² Srov.: ROSANNA E.: *Mládež*, in: DE FIORES, GOFFI: *Slovník spirituality*, 515.

⁸⁸³ Srov.: VAN HOOIJDONK P[...]: *Gemeindeleitung vom Priester als alleinigem Träger von leitungsfunctionen in der Gemeinde zu einer gemeinschaftlicher Leitung*, in: *Diaconia Christi* 1/2, 1996, 35–36.

farností.⁸⁸⁴ „Je prokázáno, že obraz církve ve veřejnosti žije v první řadě z diakonie a že diakonie, popřípadě církevní charitativní činnost, je společností nejvíce ceněna. Proto je diakonická pastorec pastorační misijní. Protože přesvědčí více než všechno ostatní.“⁸⁸⁵

2.3.5. Diakonát mezi ostatními službami

Jako jsme řekli, že není možné uvažovat o diakonátu izolovaně, ale je třeba jej vztahovat k ústředním tajemstvím víry, plánu spásy a církve, tak na rovině praxe nesmíme ztratit ze zřetele začlenění jáhna mezi ostatní služby v místní církvi a v neposlední řadě také jeho přináležitost ke sboru jáhnů.

2.3.5.1. Spoluodpovědnost prvních staletí, obraz Trojice

Je pravdou, že v prvních staletích byl velmi těsný vztah mezi biskupy a lidem – také v odpovědnosti, v modlitbě, v liturgických praktikách, volbě a schvalování biskupa.⁸⁸⁶ Tato ekleziální spoluodpovědnost je úzce spojena právě s modelem společenství, kolegiality a služebnosti. Dříve to bylo výstižně vyjádřeno zvyklostí, o níž svědčí například svatý Justin v komentáři k Mal 1,11, a kterou připomíná také Řehoř Veliký: Není možné slavit eucharistii bez účasti lidu, který spolu obětuje.⁸⁸⁷ V roce 829 synoda v Paříži stanovila, že se nesmí sloužit mše bez diákona. Východní liturgie jsou živé natolik, nakolik mají diákona.⁸⁸⁸ Kněz na Východě nevykonává funkce diákona, to by se rovnalo porušení práva.⁸⁸⁹ Význam zde má pouze liturgie ve společenství (není rozšířená praxe individuálních, soukromých mší). V tom se odráží smysl pro církev, která je živoucím tajemstvím přítomnosti Boha jako společenství osob.

⁸⁸⁴ Mezinárodní studijní konference v Salcburku v roce 2001, srov.: SKÁLOVÁ: Měnicí se obraz jáhna, 100.

⁸⁸⁵ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 27.

⁸⁸⁶ Srov.: NEUNER P.: Laici a klérus? Společenství Božího lidu, Praha: Vyšehrad, 1997, 35–45.

⁸⁸⁷ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 268.

⁸⁸⁸ Srov.: CLÉMENT: Der Diakon in den orthodoxen und unierten Kirchen des Ostens in der Gegenwart, 188.

⁸⁸⁹ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 242.

Ve staré ekleziologii nebyla církev pojímána jako neosobní prostředek, který se nachází mezi věřícími a Kristem, ale konání milosti je přisouzeno Kristu na jedné straně a jeho celému Tělu v jednotě. Jistě v tomto Těle jsou někteří ordinováni a kvalifikováni zvláštním způsobem, aby jako viditelní služebníci zprostředkovali svátostné působení Kristovo. Ale jsou ordinováni v Těle takovým způsobem, že na těchto aktech spolupracuje celé Tělo. Augustin to říká například o Marii, ale i o církvi v souvislosti s odpuštěním hříchů – celá církev spolupracuje svou láskou na obrácení hříšníků, na tom, že se věřící rodí v církvi (tedy opravdu aktivní účast všech, přičemž Maria je v tomto směru prvním a vynikajícím členem).⁸⁹⁰ „Služba diákonů je také ve službě charizmat a mnohotvárných darů Ducha v celku Božího lidu.“⁸⁹¹ Jedním z důležitých úkolů diakonátu je působit na křižovatce života charizmat a církevních služeb. Diákon spolupracuje s diecézním biskupem a vykonává svou službu ve společenství s ním a s jeho presbyteriem (diákon a kněz – to jsou dvě „ruce“ biskupa, a jako takoví nemohou než spolupracovat jeden s druhým,⁸⁹² neboť presbyterát a diakonát stojí vedle sebe jako kněžství a služba biskupa⁸⁹³). Spojení mezi biskupem a diákonem bylo tak těsné, že někdy bylo srovnáváno se vztahem Krista k jeho Otci: „Jako Kristus nic nečiní bez svého Otce, tak diákon nic bez biskupa. Jako Syn není vůbec nic bez svého Otce, tak diákon bez biskupa. Jako je Syn zavázán Otci, tak diákon biskupovi. Jako Syn je posel a prorok Otce, tak je diákon poslem a mluvčím biskupa.“⁸⁹⁴

Ale diákon spolupracuje také s jinými služebníky, kteří byli obdařeni potřebnými kvalitami, aby jim mohl být svěřen úkol (*munus*) nebo úrad (*officium* nebo církevní funkce ve smyslu kánonu 145) ve službě budování církve a realizace jejího poslání v daném místě. Diákon ji naznačuje v síle své ordinace skrze svou službu a celý svůj život.⁸⁹⁵ Většinou může zajistit také *diachronní communio*, pokud kněz odchází a přichází jiný – tedy určitou kontinuitu pastorační ve farnosti⁸⁹⁶ Tedy diakonát je služba diakonie církve.⁸⁹⁷ Učinění

⁸⁹⁰ Srov.: CONGAR: *Église et papauté*, 169.

⁸⁹¹ DENIAU: *Le diaconat à la lumière des trois „fonctions“ du Christ et de l'Église selon Vatican II*, in HAQUIN, WEBER: *Diaconat XXIe siècle*, 106.

⁸⁹² Srov.: PORRO: *Jaká vize církve pro jáhenství?*, 39.

⁸⁹³ Srov.: KLEINHEYER: *Der Diakonat im Lichte der römische Weiheliturgie*, 81.

⁸⁹⁴ CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 98.

⁸⁹⁵ Srov.: DENIAU: *Mille diacres en France*, 529. „Diakonát bude svědčit svým dílem, že „opravdový prostor poslání církve není odděleným prostorem, ale že je to samotný svět lidí, kterému Kristus přišel sloužit“, WARNIER: *Les diacres ... tout simplement*, Paris: Éd. De l'Atelier, 1994, 225.

⁸⁹⁶ Srov.: KAŇA: *Jáhni a my*, 115.

spolupracovníky biskupa, aby garantovali a podporovali apoštolskou identitu církve „sloužící a chudé“ na způsob Ježíše, svého učitele a Pána (srov. Jan 13, 13-14), diákoní mají probouzet spolupráci všech věřících. Jejich služba se bude snažit vzbudit v každém jeho vlastní charismata. Jejich role bude spočívat v podpoře a v povzbuzování věřících při vykonávání jejich služby.⁸⁹⁸

2.3.5.2. Služba pokory

„Knězi je dána moc světit, jáhnovi rozdílet svátosti. Také kněz si nesměl vzít ze stolu Páně kalich, aniž by mu ho podal jáhen. Tak získává služebník svatyně přednost, zatímco kněz po posvěcení darů je trochu ponížen. Tak mu vzdává čest, jaká mu přísluší. Tak to zařídil náš Bůh všemohoucí, aby ten, kdo myslí, že je větší, byl menší a ten, kdo se zdá menší, aby vynikl jako větší. Tak kněz potřebuje jáhna a jáhen kněze.“⁸⁹⁹ Jak jsme již řekli – kněžství naznačuje, že církev již byla shromážděna, uskutečněna Kristovým vítězstvím, jáhenství naznačuje, že shromáždění církve je v procesu, je to věc celých dějin a jejich křížové cesty, ještě mnoho bratří a sester Kristových trpí fyzicky i duchovně kdesi venku.

Čas církve je naplněním a dokonáním, a přece je přípravou a příslibem. Církev prochází nezbytným procesem, aby se stala tím, čím má být skrze vzájemné vztahy mnohých osudů jednotlivců, z nichž žádný nehraje pasivní nebo bezvýznamnou roli. „Představa církevního společenství, kde v čele stojí jeden muž s nedělitelnou kompetencí a odpovědností není autentický, biblický a novozákonní obraz církevní obce (mons. Dominik Duka).“⁹⁰⁰ Diákon je tak vnímán jako neodmyslitelné doplnění kněžství. Svatý Izidor ze Sevilly se dokonce odvažuje tvrdit: „Bez něho nemá kněz ani jméno ani úřad“ (*De ecclesiasticis officiis*, II 8).⁹⁰¹ Jeden druhému navzájem ukazují, že nikdo není vším, že každý z nich je před Bohem aktérem *in persona ecclesiae* a že společně, v synergii Ducha, vykonávají Kristovo poslání. Oba, kněz i diákon, představují dvojí stálý úkol církve: Budovat sebe samu jako společenství a uskutečňovat své poslání ve světě. Jedná se o dva komplementární úkoly, z nichž si církev

⁸⁹⁷ Srov.: DORÉ J.: Les diacres dans l'Église, 78. Tamtéž čteme: „Diákonům přísluší dát se do služby oné službě, ke které jsou povoláni všichni křesťané jako členové církve, která je celá sloužící po vzoru svého Snoubence, Učitele a Pána, který chtěl být sám služebníkem.“

⁸⁹⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 137.

⁸⁹⁹ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 120.

⁹⁰⁰ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 6.

⁹⁰¹ Srov.: CROCE: Aus der Geschichte des Diakonates, 12.

nemůže vybrat, ale které musí mít na zřeteli společně.⁹⁰² Služba apoštola i jáhna k sobě patří: Budovat přirozeně i nadpřirozeně rodinu Kristovy církve. Naplňují jedinou kněžskou službu a na ně navazují ostatní služby.⁹⁰³

V tomto duchu svatý Klement Římský strukturu v církvi odůvodňuje řádem ve stvoření, kde se každý musí věnovat svému úkolu pro dobro celku.⁹⁰⁴ V průběhu věků se však knězi přisoudil druh služebního monopolu: Bylo třeba nalézt větší různost ordinovaných služeb a služeb laiků a mezi ordinovanými službami objevit, že nejsou všechny kněžské. Všechny mají společnou milost svátostné přítomnosti Krista v srdci jeho církve.⁹⁰⁵

Již několik let před koncilem zdůraznil Yves Congar komunitní chápání úřadu v církvi. Boží církvev je založena na různých způsobech služby a všechny jsou zaměřeny na společné dobro. Svátostné služby biskupství, kněžství a jáhenství jsou způsoby služby pomáhající církvi rozvíjet se v živé společenství víry. Toto pojetí je od koncilu v katolické teologii rozšířeno.⁹⁰⁶

2.3.5.3. Ordinance jako vstup do stavu

Přijetí jáhenského svěcení má za účinek vstup do sboru jáhnů. Být ordinován, to také znamená být začleněn do *ordo* jáhnů, být uveden do jejich společenství. Tato integrace do sboru má bohaté důsledky pro správné pochopení služby a pro pokrok úžasné různosti charismat, kterými je vybaven Boží lid (srov. LG 30 a 32a).

Sbor jáhnů vykonává své poslání také ve službě presbyteria, jehož je biskup hlavou. Na základě toho bychom mohli být zmateni určitými výroky, podle nichž by měli být jáhni ve službě biskupa a nezávislí na kněžích. Takové tvrzení opomíjí skutečnost, že jáhenství, které se váže k biskupské službě, se uskutečňuje ve službě místní církvi, jejíž komunity mají za své předsedající kněze. Služba jáhnů se vždy nějak setkává se službou kněží. Jáhen angažovaný ve farní pastoraci vykonává svou službu „pod autoritou faráře“ (srov. kánon 545, §1). Oproti

⁹⁰² Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

⁹⁰³ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 104.

⁹⁰⁴ Srov.: BOUYER: Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie, 267.

⁹⁰⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 200.

⁹⁰⁶ Srov.: DULLES: Models of the Church, 171.

tomu jáhen, který má charitativní úkoly, kancléř diecézní kurie, nebo člen ekonomické rady diecéze by mohl být knězi i nadřizen.⁹⁰⁷

2.3.5.4. *Spojení diakonátu s ostatními službami*

Jak umístit diakonát do této podivuhodné a nutné různosti charismat, které strukturují církve (LG 32a) a „různých služeb, které směřují k dobru celého Těla“ (LG 18a)? Odpovíme nejprve v negativních termínech. Na způsob služebního kněžství biskupů a kněží, které nepotlačuje vykonávání společného kněžství pokřtěných, ale je v jeho službě, tak ani jáhenská služba nepotlačuje diakonii nebo službu celého Těla církve, ale podporuje jeho poslání, aby Kristus mohl pokračovat ve své diakonii, která není ničím jiným, než *kenozí* pro spásu světa.⁹⁰⁸ Diakonie církve není hájeným revírem jáhnů ani jejich specialitou: „Jejich služba se odehrává také ve službě charismat a mnohotvárných darů Ducha v celku Božího lidu.“⁹⁰⁹

Jáhen spolupracuje také s jinými služebníky, v tomto případě s věřícími laiky, kteří byli obdařeni potřebnými kvalitami, aby jim mohl být svěřen úkol (*munus*) nebo úřad (*officium* nebo církevní funkce ve smyslu kánonu 145) ve službě budování církve a realizace jejího poslání v určitém místě. Jáhen spolupracuje s ostatními pokřtěnými, kteří přispívají k hlásání evangelia a k životnosti církve skrze osobní a kolektivní svědectví s využitím vlastních charismat.⁹¹⁰

Sám nositel úřadu potřebuje doplnění a korektivy skrze duchovní obdarování, která existují a působí u ostatních pokřtěných. V neposlední řadě tento přístup pomohl objasnit myšlenku vyjádřenou již na Druhém vatikánském koncilu, že totiž úřad je především služba společenství. Teze „charizma úřadu je funkcí pro jiná charismata“, je jen jedním z konkrétních důsledků.⁹¹¹ V diecézích a farních nebo jiných komunitách, v nichž jsou věřící a také pastýři schopni uskutečnit skutečné partnerství založené na různosti a komplementaritě charismat a služeb, je možné konstatovat absenci zaměření se na nedostatek kněží.⁹¹² Toto církevní partnerství implikuje na jedné straně široce sdílené ocenění křestní spoluodpovědnosti

⁹⁰⁷ Srov.: tamtéž, 115.

⁹⁰⁸ Flp 2, 6; srov. Mt 12,18; 20,28; Mk 10, 45; Jan 10, 17; 15, 13-15; Sk 4, 30; 1 Petr 4,10.

⁹⁰⁹ DENIAU: „Le diaconat à la lumière des trois „fonctions“ du Christ et de l'Église selon Vatican II“, 106.

⁹¹⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 137.

⁹¹¹ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 23.

⁹¹² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 204.

všech věřících (každého podle vlastních charismat) a na druhé straně plné uskutečnění ministeriality některých.

V této symbolické perspektivě celku věřících a služebníků církve podle vztahu mezi *všemi* a *některými* je samozřejmě nejen otevřenost teoretické pluralitě služeb, ale také praktické přijetí jejich komplementarity a různosti. V takovém církevním kontextu je menší nebezpečí chápat diakonát jako řešení nedostatku kněží. Přítomnost jáhnů a jejich polymorfní služby brání soustředění na presbyterát, jako by se všechna apoštolská služba redukovala na služebné kněžství. Podle formulace Philippe Warniera může diakonát pomoci uskutečnit přerod z církve *monosacerdotální* k církvi *pluriministeriální*.⁹¹³ „Pluriministerialita“ je bezpochyby také jedním z největších výdobytků obnovy diakonátu. Není ostatně bez vazby na jiné velké výdobytky, jako hlubší vědomí potřeby misie a lepší inkulturace víry a jistě také na přínos ekumenický.⁹¹⁴

Jáhni nenahrazují laiky ani jim nekonkurují, ale situují jejich závazky do Krista a je vtahují je do své diakonie, aby pomáhali vést dějiny k dovršení. Jáhni nepřestávají být bratry uprostřed bratří a sester, ale v síle své ordinace byli ustaveni ke službě církevnímu bratrství.

Jsou spojeni se pastýři v jejich službě a christická podoba služebníka se tak integruje s obrazem pastýře a přispívá svým způsobem k vyjádření jednoty ordinované služby, nerozlučné identity Krista Pastýře a Služebníka. Pastorační služba laiků má buď charakter služby ve farnosti, potom má samozřejmě blíže ke službě kněze-presbytera, nebo má charakter diakonický, a potom má vztah ke službě jáhna. Vztah laika v pastoraci k faráři je do určité míry poměrně jasný. Pokud není uplatněn kán. 517, jde o asistenta faráře, v širším smyslu o asistenta farního společenství. Podobný vztah by tedy mohli zaujímat laici v diakonické službě i k jáhnům, tedy jako asistenti jáhna.⁹¹⁵ Spojení a členění služeb závisí také na zaměření konkrétní diecéze v realizaci diakonátu, na vůli biskupa vykonávat svou službu s pomocí jáhnů a na vztazích s kněžími.

V terénu zůstává skloubení diakonátu s ostatními službami často těžké.⁹¹⁶ Například „v životě omezeném jen na liturgii se bude péče o farnost těžko mezi jáhna a faráře dělit. Pro budoucí dobrou spolupráci mezi oběma nositeli svátostného Kristova kněžství je třeba už při

⁹¹³ Srov.: WARNIER: Les diacres ... tout simplement, 197.

⁹¹⁴ Srov.: LEGRAND: Bulletin d'ecclésiologie. Le diaconat: renouveau et théologie, 101.

⁹¹⁵ Srov.: OPATRŇ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 64.

⁹¹⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 213.

formaci počítat s tím, že budou jednou spolupracovat.“⁹¹⁷ Rozdílnost v církevní angažovanosti by měla být dynamizujícím prvkem. Právě konfrontace zkušeností a rozdílné citlivosti vlastní kněžím a jáhnům by měly umožnit oživení života církve a větší misionářskou otevřenost.⁹¹⁸

Sbor jáhnů je povolán k tomu, aby spojoval různé církevní „služby“ nebo různé dary Ducha v lůně Božího lidu.⁹¹⁹ Na křižovatce vitality charismat (s respektem) a služeb asistují jáhnové různými způsoby biskupovi diecéze. Zajišťují konvergenci a určitou „synergii“ křestní spoluodpovědnosti a služebné spolupráce.⁹²⁰ Diakonát táhne církev mimo sebe samu a otevírá jí k přijímání chudých, cizinců a jakkoli vyloučených, na jejichž tváři se zračí tvář Kristova.⁹²¹ Nelze o něm říci výlučně, že by byl člověkem na prahu církve, neboť k tomu jsou povoláni všichni pokřtění. Církev má smysl jen tehdy, když dosvědčuje a uskutečňuje to, co je nad ní (i když zatím jakoby zdálky), totiž Boží království, milost přijetí za vlastní, štěstí bratrství. Je to celá církev, která je svou povahou extrovertní. Jáhen to symbolizuje v síle své ordinace skrze svou službu a v celém svém životě.

Snad nám tento pohled dovolí překonat často sterilní způsob hledání identity jáhna, kdy se zapomínalo uvažovat o mnohotvárných a komplexních vztazích k jiným realitám. Církev Boží se skutečně realizuje působením Ducha svatého a růzností charismat věřících.⁹²² Ve službě společenství a poslání všech někteří přijímají tuto službu v církvi, pro církev a také skrze církev. „Aby církev žila a naplnila své poslání služby evangelium v tomto světě, je třeba, aby jistí lidé přijali službu určenou pro disponování k tomuto poslání. Karl Rahner to vysvětluje na následujícím obraze: Kněží jsou v podobné pozici, jako funkcionáři klubu šachistů. Jejich funkce nemusí být zvláště vnímány jednotlivými šachisty, ale slouží nakonec jen k tomu, aby se dobře hrály šachy. Podobně má úřední kněžství za cíl kněžství věřících a milujících.“⁹²³

⁹¹⁷ OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 61.

⁹¹⁸ Srov.: PORRO: Jaká vize církve pro jáhenství?, 32.

⁹¹⁹ Gh. LAFONT se ptá, zda by se nemohlo „jáhenské svěcení vyhradit těm, kdo ve spolupráci s biskupem odpovídají za dobrý chod církevních diakonií: Ti, kteří mají iniciativu, organizují, ověřují a hlavně podporují charismata.“ Nevidí hlavní úkol „těchto spolupracovníků biskupa v řízení místních komunit (farností, hnutí...), ale v administraci činností (diakonií) církve“ (Imaginer l'Église catholique, Paris: Cerf, 1995, 194).

⁹²⁰ Nepřehlédněme záměrně zvolené slovo *synergie* v definici, kterou dává J.-M. R. TILLARD: „Vyjadřuje více spolupronikání působících dynamismů, než komplementaritu, více neoddělitelnost činitelů, než jejich pluralitu, více nezničitelnou jednotu účinku, než souhrn vlivů.“ (Église d'Églises. L'ecclésiologie de communion, Paris: Cerf, řada „Cogitatio fidei“ 143, 1987, 338).

⁹²¹ Srov. Mt 25, 31-46; Ef 2, 11. Krásně o tom píše Mons. A. ROUET ve svém sborníku o diakonátu Les saisons de la foi, Paris: Desclée de Brouwer, 1996, 207-212.

⁹²² Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 21.

⁹²³ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 23.

Je zajímavé, že konsekrační modlitba, která následuje po vkládání rukou při jáhenské ordinaci, hovoří především o církevním Těle Kristově, které Bůh buduje prostřednictvím různosti darů Ducha svatého a teprve potom připomíná, jak jej buduje skrze ordinované služby: „Ty buduješ svou církev, která je Tělem Kristovým skrze různé dary své milosti a chceš, aby každý z jejích členů měl zvláštní úkol a aby všichni přispívali skrze Ducha svatého k jednotě tohoto podivuhodného shromáždění.⁹²⁴ To nás odkazuje na pestrost charismat a darů, která přispívá k jednotě církve (LG 32a.c.).

Služby ve své různorodosti musí být nahlíženy vzhledem k církevní komunitě a nikoli naopak. Ona je tou objímající skutečností, říkal Yves Congar, v jejímž nitru se služby uskutečňují.⁹²⁵ To je také možná určitým nedostatkem dokumentu MTK, že neuvažuje o diakonátu zakotveném v teologii místní církve. Jistě, pojednává o diakonátu v kontextu ekleziologie *communio*, ale až na konci, před samotným závěrem.⁹²⁶ Navíc touto perspektivou není výslovně společenství místní církve, ale abstraktní a univerzalistický pojem *communio*.⁹²⁷

2.3.5.5. Společenství jáhnů

Directorium z roku 1998 výslovně připomíná jednotu jáhnů ve “svátostném bratrství“, které se rozvíjí na základě svěcení (č. 6a). Každý jáhen se cítí sjednocen se svými spolubratřimi poutem lásky, modlitby, poslušnosti vlastnímu biskupovi, horlivosti ve službě a spolupráci (č. 6a *in fine*). Hovoří o pravidelných setkáních mezi jáhny, aby si vyměňovali zkušenosti, aby pokračovali ve formaci a aby se vzájemně povzbuzovali ve věrnosti (č. 6b *in fine*). Uzavírá však výzvou k obezřetnosti vůči korporativismu, který přispěl kdysi k vymizení trvalého diakonátu (č.6d *in fine*).⁹²⁸

⁹²⁴ Římský pontifikál: Svěcení biskupů, kněží a jáhnů („Abys budoval nový chrám, ustanovil jsi tři řády různých služeb - biskupů, kněží a jáhnů a dal jsi jim úkol ti sloužit, jako již v první smlouvě jsi dal na své službě účast synům kmene Levi“).

⁹²⁵ Srov.: CONGAR: Mon cheminement dans la théologie des ministères, in: Ministères et communion ecclésiale, Paris: Cerf, 1971, 19.

⁹²⁶ Na začátku výkladu, např. na začátku kapitoly VII mohla MTK mluvit o *communio* ve smyslu globálním, tedy ve smyslu církve jak místní (*ecclesia localis*) tak i univerzální (*ecclesia integralis*). Mohla se vyhnout oddělenému pojednání o diakonátu v abstraktní perspektivě a mohla namísto toho spíše umožnit vztahení diakonátu ke komunitě církve v níž, *pro* níž a *skrze* níž svátost sboru znamená působení Krista, hlavy svého Těla budovaného skrze Ducha.

⁹²⁷ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 72-76.

⁹²⁸ Srov.: tamtéž, 107.

Zjevně ale skutečnost sboru jáhnů jako kolektivu zakotveného v přijetí svátosti sboru není v dokumentech římského magisteria příliš rozvinutým tématem.⁹²⁹ MTK se ve svém dokumentu také nedotýká tématu jáhnů jako členů jednoho sboru.⁹³⁰ Z tohoto hlediska nový diakonát nepřijímá plně svou kvalitu stupně svátosti sboru. Jeho teologie v římských dokumentech nepřijala dosud naplno to, co magisterium uplatnilo ve věci kolegiality biskupů a v přehodnocení presbyterátu, totiž skutečnost integrace do sboru věřících, kteří nesou solidárně službu pro níž byli ordinováni.⁹³¹

2.3.6. Účast jáhna na kněžském úřadě

Slovo *sacerdos* vychází původně z řeckého *presbyteros*, až později došlo k přesunu na sacerdotálně kultovní význam. Druhý vatikánský koncil prolomil toto zúžené pojetí. Již v předkoncilní teologii se objevovalo to, co bylo běžné v teologii reformační, totiž tvrzení, že sám Ježíš Kristus měl trojí „úřad“ – totiž úřad proroka a učitele, pastýře a vůdce, ale také kněze v nedělitelné jednotě. Jestliže úřad reprezentuje Krista, děje se tak rovněž v perspektivě trojího úřadu učitelského, vedoucího a kněžského. Rozbílí tak kultické zúžení a na kněžské funkce omezený obraz kněze vsazuje do celku poslání Krista a apoštolů.⁹³²

Ve spise *Statuta ecclesiae antiqua* byl text převzatý z *Traditio apostolica* Hippolyta Římského poněkud zkrácen. O *ministerium episcopi* tam není řeč, zachováno je pouze „*non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur*“. V této zkrácené podobě vstoupil tento kánon také do pozdějších, na Statutách závislých textů. V každém případě se díky tomu ustálilo přesvědčení, že specifické úkoly diakona spočívají v pouhé službě a že na kněžství nemá žádný podíl.⁹³³ Na druhé straně se však můžeme setkat také s tím, že například Tertulián

⁹²⁹ KKC říká, že „vyplývá ze svátostné povahy církevní služby, že má kolegiální charakter (č. 877). A vyvozuje důsledky pro biskupy, kteří vykonávají svou službu v lůně biskupského kolegia“ a pro kněze, kteří „vykonávají službu v lůně presbyteria“. Ale striktně vzato nic neříká o jáhněch. V tomto mlčení je třeba bezpochyby vidět obtíž, ne-li aktuální nemožnost, uvažovat o „kolegiální formě“ této svátostné služby církvi (KKC 879), kterou je diakonát. Je třeba v každém případě ocenit teoreticky i prakticky diakonát jako *ordo* do něhož jsou jáhni inkorporováni. Bratrský polibek vyjadřuje, že jsou členy stejného sboru.

⁹³⁰ Dokument MTK hovoří místo toho zdrženlivě o koncepci *medius ordo* mezi kněžstvím a laikátem (103-104). V síle příslušnosti k svátosti sboru diakonát nemůže být považován za intermediální skutečnost mezi pokřtěnými a ordinovanými, mezi církví a světem. Neměli bychom podcenit riziko, že ekleziologická fixace diakonátu a jeho instituionalizace jako *medius ordo* skončí potvrzením a zvětšením příkopu, který chtěla zrušit (tamtéž, 103).

⁹³¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 108.

⁹³² Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 43.

⁹³³ Srov.: CROCE: *Aus der Geschichte des Diakonates*, 96-7.

používá pro biskupy, presbytery a diákonů výraz *kněžstvo, sacerdotium*.⁹³⁴ Svatý Lev Veliký zahrnuje do pojmu *ordo sacerdotalis* biskupy, kněze a diákonů, stejně tak činí i řehole svatého Benedikta.⁹³⁵ U Optata z Mileve najdeme dokonce mínění, že *sacerdotium* diákonů je téměř jednoznačně dosvědčeno v Tradici⁹³⁶ a vyjádření koncilní konstituce o církvi to zdá se potvrzuje: Diákonů vykonávají svou službu jako účast na poslání Krista, nejvyššího velekněze (srov. LG 41d). Některé východní liturgie po vzoru spisu *Testamentum Domini nostri* říkají o diákonovi, že obětuje oběť nekrvavou.⁹³⁷

Je samozřejmě pravdou, že problém můžeme částečně uvést na pravou míru, když uvážíme kontext: Někdy se míní kněžství v užším slova smyslu, pak se hovoří spíše o službě jáhna, jindy se kněžství pojímá jako jediná svátost a překračují se rozdíly mezi *sacerdotium* a *ministerium*.⁹³⁸ Hlásání evangelia o vydanosti Ježíšově a požadavek připojit se k jeho oběti (Řím 12,1; 6,19; atd. k tomuto programu vede komunitu a na něm jí zakládá) jsou jakoby novým „kněžským úřadem“. Pavel chápe tedy svou apoštolskou činnost jako „veřejně-úřední oběť“, *leitourgii* pro obec světa. Kněžská služba pro Pavla vstoupila do apoštolátu, který je službou evangelium, neboť v apoštolském kázání je Ježíšovo sebevydání přítomné, setkává se s námi na způsob slova. Proto může být apoštolský úřad nazýván také kněžským.⁹³⁹

Odpověď bude asi správnější, když kněžství nebudeme chápat ve středověkém smyslu slova, jako funkce přinášení mešní oběti a odpuštění hříchů, ale spíše jako vnitřní účast na působení samotného Krista. Tedy cokoli jáhen dělá ve svém úřadě, koná „skrze Krista a s ním a v něm“. Jeho působení ve všem reprezentuje působení Kristovo. „Kněžský úřad je především „osobní určení a ražení“ člověka, z něhož pak jeho působení funkčně vzplývá jako kněžské.“⁹⁴⁰ Právě tato starokřesťanská pravda byla také ve středověku s ohledem na kněžství Kristovo nedostatečně oceněna. Tím hlouběji byla tato pravda víry uznána již v době velkých kristologických bojů 4. a 5. století od otců, jako svatí Atanáš, Řehoř Naziánský, Augustin a Lev Veliký. A byla vždy znovu vyjadřována tímto a podobnými způsoby: Bůh se stal v Kristu člověkem, abychom byli zbožštěni.⁹⁴¹ Vlastní „povolání“ Kristovo, které určuje celou jeho

⁹³⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 103.

⁹³⁵ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 250.

⁹³⁶ Srov.: tamtéž, 248.

⁹³⁷ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 807.

⁹³⁸ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 100.

⁹³⁹ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 46.

⁹⁴⁰ AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, 281.

⁹⁴¹ Srov.: tamtéž, 282.

osobu, je jeho „povolání Spasitele“. Toto „povolání“ se uskutečňuje ve třech úřadech, které mají za cíl dobro člověka v celku jeho bytí. Na „osobním kněžství“ Kristově mají odpovídající podíl všechny tři stupně svěcení.⁹⁴² V církvi nemůže existovat žádné jiné kněžství, než to, které je reprezentací jediného a konečně platného Kristova kněžství. Kněz je zde především „mužem Božím“, který je zvláště blízko Bohu a je Jím povolán a uschopněn, aby k Němu otevíral přístup ostatním. Největší blízkost Bohu a největší nasazení pro spásu všech lidí, to jsou znaky tohoto kněžství. Ježíš Kristus je tedy právě takto zcela knězem.⁹⁴³

Pravé Kristovo kněžství se zakládá na „osobě“ nikoli na jejím díle, dostává pravý význam až na základě osoby. Kristus se stal knězem svým „vtělením“. Zde, v „božsko-lidské osobě Krista“ tkví samo tajemství novozákonního kněžství.

Při takové šíři pohledu, která je bližší pramenům, můžeme lépe porozumět tomu, proč je diakonát jako služba oltáře, slova a charity na straně hierarchického kněžství.⁹⁴⁴

2.3.6.1. Dějiny pojmu „*non ad sacerdotium*“

Zastavme se nyní u účelu vzkládání rukou během jáhenského svěcení, které koncilní otcové vysvětlují formulí vzatou z *Constitutiones Ecclesiae aegypticae* (4. stol.), ale přítomnou stejně tak i v *Didascalia apostolorum* (4. století) a ve *Statuta Ecclesiae antiqua* (galský dokument z 5. stol.), totiž že jáhni jsou ordinováni „nikoli s ohledem na kněžství, ale s ohledem na službu“ (*non ad sacerdotium, sed ad ministerium*). Tato formulace je zkrácením ještě staršího textu pocházejícího z *Traditio apostolica* Hippolyta Římského (začátek 3. století), který dodává: „...ke službě biskupa“ (*ad ministerium episcopi*).⁹⁴⁵

Analýza starých pramenů nám dovoluje vyslovit následující závěry: Ve 3. století je kněžství, *sacerdotium*, ještě *par excellence* atributem biskupa. Nikde není dosvědčeno, že by v době Hippolytově byli členové presbyteria nazýváni *sacerdotes*. Toto označení je pozdější. Tedy z filologického pohledu můžeme říci, že formulaci je třeba chápat v tomto smyslu: *non ad sacerdotium episcopi, sed ad ministerium eius*.⁹⁴⁶ Jáhnové nejsou svěcení pro kněžství

⁹⁴² Srov.: tamtéž, 283.

⁹⁴³ Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 44.

⁹⁴⁴ Srov.: KERKVOORDE: *Die Theologie des Diakonates*, 256.

⁹⁴⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 24.

⁹⁴⁶ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 55: *Non ad sacerdotium episcopi, sed ad ministerium eius* – v tomto znění to z hlediska latinské syntaxe není příliš vyhovující, správně je tedy *non ad sacerdotium sed ad ministerium episcopi*

biskupa, totiž pro kněžské zprostředkování, které on koná ve jménu Krista Hlavy. Protože eucharistie je pramenem a uskutečněním církve v daném místě, proto předsednictví eucharistií je spojeno s předsedáním církvi v tomto místě. Pro připomínku je třeba uvést, že ve 3. století je vzácné a výjimečné, že by člen presbyteria předsedal eucharistií. K tomu dochází až od 4. století s expanzí křesťanství, že pro uspokojení potřeb komunit nedochází již k množení biskupů, ale do čela komunit jsou posíláni presbyteri. Modlitby ordinace se následně přizpůsobují. Budou nadále nazýváni *sacerdotes*, ale druhého řádu - *secundi meriti*.⁹⁴⁷ Hippolytova formule tedy říká, že jáhni nejsou svěceni ke kněžskému prostřednictví, které je vlastní biskupské službě v přednicejské církvi. Jinak řečeno nejsou svěceni pro předsedání komunitám.

Jáhni jsou svěceni „pro službu biskupa. Výraz *ministerium episcopi* nebyl především ani jediné chápán jako předmětný genitiv. Nejedná se pouze ani v první řadě o službu, která má za předmět biskupa. Jáhni nejsou v tomto smyslu služebníci biskupa. Nejsou v „jeho“ službě, ale jsou určeni pro službu,⁹⁴⁸ které on je subjektem. Výraz je tedy genitivem podmětu. Jáhen je svěcen pro službu, jejímž nositelem, původcem (*auctor* ve smyslu garant) je biskup. Jedná se o službu, kterou má na starosti biskup a jejímž objektem je komunita (srov. výraz LG 20b: *ministerium communitatis*, genitiv předmětu!). Může být kvalifikována jako apoštolská, neboť bdí nad zachováním apoštolské identity církve a podporuje ji v daném místě. Jde o evangelní identitu komunity ve věrnosti víře apoštolů. Služba, kterou má biskup na starosti je tedy bdít nad apoštolskostí církve tak, aby se vděčně uznávala a znovu a znovu se poznávala skrze svého Pána v Duchu svatém jako dar Boží. Neboť eucharistie je kalichem tohoto poznání, které v paměti apoštolské komunity činí Krista přítomného svým bratřím a utváří jí jako jeho Tělo v konkrétní obci. Církev se tak jeví jako zcela vydaná službě lidstvu v Duchu lásky a sebezřeknutí po vzoru svého Pána, který dal svůj život v oběť za mnohé (Mk 10,45). Koncept služby se zdá být konceptem zahrnujícím: Biskup jako předsedající místní církvi, ustanovený z Boží milosti v dané obci, vykonává tuto službu s ohledem na komunitu, jejímž je prvním služebníkem. Jáhnové spolupracují na této službě. Kněží jistě také, ale až do 4. století ji konali jako „poradci“ biskupa. Od 4. století v tom pokračovali, ale jako předsedající komunit ve společenství s biskupem, v souladu s ním, s ostatními

⁹⁴⁷ Srov.: GY P.-M.: „La théologie des prières anciennes pour l'ordination des évêques et des prêtres“, in: *Revue de sciences philosophiques et théologiques* 58 (1974), 599-618.

⁹⁴⁸ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 25.

komunitami, které měl on na starosti (budoucí „farnosti“) a s ostatními církvemi za předsednictví kolegů v episkopátu (budoucí diecéze).⁹⁴⁹

Po boku biskupů tedy pracují kněží a jáhni, kterým byla udělena tatáž svátost, aby zjevovali její zvláštní hlediska.⁹⁵⁰ Ta dvě hlediska Kristova kněžství (hlava a služebník) se mezi sebou tak prolínají, že se ztotožňují. Jsou ve znameních rozlišena dvěma službami, které se doplňují.⁹⁵¹

2.3.6.2. Teologická reflexe o účasti jáhna na kněžském úřadu Kristově (podle Johanna Auera)

Kalvínem zavedené a katolickou teologií v 17. století přijaté rozlišování třech Ježíšových úřadů (učitelského, pastýřského a kněžského), se zdá být v souvislosti s otázkou účasti jáhna na kněžství problematické v trojím smyslu:

1. Kněžský úřad je zde chápán zcela ve středověkém duchu na základě jeho funkcí (mešní oběť, svátost pokání). Právě Kristovo kněžství se však zakládá na „osobě“ nikoli na jejím díle, které dostává pravý význam teprve na základě osoby. Kristus se stal knězem svým „vtělením“. Zde, v „božsko-lidské osobě Krista“ tkví ovšem samo tajemství kněžství Nového zákona, které má proto zcela jinou podobu a podstatu, než kněžství starozákonní. Právě tato starokřesťanská pravda chybí u Kalvína a byla také ve středověku v souvislosti s kněžstvím Krista nedostatečně zhodnocena.

2. Je-li kněžství chápáno takto na základě osoby Ježíše Krista (Nový zákon), tak může být srozumitelné rozlišení stavu biskupa a kněze, které nelze činit na základě schopnosti přinášet eucharistickou oběť (která je stejná), atd. Jako patří předávání života v přirozeném řádu k plné zralosti života, tak také moc „plodit“ kněžstvo a předávat svátost svěcení je znamením plnosti svátosti, která knězi chybí.

3. Pokud je kněžství Kristovo správně nahlíženo z perspektivy jeho božsko-lidské osoby, pak může být právě v pohledu na jáhna patrné, že jsme v kněžství Kristově (právě na základě nesprávné Kalvínovy syntézy kněžského úřadu s učitelským a pastýřským) stále přehlíželi jeden rys, který podstatně náleží k biblickému obrazu Krista a k jeho požadavkům na novozákonní kněžství: „Služba spásy celého (tělesného) člověka“, jak jí Kristus jako „Boží

⁹⁴⁹ Srov.: tamtéž, 26.

⁹⁵⁰ Srov.: ALTANA: Jáhen, 357.

⁹⁵¹ Srov.: tamtéž, 358.

služebník Izajášův (Iz 61,1; 35,5n.; Mt 11,4n.) a divotvůrce evangelií (Mk 1-3;5-8) vždy znovu vykonával a jak také požadoval od učedníků a apoštolů (Mt 10,4: uzdravuje nemocné, křísí mrtvé, očišťuje malomocné, vyhání demony; srov. Lk 9,1-6) a ve své řeči o posledním soudu (Mt 25,35n.42n.: hladoví, žízniví, nazí, nemocní, věznění) ji učinil zřejmým měřítkem soudu. Znění textu těchto nařízení může dnes díky kulturním a společenským změnám vyžadovat novou interpretaci: Duch těchto Ježíšových požadavků a jeho příklad zůstávají pro „křesťanské kněžství“ vždy zavazující. Na základě výpovědi Zjevení, musíme o úřadech Kristových správněji říci: Vlastní Kristovo „povolání“, které určuje celou jeho osobnost, je jeho „povolání Spasitele“, které musíme vidět v životním úřadu „kněžství“ v novozákonním pochopení. V jeho osobě nachází opodstatnění veškerá spása.

Snad rozvinutí „obnoveného diakonátu“ pomůže k pochopení církevního úřadu vůbec a dosáhne toho, co zamýšlel Druhý vatikánský koncil: Aby se „úřad“ v církvi nazýval „*ministerium*“, místo „*potestas*“ a místo o „pravomoci“, aby se hovořilo spíše o „službě“. Tak se mohlo uskutečnit, (spíše je třeba vždy znovu o to usilovat), že biskup, kněz a jáhen, kteří přijali jednu svátost svěcení, budou tvořit společenství v působnosti i v životě a to nejen vnější, na základě společných úkolů vytvářenou „kolegialitu“, nýbrž spíše *communio hierarchica* založené na Pánu a bratru, „knězi Ježíši Kristu“.⁹⁵²

2.4 Obnova teologie svátosti svěcení?

Vícekrát bylo v tomto textu zdůrazněno, že diakonát musí být uvažován pokud možno v co nejširším v kontextu tajemství církve. Je tedy pochopitelné, že jeho obnova se nemůže nepromítnout v teologii samotné svátosti svěcení a v pochopení vnitřní architektury církve.

2.4.1. Otázka vnitřní architektury církve

V rámci světové katolické církve ještě pokračuje diskuze o diakonátu, což má význam nejen pro rozvoj diakonátu samotného, ale církevního úřadu a vnitřní architektury církve

⁹⁵² Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, svazek VIII, Die Kirche, 282-283.

vůbec:⁹⁵³ „Obnova diakonátu doporučená Druhým vatikánským koncilem je klíčem k obnovení církevní služby jako takové.“⁹⁵⁴ Diakonát není jen stupněm ke kněžství, ale souvisí s novou realizací obrazu hierarchie a obohacením života církve. Důležitým důvodem byla potřeba přítomnosti služebníků církve v různých prostředích rodiny, práce, školy, atd.⁹⁵⁵ Tato nová skutečnost pohnula jak na rovině teoretické tak i praktické celou teologií svátostí a především ekleziologií. A je to právě nová celková rovnováha těchto skutečností, kterou je třeba hledat v této inovaci. Hlubší studium trvalého diakonátu bude příliš omezené, pokud se takto neotevře novým perspektivám. Teoretické rozpaky i praktické rezervy, které někdy vyvolává, zahrnují předtuchu skryté důležitosti, kterou možná ještě nedokážeme přesně ocenit. Jestliže se jedná o hlubokou obnovu, teprve dějiny posoudí vzdálenější důsledky.⁹⁵⁶ Na pozadí „historických událostí a na základě pastoračních požadavků“, které přijali koncilní otcové, skutečně „tajuplně působil Duch svatý, hlavní činitel života církve, a přinesl novou realizaci uceleného obrazu hierarchie tradičně složeného z biskupů, kněží a jáhnů.“⁹⁵⁷

Taková koncepce svátosti ordinace se soustředí nikoli na kněžství, ale na Krista, nakolik on je současně kněz a služebník.⁹⁵⁸ *Hermův pastýř* chápe jasně diakonii jako záležitost biskupa, který ji vykonává prostřednictvím jáhnů.⁹⁵⁹ V některých obřadech byla jáhnovi dokonce předána biskupská hůl jako výraz toho, že může zastupovat v mnoha věcech biskupa (u Koptů měla podobu železného kříže - symbolu trpícího Služebníka).⁹⁶⁰ V biskupovi je kněžská a diakonická funkce nerozdělená. Ta se předává dále a dělí se do dvou úřadů.⁹⁶¹ To nám tedy připomíná, že lineární vnímání *diakonát – presbyterát – episkopát* není tradiční, ale že pochází z relativně pozdní praxe udělování těchto služeb a nižších svěcení uspořádaných

⁹⁵³ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 9.

⁹⁵⁴ DUPUY B. D.: *Theologie der kirchlichen Ämter, Einsiedeln-Zürich-Köln*, 1973, 521, citováno LEGRAND: „Bulletin d'Éclésiologie“, in: *Revue des sciences philosophiques et théologiques* 59 (1975), 700.

⁹⁵⁵ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*; KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*, Úvod, 3.

⁹⁵⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 11.

⁹⁵⁷ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis ...*; KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium ...*, Úvod, 3.

⁹⁵⁸ Srov.: PORRO: *Jaká vize církve pro jáhenství?*, 39.

⁹⁵⁹ Srov.: COLSON: *Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche*, 24.

⁹⁶⁰ Srov.: DOENS: *Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen*, 64.

⁹⁶¹ Srov.: COLSON: *Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche*, 29.

na způsob *cursus honorum*, kde každý stupeň (*gradus*) je etapou k presbyterátu nebo episkopátu a kde se kněžství (presbyterát) stává jakýmsi referenčním bodem.⁹⁶²

Zdá se tedy, že „identita trvalého jáhna zůstane stále trochu nejasná, dokud bude jáhenská ordinace nezbytná k ordinaci kněžské, dokud bude model podřízenosti zastiňovat model komplementárnosti.“⁹⁶³

2.4.1.1. Církevní úřad

V této souvislosti je také třeba najít smírné pojetí mezi dvěma na první pohled protichůdnými pohledy na církevní úřad. Ordinovaný služebník se může ptát: Spočívá můj úřad v tom, že mi byly svěřeny určité úkoly a funkce společenstvím skrze ordinaci a nebo v tom, že mě sám Pán povolal a uschoпил k exkluzivnímu zprostředkování jeho spásného díla? Je to *representatio Christi* nebo *representatio ecclesiae*? Oba typy pochopení úřadu stojí často proti sobě i v uskutečňování kněžské existence. Někdy se předkládá zprostředkující teologické řešení, které můžeme nazvat „trinitární pojetí úřadu“.⁹⁶⁴ Svěcení je více než (v modlitbě a vzkládání rukou) veřejné ustanovení k odpovědnosti za církví svěřené úkoly, není to jen předání duchovních pravomocí, ani to není uznání již existujících charismat (Rudolph Sohm) ani se nemůže omezit na pověření ze strany komunity. Ale spíše sám člověk je vzat, přijat, vyvlastněn, aby byl znamením kněžského konání vyvýšeného Pána.⁹⁶⁵

Také kněžský úřad žádá prohloubené teologické základy. Měly by odpovídat Písmu, církevní tradici, dnešní situaci a současnému stavu teologického poznání. Teologické objasnění identity diaconátu také přispěje k lepšímu vymezení teologické (a pastorační!) identity ostatních spolupracovníků biskupa, především kněží.⁹⁶⁶ Po vzoru biskupa nejsou ustanoveni k tomu, aby všechno dělali, ale aby bděli nad tím co se koná.

Samo slovo „úřad“ už zní mnoha současníkům nepříjemně a je s ním někdy spojována určitá povýšenost, atd. Proto také dávají mnozí kněží a teologové přednost slovu „služba“,

⁹⁶² Srov.: tamtéž, 12.

⁹⁶³ POTTIER: „Svátostnost jáhenství“, in: Služba trvalých jáhnů, sborník I, 14.

⁹⁶⁴ Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 3.

⁹⁶⁵ Srov.: tamtéž, 28.

⁹⁶⁶ Podle formule Ph. Warniera trvalý diaconát pomůže přejít od církve mono-sacerdotální k církvi pluri-sacerdotální (*Les diacres ... tout simplement*, 197).

keré tematizuje spíše to funkcionální, činnost pro druhé. Je to proti minulosti nový způsob sebevnímání duchovního úřadu.⁹⁶⁷

„Kněží jsou povoláni ke slabosti, neslouží ničemu (...) pokud ovšem nevěří v účinnost svátostí, které uskutečňují to, co slaví. Tato chudoba vzhledem k nezbytnosti je neodmyslitelným bohatstvím života církve. Vepsat tuto zkušenost do samotné struktury církve ze stejného titulu jako službu diakonátu a biskupské otcovství, právě to může načrtnout rysy jednotné teologie kněžství.“⁹⁶⁸

Jestliže kněží během staletí nahrazovali jáhny v jejich činnosti uprostřed církevního shromáždění, dnes jim náleží poslání předsednictví v budování církve, k němuž po vzoru eucharistického konání přispívají všichni pokřtění podle různosti úkolů a funkcí (srov. SC 26b). Není v tomto díle a v liturgii diakonát povolán k tomu, aby nám pomohl si tyto postoje osvojit?⁹⁶⁹

Dnes je třeba, aby se zahrnujícím konceptem stal koncept služby. To je důležité po staletích, kdy se teologie služeb saturovala konceptem kněžství. Použití koncepce služby umožňuje v každém případě říci pozitivně to, co bylo dříve řečeno negativně: Formule „nikoli ke kněžství“ negativně limituje diakonát, kdežto „ke službě“ (biskupa a jemu svěřených úkolů) otevírá široké pole působnosti. Bezpochyby je třeba vidět v celkovém pohledu na tuto formuli pokus otců koncilu nabídnout obecnou účelnost, kterou obnovení diakonátu potřebovalo – totiž „s ohledem na službu“, aniž se zasáhlo do toho, co bylo pro katolíky jasné, totiž, že kněží (biskupové a kněží) jsou zde „s ohledem na kněžství“.⁹⁷⁰

Podle Didier Gonneauda se můžeme ptát, zda otcové koncilu neviděli v této formulaci doktrinální potvrzení ve smyslu omezení „kněžství, aby udělalo prostor službě“.⁹⁷¹ Tato binární formule byla strategií koncilních otců, pokud chtěli s neodiskutovatelnou zjevnou autoritou hovořit o originalitě obnoveného diakonátu. Jasná zřejmost tohoto doktrinálního nařízení měla spíše funkci zahrnující, než vylučovací a měla dát spíše věci do pohybu, než přispět bezprostředně k jejich plnému pochopení?⁹⁷²

⁹⁶⁷ Např. německé „Amt“ má keltský původ (*ampaht*) a znamenalo původně totéž co „služba“. Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 15.

⁹⁶⁸ ROYANNAIS P.: Být knězem církve v krizi, in: *Teologické texty*, 2 (2009), 63.

⁹⁶⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 37-38.

⁹⁷⁰ Jak podtrhuje MTK explicitní narážky na diakonát, které činí texty Druhého vatikánského koncilu nepoužívají kněžské kategorie, ale služebné (SC 35d, LG 20c, 28a, 29a, 41d, OE 17, CD 15a, DV 25a, AG 15i 16f).

⁹⁷¹ Srov.: GONNEAUD: Pour le quarantième anniversaire du rétablissement de l'ordo diaconal: réflexions autour d'une maxime doctrinale“, in: *NRT*, 126, 2004, 556-557.

⁹⁷² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 57-58.

2.4.1.2. *Triangulární schéma*

„Některé současné teologické přístupy zdůrazňují tuto tradici, kdy je diákon chápán především ve svém určení *ad ministerium episcopi* (přirozeně tedy úlohy spíše v nadfarní rovině). Presbyteri a diákonci by se nacházeli na jakési symetrické rovině vztahu k plnosti svátosti kněžství. Vyplyvá to z pradávne praxe ordinace *per saltum*.“⁹⁷³ „Na to je třeba brát zřetel, když se má vypracovat ekleziologický profil trvalého diakonátu.“⁹⁷⁴ Podle nejstarší a obecné tradice je skutečně pouze jediné kněžství biskupa a dva nižší způsoby svátostné účasti na tomto *ordo* nebo kněžství – presbyterát a diakonát.⁹⁷⁵ Diakonát a kněžství jsou tedy dva paralelní aspekty biskupského úřadu.⁹⁷⁶

Skrze plnost svátosti ordinace, kterou přijal při biskupské konsekraci, spojuje tedy biskup toto dvojí zprostředkování ve službě místní církvi – nejvyššího velekněze a plnost služby (srov. LG 21b; latinsky *summum sacerdotium, sacri ministerii summa*). Právě v této perspektivě je třeba chápat nutnost společenství diákonů s biskupem a presbyteriem (LG 29b; srov. CIC 1983, kán. 757).⁹⁷⁷

Vzhledem k dnešní situaci je tedy možné se ptát, zda nebylo uskutečněno obnovení trvalého diakonátu, aniž by se dostatečným způsobem uvážilo, jakým způsobem tato obnova pozmění dosavadní tvář presbyterátu.⁹⁷⁸ Nezůstalo se (přes znovuoživení diakonátu v životě církve) mlčky u starého modelu kněze, který v sobě kumuluje všechny funkce nezbytné pro budování komunity?

„Dnes působí v církvi asi dvacet tisíc trvalých jáhnů. Jak by bylo krásné vidět jich ještě více a také více od sebe navzájem odlišných a také odlišných od kněží! Svátost sboru je komplexní, ponechává dostatek místa této tak očekávané různorodosti. Strukturální asymetrie, která hrála roli ve vztazích „všech“ k „některým“ se musí objevit uvnitř svátosti sboru ještě rozhodnějším způsobem. Ne ve smyslu snižování jedněch vůči druhým, ale jako specifikace jedněch ve prospěch druhých v komplementaritě, která není komparativní.“⁹⁷⁹ Komplexní forma svátosti sboru a historické změny, které se jí dotkly, nám ukazují, jak je Bůh činný

⁹⁷³ Tamtéž, 97.

⁹⁷⁴ MTK: Diakonát, vývoj a perspektivy, 97.

⁹⁷⁵ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 264.

⁹⁷⁶ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 313.

⁹⁷⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 148.

⁹⁷⁸ Srov.: TILLARD: L'Église locale, 212.

⁹⁷⁹ BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 199.

v církvi, jíž byly svátosti svěřeny a která musí v průběhu času odhalovat jak být věrný spásnému Božimu dílu.⁹⁸⁰ V obnovení trvalého diakonátu, v potvrzení svátostnosti episkopátu a v realitě kolegiality biskupů Druhý vatikánský koncil obnovil základy teologie této svátosti.⁹⁸¹

Je třeba ocenit znovuzavedení trvalého diakonátu s ohledem na obnovu tradiční podoby vnitřní architektury církve, církevních úřadů a služeb, aby mohly způsobem přiměřeným dnešním požadavkům pokračovat v Kristově diakonii.⁹⁸² Zdá se, že Kristem ustanovený zprostředkující úřad diákona je vhodný k tomu, aby čelil nebezpečí rozštěpení na společenské třídy a rozdělení mezi posvátným a profánním (jak k tomu, alespoň v praxi, docházelo u židovského a pohanského kněžství) a uskutečňoval vykoupení světa harmonickým způsobem skrze kněžství, které pokračuje v kněžství Krista. Diakonát tak může být nenahraditelným článkem mezi kněžstvím kněží a všeobecným kněžstvím věřících,⁹⁸³ může pomáhat církev osvobodit od zahleděnosti do sebe a tak přispívat k obnově vnitřní struktury církve.⁹⁸⁴

2.4.1.3. Novost vnesená do kléru

Obnovení diakonátu přináší modifikaci obvyklého kanonického statutu kléru vzhledem k církevním zvyklostem v otázce praktického uskutečňování povolání, k možnostem jejich angažovanosti v politice a odborech, k otázce volby manželství a celibátu, atd. V tomto ohledu je existence ženatých kleriků v latinské církvi nová. Je zde pak především praktická nutnost teologicky vypracovat spojení spirituality manželství a ordinované služby, tedy skutečností, které se po staletí vyvíjely odděleně.

Je pravdou, že skrze zkušenost manželského svazku, rodiny, pracovního zařazení, a sociálních vztahů, které to sebou nese, jsou diakoni na křižovatce života lidí a pozornosti, kterou mu věnuje autorita pastýře.⁹⁸⁵ Obnova diakonátu tak otevírá možnost lepšího skloubení prostoru společenského a církevního: „Jáhní jsou schopní učinit lidem život církve

⁹⁸⁰ Srov.: tamtéž.

⁹⁸¹ Srov.: tamtéž, 200.

⁹⁸² Srov.: ZULEHNER : Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 9.

⁹⁸³ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 271.

⁹⁸⁴ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 135.

⁹⁸⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 38-39.

rodinnějším a především jejich zkušenost a kulturní kapitál nemohou nemít obecně neklerikalizující účinek na službu Slova, na slavení křtu a manželství, na proces rozhodování v církvi.⁹⁸⁶

2.4.1.4. *Výhledy do budoucna*

Nebezpečí konkurence s kněžími by přestalo ovládat vztahy, kdyby se obecně křesťanský život věřících zaměřoval méně na aspekt kultu. Samozřejmě že upouštění od praxe účasti na nedělních bohoslužbách je politováníhodným trendem. Ale není možné v tom vidět znamení, že se dnes evangelium musí šířit také jinak? V naší době má totiž život ve společenství, služba chudým, péče o duchovní život, tíha profesionálního a rodinného života zásadní vliv na velký počet křesťanů. To je právě pole diakonie církve, které je nové a kde jáhni nacházejí bezpochyby také prostor žít různým způsobem své povolání.⁹⁸⁷

Možnost jáhenství pro ženaté tvoří tedy novinku, kterou je třeba podporovat v očekávání, že se rozvine vlastní spiritualita tohoto druhu života a umožní angažovat se novým způsobem ve službě Pánu a jeho církvi.⁹⁸⁸

2.4.2. *Symbolický přístup*

Pokud máme hovořit o diaconátu dostačujícím způsobem, musíme opustit perspektivu „moci“ udělených při ordinaci.⁹⁸⁹ Jáhenství je svátostným znamením společného povolání – je základním povoláním, protože ke křesťanství patří následování Krista (pokora, chudoba, poslušnost, disponovatelnost). Po boku biskupů stojí tedy kněží a jáhni, kterým byla udělena tatáž svátost, aby zjevovali její zvláštní hlediska.⁹⁹⁰ Symbolický přístup k církvi a ke službě otevírá cestu k pochopení svátostnosti diaconátu v různosti služeb.⁹⁹¹

⁹⁸⁶ Srov.: SESBOÜÉ: Pour une théologie oecumenique, 367 a DENIAU: „Mille diacres en France“, 528.

⁹⁸⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 206-207.

⁹⁸⁸ Srov.: tamtéž, 208.

⁹⁸⁹ Srov.: tamtéž, 11.

⁹⁹⁰ Srov.: ALTANA: Jáhen, 357.

⁹⁹¹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 69.

2.4.2.1. Svátostnost a manželství

Svátostnost života a služby diákona je podtržena také skutečností manželství. K tomu je třeba také pravé teologie manželství jako nutné funkce v církvi a pro církev, jako svátostného společenství a reálné reprezentace tajemství jednoty Krista a církve. Diákon může své manželství chápat jako nikoli nepodstatný moment svého jáhenského úkolu, neboť právě křesťanské manželství má funkci svědeckví síly milosti pro církev.⁹⁹² Pro symboliku jáhenské služby má totiž význam závazek stability životního stavu. Tím, že církev povolává do ordinované služby jen ty, kdo jsou upevněni ve svém životním stavu, nabízí další znamení toho, co již bylo dáno ve svátosti svěcení: Totiž věrnosti Boha své církvi a svým služebníkům, kteří jsou vybráni k její službě. Je to také téma charakteru a svátostné milosti. Manželství a celibát, pokud jsou dobrovolně zvoleny a věrně přijaty mají (pokaždé jiným způsobem) nějak posilnit dosah svátosti svěcení. Tváří v tvář církevnímu společenství a uprostřed svých bratří a sester představují ordinovaní služebníci, kteří se definitivně zavázali ve svém životním stavu, zvláštním způsobem nezníčitelnou jednotu mezi Bohem a jeho lidem, která našla své naplnění v lásce Ježíše Krista k jeho církvi.⁹⁹³ Velikost této lásky potřebuje svědeckví ženatých i celibátních křesťanů. Ti první v *hloubce výlučné* lásky k manželce, ti druzí v *šíři univerzální* lásky ke všem lidem. Ve své pozici tváří v tvář společenství mohou ženatí služebníci všem připomínat to pověstné *již* hloubky Boží lásky (skrže svátost manželství) a služebníci celibátní zase ono *ještě ne* šíře této lásky prostřednictvím celibátu pro Boží Království. Ti první připomínají komunitě, že celý křesťanský život se rodí ze *Smlouvy* Boha s námi a ti druzí jí připomínají, že křesťanský život spočívá ve víře v Boha *samotného*.⁹⁹⁴ Snad je zde šance, že věřící ocení dopad manželství a celibátu na vykonávání ordinované služby a že naopak jáhni budou svým pokorným svědeckvím podněcovat každého k věrnosti svému životnímu stavu.⁹⁹⁵

⁹⁹² Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 307.

⁹⁹³ Srov.: CANCOUËT, VIOLLE: Les diacres, 86–88.

⁹⁹⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 121.

⁹⁹⁵ Srov.: tamtéž.

2.4.2.2. Symbolické spojení a „esse“ diakona

Diákon ve své osobě spojuje skutečnosti, které jsou si často zdánlivě velmi vzdálené: Tajemství Krista a církve, k jehož službě byl posvěcen a každodennost života ve světě. Tedy již v jeho osobě, nezávisle na tom, co konkrétně koná v církvi a ve světě, by se mělo snoubit nebe se zemí. Proto „odlišnost od presbytera a biskupa by mohla být ve způsobu vykonávání svěřených úloh, nebo v osobní kvalitě toho, kdo úlohy realizuje.“⁹⁹⁶ Právě v zaměření na *bytí* je třeba hledat specifičnost trvalého diakonátu, a nikoli v oblasti činnosti. To, čím jsou, představuje originalitu toho, co konají. Charakteristika diakonátu spočívá spíše v samotném *esse* diakona.⁹⁹⁷ Toto zaměření na *bytí* osvobozuje posvátnou službu od prosté funkcionality a v rámci komplementarity vnáší do nitra církevního úřadu výraznější *kontemplativní* prvek jako protiváhu k dosud převládající *actio* (vykonávání funkcí). Tato otevřenost pro *bytí* dává důraz na symbolické působení a přináší praktickou výhodu otevřeného určení úkolů diakonátu, které ponechává velké pole působnosti dalšímu vývoji.⁹⁹⁸

Podstatné a specifické pro diakonát je nejspíš právě ono symbolické *spojení* tří zásadních oblastí církevní služby slova, liturgie a charity. Proto je pro diakonát charakteristická také liturgická služba, neboť diákon je ve své osobě spojovacím článkem mezi činnou láskou a oltářem.⁹⁹⁹ Jestliže tedy pojmem kněžství jako Kristem apoštolům svěřené poslání kázat, prokazovat službu lásky a budovat církve a pokud se neomezíme jen na vnější stránku a svátostný výraz, pak pochopíme význam postavení diakonátu jako zprostředkování služby. *Sacramentum-persona* musí na svém místě vyjadřovat jednotu celého Těla nejen ve svátostech, ale v každodenním životě místní církve a farnosti, v organizaci křesťanské lásky, v bohoslužbě, kázání a katechumenátu¹⁰⁰⁰

Tento zásadně svátostný charakter bytí diakona bude klást velké požadavky na jeho spiritualitu. Augusto Guerra připomíná tento náročný úkol, který bude vyžadovat moderní křesťanská spiritualita jako taková: Integrovat transcendenci duchovního života a dějinný a světský závazek člověka.¹⁰⁰¹ Existence diakonátu v církvi nám připomíná tedy také to, že „budoucí křesťanství bude muset najít znovu liturgický a mystický pohled na kosmos, najít

⁹⁹⁶ Tamtéž, 63.

⁹⁹⁷ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 82.

⁹⁹⁸ Srov.: SCHNEIDER: Handbuch der Dogmatik, svazek 2, 357.

⁹⁹⁹ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 278.

¹⁰⁰⁰ Srov.: tamtéž, 271.

¹⁰⁰¹ Srov.: GARCÍA: Teologia espiritual contemporanea, Corrientes y perspectivas, 348.

lásku ke kráse a meditaci.“¹⁰⁰² Jak jsme poznali, nedávná teologická reflexe nás zve skutečně k překonání ontologizujícího pojetí služby a k posunu od funkčního přístupu k úvaze symbolické. Ve vztahu jednoho vůči mnohým je symbolická reciprocita. Vztah mezi některými (služebníci) a celkem věřících umožňuje církvi držet pohromadě (*synballein*). Bůh si v lůně dějin vyvolil lid, uzavřel smlouvu a posílá ho vytvářet společenství milosti, které sám žije. Etymologicky je *communio* solidární účastí na úkolu, povinnosti (*cum-munus*) a odtud potom vychází obecnější význam „mít účast“.¹⁰⁰³ Diakonát i ostatní služby je tedy třeba promyslet a uskutečnit v rámci „ekleziologie společenství.“¹⁰⁰⁴

Právě v tom rozlišeném vztahu, kde někteří jsou ve službě všech, se ustavuje výsostně symbolické pouto vzájemnosti: Spojuje dvě složky, z nichž každá promlouvá jen skrze tu druhou a ve vztahu k zakládající odlišnosti. Toto symbolické pouto nás odkazuje k samotné podstatě věci: Církevní komunita, včetně jejích služebníků, je od Boha. Díky jeho péči hrají služebníci roli protějšku, skrze kterou jí dávají najevo, že se sama přijímá od Boha v Kristu.

Pouto mezi ordinovaným služebníkem a církevní komunitou vyjadřuje zároveň prvotní nabídku Boha i svobodnou a radostnou odpověď člověka, neboť komunita vznikla z této odpovědi na Boží dar. Ordinovaný služebník netvoří církevní komunitu. Není již vytvářen skrze ní pro organizační potřeby v duchu utilitaristické logiky.¹⁰⁰⁵ On je naopak utvářen spolu s ní v jediné závislosti na Kristu, kterého on představuje. Funkce služebníka, který působí tváří v tvář *všem*, je podle výrazu Louis-Marie Chauveta, „symbolická funkce zjevení a zefektivnění identity církve“.¹⁰⁰⁶ Je jasné, že taková symbolická úvaha otevírá svátostné chápání ordinované služby. Vkládání rukou spojuje ty, co jsou investováni k této službě s ustanovením a s posláním Dvanácti. Ono jim uděluje milost pro službu církvi s autoritou Krista Hlavy svého Těla církve, kterou shromažďují v Duchu svatém prostřednictvím evangelia a svátostí.¹⁰⁰⁷ Oni svátostně reprezentují Krista, Pastýře a Služebníka, který se stará o svůj lid a jeho vedení. Trojí určení služby jako biskupské, kněžské a jáhenské je tradiční, protože služba sama je poznamenána strukturální nesouměrností (biskup – kněží/jáhnové). Služebníci jediného kněžského prostřednictví Kristova (biskup a kněží) představují dar

¹⁰⁰² DOLISTA: Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie, 109

¹⁰⁰³ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 72.

¹⁰⁰⁴ Srov.: tamtéž, 77.

¹⁰⁰⁵ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 31-33.

¹⁰⁰⁶ Srov.: CHAUVET L.-M. „Le peuple de Dieu et ses ministres. Approche théologique“, in: Prêtres diocésains n. 1280 (1990), 142. To, co autor připisuje kněžím, platí *mutatis mutandis* pro jáhny.

¹⁰⁰⁷ Srov. formulaci použitou JANEM PAVLEM II., aby připomněl ordinovanou službu in: *Christifideles laici* 23c.

zdarma daný od Boha jeho lidu a jeho obět' díky v jedinečné oběti Kristově. Služebníci diakonie Kristovy přichází, aby sloužili a ne aby si nechali sloužit. Jáhnové představují povolání celé církve, která je Kristovým Tělem a svědčí tak autenticky o eucharistii, kterou celebruje. Komplementárnost úřadů se neuskutečňuje na úrovni striktního a vylučného rozdělení práce, ale na úrovni symbolické a svátostné „repräsentace“.¹⁰⁰⁸

Nebylo jistě třeba čekat na obnovení trvalého diaconátu, aby křesťanský lid vzal vážně své povolání ke službě lidem v následování Krista, který se ponížil až k podmínkám služebníka (srov. Flp 2,7-8),¹⁰⁰⁹ ale znovuoživení této služby dovoluje, aby symbolika diaconátu byla v církvi dostatečně zřetelná. Jak vůči ordinovaným služebníkům, biskupy nevyjímaje, tak i vůči laikům, jáhnové představují a realizují závislost všech na Kristu Služebníku, který silou svého Ducha vede celou církev, aby byla více lidem služebníků a znovu darovala světu chuť služby.¹⁰¹⁰ Symbolický vztah služby (*ministerium*) k církevní komunitě (*ecclesia*) má tedy svůj smysl ve vztahu k té radikální odlišnosti Boha skrze Krista v Duchu svatém.¹⁰¹¹

Reaktivace diaconátu by měla umožnit, aby se jeho symbolika rozvíjela ve smyslu svátostné logiky. V církvi jsou tito ordinovaní služebníci účinným znamením diakonie Krista - Služebníka Božího, který je stále ve službě lidem a který vede celou církev i každého křesťana, aby žil v postoji služby. Svou samotnou existencí je jáhenská služba zjevením církve jako diakonie a výzvou adresovanou všem křesťanům, aby tuto Kristovu diakonii žili.¹⁰¹² V dialektice mezi všemi a některými v lůně církve přijímají jáhni tuto službu „služby“, aby jí současně naznačovali i realizovali. Svátostnost se sice neredukuje na symboliku, ale předpokládá jí. Je to skutečně Bůh, kdo jedná ve svátostech stejně jako měl iniciativu v našich dějinách. Jinak řečeno: Svátostnost, v níž je zakotven symbolický vztah mezi církevní komunitou a jejími služebníky se nachází v řádu milostiplné iniciativy Boží, která vyzývá k odpovědi svobodné a radostné lidské bytosti. Svátostná symbolika odkazuje na Jiného, na zcela Jiného, od něhož má církev svůj původ (*Ecclesia ex Trinitate*). Církev pramení v Trojici a k ní se také navrácí (*Ecclesia in Trinitatem*), je na cestě k Trojici.¹⁰¹³ Ve svém počátku i ve svém cíli církev existuje v řádu milosti, i když se rozvíjí také za přispění

¹⁰⁰⁸ Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹⁰⁰⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 34.

¹⁰¹⁰ Srov.: tamtéž, 35.

¹⁰¹¹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 78.

¹⁰¹² Srov.: COFFY R.: Le diaconat : ministère de communion et de mission, in: Diaconat aujourd'hui, 15, 1981, 12.

¹⁰¹³ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 80.

aktu víry jejích členů. Církev tvoří věřící a věřící tvoří církev. To jsou dvě části celku, které musí být vždy pospolu (*synballein*). Prioritou je iniciativa Boží, ta se však nerealizuje bez přilnutí víry.

2.4.2.3. Tajemství jako problém pro současnou mentalitu

Naši současníci mají problém s touto myšlenkou „tajemství“, totiž onoho projektu, který je velkým tajemstvím víry a vyplývá z božské iniciativy milostiplného Boha, Ducha svatého Jsou totiž ponořeni v kultuře, která zdůrazňuje individuum jako měřítko všeho.

V tomto kontextu má symbolizující funkce některých potíže vymanit se z typicky moderního demokratického pochopení „církev jako záležitosti všech“ – církev je přece tvořena věřícími. Toto tvrzení je zcela pravdivé, ale když se jednostranně zdůrazní, přehlídá církev, která je ve svém původu *Ecclesia Dei*, povolána od Boha (církev rodí věřící) k životu milosti. Parametry okolní kultury příliš neusnadňují symbolický přístup a tím spíše ne svátostné pochopení.¹⁰¹⁴ „Vědět“ dominuje nad symbolickým vztahem (kritérium vědecké objektivitě), technická kompetence se odděluje od mravní hodnoty (kritérium technologické účinnosti) a autorita pochází z formální delegace základny (kritérium demokratické reprezentace). Ordinovaná služba, včetně jáhenství, je chápána jako soubor úkolů ve prospěch komunity a lidského společenství. Odtud plyne pro mnohé těžkost v chápání rozdílu mezi tím, kdy něco koná jáhen a kdy jsou tytéž činnosti vykonávány laiky. Jsme zde u klasického tématu *potestates*, kterému moderní mentalita zaměřená na účinnost a výkonnost přikládá znovu váhu: Co může dělat jáhen a co nemůže laik?¹⁰¹⁵

V tomto kulturním kontextu má mnoho věřících potíž vnímat vztah k „tajemství“ působení trojjediného Boha v dějinách. Služebníci, které církev ordinuje, jsou povoláni a poslání sloužit tomuto tajemství, které není ani jejich vlastnictvím ani není předmětem jejich iniciativy, jejich podnikání, ani není plodem jejich důvtipu nebo výsledkem jejich výkonnosti. Je to dar – tak jako sám Bůh, který se dává poznat skrze Ježíše Krista v Duchu svatém v dějinách, a který volá lidské bytosti ke společenství svého života. Služebníci tomuto tajemství slouží nakolik

¹⁰¹⁴ Srov.: tamtéž, 81.

¹⁰¹⁵ Bezpochyby je projevem příliš zužujícího přístupu, když se svátostnost redukuje na otázku pravomocí, ale není možné pominout otázku uschopnění jáhnů pro úkoly vykonávané v moci svěcení. Nespočívá toto uschopnění právě v tom „jak“ nebo v osobní kvalitě toho, kdo je vykonává?

v nich ono přebývá. Toto tajemství přebývá v srdci služebníka, který mu slouží, není to čistá exteriorita, je jím zasažen.

Jáhni jsou ustanoveni skrze svátost, která si je nárokuje s celým jejich životem neodvolatelným způsobem,¹⁰¹⁶ aby sloužili dílu Boha, který se zjevuje, a aby pomáhali církvi žít v otevřenosti pro potřeby misie.¹⁰¹⁷

V důsledku nedostatečného otevření se tajemství nebude pro mnoho lidí snadné nechat se uvést do teologické nauky o nesmazatelném charakteru, ani přijmout jeho duchovní prodloužení, totiž „zvláštní zpodobení“ s Kristem, kterého KKC nazývá „jáhнем a služebníkem všech.“¹⁰¹⁸ Symbolický přístup se zdá nezbytný pro pochopení a uskutečnění diakonátu v jeho novosti.

2.4.2.4. Znamení pro svět

Struktura církevního úřadu, která skrytě poukazuje na svůj pramen v láskyplném společenství osob Trojice, by měla vždy tak trochu vyvádět z míry (v dobrém slova smyslu) toho, kdo je zvyklý na struktury „tohoto světa“. Walter Kasper to charakterizoval tak, že v církvi se „dělá kariéra“ směrem dolů: „Ze základního duchovního postoje jáhna musí být zřejmé, že křesťanská cesta není cestou výstupu, žádná cesta v lesku a slávě, ale cesta, která obsahuje pohled směrem dolů, v následování Krista, který sestoupil z nebe.“¹⁰¹⁹ Jáhni nejsou jedinými protagonisty těchto postojů, ale jejich úřad je staví do situace symbolického působení: Strhávají celý Boží lid k tomuto úkolu.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁶ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 82.

¹⁰¹⁷ Děje se to kanonicky skrze inkardinaci, která je vlastně spojením s místní církví. V případě kněze je biskup zavázán starat se až do smrti o jeho obživu. Jáhen je také na celý život kanonicky svázán se službou diecézi (kán. 281, par. 3).

¹⁰¹⁸ KKC hovoří o nesmazatelné pečeti, znamení, které připodobňuje Kristu „jáhnu“ (ed. 1997, par. 1570). To odkazuje na nesmazatelný charakter, o němž hovoří preambule motu proprio SDO z roku 1967.

¹⁰¹⁹ KASPER: *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti*, 27.

¹⁰²⁰ Srov.: WINDELS: *Jáhenská služba při liturgii*, 5.

2.4.3. *Diakonát – služba blízkosti na prahu církve*

Ve shromáždění církve, které nemá cíl sám v sobě, ale je znamením lidstva, které Bůh svolává „pro svou slávu a spásu světa“, jsou jáhnové „na prahu“. Doprovází pokřtěné na cestě katecheze, která je vede od naslouchání Slovu ke stolu eucharistie, aby vzali znovu vážně radostnou zvěst o lásce Boží.¹⁰²¹ „Na prahu“ jsou také skrze službu blízkosti, v níž zpřítomňují zájem církevní komunity o sdílení „radosti a naděje, smutků a úzkostí lidí dnešní doby, především chudých a těch, kteří trpí“ (GS 1). Zkušenost ukazuje, že jáhni mohou navíc pomoci vzít v úvahu rozdílnost osob a situací.¹⁰²²

Diakonát je službou blízkosti: Symbolizuje celou církev, která se zdržuje *na prahu* kostela a současně církevní shromáždění, které *se již uskutečňuje* kolem oltáře.¹⁰²³ Motu proprio Pavla VI. *Ad pascendum* (1972) hovoří v tomto smyslu o zprostředkujícím stupni svěcení mezi vyšší hierarchií a Božím lidem¹⁰²⁴ (*Medius ordo* mezi laiky a klérem, církví a světem, liturgií a každodenním životem, charitou a eucharistií, ústředím a periferií křesťanské komunity¹⁰²⁵). V praxi mezi diákonky tomu skutečně odpovídá, že tato motivace bývá často uváděna: Chtějí být mostem mezi těmi, kdo jsou daleko a církví (tak to uvádí 71% respondentů výzkumu provedeného v německé jazykové oblasti).¹⁰²⁶

Jáhenská služba se totiž jeví jako snadno dostupný opěrný bod pro laiky, protože je konána způsobem, který je jim velmi blízký. Koneckonců, v případě ženatého diákona zahrnuje toto svědectví celou rodinu, která by se měla s velkou diskretností nabízet jako vzor křesťanského života. Diákon zjevně osvědčuje před církví, že všichni křesťané jsou „ve službě“, že všichni mají důležitý úřad, který je třeba zastávat, třebaže jsou plně ponořeni do skutečnosti tohoto světa.¹⁰²⁷

Karl Rahner se dokonce domnívá, že obnovení diakonátu má smysl pouze, pokud bude svátostný diakonát obnoven pro ženaté muže.¹⁰²⁸ Manželství má podle něj k úřadu diákona větší vnitřní afinitu než celibát, neboť diákon má být ve své specifické funkci pojítkem mezi

¹⁰²¹ Srov.: WINNINGER, 1007-1008.

¹⁰²² Srov.: DENIAU: Milles diacres en France, 525.

¹⁰²³ Srov.: tamtéž, 146.

¹⁰²⁴ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 57.

¹⁰²⁵ Srov.: tamtéž, 106.

¹⁰²⁶ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 45.

¹⁰²⁷ Srov.: PORRO: Jaká vize církve pro jáhenství?, 41.

¹⁰²⁸ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 306.

klérem a oltářem na jedné straně a světem s jeho úkoly na straně druhé.¹⁰²⁹ Jeho úloha má být z velké míry v hraničních oblastech církve.¹⁰³⁰ Zde se uplatňuje onen univerzální rozměr, který také přináší ekleziologie communia (trojiční ekleziologie) se svým zaměřením až „k poslednímu spravedlivému, který se má shromáždit u Otce“. Zajímá se nejen o ty, „kdo k nám dnes ještě patří, ale také o ty, kdo k nám zítra patřit mohou.“¹⁰³¹ Má sledovat radosti a naděje, smutek a strach lidí (srov. GS 1) a z nitra, tedy ze středu křesťanské víry, zprostředkovávat odvahu, sílu a trpělivost, naději, radost a mír ve všedním životě člověka.¹⁰³² Proto bylo určeno, aby diákonů bylo ustanoveni v počtu přiměřeném k počtu věřících v církevním shromáždění, aby mohli znát každého individuálně, a podporovat všechny (*Didascalia* 3, 13, 1).¹⁰³³ Otevírá se zde prostor pro uplatnění sociální nauky církve, která může být významným prostředkem evangelizace. Právě diákonů by jí mohli aplikovat, rozvíjet, vysvětlovat a šířit mezi věřící.¹⁰³⁴ Zdá se, že „v jáhenské službě církev našla nový způsob, jak podat světu ruku.“¹⁰³⁵

2.4.3.1. Spojitost s prorockou úlohou (politická diakonie)

Diákon je prorockým mostem mezi světem hospodářství, politiky, vědy, techniky, zábavy, průmyslu a církví. „Je zastáncem sociální spravedlnosti ve farnosti a na pracovištích. Má upozorňovat biskupy a kněze na nouzi lidí, na nezaměstnané, nemocné ve farnosti i mimo ní. Diakonické jednání je podstatou a základním úkolem církve jako mystického Těla Kristova a jejím způsobem života.“¹⁰³⁶ Je třeba, aby se diákon uprostřed světa, v němž žije většina našich současníků, ochotně zapojil do dějin spásy, spolu s Kristem a svatými se stal jejich protagonistou,¹⁰³⁷ a s pomocí Ducha Kristova vyšlapával nové cesty evangelnímu životnímu stylu. Tak jako učedníci z Lk 10,1-7 se má co nevíce přiblížit konkrétní životní situaci

¹⁰²⁹ Srov.: tamtéž, 307.

¹⁰³⁰ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 81.

¹⁰³¹ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 26.

¹⁰³² Srov.: tamtéž, 24.

¹⁰³³ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 46.

¹⁰³⁴ Srov.: POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 184.

¹⁰³⁵ OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 26.

¹⁰³⁶ SKÁLOVÁ: Měníci se obraz jáhna, 100.

¹⁰³⁷ Srov.: HÄRING : Modlitba, 527.

druhých lidí.¹⁰³⁸ Také jeho prostřednictvím by se mělo zamezit, aby „církve odpovídala na otázky, které si nikdo neklade, a mlčela k otázkám, které jsou pro lidi významné.“¹⁰³⁹ „K základnímu postoji jáhna patří především, aby vnímal lidi, kteří žijí v nouzi, v nemoci a ve strachu. Potom jde o uzdravení, které daruje osvobození, které pomůže člověku získat důvěru, dá podnět k tomu, aby sám se stal sloužícím a milujícím. To nám pěkně ukazuje setkání Ježíše s tchyní Petrovou (Mt 8,14n.).“¹⁰⁴⁰

Diakonát by tak měl vynahradit některá vybočení sacerdotalismu a pomoci ordinovaným služebníkům, aby se nepokládali za privilegovanou třídu, která zná rubriky, ale postrádá spojení s radostmi a nadějemi, úzkostmi a utrpením lidí. „To by byl totiž skutečně úpadek, *sarx*, rozklad, prvotní hřích, úpadkový sklon a ztělesněné sobectví.“¹⁰⁴¹ Možnost obnovy diakonátu byla skutečně v tomto smyslu např. v Portugalsku vnímána jako možný lék proti silnému antiklerikalismu (nakolik bude pro diákona charakteristická větší blízkost lidu).¹⁰⁴² Ježíš je vzorem, učí nás syntéze mezi modlitbou a bdělostí, mezi láskou k Bohu a k bližním. V dobách hlubokých společenských a kulturních změn se musíme utíkat ke Kristu proroku a zajistit svou kontinuitu s prorockou historií církve. Kde je živá prorocká tradice, tam neexistuje trapný pocit nejistoty.¹⁰⁴³ Bůh je ve smyslu vysoce politickým služebníkem. On shlíží k těm, kdo jsou utlačeni a volají k němu. Biblická teologie zná „nářek chudých“. Chudoba, útlak a vykořisťování vystupují k Bohu a dotýkají se ho. On nezůstává nedotčen, ale angažuje se ve prospěch člověka. A tento zásah, jak se ukazuje, je praktický: „Jdi, já tě posílám.“ Bůh jedná skrze lidi – prostřednictvím Mojžíše, Mesiáše, lid, církve.¹⁰⁴⁴ V tomto smyslu „nejúčinnější formou lásky k bližnímu je politika (Pavel VI.).“¹⁰⁴⁵ V očekávání Království je jedinou službou církve budování lidstva v Boží lid, Tělo Kristovo a Chrám Ducha svatého. Služba církevního bratrství má být svátostí univerzálního bratrství, o kterém Bůh sní a předobrazem smířeného lidstva.¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁸ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 86.

¹⁰³⁹ ZULEHNER: Církev, přístřeší duše, Praha: Portál, 1997, 7.

¹⁰⁴⁰ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

¹⁰⁴¹ HÄRING: Modlitba, 530.

¹⁰⁴² Srov.: DE AMORIM R. Guedes: Angemessenheit und Möglichkeit der Erneuerung des Diakonates in Portugal, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 461–462.

¹⁰⁴³ Srov.: HÄRING: Modlitba, 531.

¹⁰⁴⁴ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 28.

¹⁰⁴⁵ Tamtéž, 67. Autor blíže neuvádí zdroj, který obsahuje tento výrok.

¹⁰⁴⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 131.

Diákon je svědkem nebo dokonce svátostí církve, otevřený vůči světu a pozorný zvláště vůči nejmenším.¹⁰⁴⁷ Četní biskupové si velmi váží diákonů, protože jsou v denním styku s lidmi a to jak ve svém povolání, tak i v rodinném životě. Mohou svým životem vydávat svědectví služby, které Boží lid poskytuje lidstvu po Kristově vzoru. Podílejí se na snaze hierarchie čelit bídě a nedostatku víry a být více přítomní uprostřed světa.¹⁰⁴⁸

V čem spočívá ona charakteristika diákona, když i služba episkopa a presbytera je také službou *in persona Christi Servi*?¹⁰⁴⁹ Nejspíš právě v tom sdílení osudu většiny lidstva, které tak krásně odpovídá ekonomii vtělení Božího Syna. Základní melodií je proto solidarita Boha s člověkem v nouzi.¹⁰⁵⁰ To s sebou přináší nový styl přítomnosti mezi lidmi: Méně ze světa a víc ve světě.¹⁰⁵¹ Ale protože víra a spiritualita byla vázána na kulturně tradiční kontext, poznamenaný spíše mimosvětskou a „pietistickou“ religiozitou, změny a nové zkušenosti se někdy těžko integrují do života víry.¹⁰⁵² Proto posláním diákona je uvádět věřící do konkrétního křesťanského života v tomto světě. Je svazkem živé jednoty mezi každodenním křesťanským životem a svátostným životem. Tuto jednotu vyjadřuje a uskutečňuje, je poutem věřících mezi sebou a s představeným, spojovacím článkem vzhledem k církvi a Kristu, kterého sám bezprostředně zastupuje. Má za úkol uvádět lidi do života s Kristem v dnešní každodennosti a prošlapávání cest k tomu, aby toho mohlo být dosaženo.¹⁰⁵³

Zcela specifická nouze, která je stavěna před diakony jako jeden z úkolů se týká podoby církve a jejích obcí (farností) a forem duchovní služby. Církev je zatížena událostmi dějin a setkává se u mnoha lidí s nedůvěrou.¹⁰⁵⁴ Jáhen, jakož i jiný křesťan, který ze svého rozhodnutí a ze své víry v církvi žije a má církev rád, musí počítat s tím, že bude jejími nedostatky trpět, že ho bude církev také „bolet“. Je to podobné, jako v rodině a příbuzenstvu. Chyby našich blízkých se nás týkají, ale nemůžeme žádného svého příbuzného vyměnit za někoho jiného.¹⁰⁵⁵ Přitom církev má manifestovat „lidstvo takové, jaké je, Bůh chce“ (Jean-

¹⁰⁴⁷ Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹⁰⁴⁸ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 81.

¹⁰⁴⁹ Srov.: tamtéž, 61.

¹⁰⁵⁰ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 76.

¹⁰⁵¹ Srov.: CONGAR: Za církev sloužící a chudou, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 99.

¹⁰⁵² Srov.: GARCÍA: Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas, 330.

¹⁰⁵³ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 273.

¹⁰⁵⁴ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 26.

¹⁰⁵⁵ Srov.: OPATRŇÝ A.: Vztahy: jáhen a manželství, jáhen a církev, in: Služba trvalých jáhnů, sborník II., 30.

Marie Roger Tillard). Takové je alespoň její povolání. Její diakonie má být jakousi „ochutnávkou“. Církev má být vlastně svátostí nového světa (srov. LG 1; GS 40).¹⁰⁵⁶

Jedná se o to, aby církev byla znamením. Nejde o to, aby svět do ní vstoupil a už vůbec není církev poslána k tomu, aby se ve světě ztratila. V srdci tohoto světa, prostřednictvím nového lidství, které ona zvěstuje a realizuje, otevírá církev svět vůči Království. Jáhni jsou darováni církvi k tomu, aby skrze ně klíčila tam, kam jí Pán volá, protože jí tam sám přešel, totiž do dějin lidstva. Jsou svědky a tvůrci onoho klíčení tam, kde se rodí živá naděje, kde právo vítězí nad útlakem, láska nad nenávisť, život nad smrtí. A to všechno uprostřed tohoto světa. V úkolech, které jsou jim přiděleny nebo službách, které jsou jim svěřeny, nám jáhni připomínají, že „skutečný prostor poslání církve není nějaký dílčí prostor, ale samotný prostor celého světa lidí, kterému Kristus přišel sloužit“.¹⁰⁵⁷ Provokují tak církev k účasti na diakonii Kristově, která vede dějiny k naplnění.¹⁰⁵⁸ Jejich služba se nachází v průsečíku uznání Království působícího v dějinách a svátostnosti církve, která současně symbolizuje i realizuje jeho přítomnost uprostřed tohoto světa.

Jáhni jsou často posíláni na přední místa v misii. Jejich přítomnost by mohla být zárukou otevřenosti pro vždy trochu překvapivý příchod Království na konkrétním místě.¹⁰⁵⁹ Je však důležité, aby se místní církev spolu s nimi angažovala a aby také oni pomáhali místní církvi se angažovat.¹⁰⁶⁰ Tak jako ostatní služby, diakonát je ve službě tohoto díla církve v dějinách lidí.¹⁰⁶¹ Jeho specifický přínos spočívá v tom, že přibližuje navzájem charismata a služby a spojuje různé diakonie, aby eucharistie byla slavena v pravdě, aby umožňovala „vtělení“ církvi a naději, kterou ona přináší. Konkrétně diakoni ve veřejné funkci vyjadřují mezi pokřtěnými ve jménu Krista a církve („na prahu kostela“ i u oltáře) přívětivost a péči Pána o všechny lidi.¹⁰⁶²

¹⁰⁵⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 37.

¹⁰⁵⁷ WARNIER: Le diaconat ... tout simplement, 225. Mons. PAPIN J.-L. píše v této souvislosti, že „služba jáhenská je ve službě křesťanské identity komunity a jejího poslání“ (PAPIN J.-L.: Le diaconat permanent, une chance pour la mission, in: Jeunes et vocations, 119, 2005, 101).

¹⁰⁵⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 38.

¹⁰⁵⁹ Srov.: tamtéž, 39.

¹⁰⁶⁰ Srov.: JORDAN Th.: Une grace pour l'Église. Liminaire, 12.

¹⁰⁶¹ Srov.: CNUUDE: Bulletin de théologie du diaconat, 106, nebo odkazy v této věci na reflexe DENIS: Le diaconat dans le hierarchie, 147–148.

¹⁰⁶² Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 146.

2.4.3.2. Jáhni jako „dělníci“ inkulturace víry

Angažování jáhnů ve prospěch lidské bytosti přináší víře vždy novou věrohodnost. Má hodnotu samo o sobě ve jménu Království slíbeného všem.¹⁰⁶³ „Dokonce i kdyby už nebylo chudých, píše mons. Albert Rouet, bylo by třeba jáhnů, aby bylo jasně řečeno, že Království přichází také při práci v továrně, v zemědělství, v rodině, ve sdruženích, atd.¹⁰⁶⁴

Prostřednictvím úkolů a funkcí, které jsou jim svěřeny a skrze svůj bytostný vztah ke Kristu služebníku jsou jáhni poslání, aby přetlumočili anticipovanou přítomnost Království v individuální existenci i v kolektivních dějinách. Dělají to tím způsobem, že mají účast na „společenském životě“ a obyčejné existenci.¹⁰⁶⁵ „Těžiště práce a šance se jáhnovi s civilním povoláním naskytují více v jeho pracovním prostředí. Měl by být přítomný tam, kam se jinak nikdo jiný z církve nedostane. Svě zkušenosti má pak přenášet do farního společenství a být tam zástupcem diakonie.“¹⁰⁶⁶

Zkušenost ukazuje, že jáhni mohou pomoci brát více v úvahu rozdílnost osobních situací. Diakon je partnerem, kterého mohou všichni oslovit v nejrůznějších nouzích. Prostřednictvím služby liturgie, hlásání a diakonie má šanci přivést do vědomí věřících spojení víry s životem. Ve službě u oltáře klade nouzi lidí na eucharistický stůl: Vezme je samozřejmě i do svých promluv. Takto motivuje společenství, a činí je citlivým pro veškeré nouze všeho druhu, aby se spolu i mezi sebou angažovali.¹⁰⁶⁷

Někteří je kvalifikují jako skužebníky blízkosti v tom smyslu, že jsou přijímáni jako „blízká tvář církve“.¹⁰⁶⁸ Takové přijetí tkví velmi často ve schopnosti jáhnů přiblížit se lidem (srov. Lk 10,29) svým postojem přijetí a naslouchání osobám. V různosti jejich zapojení a v různosti obrazů a podob diakonátu, musí jáhni žít každodenně přítomnost svých současníků. To je o to potřebnější dnes, kdy lidé postmoderní éry mají skutečné těžkosti s tím, být přítomní sami sobě, druhým i Bohu. Přítomnost vyžaduje pozornost vůči osobám, pokoru, vůli být zde a být vázán. Nedispenzuje od angažování se ve společenských debatách. Ale

¹⁰⁶³ Srov.: ROUET A.: Vers une théologie du diaconat, 799.

¹⁰⁶⁴ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 39.

¹⁰⁶⁵ Srov.: tamtéž, 40.

¹⁰⁶⁶ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

¹⁰⁶⁷ Srov.: tamtéž.

¹⁰⁶⁸ Srov.: DESJONQUÈRES A.: Où en est le diaconat en France?, 22.

očišťuje způsob tohoto angažování.¹⁰⁶⁹ Jáhni mohou pomoci žít „křesťanství pohostinně a přátelsky“.¹⁰⁷⁰

Skrze svou službu uprostřed každodennosti lidí hrají jáhni v tomto ohledu zvláštní roli. Jejich místo by nemělo přechýlívat, ono je především bratrstvím a pokorou, přátelstvím a pohostinností. Ztělesňují zkrátka péči a starost „církve sloužící a chudé“. Služba jáhnů nabízí uskutečnění této péče v lůně ordinované služby „takovým způsobem, aby tento ekzeziologický a spirituální požadavek nezůstal pouze na úrovni sloganů.“¹⁰⁷¹

„Je potřeba najít novou, schůdnější cestu pro člověka žijícího ve zcela ztechnizovaném, sekularizovaném a ametafyzickém světě (než jsou tradiční metafyzické přístupy k Bohu). Teologie a metafyzika nemohou nepřihlížet k historicko-psychologické situaci člověka, k němuž mluví a jehož existenci prosvětlují a zakotvují. Jejich humanistickým úkolem a antropologickým cílem je *diakonia* v tom nejčistším a nejvyšším významu. Jde o existenciální zkonkrétnění filozofického poznání Boha (...) plnost, hloubka a hutnost lidského "já" je možná jen skrze horizontální lidské "ty", ovšem tato dialogická horizontalita vyžaduje zakotvení v transcendentním božském "Ty".

(...) Chápání světa a věcí vstoupí do osobnostního obzoru otázky TY, nikoli naopak. Naše epocha dospěla svou naprostou technologickou vládou nad přírodou do situace, kdy vše je vyrobitelné, manipulovatelné, organizovatelné. Osobnostní, intersubjektívni hodnoty, na nichž je založena nezvěčnitelnost člověka, jsou neorganizovatelné a nemanipulovatelné. Jejich kořen, základ, pramen nacházíme v bytí, které se zjevuje v prostoru dialogického setkání JÁ-TY. Bez *ty* není možní *já* – nejen gnozeologicky, ale ontologicky.“¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 41.

¹⁰⁷⁰ Srov.: LE CORRE F.: Le Centre de graphite. Méditations sur la foi et la culture contemporaine, Paris: Bayard, zejména s. 24-25, 45-46, 83-84.

¹⁰⁷¹ Srov.: LEGRAND: Bulletin d'ecclésiologie. Le diaconat: Renouveau et théologie, in: RSPT, 69, 1985, 102.

¹⁰⁷² VRÁNA Karel: Otázka Boha v totálně technologické společnosti, in: TT 3, 2008, 131.

3. SPIRITUALITA DIAKONÁTU

Pokud se týká specifické spirituality spjaté se způsobem života a služby jáhnů, chybí v západní církvi několik staletí kontinuální zkušenosti. To je nám jasné, když listujeme klasickými díly spirituality a hagiografie, která nám pro jáhenství neposkytuje konkrétní modely ani vzory. To je právě jeden z hlavních cílů snahy, která mě vedla při zpracování tohoto tématu: Pokusit se najít odpověď na otázku, v čem spočívá specifičnost prožívání (tedy aspekt křesťanské duchovní zkušenosti) tohoto povolání ve srovnání například se zkušeností povolání ke kněžství.

3.1 *Spiritualita svátosti svěcení*

Duchovní život je podstatně tentýž pro všechny věřící, protože jeho subjektem je církev. Současně však existují rozmanité spirituality, protože církev svůj život žije v mnoha osobách.¹⁰⁷³ Existuje tolik forem uskutečňování spirituality, kolik je křesťanů. V této rozmanitosti se ale dají rozlišit typy povolání, které lze díky stejnorodosti životních poměrů nebo životního způsobu označit jako typy spirituality.¹⁰⁷⁴ Ve skutečnosti i např. u „spirituality diakonátu“ by bylo třeba mluvit v plurálu a naznačit jak společné prvky, tak spektrum možných odlišných uskutečnění ...

Z kněžské existence „*in persona Christi*“ a „*in persona Ecclesiae*“ vyplývá kněžská spiritualita: Takové přijetí do služby předpokládá ochotu zcela se odevzdat tomuto povolání. Konkrétní životní povolání je – stejně tak i pro každého křesťana – cestou k posvěcení.¹⁰⁷⁵

Spiritualita dává zpětně také orientaci základnímu pojetí úřadu. Otázka po kněžském bytí může být pojednána striktně v provázánosti teorie a praxe.¹⁰⁷⁶ „Cílem teologického myšlení totiž není co nejdokonalejší a nejsrozumitelnější formulace vyjadřující věřené tajemství, nýbrž autentická křesťanská existence. Ona co nejdokonalejší a nejsrozumitelnější formulace vyjadřující věřené tajemství je potřebná právě proto, že slouží jako prostředek k dosažení

¹⁰⁷³ Srov.: WEISMAYER J.: Život v plnosti. Dějiny a teologie duchovního života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 204.

¹⁰⁷⁴ Srov.: tamtéž, 205.

¹⁰⁷⁵ Srov.: tamtéž, 219.

¹⁰⁷⁶ Srov.: GRESHAKE: Priestersein, 3.

zmíněného cíle. Právě vazba mezi věřeným tajemstvím a autentickou křesťanskou existencí představuje předpoklad toho, aby síla evangelia mohla vyzařovat do tohoto světa s celou svou přesvědčivostí a věrohodností svědectví. Není to tedy pouze diakonie, která potřebuje pomoc ze strany teologie, ale je to také sama teologie kdo ze svého užšího spění s diakonií vytěží ten kýžený svorník, který vědění dopřeje, aby se stalo skutečnou moudrostí života z víry.¹⁰⁷⁷

Učedníci mají stejně jako Ježíš konat to, co konal on, totiž hlásat nastávající příchod Božího království a konat jeho znamení. Také způsobem života se mu musí připodobnit. Takže nejsou jen posly, ale svědky, spolupracovníky a reprezentanty Ježíše. Přitom jejich svědectví a pravomoc se zakládá nikoli na nějakém juridickém zplnomocnění, nýbrž na poslání, které určuje celou jejich existenci a které pramení z jejich osobního spolu-bytí s Ježíšem. Protože k němu patří, mohou a mají jeho a jeho „věc“ předávat všude tam, kam on sám chce přijít (Lk 10,1). Jedná se o poslání, kdy poslaný působí i žije zcela pro toho, kdo ho posílá.¹⁰⁷⁸ Dnes obzvlášť cítíme nutnost pravdivosti života u institučních představitelů církve (P. M. Zulehner).¹⁰⁷⁹

3.1.1. Duchovní modely prožívání klerických spiritualit

Nemáme-li zůstat jen u teoretické prezentace dějin a současné teologie sborové svátosti, je potřebné uvažovat také o duchovních modelech. Když je řeč o prožívání klerického stavu, musíme hovořit o spiritualitách. Celá řada faktorů spoluurčuje nejrozmanitější podoby křesťanské duchovní existence jednotlivých nositelů této svátosti. Centrální je pojem pastýřské služby, který nabývá různých podob podle konkrétních poslání a zaměření jednotlivých kleriků. Nejspíš můžeme říci, že pro všechny jsou společné čtyři pilíře:

- niterné napojení na Krista (reprezentant *in persona Christi*).
- hluboké spojení s církví, klerik je nástrojem církve v její spásonosné službě (*in persona Ecclesiae*).
- eschatologické zaměření nakolik se perspektiva jeho poslání definuje ve vztahu k Božímu království, které se plně realizuje na věčnosti.

¹⁰⁷⁷ POSPÍŠIL: *Deus caritas est* a diakoni, 182.

¹⁰⁷⁸ Srov.: GRESHAKE: *Priestersein*, 32.

¹⁰⁷⁹ Srov.: DOLISTA: *O podstatě kněžské služby*, 110.

- svátostná perspektiva (je příjemcem, udělovatelem svátostí a také s ohledem na samotnou svátost sboru).

Tyto čtyři pilíře mají společné vyjádření v nesmazatelném svátostném charakteru (*character indelebilis*), což může být prožíváno jako trvalé pastýřské charizma, na němž mají podíl. Jde o nový způsob přítomnosti a působení Ducha svatého v osobě klerika.

Jednotlivé spirituality kleriků zbudované na těchto čtyřech teologických východiscích tak ponесou společné základní charakteristiky: Půjde o *spirituality společenství* nakolik jsou klerikové znamením společenství pro církve a její poslání svým zařazením do konkrétního sboru, půjde o *spirituality poslání* nakolik jsou ze své podstaty misionáři a nakonec o *spirituality vtělení a vykoupení*, kdy se klerikové mohou považovat za „sůl země“ a „světlo světa“, kvas církve a lidstva, tedy za služebníky díla vykoupení.¹⁰⁸⁰

3.1.1.1. Spirituality pastýřské služby

Pojem pastýřské služby v sobě zahrnuje služebný i kněžský charakter těchto spiritualit a zakládá ideál „pastýřské lásky“.

Východiskem služebného charakteru spirituality biskupského sboru je Kristus – služebník Páně (srov. Sk 3,13 na zákl. Iz 49–55), který je mezi svými jako ten kdo slouží (srov. Lk 22,27). A je to právě na základě přijetí této služby Kristovy, kdy se učedníci stávají Ježíšovými důvěrnými přáteli (Jan 15,15).

Budou li mít biskupové před očima neustále Krista – služebníka a Krista – velekněze, ani oni ani diákoní a presbyteri, kteří se podílejí na jejich službě a kněžství, nebudou proti sobě stavět apoštolát a modlitbu, činnost a kontemplaci. Dnes dochází k postupné obnově jednoty mezi vímáním apoštolské aktivity a růstu v důvěrnosti s Bohem – první velké podněty lze najít v koncilních dokumentech (dříve měl klerik dělat vše pro své posvěcení *navzdory* své pastýřské službě – dělo se tak pod špatně aplikovaným vlivem řeholního ideálu). Apoštolské starosti, nebezpečí a svízele jim v tom nemají být překážkou, ale naopak je mají povznášet k vyšší svatosti.¹⁰⁸¹ „Pastorální služba je nejen specifický úkol kněží, nýbrž také cesta a prostředek k osobní svatosti (PO 13).“¹⁰⁸² Je třeba ve všech věcech a v událostech, situacích a

¹⁰⁸⁰ Srov.: KOHUT V.: Sacramentum ordinis – sborová svátost ke službě. Nástin dějin, teologie a spiritualit služebného kněžství, in: MKR Communio, 2/2009, 98.

¹⁰⁸¹ Srov.: tamtéž, 100.

¹⁰⁸² Srov.: také GRESHAKE: Priestersein, 210.

výzvách duchovní správy nacházet Boha, odhalovat sebedarující se lásku Boží, která vybízí k opětování, která se konkretizuje pro kněze právě ve službě svěřenému stádcí.¹⁰⁸³

Zejména *Pastores dabo vobis* i teologická a duchovní literatura současné doby pak ještě jasněji ukazují provázanost pastýřské služby kleriků a jejich duchovního života. Na jedné straně platí, že hluboký život s Bohem činí pastýřskou službu účinnou, na straně druhé, že pastýřská služba je výtečným zdrojem posvěcení těch, kdo jí konají.

Tak můžeme mluvit o ideálu „pastýřské svatosti“, která se uplatňuje na základě pastýřské lásky s níž tito nositelé vykonávají svou pastýřskou službu.¹⁰⁸⁴ Životní jednotu mohou kněží vytvořit tehdy, když budou při konání své služby následovat příklad Krista Pána jehož pokrmem bylo konat vůli Otcovu ve vydání se pro jemu svěřené stádo. Budou-li žít jako on, dobrý Pastýř, najdou přímo v uskutečňování pastýřské lásky (*caritas pastoralis*) pouto kněžské dokonalosti, které stmelí v jednotu jejich život i činnost (č. 13a. 14ab).¹⁰⁸⁵

Pastýřská služba vyžaduje duchovní život a rozvíjí jej (napětí mezi modlitbou a apoštolátem může být plodné). Trojí úřad (*munus*) musí být službou hlásání *žitého* slova, udílení *prožívaných* svátostí a budováním *žitého* společenství.

Středem prožívání ideálu pastýřské lásky a také ideálu pastýřské svatosti je eucharistie, která v sobě snoubí kněžský a služebný ráz (Lk 22,19, Jan 13,1–20).

3.1.1.2. Různorodost existenciálních situací a povolání

Bude záležet na konkrétní existenciální situaci kleriků, osobní a individuální, ale také na pastoračních úkolech (klasická nebo specifická *pastorace*), ale v každém případě podstatnější bude *bytí* klerikem než jeho *konání*.

Krajní póly šířky klerického povolání může představovat také *stav*. Po vydání *Sacrum diaconatus ordinem* se po dlouhém období objevili v západní církvi ženatí klerikové.¹⁰⁸⁶ Celibát jako christomorfní eschatologická participace na snubním vztahu Krista k církvi má niterně dialogickou povahu a není konkurentem, ale spojencem manželství. Ženatý klerik miluje církev i v jejím konkrétním znamení svého manželství, zatímco celibátník výhradně

¹⁰⁸³ Srov.: tamtéž.

¹⁰⁸⁴ Srov.: JAN PAVEL II.: Postsynodální adhortace *Pastores dabo vobis* o výchově kněží v současných podmínkách, Praha: Zvon, 1993, č. 22n.

¹⁰⁸⁵ Srov. také GRESHAKE: *Priestersein*, 210.

¹⁰⁸⁶ Srov.: KOHUT: *Sacramentum ordinis – sborová svátost ke službě*, 101-102.

bezprostředním přilnutím k církevní obci. V obou případech jde o „muže jedné ženy“ ovšem v různém smyslu.¹⁰⁸⁷

Krajní póly „hloubky“ klerického povolání může představovat jejich přináležitost: Diecézní klerik bude zakládat svou osobní spiritualitu na pastýřské službě a dotvoří ji dalšími specifiky, zejména pastoračními úkoly a stavem, člen řeholního společenství, sekulárního institutu nebo církevního hnutí bude určován spiritualitou svého společenství, do které bude případně integrovat prvky diecézního rozměru svého kněžství nebo své služby.¹⁰⁸⁸

3.2 *Spiritualita diakonátu*

Spiritualita diakonátu má velký význam pro jeho teologii a pochopení jeho specifického charakteru. Nelze zapomínat na kritickou, prorockou a kontemplativní funkci zkušenosti vůči teologii. Protože obnovený diakonát je ještě ve fázi sbírání zkušeností a zrání, potřebujeme co nejvíce nejen pastorační, ale i pravé *duchovní zkušenosti*¹⁰⁸⁹ s touto církevní skutečností. Tu a tam můžeme být svědky takového procesu. Například ve dnech 26. až 29. března 2009 se ve Vídni konala mezinárodní konference „Jáhenská spiritualita včera, dnes a zítra“, které se účastnili jáhnové z mnoha evropských zemí i z Jižní Afriky, Namibie, Zimbabwe, Indie a Kanady. Byla projednána různá témata (například jáhen a manželství, jáhen ve světě práce, jáhen ve světě ekonomie, jáhni a konfrontace s problematikou AIDS, jáhni a lidé na okraji společnosti a další). Během této konference vypsaly mimo jiné tyto teze: Skrze zkušenost ženatého jáhna je církev ponořena do srdce radostí a těžkostí rodin, přibližuje se světu. Skrze manželky jáhnů je „církev zlidštěna“.

Již Yves Congar poukazoval na nutnost experimentu jako otevření pramene pro pravou teologii diakonátu. Z hlediska spirituality tedy diákon prožívající svůj život i službu

¹⁰⁸⁷ Srov.: GALLAGHER Ch. A. a VANDENBERG T. L.: *The celibacy Myth. Loving for Life*, Middlegreen: St. Paul Publications, 1987, 23n.

¹⁰⁸⁸ Srov.: KOHUT V.: *Sacramentum ordinis – sborová svátost ke službě*, 103.

¹⁰⁸⁹ „Zdá se, že zkušenost vstoupila do epistemologického statutu samotné systematické teologie díky impulzu Druhého vatikánského koncilu – biblická teologie, církevní otcové, dějiny dogmatu, liturgie a celého církevního života (OT 16). Mezi pozitivními a spekulativními momenty je třeba hledat správný vztah a tady je právě přínos duchovní zkušenosti.“ Srov. GARCÍA: *Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas*, 356.

v hlubokém spojení s Bohem může být nejlepším hermeneutem teologických formulací, neboť „duchovní zkušenost svatých je privilegovaný *locus theologicus*.“¹⁰⁹⁰

3.2.1. Specifická spiritualita

Na setkání s trvalými jáhny 19. února v jubilejím roce 2000 je Jan Pavel II. oslovil jako „apoštoly nové evangelizace“ a svůj proslov k nim nadepisuje slovy: „Z jáhenské identity pramení všechny rysy specifické spirituality“. Připomíná misionářský charakter, který je vepsán do tajemství Krista a církve. „Přinášejte všem Krista. Díky vám se Boží království může šířit v rodinách, v prostředí vaší práce, ve vaší farnosti, diecézi, v celém světě!“ Připomněl také dnes rozšířené „mučednictví“ nepochopení. „Ať vaše duše roste v důvěře v Ježíše, který vykoupil lidstvo skrze mučednictví kříže. Neztrácejte odvahu, svěťte se do náruče Kristovy. Snažte se konkrétně vyjadřovat a žít neoddělitelnost liturgické služby a služby lásky. Tak bude zjevné, že evangelní láska se nemůže redukovat na kategorie čisté solidarity, ale je koherentním důsledkem eucharistického tajemství.“

Opravdu, Kristova diakonie je účastí církve na postoji Krista, poníženého a trpícího služebníka, který se s láskou sklání ke každé lidské potřebě, obětuje i svůj život, projevuje lásku do krajnosti a proto svůj pramen nalézá v eucharistii.¹⁰⁹¹ V tomto duchu hovoří i církevní dokumenty: „K šíření nové evangelizace se mají jáhnové „živit modlitbou a především láskou k eucharistii“.¹⁰⁹²

Je tedy zřetelné, že jsou zde dva aspekty: Jednak specifická jáhenská spiritualita a jednak její spojení s ústředním tajemstvím života celé církve – eucharistií. Jak již víme, Mezinárodní teologická komise ve svém dokumentu „Diakonát, vývoj a perspektivy“ dospěla k tomu, že skutečně specifický charakter diakonátu, který by jej odlišoval od presbyterátu a episkopátu je třeba hledat nikoli na rovině činnosti (*agere*), ale na rovině bytí (*esse*).¹⁰⁹³ „To, čím jsou,

¹⁰⁹⁰ GARCÍA: *Teología espiritual contemporánea. Corrientes y perspectivas*, 356.

¹⁰⁹¹ Srov.: ALTANA: *Jáhen*, 358.

¹⁰⁹² KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium ...*, 26.

¹⁰⁹³ Srov.: MKT: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 82.

představuje originalitu toho, co konají.¹⁰⁹⁴ To klade ovšem velký nárok na spiritualitu diakonátu. Proto může být inspirativní myšlenka účasti na tajemstvích Ježíšova života. Severianus z Gabaly ukazuje Krista, který prošel všechny církevní úřady a byl také jáhnem (*Oratio in Dei apparitionem* 6, PG 65, 20b). Někteří autoři ho následovali a hledali v životě Spasitele okolnosti odpovídající vykonávání diakonátu: Poslední večeře, kde rozdělval eucharistii jako jáhen při mši, mytí nohou (Amalar: *Liber officialis* II, 12, 15), epizoda z Olivové zahrady, kde Ježíš povzbuzuje učedníky k modlitbě a především celá jeho cesta kázání (pseudo-Hugo od sv.Viktora, *Speculum Ecclesiae* 5, PL 177, Durandus z Mende: *Rationale* 2, 9).¹⁰⁹⁵ *Esse* osoby diakona zároveň jakoby objímá všechny situace lidského života a pojí je s oltářem na způsob ekonomie Vtělení.

Pokud se budeme ptát na specifickou spiritualitu jáhna, na určité jáhenské „*proprium*“, nesmíme jistě přehlédnout život z milosti svátosti svěcení a (je-li ženat) ze svátosti manželství.¹⁰⁹⁶ V této perspektivě upevňuje vykonávání služby jáhny v duchovním životě, aby byli otevření k Duchu Kristovu, který jim dává život a vede je na rovinu duchovní zkušenosti svázané s vykonáváním jáhenské služby.¹⁰⁹⁷

Zjištění, že spiritualita musí hrát ve specifické identitě jáhna prvořadou roli poměrně souzní s reálnou situací, kdy se ukazuje, že jáhni skutečně čerpají především z osobní a bezprostřední zkušenosti povolání Bohem. Základní melodií jejich pochopení diakonátu je touha být znamením solidarity Boha s člověkem. Osobní víra, Ježíš Kristus jako vzor služby, to jsou pro většinu z nich skutečně privilegovaná „místa“ k načerpání, spiritualita je v tomto smyslu vysoce ceněna jako nosná síla jejich života a služby.¹⁰⁹⁸ Dosvědčují, že teprve z blízkosti Bohu pro ně plyne blízkost člověku, ze spirituality sociální jednání, z mystiky politika. „V Ježíšově pastorační lásce nachází jáhen sílu a vzor pro své jednání.“¹⁰⁹⁹ Zde se otevírá veliký prostor pro spiritualitu, která je opravdu evangelní, a která má dosvědčit, že

¹⁰⁹⁴ PAGÉ R.: *Diaconat permanent et diversité des ministères. Perspectives du Droit Canonique*, Montréal, 1998, 61.

¹⁰⁹⁵ Srov.: LÉCUYER: *Diaconat*, 811.

¹⁰⁹⁶ Srov.: OPATRŇY A.: „Vztahy: Jáhen a manželství, jáhen a církev“, in: *Služba trvalých jáhnů*, sborník II, 27.

¹⁰⁹⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 105.

¹⁰⁹⁸ Srov.: ZULEHNER: *Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa*, 89.

¹⁰⁹⁹ KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium ...*, 73.

křesťanská cesta není cestou výstupu a slávy, ale že je následováním Krista, který sestupuje z nebe, je vlastně „kariérou směrem dolů.“¹¹⁰⁰

To, co nejvíce charakterizuje jáhenskou spiritualitu, je objevení a sdílení lásky Krista služebníka, který nepřišel, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil. Je tedy třeba kandidáta podporovat, aby postupně získával postoje, které, i když ne výlučně, jsou specificky jáhenské: prostota srdce, úplné a nezištné sebedarování, pokorná láska k bližním ochotná ke službě, zvláště nejchudším, trpícím a potřebným, štědrost a chudoba jako životní styl. Maria *služebnice Páně* ať je přítomna na této cestě a ať je vzývána každodenní modlitbou růžence jako matka pomocnice.¹¹⁰¹ Zdrojem této nové schopnosti lásky je eucharistie, která ne náhodou charakterizuje službu jáhna. Služba chudým je ve skutečnosti jen logickým pokračováním služby oltáře.¹¹⁰²

Dalším prvkem, který charakterizuje jáhenskou spiritualitu, je slovo Boží. Jáhen je povolán být jeho autentickým hlasatelem, věřit tomu, co hlásá, učit tomu, v co věří, žít to, čemu učí.¹¹⁰³

3.2.1.1. Novost jáhenské spirituality

Novost diakonátu se vyznačuje velmi jasně v oblasti spirituality, protože až do doby před několika desetiletími v latinské církvi nebyli trvalí jáhnové. Jáhni tedy nemají v nedávné historii své vzory.¹¹⁰⁴ Jejich postupné objevení se v diecézích a úvahy vedené pastorační autoritou, velmi často kladly důraz na spiritualitu služby. Takové odůvodnění má ale také své hranice. Možná, že pochopitelný deficit rodící se teologie diakonátu povzbudil takové pojetí spirituality.¹¹⁰⁵ Aby byla vypracována spiritualita diakonátu, je potřeba se bezpochyby držet

¹¹⁰⁰ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, na mezinárodní konferenci jáhnů 11.10.1997 v Brixenu, 27.

¹¹⁰¹ Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis ...*, 72.

¹¹⁰² Srov.: tamtéž, 73.

¹¹⁰³ Srov.: tamtéž, 74.

¹¹⁰⁴ Srov.: OPATRŇY A.: *Pastorace v postmoderní společnosti*, 97.

¹¹⁰⁵ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 20.

předpokladu, že diakonát zde není především kvůli posvěcení jáhna, ale pro posvěcení osob, k nimž je poslán.¹¹⁰⁶

V křesťanském pohledu je spiritualita „život podle Ducha“ (Gal 5,25), život modlitby, posvěcování a askeze, s cílem odpovědět na Boží vůli a být s ní v souladu. To spočívá v daru sebe sama skrze lásku k Otci, v Synu, v síle Ducha a ve společenství jeho církevního Těla Kristova, které Duch svatý buduje pomocí různých darů. Křesťanská spiritualita zahrnuje zkušenost současně osobní a církevní. Je to současně konkrétní duchovní zkušenost i církevní reflexe o ní. Spiritualita diakonátu se týká na jedné straně zkušenosti Ducha Ježíše Krista, kterou mohou jáhni učinit na základě vykonávání své služby a na druhé straně formulování těchto zkušeností v reflexi. Podtrhneme zejména následující témata:

- Význam vazby mezi vykonáváním služby a životem jáhna pro jeho duchovní růst.
- Náležitost služby jako charakteristiky jáhenské spirituality.
- Na pozadí různosti míst nasazení uvidíme tři typy jáhnů a jáhenské profily, které je předpokládají a shrnují.
- Vztah životního stavu k jáhenské službě (včetně reflexe o dopadu diakonátu na život manželství a naopak, nutné přizpůsobení vykonávání služby manželství a rodinnému životu).¹¹⁰⁷

3.2.1.2. Vazba mezi službou a životem jáhnů

Vykonávání služby určuje spiritualitu jáhnů. Co Druhý vatikánský koncil říká o kněžích a jejich spiritualitě, platí *mutatis mutandis* pro jáhny: vykonávání jejich služby je zakořeňuje v duchovním životě, aby přijímali Ducha Kristova, který jim dává život a vede je. To co směřuje jejich život k dokonalosti, jsou jejich každodenní liturgické aktivity a celá služba, *integrum suum ministerium*, vykonávaná ve společenství s biskupem a kněžími (PO 12b). *Directorium* z roku 1998 se výslovně na koncilní dekret odvolává, když hovoří o tom, že věrné a neúnavné vykonávání služby v jednotě života je bezpochyby prvním pramenem duchovního pokroku (č. 51, odkaz na PO 14-15 a na kánon 276, par. 2, CIC 1983). „S nutnými přizpůsobeními to, co je řečeno o kněžích platí i pro jáhny“ (č. 51 se odvolává na

¹¹⁰⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 21.

¹¹⁰⁷ Srov.: tamtéž, 173.

PO 12).¹¹⁰⁸ Stejný dokument upřesňuje, že právě při plnění úkolů trojí diakonie musí docházet k posvěcování jáhna, který následuje Ježíše, pokorného služebníka (č. 45c). Proto je nutné při popisu jáhenské spirituality vycházet z trilogie slova (č. 52), liturgie (č. 53-54) a charity (č. 55).¹¹⁰⁹

Implikace pro spiritualitu jáhnů jsou také v učení o charakteru, který „lpí“ na svátosti svěcení. Jáhni jsou odděleni v lůně Božího lidu a tak odlišeni ve vztahu k věřícím (charakter jako *signum distinctivum*), ovšem ne pro sebe nebo vlastní posvěcení, ale pro službu církvi a misii. Svátost je odkazuje na zdroj poslání v Ježíši Kristu, skrze Ducha svatého a církev. To je charakter jako *signum configurativum*. Jáhni jsou určeni pro službu Krista a jeho církve, aby dosvědčovali apostolicitu žité víry.¹¹¹⁰

Tedy v tomto smyslu je třeba chápat, že jsou připodobněni Kristu a jeho Tělu, které rozvíjí v dějinách a v pohledu na jejich dovršení projekt společenství Boží milosti s naším lidstvem. Jáhni stejně tak jako biskupové a kněží slouží tak, jako žijí. Kardinál Cláudio Hummes, emeritní arcibiskup ze São Paulo prefekt Kongregace pro klérus v dopise trvalým jáhnům z 10. srpna 2009 aplikuje na jáhny slova, která řekl Svatý otec 16. března 2009 k roku kněžží: „Je třeba podporovat tuto snahu kněžží o duchovní dokonalost, na které především závisí účinnost jejich služby.“ Nemohou sloužit jinak, než tím, že žijí z milosti křtu, kterým jsou obnoveni v synovské a bratrské důstojnosti, ale také v síle milosti ordinace. Žijí to natolik důvěrně, nakolik tomu slouží. Určení ke službě tomuto tajemství zdokonalují se v něm skrze milost Boží, která je posvěcuje a posílá v církvi, *pro* církev a *skrze* církev.¹¹¹¹

Máme tak na rovině duchovního života jáhnů důsledky nauky o charakteru. Slouží tajemství na základě zvláštního spodobení s Kristem jáhnem a služebníkem všech (KKC 1570). Proto je téma *configuratio* tématem spirituality. Nesmíme jej redukovat na pouhou podobnost. To by se rovnalo přílišnému zdůraznění rozměru kristologického na úkor pneumatologického a znamenalo by to také neúměrné zatížení individua morálním exemplarismem v duchu nezdravého sakramentalismu. Je to hluboká vazba mezi tajemstvím,

¹¹⁰⁸ Srov.: tamtéž, 174.

¹¹⁰⁹ Když se uvádí jako první diakonie slova, podněcuje Směrnice jáhna, aby měl na paměti povzbuzení liturgie svěcení: Přijmi evangelium Kristovo, k jehož hlásní jsi poslán. Buď pozorný, abys věřil slovu, které čteš, vyučoval tomu, čemu jsi uvěřil a žil to, co učíš (č. 52a,).

¹¹¹⁰ Služba ordinovaných jáhnů se nemůže omezit na výlučné připodobnění (*configuratio*) jako by jáhnům náležel odkaz na Krista služebníka, kněžím na Krista kněze a biskupům na Krista pastýře – srov. GONNEAUD: Pour la quarantième anniversaire du établissement de l'ordo diaconal: reflexions autour d'une maxime doctrinale, 555-566. MTK nás upozornila na problematiku charakter těchto disociací v Kristu, jeho bytí a poslání: „Abychom se nedopustili teologických nepřiměřeností, je třeba mít na mysli současně jednotu osoby Krista, jednotu svátosti sboru a symbolický charakter reprezentativních pojmů (hlava, služebník, pastýř, ženich)“, 97.

¹¹¹¹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 175.

kterému slouží a tajemstvím, které žijí. Na jedné straně je jáhenská služba cestou svatosti – cestou, která postupuje skrze přijetí Božího slova k jeho hlásání a slavení. Tato cesta prochází skrze život modlitby k bytí s Kristem a k životu z jeho Ducha a která se upevňuje skrze účast na svátostech církve. Na druhé straně toto posvěcení skrze službu vede k integraci osoby v jejím celém bytí. Neboť je to také životní stav jáhnů, který určuje celou jejich spiritualitu. Stabilizace v životním stavu, která je vlastní známkou jejich způsobu vykonávání služby (jako ženatí nebo celibátní) a věrnost vůči životnímu stavu je povzbuzením k věrnosti ve službě.¹¹¹² Život v manželství a rodinný život má také dopad na spiritualitu jáhnů.¹¹¹³ Ale také naopak: „Začne-li tedy někdo žít a působit jako jáhen, musí se to projevit jako podnět ke změně uspořádání a v určité míře i stylu duchovního života u něho a nejspíše i u jeho ženy.“¹¹¹⁴ Zdá se, že pokud jde o pastorační pomoc rodinám jáhnů v situaci, kdy mají přijmout jáhenství svého otce a manžela a také v otázkách duchovního uchopení této nové situace, jsme jáhnům a jejich rodinám ještě mnoho dlužni.¹¹¹⁵

3.2.1.3. *Spiritualita služby?*

Od svého obnovení rozšířil diakonát spiritualitu služby, která by měla být společnou charakteristikou všech ordinovaných služeb.¹¹¹⁶ Jak nachází v diakonátu služba svou zvláštní závažnost (MTK, s. 97)? Rozměr služby nemůže být v žádném případě jediným nositelem spirituality jáhnů. Je to esenciální složka, ale ne výlučná.

V Základních normách pro formaci z roku 1998 (*Ratio fundamentalis*) je spiritualita služby uvažována jako spiritualita celé církve, nakolik celá církev k obrazu Marie je služebnicí Páně (Lk 1,28) ve službě spásy světa (č. 11). *Ratio fundamentalis* však uznávají, že spiritualita služby vyplývá z teologické identity diakonátu a že by měla tak být specifickou jáhenskou

¹¹¹² Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 121.

¹¹¹³ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 176.

¹¹¹⁴ OPATRNÝ A.: Pastorage v postmoderní společnosti, 100.

¹¹¹⁵ Srov.: OPATRNÝ A.: Pastorage v postmoderní společnosti, 100.

¹¹¹⁶ MTK (s. 97, č. 31) podtrhuje, že ve své funkci předsednictví a reprezentace Krista hlavy – v eucharistii – biskupové a kněží také činí viditelným Krista služebníka a vyžaduje se, aby vykonávali své úkoly jako služebníci. Cituje k tomu postsynodální apoštolskou exhortaci *Pastores dabo vobis*, která připomíná plnost služby Krista skrze svůj totální dar (č. 21). A KKC tvrdí, že služba je vnitřně vázána na přirozenost svátostné církevní služby: „Ve své úplné závislosti na Kristu, který propůjčuje poslání a autoritu, služebníci jsou opravdu otroci Krista (Řím 1,1), k obrazu Krista, který vzal na sebe dobrovolně podobu otroka (Flp 2,7). Protože slovo a milost, kterým slouží nejsou jejich, ale Krista, který jim je světil pro druhé, činí se svobodně otroky všech (1 Kor 9,19). KKC 879 - francouzské vydání KKC překládá lat. *servus* slovem „otrok“.

spiritualitou (č. 11a). Když pojednává o spirituální formaci kandidátů, spatřuje *Ratio fundamentalis* ve službě spíš hlavní nebo převažující spiritualitu jáhnů: Prvek, který nejvíce charakterizuje jáhenskou spiritualitu je objevení a účast na sdílení lásky Krista služebníka, který nepřišel aby si nechal sloužit ... (č. 72).¹¹¹⁷ Ale je třeba uvážit, že se jedná o službu, ta se neredukuje na služby. Jáhenská ordinace není v tomto smyslu habilitací k tomu být ochotný a poskytovat služby – jakoby jáhni byli skauty.¹¹¹⁸ Svátost sboru je habilituje k vykonávání služby, kterou jim církev svěřila nebo poslání, které jim určila.

Jinak řečeno, skrze službu, která je jim svěřena jáhni pomáhají celému Božímu lidu vstoupit do diakonie Kristovy. Jáhni jsou nepopíratelně *dienende Männer*. Jejich spiritualita je spiritualita služby, ale ta při vši specifičnosti není výlučně údělem jáhnů.¹¹¹⁹

Ratio fundamentalis z roku 1998 činí o jáhenské spiritualitě služby tento závěr: *Leitmotivem* jáhnova duchovního života bude tedy služba. Jeho svatost se ukáže ve velkorysé a věrné službě Bohu a lidem, zvláště chudým a trpícím. Jeho asketická snaha se vyjádří v dosažení ctností potřebných k vykonávání jeho služby (č. 11 *in fine*).

Ve své anketě provedené v roce 2002 s 616 jáhny pěti německy mluvících diecézí ve Švýcarsku, Rakousku a Německu, vynesl Paul Zulehner na světlo mnoho velmi zajímavých skutečností vztahujících se na život a službu jáhnů. Vychází najevo podobná fakta a postoje, jako v jiných diecézích, zvláště v belgických frankofónních.¹¹²⁰ Některé z těchto skutečností by mohly osvětlit spiritualitu jáhnů.

První faktem je, že jáhni mají profil současně náboženský a solidární. Odlišují se tím od ostatních mužů v našich západních společnostech - obecně se totiž zdá, že muži se zajímají

¹¹¹⁷ Základní normy (č. 72) připojují jako důsledek: Kandidátovi se musí pomoci, aby získal ty postoje, které aniž jsou výlučně jáhenské, jsou však svým způsobem charakteristické, jako prostota srdce, zapomenutí na sebe, pokorná a ochotná láska vůči bratřím, především k chudým, trpícím a potřebným, volba jistého stylu sdílnosti a chudoby. Marie, služebnice Páně, bude přítomná na této cestě a bude vzývána v každodenním modlitbě růžence jako matka a pomocnice.

¹¹¹⁸ Tato ochota - *diensbarkeit* - je to, co v odstavci věnovaném spiritualitě Směrnice nazývá „duch přirozeně nakloněný ke službě“ (*Sacrum Diaconatus Ordinem* II, č. 8), což se ovšem nemusí chápat jako „obyčejná spontaneita přirozených dispozic“ (Směrnice, č. 49c). Spíše jde o sklon přirozenosti oživovaný milostí a duchem služby, který připodobní lidské chování k postoji Kristovu. Připojuje podle vyjádření Jana Pavla II., že tento sklon je rozvíjen skrze svátost diakonátu, která činí jáhna „vnitřněji účastného na Kristově duchu služby“, že jeho vůle je proniknuta zvláštní milostí a že jeho chování a postoj je oživen novým sklonem ve službě bratřím (č. 49c *in fine*). Uvádí se zde JAN PAVEL II.: Katecheze během generální audience, 20. října 1993 in: *Insegnamenti XVI-2*, 1993, 1054, č. 2.

¹¹¹⁹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 177-178.

¹¹²⁰ Můžeme pozorovat konvergence s anketou nedávno realizovanou ve Francii, jejíž výsledky jsou studovány a prezentovány v: PORTIER Ph., ABIVEN Y.: *Les diacres, agents de modernisation de l'institution ecclésiastique? Éléments pour une sociologie de l'engagement diaconal*, in: DUMONS, MOULINET, (éd.): *Le Diaconat permanent. Relectures et perspectives*, 129-166.

o politiku více, než o náboženství, a potom v naší kultuře to jsou spíše ženy, které přijímají solidární postoje.

Druhým rysem, u jáhnů dost rozšířeným vzhledem k jejich smyslu pro solidaritu je, že jsou pozorní. pokud jde o potřeby lidí a jejich touhu po svobodě a osobní harmonii. Jsou pozorní k jejich touze po sociální spravedlnosti, k důsledkům chudoby, k nejistotě lidí, k příčinám rozdělení našich společenství atd.¹¹²¹ Pro zajímavost, „první profil jáhna je popsán v listě sv. Pavla Timotejovi (1 Tim 3,8–10.12–13) (...) Vlastnosti, které Pavel uvádí, jsou převážně lidské, téměř jako by chtěl říci, že jáhni budou moci vykonávat svou posvátnou službu pouze tehdy, budou-li vzory ceněnými i po stránce lidské.“¹¹²²

Třetí charakteristika je důsledkem toho, co bylo řečeno: Jáhnové chtějí učinit církve více diakonickou, to je aby byla vnímána a posuzována jako sloužící a chudá. V německém prostředí se užívá slovo *diakonisierung*, aby se vyjádřilo diakonické angažování, k němuž je církevní komunita naléhavě zvána skrze jáhny. Jáhni se stávají nadšenými obhájci diakonie, přičemž někdy jsou nuceni konstatovat, že v lůně komunit naráží na odpor.¹¹²³

Zulehner popisuje tři typické podoby jáhnů: Samaritán, prorok a levita. Diakonie nebo služba tvoří společného jmenovatele v úkolech všech jáhnů. Tyto typické ideální podoby (konceptuální konstrukce, které akcentují určité prvky skutečnosti) vyjadřují starost o přímou pomoc trpícím v případě „samaritána“, snahu o změnu struktur u „proroka“ a snahu o asistenci kněžím u „levity“. Všichni mají účast na diakonii, službě, kterou realizují skrze triptych hlásání, liturgie a charity. Ale tyto tři podoby nespływají striktně s každou ze tří diakonií. Nyní se budeme snažit z typických figur vyvodit příslušné duchovní profily. Povolání k jáhenství podtrhuje objektivitu potřeb misie a následně různorodost nasazení jáhnů.¹¹²⁴

3.2.1.4. Tři typické jáhenské podoby a jejich duchovní profil

Kristian Depoortere převzal trilogii P. Zulehnera „samaritán – prorok – levita“, ale trochu ji poopravil na základě zkušenosti z belgického prostředí. Jeho reflexe se vztahuje především

¹¹²¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 179.

¹¹²² Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis ...*, 30.

¹¹²³ Respondenti Zulehnerova výzkumu se domnívají, že jáhen by měl být v každé komunitě. Autor hovoří o *diakonieresistenz*, aby zachytil ozvěnu reakce na nedostatek smyslu pro potřebné lidi mezi dnešními věřícími. Většina jáhnů konstatuje tento deficit (78%).

¹¹²⁴ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 180.

k určení potřeb uspokojovaných prostřednictvím služby jáhnů, dále k upřesnění jejich duchovních kvalit (a kompetencí) a nakonec k připomínce některých implikací pokud s týká jejich rolí v liturgii a jejich osobního života modlitby.¹¹²⁵

Tento lovaňský teolog používá metaforu barev na paletě malíře, aby upozornil na polymorfní realitu diakonátu. Záleží na potřebách misie v daném místě, ale také na osobních dějinách jednotlivce, jaká dominantní barva se vynoří při vykonávání jeho služby.¹¹²⁶ Nevylučuje ale ani ostatní barvy. Pestrá paleta barev připomíná metaforicky trojí diakonii, která je určená charitou, ale mnohost jejích realizací je principiálně funkcí objektivních potřeb a subjektivních vloh a obdarování. Tři typické postavy jáhnů nejsou ale v žádném případě exkluzivní.

- „Samaritán“ vykonává svou službu hlavně ve službě charitativní nebo humanitární. Volba pro chudé jej činí citlivým pro lidi zraněné životem, jejichž rány odkrývá, aby je vystavil Božímu pohledu. Kristiaan Depoortere zde mluví o službě uzdravení ve smyslu hlubokého a integrálního sjednocení osoby nebo smíření celého bytí. Tlumochi bližnímu Boží péči, jeho milosrdenství, kterému záleží na zdaru našeho lidství (Lk 10,33; Jan 21,15-17) Samaritán odkazuje na Krista milosrdného.

Spiritualita jáhna samaritána je dána právě osobní zlušeností, kdy mu bylo pomoci v jeho vlastních osobních ranách (psychologických, morálních, výchovných nebo společenských), včetně zkušenosti, kdy je hříšník smířen skrze milosrdenství Boží.¹¹²⁷ Jeho spiritualita vyplývá z odhalení lásky Boží, která dává spočinout pohodu na svých dětech (Žl 139, 2.23) a zve je k sobě (Žl 131,2). Tato spiritualita jáhna samaritána předpokládá schopnost naslouchání, taktu, jemnosti, pozornosti a blízkosti lidem, ale také duchovní zralosti poznamenané silným vědomím Boží aktivity ve vlastním životě. Tento typ bude liturgicky velmi citlivý pro modlitbu a přímluvu za každou lidskou bytost a za náš svět. Modlí se za věřící a prezentuje jejich radosti,¹¹²⁸ bolesti a hříchy ve světle milosti Boží. Rád bude předsedat nesvátostrným kajícím slavnostem. Bude žehnat nemocným a umírajícím. Rozpozná vhodné příležitosti k tomu, aby se modlil za zraněné životem, kterým naslouchá, které přijímá, potkává a posiluje.

¹¹²⁵ Srov.: DEPOORTERE K.: Typologie van het permanent diaconaat: een kleurenpalet, 131-148.

¹¹²⁶ Metafora se nachází u SESBOÛÉ: *Duele est l'identité ministérielle du diacre?*, in: DORÉ J., (dir.): *L'Église a venir. Mélanges offerts à J. Hoffmann*, Paris: Cerf, 1999, 245.

¹¹²⁷ Srov.: GRÜN A., MÜLLER W. (dir.): *Ce qui rend les hommes malades et ce qui les guérit ...*, Paris: Desclée de Brouwer, 2001

¹¹²⁸ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 185.

- Jáhen „prorok“ je spíše ten, jehož služba je chápána na základě jeho světského angažování a v jeho lůně, totiž v profesionálním prostředí (společensko-kulturním nebo asociativním). V kultuře, kde náboženství je považováno za soukromou a individuální věc bez dopadu na veřejný prostor, je jáhen prorok tím, kdo je přítomen ve svém prostředí, aby analyzoval jisté záležitosti, výzvy a také aby uvažoval o tom, jak se tam žije a odkrýval stopy přítomnosti Boží. Vykonává službu přítomnosti. *Directorium* z roku 1998 cituje *Gaudium et spes*, když popisuje duchovní úkol jáhnů. Přijímá za svůj úkol zkoumat znamení času a vykládat je ve světle evangelia, aby se mohlo odpovědět způsobem přiměřeným každé generaci na věčné otázky člověka po smyslu přítomného a budoucího života a jejich vzájemném vztahu.¹¹²⁹ Přednostní volba pro chudé ho činí současně solidárním a současně křtickým vůči okolí a společenskému prostředí, ale vždy připraveným pomoci dešifrovat Boží působení v tomto světě, který byl stvořen a je udržován Stvořitelovou láskou (*ibid*, č. 43a, GS 2b). To je příslib Boha, který je solidární se svým lidem a neustále nám otevírá budoucnost.

Spiritualita jáhna proroka je tak spiritualitou přítomnosti, soudružství, jako to vidíme u Ježíše na cestě do Emauz (Lk 24,15—35). Vyplývá z odhalení Božího příslibu v srdci dějin, který je otevírá pro naplnění. Ve stopách proroků Starého zákona jsou svědky Božími, strážci jeho příchodu, aby ohlašovali zlo a hříchy, ale také naplnění příslibů.¹¹³⁰ Prostřednictvím Velikonoc a Letnic osvobodil Bůh tento svět od zla a hříchu, aby byl proměněn podle božského plánu a dospěl k naplnění (GS 2b). V našich západních společnostech, kde horizontem života mnoha našich současníků je pouze přítomnost se svými potřebami a v horším případě také nejistota ve všech formách (ekonomická, společenská, afektivní atd.), jáhen prorok diskrétně hlásá naději. Aby byl přesvědčivý, musí sám bojovat proti velkým pokušením, které hlásá: Vlastnění dober s iluzí jistoty (mít), hledání moci jako zcela iluzorní nadvlády nad událostmi a osobami (moci), narcistické oslavování sebe s nebezpečím arogance a pýchy (něco znamenat).

Tento typ jáhna bude liturgicky velmi citlivý na sdílení slova Božího, jeho sociální reflexi, animaci modlitby zakotvené v životě svého prostředí. Ponese hlas svého lidu. V modlitbě liturgie hodin si bude vědom, že se má nejen sám modlit za druhé, ale na místě druhých – těch, kteří nemohou nebo si netroufnou se modlit, nakolik jsou zasaženi bídou nebo ohroženi beznadějí.

¹¹²⁹ *Directorium ...*, č. 43b, cituje GS 4a.

¹¹³⁰ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 186.

- Jáhen „pastýř“ je výraz, který Kristiaan Depoortere upřednostňuje pro třetí typ kvalifikovaný Zulehnerem jako levita.¹¹³¹ Vykonává své poslání převážně ve službě v křesťanské komunitě, nejčastěji ve farnosti. Jeho služba spočívá v zajištění různých úkolů nezbytných pro budování církevní komunity a v realizaci jejího evangelního poslání. Jáhen pastýř doprovází komunity a uplatňuje charismata jedněch i druhých a podporuje různost služeb. Jeho aktivita je zejména pastorační. Má účast na pastorační péči kněze, aby se komunita stávala tím, čím je povolána být ve svém prostředí, totiž svátostí smířeného bratrství, které je lidstvu přislíbeno.¹¹³²

Jáhen pastýř vykonává svou službu doprovázení. Není to úkol čistě vnitrocírkevní, jakoby církev neměla jiný cíl, než interní a zapomínala, že se musí otevřít práci pro Království v dějinách. V tomto smyslu se tato služba jáhna pastýře orientuje k těm na okraji, na prahu. Jáhen pastýř odkazuje na Krista, který je dobrý pastýř, pastýř církve *par excellence* (Jan 10,11). Jeho spiritualita tryská ze zkušenosti učedníka, který se vydal na cestu následování (*sequela Christi*). Vyplývá z existenciálního objevu, že Ježíš Kristus je učitel a Pán, který volá k následování v důvěře a věrnosti. Jáhen pastýř má jasné vědomí moci Boží, zná moc hořčičného zrnka (Mt 13,31–32), protože má zkušenost z vlastního života a z vykonávání své služby, zná moc Božího slova, ale také ví, že Bůh nejedná bez nás, a že počítá s naší svobodou a spoluprací. Ví, že svoboda musí být stále povzbuzována milostí a že vyžaduje hlubokou disponibilitu vzhledem Boží vůli (Jan 21,18).

Z hlediska liturgie je tento typ jáhna citlivý na svou účast při eucharistii a slavení jiných svátostí. Bude přisedat nedělním shromážděním okolo slova Božího za nepřítomnosti kněze. Bude se modlit liturgii hodin do níž bude uvádět věřící a skrze níž oni vstoupí do modlitby církve.¹¹³³

3.2.1.5. Sbor jáhnů

Integrace do sboru má také důsledky také pro “spiritualitu” diakonátu ve shodě s požadavkem, podle něhož je to služba jako taková, která vede celý život jáhna k dokonalosti

¹¹³¹ Jednak koncept levity připomíná příliš silně liturgickou funkci jako by se tato třetí podoba jáhna omezovala výlučně na liturgii a jednak by připomínka podobenství z Lk 10 mohla snad podnítit negativní pochopení tohoto typu (Lk 10,32).

¹¹³² Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 187.

¹¹³³ Srov.: *tamtéž*, 188.

(analogicky ke sboru kněží, srov. PO 12c), oddané a neúnavné vykonávání služby je pro jáhny autentickým prostředkem k dosažení svatosti (srov. PO 13a; kán. 276, §1).

Jáhnové musí pamatovat na to, že jestliže je církev jednoho dne povolala, potřebovala jejich službu, kterou mají vykonávat jako posláni přijaté sborem jáhnů ve spojení s biskupem a presbyteriem. Je třeba pokory, skromnosti a moudré učenlivosti, neboť noví jáhni se budou učit hodnotit posláni svěřené jejich sboru od svých předchůdců a společníků v jáhenské službě.¹¹³⁴

Různost úkolů přijatých jáhny bude také podporovat komplementaritu realizací trojí diakonie. Vše záleží na tom, zda se bude dbát na pluralitu možností jejich angažování. Konkrétně to bude záležet na politice jmenování a tedy na prozíravosti biskupa, zda bude nabídnut konzistentní a věrohodný obraz „nového diakonátu“.

Valorizace úkolů jáhenského sboru znamená, že jednotlivý jáhen nemůže chtít realizovat všechny jáhenské funkce. Přispívá také k odstranění všech monopolistických choutek - osoba nemá výlučný patent na diakonát.

Je třeba docenit všechny implikace „sboru“ jáhnů, aby bylo možné lépe žít jáhenské „bratrství“. V mnoha diecézích obnova trvalého diakonátu vedla velmi rychle k vytvoření „jáhenských společenství“¹¹³⁵ jako míst ke sdílení a k formaci.¹¹³⁶ Umožňují bratrskou výměnu zkušeností, duchovní prohloubení a někdy dokonce konfrontaci o potřebách misie v dané místní církvi.¹¹³⁷

3.2.1.6. Komplexnost spirituality jáhna

Jáhen je jednak vysvěcen a je členem hierarchie - jeho služba je tak skrze svátostnou milost posilněna a dosahuje větší efektivity. Jáhen je většinou manžel a otec se vším, co tento stav od křesťana vyžaduje. A nakonec je také člověkem, který žije ve světě a živí svou rodinu prostřednictvím svého světského zaměstnání, pokud se samozřejmě nevěnuje výhradně službě.

Tyto různé skutečnosti ukazují na to, že jeho spiritualita je komplikovanější, než spiritualita kněze nebo laika. Jeho spiritualita musí totiž sjednocovat všechny tyto aspekty.

¹¹³⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 112.

¹¹³⁵ Někdy právě pod názvem „jáhenské bratrstvo (*fraternité diaconale*)“.

¹¹³⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 113.

¹¹³⁷ Srov.: Tamtéž, 114.

„Jáhenská spiritualita se pochopitelně bude harmonicky přizpůsobovat spiritualitě vázané na daný životní stav. Tatáž jáhenská spiritualita dozná různých obměn podle toho, zda ji žije člověk ženatý, vdovec, svobodný, řeholník nebo zasvěcená osoba. Formační postup bude přihlížet k těmto různým obměnám a nabízet jednotlivé duchovní cesty podle typu kandidátů.“¹¹³⁸

3.2.1.7. Konkrétní svědectví spirituality jáhna

Takto vyjádřil základní body jáhenské spirituality jáhen A. Enrique Saa Cesare (ředitel národní komise pro trvalý diakonát při biskupské konferenci Chile):

Jáhenská spiritualita je už ze své podstaty ochotným a radostným postojem v hledání společenství s těmi posledními, nejslabšími a potřebnými, jako konkrétní znamení nabízené světu, aby poznal samotnou božskou lásku. Proto každá pravá diakonie slova bude vždycky znamenat toto: Říci druhým, co jsem sám uslyšel a čemu jsem uvěřil. A právě tak každá pravá diakonie charity není nějakým ctnostným skutkem, ale znamená „aplikovat“ vůči druhým to milosrdenství, v němž jsme sami milováni.

Křesťanská služba není nějakým cvičením ve ctnosti, dobrým skutkem vůči druhým, ale je to způsob, v němž nám Syn zjevuje „Boha, který je pro nás“, tedy jeho nekonečné bytí pro druhé až k bláznovství kříže. Křesťanská diakonie je vždy věrné následování Krista a jeho způsobu lásky. Toto bytí pro druhé definuje základní diakonii učedníků, jejich způsob vydávání svědectví Kristu, jestliže se jím nechají až do základu přetvořit k jeho podobě. Tato základní diakonie je ovocem Ducha, který skrze svátostné konání, vytváří z pokřtěných kněžský, prorocký a královský lid a spočívá nakonec v tom, že všem křesťanům je dáno být a jednat tak, jak to činil On, Ježíš Kristus. Diakonie nepochází z těla a krve, ale je darem, protože je to někdo jiný, kdo ji v nás naplňuje a právě protože toto připodobnění Kristu není v možnostech člověka, Bůh předem připravil tuto službu "instrumentální diakonie", aby nás posvětil.

Specifická spiritualita trvalého diakonátu se odvozuje z ontologického vztahu ke Kristu Služebníku, svátostného vztahu k biskupovi, kolegiálního vztahu k presbyteriu, služebného vztahu ke společenství a v případě ženatého jáhna ze vztahu manželského a otcovsko-synovského ke své rodině jako domácí církvi.

¹¹³⁸ KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis ...*, 12.

3.2.2. Joseph Lécuyer

Protože diakonát byl v době sepsání slovníku (*Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*) jen průchozí stupeň ke kněžství, považuje Joseph Lécuyer spiritualitu diakonátu za základ vškeré kněžské spirituality. Není ani možné uvažovat o Kristově kněžství bez této myšlenky služby. Ovšem způsob, kterým se dívá na nerozlučné spojení kněžství Nového zákona a služby (diakonie) naznačuje spojení těchto dvou aspektů apoštolského poslání v poslání biskupa.

Je učením sv. Tomáše, že každý svátostný charakter připodobňuje určitým způsobem Kristu – knězi. Diakonát, protože je součástí svátosti svěcení a vtiskuje charakter, musí tedy svým způsobem připodobňovat Kristu – knězi. Není to jistě vlastní nauka svatého Tomáše, je snadné ukázat její základy v Novém zákoně a v Tradici. Ježíš tvrdí, že nepřišel si nechat sloužit (*diakonéthénai*), ale sloužit (*diakonésai*) - Mt 20,28; Mk 9,35 a 10,45. Zvláštní hodnotu tomu dal svatý Lukáš během vyprávění o Poslední večeři (22, 26n.). Vnucuje se dojem, že evangelista chtěl dát do vztahu tuto hodinu ustanovení nového kněžství s myšlenkou služby stolu, která je charakteristická pro diakonát.¹¹³⁹

Jedná se o spiritualitu služby, služby stolu a to v různých smyslech toho posledního slova. Řekli jsme, že stojíme před konstantou každého křesťanského kněžství – každý kněz nebo biskup je také „jáhnen“, služebník zasvěcený pro službu Bohu a pro službu lidí. Sloužit lidem, to je opatřit jim prostředky ke spáse a dovést je na nebeskou hostinu poznání a lásky Boží.

Tak je spiritualita diakonátu spiritualitou služby Stolu. Všechny aktivity jáhna i kněze jsou skutečně konvergentní vůči nebeské svatební hostině Beránkově. Jáhnové jako kazatelé evangelia na ní zvou lidi jako služebníci z Mt 22,3. Církevní otcové k tomu rádi dodávají, že to je vlastně funkce a důstojnost proroků: „Jáhni jsou proroci, kteří oznamují budoucí život z evangelia“ (Sicard z Cremony, Amalar, Didascalía). Nebo na základě Sk 6 se připomíná sedm apokalyptických andělů nesoucích polnice, sedm hromů, jejichž hlas svolává k modlitbě a pozornosti na věci nebeské nebo sedm zlatých svícňů, jejichž světlo osvětluje oltář Boží.

Stolem je tedy míněna nebeská hostina a její vezdejší svátost, eucharistický stůl (dle tradiční nauky svatého Tomáše). Někteří staří autoři vidí v jáhnech a v jejich úloze u eucharistického stolu obraz nebeských duchů, andělů, kteří jsou jáhny nebeské hostiny

¹¹³⁹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 810.

(Klement Alexandrijský: *Stromata*, 6, 13 aj.). Jiní myslí na anděly, kteří Krista doprovázejí při jeho oběti (Theodor z Mopsuestie).¹¹⁴⁰

S Hippolytem z Říma je třeba hlouběji promyslet, že jáhen ve službě oltáři reprezentuje Krista samého, anděla poslaného od Otce, aby byl viditelný mezi lidmi, „anděla veliké rady“, jak zpívá vánoční liturgie. Pontifikál také připomíná toto tradiční připodobnění jáhnů k andělským mocnostem.

Ve službě eucharistickému stolu a při všech ostatních liturgických a svátostných aktivitách jáhnové odpovídají starozákonním levitům. Toto téma bylo rozvíjeno od dob listu Klementa Římského Korint'ánům až po Pontifikál. Reprezentují Krista a slouží novému chrámu, nové liturgii – vždyť on je sám „služebník“, starý chrám, staré oběti, to je jen stín nebeských hodnot (Žid 8,2). On je *leitourgos*, jehož svátostí na zemi jsou kněží a jáhni: Jáhni jsou nazváni *leitourgoi* a levity na připomínku zákona.

Vždy je služba eucharistii spojena se službou tělesného dobrodiní. Je to rys každého kněžství - list Židům o tom hovoří: Dobročinnost a *koinonia* majetku, to jsou oběti milé Bohu (13, 16).¹¹⁴¹

Pseudo-Jeroným (*De septem ordinibus Ecclesiae*, poč. 5. stol.), říká, jak důležitá je přítomnost jáhna vedle kněze, aby se připomínaly požadavky pokory a chudoby. On je svědkem pokory, chudoby, výkupné ekonomie utrpení.

Členové kléru si v každém případě připomínají, že dát se do služby chudým, to znamená sloužit Ježíši Kristu (Mt 25; 2 Kor 4,5: jsme vaši služebníci kvůli Ježíši). Vlastnosti Krista velekněze pro jáhna, kněze a biskupa: milosrdenství (*eleémón, eleos*) a soucit (*sympathésai*) (Žid 2,17; 4,15n.). Milosrdenství a sladkost Krista musí být na nich transparentní. Zaujímají místo Krista a nehodnotí účinnost své práce dle lidských prostředků, ale dle bohatství a nevyčerpatelné síly svého Mistra jako Dvanáct přijalo z jeho rukou pět chlebů a dvě ryby (Lk 9,16n.).¹¹⁴²

Ctnosti požadované od jáhnů na základě 1 Tim 3,8–13: Co znamená ve verši 8 slovo *semnoi*? Pravděpodobně je to třeba přeložit slovy: důstojní, vážní v jednání, „neporušení a neposkvrnění“ (Cyprián: Ep 72, 2), bezvadní (*amemptoi*, Polykarp: *Filip.* 5,2). Nicméně ve skutečnosti slovo *semnos* bylo nejčastěji používáno ve smyslu, který naznačoval latinský verš Vulgáty: *puđicos* (čistota, nevinnost - tato slova se vrací stále v liturgických textech

¹¹⁴⁰ Srov.: tamtéž, 812.

¹¹⁴¹ Srov.: tamtéž, 813.

¹¹⁴² Srov.: tamtéž, 814.

a v křesťanských textech týkajících se diakonátu). Protože se přibližují k svatým tajemstvím, musí být nevinnější, než všichni (*eminentia castitatis splendeant*, srov. Izidor ze Sevilly: *De ecclesiasticis officiis*, 2,8, PL83, 790). Napomenutí o čistotě: Jáhen byl denně při výkonu svých úkolů v kontaktu se ženami (vdovy, zasvěcené panny). Kněží, jáhni a biskupové se musí chránit hříchu, když žijí stále mezi hříšníky. Péče o dobročinnost je zavedla někdy také do prostředí morální bídy. Origenes poznamenává, že jejich chování může být příležitostí ke skandálu. *Mé dilogous* – požadavek upřímnosti. Didaché pro tento požadavek na jáhny používá slovo *alétheis*.¹¹⁴³

Pavel chce vyloučit ze života jáhnů pomlouvání, faleš, nactiutrhání, nediskrétnost. Je to pochopitelné, pokud jáhen měl funkci strážce disciplíny a měl přístup k mnoha informacím. Měl totiž možnost vidět skryté chyby, tajemství, delikátní situace. Jejich informace musí být především upřímná a objektivní, aby neztratili důvěru věřících.

Mají být umírnění v pití vína. Bylo zde také pokušení, které dával neustálý služební kontakt s rodinami nebo pokušení zadržet něco při přípravě chleba a vína pro eucharistii. Horlivě je jim doporučováno utíkat před nečestným ziskem. Nezištnost, čestnost, zřeknutí se sebe, to je nutné pro každého, kdo chce jako Mistr „sloužit a ne si nechat sloužit.“ *Testamentum Domini nostri* říká, že jáhni by neměli být boháči (*non possidere divitias*). Jestliže jsou otci chudých, sirotků a potřebných, jak by mohli žít v bohatství?

Mají uchovávat tajemství víry v čistém svědomí. Není snadné určit přesný význam pavlovských slov. Věrnost, to je příhodná ctnost pro jáhna, je třeba aby bylo možné se na něho spolehnout, pokud jde o delikátní a náročné úkoly. Jáhni jsou sloupy, na nichž spočívá oltář (Beda Ctihodný: *Expositio Actuum Apostolorum* VI, 3, s. 30).¹¹⁴⁴

Další kvality zmíněné církevními spisovateli a otci: Duch podřízenosti (Cyprián: Ep, 3,3), pokora (Pseudo-Jeroným), milosrdenství a soucit (Polykarp: *Filip*. 5, 2; Didaskalie), horlivost a píle (Hippolyt: *Traditio apostolica*), rozlišování a opatrnost (Serapionovo euchologion).¹¹⁴⁵

¹¹⁴³ Srov.: tamtéž, 814.

¹¹⁴⁴ Srov.: tamtéž, 816.

¹¹⁴⁵ Srov. tamtéž, 817.

3.2.3. Karl Rahner

Karl Rahner upozorňuje na to, že jáhenské svěcení je možné udělit pouze tomu, pro něž je toto povolání vlastním existenciálním strukturním principem života. Vzpomíná při té příležitosti svatého Pavla, v jehož životě bylo podřízeno apoštolátu vše, i když mu možná mohl věnovat méně času než výrobě stanů. Celým vnitřním postojem byl však apoštol, jinak nic.¹¹⁴⁶

Nejde tedy o to, jestli je diakonát vykonáván při zaměstnání nebo na plný úvazek. Kdo je například vědcem v oboru chemie celým sklonem své osobnosti, může přesto být horlivým laickým apoštolem, aktivistou Katolické akce a přesto není apoštol, ale chemik. A třebaže si může být vědom vyšší hodnoty náboženských cílů ve srovnání s chemií, je v metafyzicko-teologickém smyslu chemikem z povolání, protože právě povolání chemika je podstatným zákonem jeho života, pokud se týká specifických strukturních principů povolání. A naopak nějaký člen sekulárního institutu může své světské povolání interpretovat jako prostředek realizace oněch specificky náboženských a apoštolských cílů. Takový vědec má pak metafyzicko-teologické duchovní povolání. A jen v takovém případě by mělo být uděleno jáhenské svěcení.¹¹⁴⁷ Jde o teologický a existenciální smysl, jsme odkázáni opět na rovinu *bytí* diákona, kde se specifikuje toto povolání.

Protože svěcený přijímá trvalý charakter, je nárokován se všemi svými silami vnitřními i vnějšími. Ale možná bude jednou normální onen vyjimečný případ Pavlův, kdy si služebníci vydělávají sami na svůj denní chléb. Svěcení není odměnou za laický apoštolát. Musí to být určující povolání v teologickém smyslu.¹¹⁴⁸

3.2.4. Paul M. Zulehner

V každém povolání je třeba čerpat z nějakých zdrojů. Co se týká spirituality, každý si musí najít svou cestu a odkrytí duchovních zdrojů patří k úkolům formace.¹¹⁴⁹ Spiritualita je u diaconů velmi oceňována. Ona skutečně nese jejich život i službu. Duchovní pomocí je pro

¹¹⁴⁶ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 316.

¹¹⁴⁷ Srov.: tamtéž, 317.

¹¹⁴⁸ Srov.: tamtéž, 318.

¹¹⁴⁹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 84.

ně v praxi osobní víra, Ježíš Kristus jako vzor služby, skutečnost povolání Bohem k diakonátu, která se vyjadřuje ve svěcení. Pokud jde o lidské zdroje pomoci – především jsou to lidé, ke kterým jsou posláni, dále spolupracovníci a rodina. Ukazuje se, že jáhnové-samaritáni staví na duchovní pomoci, jáhnové-proroci spíše na pomoci sociální a levité na kombinaci obou.

Málo jsou nesení farností. Spíše mají pocit, že ve farnostech je málo citlivosti pro člověka v nouzi. Mnozí nejsou vázáni na farnost, ale spíše na širší oblast, protože farnost je stahuje k úloze nahrazování kněze. Malý smysl farností pro diakonální úřad vede jáhny k individuálním duchovním zdrojům, zejména k osobní modlitbě.¹¹⁵⁰ Přesto se pozvolna vytváří profil jáhna jako toho, kdo připravuje cestu. Připravuje lidi ve společenství na přijetí lidí z venku, na otevření dveří.¹¹⁵¹

Jak vyplývá z průzkumu uskutečněného mezi diákonky v německé jazykové oblasti a také z podobného průzkumu z prostředí našich diecézí,¹¹⁵² diákonci se skutečně většinou identifikují se svým povoláním k diakonátu a usilují o odbourání zkreslené představy diákona jako náhradníka za kněze. Dokonce i ti, kteří původně zvolili jáhenství jako alternativu v minulosti zamýšleného kněžství se v průběhu času poměrně rádi ztotožňují s diakonickým rozměrem své služby.¹¹⁵³ Jáhni chtějí být očima církve, pozorní na to, co lidem chybí a také chtějí mít duchovní schopnosti, být duchovními lidmi a mít hlubokou znalost Písma.¹¹⁵⁴

Jáhni jsou opravdu muži naplnění evangeliem. Můžeme se zastavit nad výsledky ankety, kterou uskutečnil prof. Zulehner v německé jazykové oblasti, když chtěl odhalit specifický profil životních postojů jáhnů v porovnání s okolní společností. Proto jim položil několik otázek. V závorce je podíl těch, kdo odpověděli kladně v dané skupině:

- Smysl života je v dosažení vážené pozice (populace 29%, jáhni 1%)
- Jistota a blahobyt jsou důležitější než svoboda (21%, jáhni 2%)
- Povolání je v první řadě cesta k zajištění jistého příjmu (72%, jáhni 9%)
- Naše země by měla uzavřít hranice dalším uprchlíkům (30%, jáhni 6%)

¹¹⁵⁰ Srov.: tamtéž, 89-90.

¹¹⁵¹ Srov.: ZULEHNER Paul M., PATZELT Elke: Samariter-Prophet-Levit, Diakone in deutschsprachigen Raum, eine empirische Studie, Ostfildern: Schwaben Verlag, 2003, 157-158.

¹¹⁵² Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 28.

¹¹⁵³ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 87.

¹¹⁵⁴ Srov.: tamtéž, 16.

- Myslím, že bychom si měli naši pracně vydanou svobodu chránit (32%, jáhni 4%)¹¹⁵⁵
- Jde o to zařídit si život co nejpříjemněji (66%, jáhni 3%)
- Je důležité, aby byl člověk šťastný, jak, to je jeho věc (53%, jáhni 12%)
- Každý si musí své problémy řešit sám (67%, jáhni 7%)
- V rozhodujících situacích je lepší myslet nejprve na sebe (24%, jáhni 8%)
- Smysl života je v tom, co nejvíce z něho vytěžit (64%, jáhni 13%)
- Společná potřeba je důležitější než vlastní potřeba (30%, jáhni 53%).
- Kdybychom se všichni něčeho zřekli, brzy by vymizela chudoba (34%, jáhni 50%)
- Stávající problémy mohou být vyřešeny, když všichni společně pomůžeme (85%, jáhni 89%)¹¹⁵⁶
- Z dober země by mohli žít všichni lidé, proto se musí bohatí dělit s chudými (63%, jáhni 90%)
- Nejdůležitější, co se musí děti učit, je umění rozdělit se (68%, jáhni 72%)

Tyto všechny ukazatele můžeme shrnout do měřitelných ukazatelů a nazvat potřebou jistoty, starostí o sebe, připraveností k solidaritě. Ve společnosti, kde převládají takové názory (starost o sebe a zaměření se na potřebu jistoty) to má altruistická otevřenost spíše těžké. Lidé příliš netíhnou k solidárnímu jednání (pokud se týká konkrétních postojů a rozhodnutí). Připravenost k solidaritě skomírá díky různým druhům obav o sebe sama.

Jáhni jsou tedy kulturní menšinou. Při srovnání jáhnů s ostatní populací narážíme na markantní rozdíly. Patří k nejsolidárnějším lidem vůbec. V moderní kultuře, je na nich velmi zřetelná síla evangelia, která vede k solidaritě.¹¹⁵⁷ Jáhni žijí antikulturně: Na rovině obecné připravenosti k solidaritě není sice žádný rozdíl, ale při jednotlivých výpovědích jáhni smýšlí jinak. Být solidární patří totiž v naší kultuře k hezkému obrázku o sobě samém. Extrémní jsou však rozdíly u starosti o sebe a u potřeby jistoty. Mezi rakouskými muži má 55% velkou potřebou jistoty, mezi jáhny jsou to jen 3%. Celých 79% rakouských mužů má strach o sebe samé, mezi jáhny je to 7%.¹¹⁵⁸ Tato solidární síla vyrůstá u jáhnů z jejich včlenění do církve a do jí svěřeného evangelia. Obojí je zde důležité – ochrana společenství, které nese i síla evangelia.¹¹⁵⁹

¹¹⁵⁵ Srov.: tamtéž, 15.

¹¹⁵⁶ Srov.: tamtéž, 16.

¹¹⁵⁷ Srov.: tamtéž, 18.

¹¹⁵⁸ Srov.: tamtéž, 17.

¹¹⁵⁹ Srov.: tamtéž, 18.

Podle daného průzkumu je u jáhnů obecně velká otevřenost pro eschatologickou dimenzi víry. Tento „život pod otevřeným nebem“ (obraz významný pro spiritualitu jáhna s odkazem na arcijáhna Štěpána) neničí lidskou touhu po štěstí. Spíše ukazuje pro realizaci štěstí jiný časo-prostorový horizont. Dosah skutečnosti je pro věřícího jiný, než pro toho, komu milost víry není přístupná. Věřící žijí přirozeně také na zemi. Neutíkají ze světa ani ze života. Ale žijí na zemi pod široce otevřeným nebem. Jejich současníci žijí ale pod nebem uzavřeným, a jsou odsouzeni opatřovat si nebe (optimální štěstí bez utrpení) v omezeném čase pozemské bídy.¹¹⁶⁰ Ti, kteří nemohou doufat jsou omezeni časem, mají velkou potřebu jistoty, což odpovídá kultuře mladých: Chci všechno a hned.

Komu byla dána milost žít v prostorném světě víry, ten může zakotvit část své nesmírné touhy u nesmírného Boha. Jáhni jsou osoby s velkým dosahem svého života. Žijí pod otevřeným nebem, takže mohou, nejen chtějí být solidární. Žijí evangelium v komunitách, v lásce k Bohu, která nehledí na sebe a projevuje se láskou k bližnímu.

Vlastnost mužů orientovat se spíš mimo sebe, zejména na práci a povolání, než být ve svém vnitřním světě, může být jednou z příčin náboženské slabosti mužů v dnešní kultuře. Tím zajímavější jsou jáhni, kteří jako muži mají nejen otevřený přístup ke světu víry, ale také k základu vlastního života, z něž člověk čerpá duchovní sílu. Jáhni jsou výjimkou, protože přicházejí do oblasti služby životu, kde muži jinak chybí.¹¹⁶¹

3.2.5. *Církevní dokumenty*

V tomto kontextu budeme vycházet z dokumentu Kongregace pro katolickou výchovu „Základní normy pro formaci trvalých jáhnů“¹¹⁶² a z dokumentu Kongregace pro klérus „Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů“.¹¹⁶³ Dějiny povolání k diakonátu jsou dějinami nevýslovného vztahu mezi Bohem a člověkem, mezi láskou Boha, který volá a člověka, který odpovídá (*Ratio fundamentalis* 20). Farní společenství má ovšem doprovázet každého svého

¹¹⁶⁰ Srov.: tamtéž, 19.

¹¹⁶¹ Srov.: tamtéž, 19-24.

¹¹⁶² Srov.: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*.

¹¹⁶³ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*.

člena na cestě k jáhenství modlitbou a přiměřenou katechezí, která obrátí pozornost věřících na tuto službu a pomůže kandidátovi při jeho rozhodování pro povolání (*Directorium* 26).

Jáhni by měli mít takové vlastnosti, aby byli ceněni i po stránce lidské: mírní muži (*Didaché*), tolerantní ke všem (Polykarp). Důležitá je v tomto smyslu schopnost komunikace, mají být pohostinní, laskaví, diskrétní, velkodušní, schopni potěšit, odpustit. Mají dosáhnout lidské zralosti a svobody, která je dána poslušností k pravdě vlastního bytí (*Ratio fundamentalis* 30).

Profil kandidáta je pak doplňován některými specifickými vlastnostmi a evangelními ctnostmi, které *jáhenství* vyžaduje. V souvislosti s těmito vlastnostmi je třeba zdůraznit: psychickou zralost, schopnost dialogu a komunikace, smysl pro zodpovědnost, pracovitost, vyrovnanost a obezřetnost. Mezi evangelijními ctnostmi mají zvláštní důležitost: modlitba, eucharistická a mariánská úcta, pokorný a výrazný *mysl pro církev*, láska k církvi a k jejímu poslání, pokora, schopnost poslušnosti a bratrského soužití, apoštolská horlivost, ochota ke službě a láska k bratřím (*Directorium* 32). Dále mají být kandidáti jáhenství plně začleněni do křesťanského společenství (*Directorium* 33).

Specifické rysy jáhenské spirituality je třeba roubovat na již získanou duchovní zkušenost. Kandidát podle svého životního stavu již také dozrál k určité přesné spiritualitě: rodina, zasvěcený život ve světě nebo v řeholním životě. Duchovní formace budoucího jáhna bude tedy brát v úvahu tuto již získanou zkušenost, bude ji prověřovat a posilovat, aby na ni „naroubovala“ specifické rysy jáhenské spirituality (*Directorium* 71).

Mezi typicky diakonické kvality patří prostota srdce, úplné nezištné sebedarování, pokorná láska k bližním, zvláště nechudším, štědrost a chudoba jako životní styl. Eucharistie je zdrojem této lásky, služba chudým je pokračováním služby oltáře. Eucharistie tedy charakterizuje službu jáhna (*Ratio fundamentalis* 32).

Jáhnům se klade na srdce, aby se snažili sladit službu, životní stav a povolání. K tomu jim má pomáhat četba Božího slova, účast na eucharistii, četba klasické spirituality a příklad světců (*Ratio fundamentalis* 33). Musí sladit službu s rodinnými a profesními povinnostmi a stále více se přiklánět k osobě Kristově (*Directorium* 59). Rodina jáhna může vhodným způsobem ukázat, jak je možné povinnosti v rodině, v povolání a ve službě sladit ve službě poslání církve (*Directorium* 64).

3.2.5.1. Povolání ke svatosti

Svátost svěcení uděluje jáhnům „nové zasvěcení se Bohu“, jehož prostřednictvím „jsou posvěceni pomazáním Ducha a vysláni Kristem“ ke službě Božímu lidu, „aby Kristovo Tělo dělalo pokroky“ (Ef 4,12). „Odtud prýští jáhenská spiritualita, která má svůj zdroj v oné *jáhenské spiritualitě*, kterou nazývá Druhý vatikánský koncil „svátostnou milostí jáhenství.“ Krom toho, že je vzácnou pomocí k plnění různých funkcí, proniká hluboce do ducha jáhna a nasazuje ho k oběti a k darování celé své osoby službě Božímu království v církvi (*Directorium 44*).

Prvním a nezákladnějším vztahem je vztah ke Kristu. Veškerá služebná činnost bude mít smysl, jestliže bude napomáhat k většímu poznání, milování a následování Krista v jeho službě (*Directorium 47*).

Jáhen je povolán žít svého ducha a svůj úřad také vřelou a účinnou láskou k církvi a upřímnou vůlí být ve spojení se Svatým Otcem, s vlastním biskupem a s kněžími diecéze (*Directorium 48*). Slibem poslušnosti biskupovi přijímá jáhen za vzor Ježíše, člověka poslušného do nejvyšší míry (*Directorium 8*).

Růst v napodobování Kristovy lásky, která překonává hranice každé lidské ideologie, bude také podstatným úkolem jáhnova duchovního života (*Directorium 49*).

3.2.5.2. Jáhnova spiritualita a životní stavy

„Obohacení a prohloubení obětující se vzájemné lásky mezi manželem a manželkou tvoří snad nejvýznamnější zapojení manželky jáhna do veřejné služby vlastního manžela v církvi“ (*Directorium 60*).

Trvalá formace spočívá v pomoci jáhnům, aby překonali jakýkoli dualismus a nesoulad mezi spiritualitou a vykonáváním služby, ale dříve ještě aby překonali každý nesoulad mezi vlastním případným civilním povoláním a jáhenskou spiritualitou, „aby velkoryse odpověděli na závazek, který vyžaduje důstojnost i odpovědnost, které jim Bůh svěřil prostřednictvím svátosti svěcení; tím, že budou uchovávat, hájit a rozvíjet svou specifickou identitu a povolání, aby posvěcovali sebe samé i jiné vykonáváním služby“ (*Directorium 66*).

3.2.6. *Prožívání jáhenského povolání ve světle současné spirituality*

Spiritualita je komplexní uspořádání křesťanského života, upřednostňované aspekty svatosti a prostředky jak ji dosáhnout, forma apoštolátu, zvláštní forma či způsob živé syntézy evangelia a křesťanských hodnot okolo esenciální ústřední hodnoty.¹¹⁶⁴

Duchovní život je ovšem jeden, ale teď jde o to „jak“ jej žít. Spiritualita musí obsahovat všechny fundamentální prvky, v tomto smyslu tam nesmí nic chybět (sjednocení s Trojjediným v Kristu, dynamické dorůstání do podobnosti s Kristem, rozvoj iniciačních svátostí, následování, zpodobení, snubní vztah). Ovšem spiritualita se rodí ze života, není to nikdy plánované, učí se číst znamení doby, dává k tomu sílu.¹¹⁶⁵ Proto nové historické procesy a společenské změny jsou jako výzva k vytvoření „nové“ spirituality schopné přijmout nové hodnoty a vyjádřit nově hodnoty tradiční. Pokud se učiní separace mezi evangeliem kázaným a žitým a historickou realitou, vzniká krize, druh prázdnoty v dějinách spásy. Proto Duch svatý vzbuzuje vždy nové odpovědi v nových situacích. Nejde tedy jen o problémy sociologické a psychologické, ale o výzvy teologické.¹¹⁶⁶ Dvě věci jsou tedy důvodem různosti povolání v církvi: nevyčerpatelnost křesťanského tajemství a přínos vlastní kultury a okolností subjektu.¹¹⁶⁷

3.2.6.1. *Novost této spirituality*

Spiritualita jáhnů je oblast citelně nová a citlivá na novost diakonátu. V mnoha ohledech je tu nebezpečí, že se dopustíme stejných chyb jako u spirituality kněží v posledních staletích. Spiritualita jáhnů by mohla dát podnět k aktualizaci pojmu *alter Christus*, který byl tak drahý potridentské spiritualitě, zvláště francouzské škole. Potridentská spiritualita byla převážně individualistická, zaměřená na osobní vztah s Bohem, nazývala se často *vita interior*.¹¹⁶⁸ Výrazem „připodobnění (*configuratio*) Kristu“ se totiž rozumí morální nebo asketické úsilí

¹¹⁶⁴ Srov.: RUIZ SALVADOR F.: *Caminos del Espíritu*, Compendio de teología espiritual, Madrid: Editorial de espiritualidad, 1998, 889.

¹¹⁶⁵ Srov.: RUIZ SALVADOR: *Caminos del Espíritu*, Compendio de teología espiritual, 889.

¹¹⁶⁶ Srov.: GARCÍA: *Teología espiritual contemporánea. Corrientes y perspectivas*, 330.

¹¹⁶⁷ Srov.: RUIZ SALVADOR: *Caminos del Espíritu*, Compendio de teología espiritual, 686.

¹¹⁶⁸ Srov.: GARCÍA: *Teología espiritual contemporánea. Corrientes y perspectivas*, 320.

jednotlivce, což je na škodu objektivnímu vztahu ke službě, pro níž je ordinace určena. Svátost sboru by tak byla myšlena a uskutečněna pro osobní posvěcení individua.

Dnes je snaha odpovídat také na nové dimenze solidarity a socializace. Je to tedy také spiritualita života a úkolu ve světě a v dějinách, spiritualita solidarity s člověkem, se zemí, s budoucností, ovšem v síle tajemství vtělení, přítomnosti Boha ve světě. Je to rozměr blahoslavenství v nových komunitárních dimenzích.¹¹⁶⁹

Zakotvením spirituality v konkrétní službě a úkolech, které z ní plynou se můžeme vyhnout vyvyšování jáhna odděleného od bratří, případně pojetí klerika, který absorbuje všechny charismata a služby. Jáhenská ordinace není především pro posvěcení jáhna, ale pro posvěcení osob k nimž je poslán. Diakonát není pro jáhna. Podle Karla Rahnera je každá aktivita církve nakonec čistou službou, prostou disponovatelností pro něco jiného, něco velmi jednoduchého, neuvěřitelně náročného a útěšného zároveň: pro víru, naději, lásku v srdci všech lidí.¹¹⁷⁰ *A fortiori* přijetím diakonátu se (v případě ženatého jáhna) neuděluje něco víc k svátosti manželství v tom smyslu, že by dvojice našla teprve v ordinaci dovršení svého manželského povolání. Tato instrumentalizace diakonátu určitou manželskou spiritualitou by nemohla být než na škodu novosti diakonátu a také ostatním věřícím žijícím v manželství, kteří nemohli přistoupit k tomuto „stupni zdokonalení manželství“ skrze diakonát. Toto nesprávné porozumění by mohlo být dáno faktem, na který poukazyval Yves Congar: Donedávna byli ženatí muži a vdané ženy kanonizováni jen když opustili své rodiny (např. Jana Františka de Chantal, Mikuláš z Flüe).¹¹⁷¹ V 16. století byla snaha spirituality ukázat možnost dosažení dokonalosti v každém stavu. Fray Luis de León píše například traktát „Dokonalá manželka“. Tato větev byla udušena v následných stoletích útekem ze světa a čistě eschatologickými tendencemi, protože vývoj tíhne k osobní duchovní praxi.¹¹⁷²

Dnešní spiritualita má ale zájem také o to, co je vitální a konkrétní, dochází k integraci profánních hodnot a je jí blízká antropologicko-existenciální perspektiva. Je to spiritualita vtělená, společenská, otevřená pro lidské hodnoty světa a dějiny¹¹⁷³ a schopná adaptace na různé stavy.¹¹⁷⁴ Významný je dále církevní kontext spirituality.¹¹⁷⁵

¹¹⁶⁹ Srov.: tamtéž, 320-326.

¹¹⁷⁰ Srov.: tamtéž, 306.

¹¹⁷¹ Srov.: CUSKELLY E. J.: *Současná spiritualita, Duchovní život z hlediska moderní psychologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 244.

¹¹⁷² Srov.: GARCÍA: *Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas*, 274.

¹¹⁷³ Srov.: tamtéž, 326.

¹¹⁷⁴ Srov.: tamtéž, 224.

Ve stejné perspektivě by bylo na škodu přílišné zdůraznění subjektu služby, kdyby se praxe přístupu ke službě řídila pouze na základě osobního sklonu nebo přání stát se jáhnem. Je nutné uvážit potřeby evangelizace v dané místní církvi. Nejde o realizaci osobních schopností, přání a zájmů. Ordinance nemá posvětit osobní plán jednotlivce, ale má ustavující a zplnomocňující efekt. Je udělena skrze povolání církve s ohledem na to, co vyžaduje pastorační péče.¹¹⁷⁶ Objektivní aspekt služby musí být prvotní.¹¹⁷⁷

Spásné poslání má integrální charakter, je třeba odmítnout každý dualismus. Musí být překonány falešné opozice mezi duchovním posláním a diakonií ve prospěch světa.¹¹⁷⁸ Jedná se o vtělení lidských hodnot do ideálu svatosti.¹¹⁷⁹

Karl Rahner říká, že nová spiritualita bude vzhledem k velké tradici církve zaměřená na základy křesťanské zbožnosti, žitá v síle personalizace v indiferentním prostředí, podporována silnou zkušeností společenství a bratrství, založená na nové církevnosti.¹¹⁸⁰

Pokud uvážíme církevní charakter povolání k diakonátu, jeho osobní integraci skrze jáhna, stabilitu stavu a věrnost ve službě, přínos manželského života – to jsou skutečnosti, které nám připomínají, že duchovní zkušenost jáhnů se rozvíjí právě také v této perspektivě pneumatologické a církevní. Když si to uvědomíme, vyhneme se nebezpečí upadnout v případě diakonátu do perspektivy příliš výlučně christologické kněžské spirituality posledních staletí.¹¹⁸¹ Měla by být však citlivější na lidské podmínky přijaté Kristem ve Vtělení. Kristus se zdá být učitelem každodenního života – je dítětem, dělníkem, služebníkem.¹¹⁸² To odpovídá hlavní linii aktuální spirituality: život v Kristu a v Duchu svatém, objevení Krista ve všech tajemství jeho osoby, přijetí lidských hodnot a sociální dimenze.¹¹⁸³

Je ale třeba mít také na paměti, že Ježíš nežil historicky všechno, všechny možnosti evangelia (omezil se v kázání na Palestinu, neprožil stáří, manželství, těžké nemoci). Apoštolové ustanovili jáhny, aby se mohli věnovat kázání, ustanovili služby lásky, různé

¹¹⁷⁵ Srov.: tamtéž, 326.

¹¹⁷⁶ Srov.: MTK, 92.

¹¹⁷⁷ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 201.

¹¹⁷⁸ Srov.: GARCÍA: *Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas*, 314.

¹¹⁷⁹ Srov.: tamtéž, 304.

¹¹⁸⁰ Srov.: tamtéž, 323.

¹¹⁸¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 202.

¹¹⁸² Srov.: GARCÍA: *Teologia espiritual contemporanea. Corrientes y perspectivas*, 265.

¹¹⁸³ Srov.: tamtéž, 325.

funkce a charismata. Chtít dělat vše a být vším je naivita a pýcha.¹¹⁸⁴ Jde ale o samotnou konzistenci života v celé jeho hloubce, která musí získat novou kvalitu, která jí uschopňuje být stále více materií a znamením Království Božího.¹¹⁸⁵

3.3 Diakonát a spiritualita manželství

Také svátost manželství, která posvěcuje lásku manželů a činí ji účinným znamením lásky, ve které se Kristus dává církvi (srov. Ef 5,25), je darem Božím a má žít duchovní život ženatého jáhna. V manželství se láska stává mezilidským darováním, vzájemnou věrností, pramenem nového života, podporou ve chvílích radosti i bolesti; jedním slovem se láska stává službou. Tato *rodinná služba*, žitá s vírou, je pro ostatní věřící příkladem lásky v Kristu. Ženatý jáhen ji má užívat také jako podnět pro svou službu v církvi.¹¹⁸⁶ Jak už také víme, Karl Rahner byl dokonce přesvědčen, že obnovení diakonátu má smysl pouze pokud bude svátostný diakonát obnoven pro ženaté.¹¹⁸⁷

Manželství i svěcení tkví hluboce ve výzvě k uřednictví. Do života jáhna může být vetkáno mnoho povolání: povolání k manželství nebo k celibátu, povolání k rodičovství, povolání k jáhenství. V osobě jáhna existují mnohá rozdílná, ale komplementární povolání vedle sebe. Jsou sice od sebe odlišná, avšak nelze je od sebe oddělit.¹¹⁸⁸ Obě role (manželství i jáhenství) si dělají nárok na člověka celého a on musí žít tak, že co nejlépe plní obě, ale nemůže se plně oddat jedné tak, že by v podstatě nebral na vědomí druhou.¹¹⁸⁹

Z hlediska teologie by ve vztahu těchto dvou povolání mohla hrát roli dvojice pojmů *processio – missio*. Rodina – *ecclesia domestica*, anebo také obraz Trojice, prostředí žitého evangelia, kde je možné čerpat pro *missio*, (tedy analogie mezi *processio* a manželskou spiritualitou na straně jedné a *missio* a spiritualitou církevní služby na straně druhé). Z jejího lůna totiž vychází dvojí poslání: vůči církvi a světu.

¹¹⁸⁴ Srov.: RUIZ SALVADOR: *Caminos del Espiritu*, Compendio de teologia espiritual, 683.

¹¹⁸⁵ Srov.: BERNARD A.M.: *Tendencias dominantes de la espiritualidad contemporanea*, in: *Concilium* 9(1965), 31.

¹¹⁸⁶ Srov.: KONGREGACE PRO KLÉRUS: *Directorium ...*, 61.

¹¹⁸⁷ Srov.: RAHNER: *Die Theologie der Erneuerung des Diakonates*, 306.

¹¹⁸⁸ Srov.: EVANS: *Podporovat blízkost*, 19.

¹¹⁸⁹ Srov.: OPATRŇY A.: *Vztahy: jáhen a manželství, jáhen a církev*, 101.

Manželství nesmí být viděno jako koncese na lidskou slabost (srov. některé proudy manichejského typu), ale jako zcela pozitivní a bytostná funkce nikoli pouze v soukromém životě jednotlivců, ale v církvi. Je to nutná funkce v církvi a pro církev, svátostné společenství, reálná reprezentace tajemství jednoty Krista a církve a pro jáhenský úřad je doporučeníhodné.¹¹⁹⁰ Kdo by měl být ve větší míře mužem společenství, než právě ženatý jáhen?¹¹⁹¹

Zajímavý poznatek přinesl průzkum prof. Zulehnera: Pro jáhny, kteří si původně přáli být kněžími, má manželství zvlášť velkou hodnotu. Velmi lpí na tom, že jejich manželství se prostě musí vydařit, protože si tím částečně chtějí ospravedlnit své životní rozhodnutí.¹¹⁹²

3.3.1. Svátostnost a manželství

Svátostnost života a služby diakona je podtržena také skutečností manželství. Diákon ve své specifické funkci je pojítkem mezi klérem a oltářem na jedné straně a světem na straně druhé. K tomu je třeba také pravé teologie manželství jako nutné funkce v církvi a pro církev, svátostného společenství, reálné reprezentace tajemství jednoty Krista a církve. Diákon má své manželství vidět jako nikoli nepodstatný moment svého jáhenského úkolu, neboť právě křesťanské manželství má funkci svědectví síly milosti pro církev.¹¹⁹³ Zdaleka zde tedy není rozpor mezi službou ženatého jáhna jeho ženě a rodině a jáhenskou službou širší církvi, ba první je svátostným znamením té druhé a ta druhá je rozšířením té první.¹¹⁹⁴ Jáhnův nový vztah ke Kristu a církvi by neměl žádným způsobem podkopávat jeho vztah k manželce a rodině. Všechno, co řekneme o jáhnově působení a milující službě Božímu lidu, týká se zvláštním způsobem klíčových lidí v jeho životě, jeho manželky a rodiny.¹¹⁹⁵

Co vlastně rozumíme křesťanským manželstvím? Je to spirituální partnerství, dvěma osobami uskutečňovaná forma křesťanského uřednictví a svědectví. Manželství je zakořeněno ve vzájemné odevzdanosti, v přátelském sebedarování, v láskyplné službě sobě navzájem

¹¹⁹⁰ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, 307.

¹¹⁹¹ Srov.: KAŇA: Jáhni a my, 106.

¹¹⁹² Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 94.

¹¹⁹³ Srov.: RAHNER: Die Theologie der Erneuerung des Diakonats, 307.

¹¹⁹⁴ Srov.: EVANS: Podporovat blízkost, 19.

¹¹⁹⁵ Srov.: tamtéž.

i ve službě společné. Muž a žena se stávají nositeli otcovské lásky Boží pro své děti, které jsou také syny a dcerami Božími.¹¹⁹⁶

Dříve na Rusi po svatebním obřadu v kostele odcházeli manželé přímo do kláštera. Věnovali zde určitý čas mnišskému životu, aby se připravili na své nové povolání, na manželské kněžství. Jedině láska totiž spojuje bytosti s Bohem, jedině láska může něco vědět o lásce. Láska se stává formou milosti, překračuje hříšný stav oddělení a sebestředné izolace (Pavel Evdokimov).

Manželství má ve svém středu kříž, kterým prochází každý boj se sobectvím na všech rovinách. Autentické manželství je na svém vrcholu vzácným asketickým činem. A proto také při byzantském svatebním obřadu chvalozpěv na mučedníky ukazuje manželství na rovině a důstojnosti zraněných přátel Ženicha.¹¹⁹⁷

Denní proměna *erosu* v *agapé*, katecheze dětí, úkol být ve světě kvasem Božího království – to vše je manželské kněžství.¹¹⁹⁸

3.3.2. Závazek zůstat ve svém životním stavu

Svěcení předchází ujištění ordinanda, že zůstane v životním stavu, který je mu vlastní v okamžiku jeho svěcení. Latinská katolická církev světit k jáhenství jen muže, kteří se zavážou ke stabilitě svého životního stavu.¹¹⁹⁹ Potvrzená volba životního stavu je skutečně podmínkou *sine qua non*, bez níž není ordinace ke službě možná.¹²⁰⁰

Existuje tedy vazba mezi stabilitou životního stavu a jáhenským svěcením, protože volba životního stavu je předchozí vůči volbě a ordinaci.¹²⁰¹ Tradice dosvědčuje tuto vazbu mezi stabilitou života a svěcením od pradávna velmi dobře jak na Západě, tak na Východě. Jak je možné jí ospravedlnit? Především se připomíná doporučení z 1 Tim („jen jednou ženatý“ 3,2.12 srov. Tit 1,6; „dobře spravovat svůj dům“, 3, 4.12). Disciplína katolické církve chce *a priori* zajistit nikoli dokonalé nadání, kvalifikaci, ale dostatečnou schopnost přijmout

¹¹⁹⁶ Srov.: tamtéž.

¹¹⁹⁷ Srov.: VENTURA V.: Manželské kněžství, in: Teologické texty 1 (2007), 31.

¹¹⁹⁸ Srov.: tamtéž, 32.

¹¹⁹⁹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 119.

¹²⁰⁰ Srov.: FAIVRE A.: Naissance d'une hierarchie, Paris: Beauchesne, 1977, a zcela nedávno Ordonner la fraternité- Pouvoir d'innover et retour à l'ordre l'Église ancienne, Paris: Cerf, 1992.

¹²⁰¹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 120.

závazek, plnit jej před ostatními a držet se ho. Stabilita v životním stavu – v manželství (1Tim 3,2.4.12; Tit 1,6) a analogicky v celibátu – je zárukou odpovědnosti a znamením věrnosti.

Volba životního stavu před jáhenským svěcením může být zhodnocena ve svém dosahu etickém, deontologickém a duchovním.¹²⁰² Jestliže je *ordinand* ve svém životním stavu věrný a zodpovědný v povinnostech, které z toho vyplývají, je důvod věřit, že bude stejně zodpovědný i v záležitostech církve. To je první důvod řádu etického, k němuž se připojuje jiný důvod, který bychom mohli kvalifikovat jako deontologický.

Tím, že katolická církev od svých služebníků vyžaduje, aby byli upevněni ve svém životním stavu, se chce vyhnout problémům, které by mohly nastat, pokud by vykonávali službu lidé schopní se oženit či vdát. Deontologie, když zde hodnotí veřejnou funkci z hlediska oblasti afektivních vztahů s opačným pohlavím, vyjadřuje prospěšný realizmus v životě církve: Muž, který je pověřen službou, jí vykonává proto, aby sloužil komunitě a ne proto, aby byl milován jejími členy, aby se snažil najít manželku nebo byl získán nějakou ženou. Tím, že kanonická disciplína vyžaduje definitivní volbu před svěcením, upřednostňuje jasnost ve vztazích.¹²⁰³

Pokud se týká duchovního smyslu: Protože „nový diakonát“ uvádí na církevní scénu celibátní i ženaté služebníky, je šance, že věřící ocení dopad manželství a celibátu na vykonávání ordinované služby a že jáhni skrze pokorné svědectví budou povzbuzovat každého k věrnosti svému životnímu stavu.¹²⁰⁴ Manželství a celibát, pokud jsou dobrovolně zvoleny a věrně přijaty (pokaždé jiným způsobem) mají nějak posilnit dosah svátosti svěcení. Tváří v tvář církevnímu společenství a uprostřed svých bratří a sester představují ordinovaní služebníci, kteří se definitivně zavázali ve svém životním stavu, zvláštním způsobem nezníčitelnou jednotu mezi Bohem a jeho lidem, která našla své naplnění v lásce Ježíše Krista k jeho církvi.¹²⁰⁵ Ve své pozici tváří v tvář společenství ženatí služebníci připomínají všem *již* hloubky Boží lásky skrze svátost manželství a služebníci celibátní připomínají *ještě ne* šíře této lásky skrze celibát pro záležitosti Království. První připomínají komunitě, že celý křesťanský život se rodí ze *Smlouvy* Boha s námi, druzí připomínají, že křesťanský život

¹²⁰² Srov.: tamtéž, 108.

¹²⁰³ Srov.: GRYSON R.: „Quels prêtres pour demain?“, in: Lumen Vitae 48 (1994), 412-414, zvláště č. 2, 414.

¹²⁰⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 121.

¹²⁰⁵ Srov.: CANCOUËT, VIOLLE: Les diacres, 86–88.

spočívá ve víře v Boha *samotného*.¹²⁰⁶ Tak se ukazuje velmi plodné spojení manželství a služebního úřadu.¹²⁰⁷

3.3.3. Rodina jáhna

Je velmi důležité vzájemné povýšení a obohacení mezi veřejnou službou jáhenství a mezi manželským a rodinným životem.¹²⁰⁸ Diakon může totiž mnoho čerpat u své rodiny.¹²⁰⁹ Osobní a intimní sféra manželství a rodiny může být zdrojem opory proti vzrůstající prázdnotě světa. Manželství a život v rodině jsou nezbytnou antropologickou protiváhou rostoucí racionalizace a částečné brutalizace veřejného života, anonymity světa.¹²¹⁰

Každý manželský pár a každá rodina jsou jedineční a každý musí nacházet svůj vlastní způsob uskutečňování manželství i svěcení k obohacení jednoho druhým. Některé manželky dávají přednost podporující pozici za scénou (v pozadí), jiné mají svou vlastní veřejnou službu, další ukazují viditelněji partnerství se svým manželem. Vždy však je podpora od jáhnovy manželky a dětí podstatná a životně důležitá: *podstatná* v tom smyslu, že náleží k ústřednímu bodu manželského života, *životní* v tom smyslu, že opravdu dává život. Papež Jan Pavel II. jáhnům připomíná, že jejich služba je umožněna láskou, podporou a spoluprací jejich manželek.¹²¹¹ Žena musí udržovat „domácí církev“, kam bude moci její manžel přijít načerpat sílu, když ji bude potřebovat. Ona musí vykonávat privilegovaný úkol přímlyvkyně za svého manžela jáhna.¹²¹²

Mnozí věří, že oltář a svět nachází potřebné spojení právě skrze manželství jáhna. Pro pastorači je to přínos, protože diakoni lépe rozumí problémům lidí. Někdy toto spojení církevního úřadu a manželství může být ale také zdrojem napětí a obav. Někteří mají strach, že krize v rodině může zatížit pastorační práci a vůbec ten fakt, že jáhni potřebují narozdíl

¹²⁰⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 121.

¹²⁰⁷ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 132.

¹²⁰⁸ Srov.: EVANS: Podporovat blízkost, 19.

¹²⁰⁹ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 91.

¹²¹⁰ Srov.: KASPER: Teologie křesťanského manželství, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997, 13.

¹²¹¹ Srov.: EVANS: Podporovat blízkost, 19.

¹²¹² Srov.: DOIGNY-DONRARDY M.: Jáhen a jeho žena, in: Služba trvalých jáhnů, Sborník II, Praha: Pastorační středisko, 1998, 24.

od kněží ještě čas pro rodinu vyvolává někdy těžkosti. Proto rámcový program pro formaci musí zdůrazňovat podporu a doprovázení rodiny jáhna.¹²¹³

Po přijetí svěcení si musí každá manželka nalézt své místo. Měla by dát nádech ženskosti diakonátu svého manžela tím, že se plně ujme své ženské role přiměřené pomocnice, duchovní prostřednice a prorokyně a přínos matky života.¹²¹⁴ Někdy se bude moci aktivně podílet a spolupracovat se svým manželem. Někdy se bude muset stáhnout. Jelikož její role v církvi nebyla dosud nikdy vymezena, je její postavení občas nesnadné.¹²¹⁵

3.4 Povolání k diakonátu

Vykonávání jáhenské služby předpokládá obraz církve, kde jsou všichni spoluzodpovědní a solidární, církve, která se jeví jako služebné společenství otevřené dialogu.¹²¹⁶ Ordinace je povoláním ze strany církve. Kandidát se nikdy sám nepředstavuje, on je prezentován církevním společenstvím. Přijetí biskupem je spojeno s příznivým míněním dotazovaných věřících, schválením a pozitivním dobrozdáním těch, kdo jsou odpovědní za rozlišování povolání a formaci. Je to tedy jistě biskup, kdo povolává do služby. V případě jáhenské služby nás ovšem samotný obřad svěcení poučuje, že biskup nepovolává izolovaně, aniž by počítal s komunitou a svými spolupracovníky, ale naopak, že jeho volba spočívá na volbě církve.¹²¹⁷ Mimoto volba biskupem je ještě později schválena shromážděním na způsob obřadu aklamace.¹²¹⁸

¹²¹³ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 92.

¹²¹⁴ Srov.: DOIGNY-DONRARDY: Jáhen a jeho žena, 24.

¹²¹⁵ Srov.: tamtéž, 25.

¹²¹⁶ Srov.: PORRO: Jaká vize církve pro jáhenství?, 41.

¹²¹⁷ Římský pontifikál obnovený podle dekretu Druhého vatikánského koncilu byl publikován autoritou papeže Pavla VI. a revidován péčí papeže Jana Pavla II. Stojí za to, aby zde byl příslušný dialog citován *in extenso*: „Kněz k tomu určený: Svatá církev, naše Matka, vám představuje naše bratry N. a N., a žádá vás, abyste je vysvětil ke službě jáhenské. Biskup: Jsou k tomu způsobilí? Kněz: Křesťanský lid byl dotázán a ti, kterým přísluší je posoudit vydali o nich svědectví. Také já dosvědčuji, že byli shledáni způsobilými k tomu, aby byli vysvěceni.“. Delegát jedná s biskupem nikoli ve svém vlastním jménu jako v obřadu před Druhým vatikánským koncilem, ale jménem celého společenství.

¹²¹⁸ Římský pontifikál zde obsahuje tuto rubriku: „Shromáždění schvaluje volbu, když zpívá nebo říká *Bohu díky*, nebo jiným způsobem, např. zpěvem hymnu *Sláva na výsostech Bohu*“ (Svěcení biskupů, kněží a jáhnů).

Je to tedy celé Tělo církve v různosti svých členů, které se účastní na povolání svých služebníků. Staré liturgické praxe to manifestují velmi jasně.¹²¹⁹ Povolání služebníků je v zásadě záležitostí všech, protože Duch svatý tyto služebníky církvi daruje k budování věřícího lidu.¹²²⁰ Ale biskupovi přísluší, aby potvrdil povolání církve a zaručil se za něj. S tím je spojena skutečnost, že v církvi nejsou služebníci, kteří se za ně „samí prohlásili“, což platí zvláště o služebnících ordinovaných.

Tato pravda, která je ritualizována při svěcení, je bohatá na důsledky pro službu a život jáhnů. Tak si totiž mohou připomínat, že se stali jáhny, protože je církev potřebovala a že služba jim svěřená odpovídá objektivnímu očekávání církevního společenství. Služba slouží společenství. Tím méně budou moci zapomenout, že symbolický a svátostný dosah jejich služby je neustále odkazuje na Krista-Služebníka, který dal život jako výkupné za mnohé (Mk 10, 45).

Ale na druhé straně se jedná o svátostný obřad. Víra církve zde uznává aktivitu Boha, vztaženou na Krista a aktualizovanou Duchem svatým. Ordinance je slavení Božího lidu, kde působí Bůh skrze Krista v Duchu svatém. Základní obřad sestává ze vzkládání rukou doprovázeného konsekrační modlitbou. Nespočívá v povolání komunity a ve volbě biskupa. Odlišuje se od jiných uvedení do služby tím, že se zde jedná o posvěcení k poslání, ke kterému se váže svátostná milost, ke společnému konání Boha a církve.

Milost svěcení je Boží dar a nabízí se zdarma bez zásluh toho, kdo je svěcen ke službě. Jako každá milost i milost svátosti nepřináší ovoce bez určité spolupráce člověka. Ale definitivním darem Bůh vyjadřuje věrnost a příslib své milosti jak svým ordinovaným služebníkům, tak i Božímu lidu pokřtěných. Latinská katolická církev chápe tuto trvalost daru jako nesmazatelné, neztratitelné a neopakovatelné znamení. To je nauka o charakteru,¹²²¹ o které jsme již mluvili: Svátostná ordinance poznamenává toho, kdo jí přijímá charakterem, který ho otevírá milosti a skrze vykonávání služby a prostřednictvím jeho svobodné spolupráce ho připodobňuje Kristu. Nebylo by marné takto hovořit, kdyby nás církev neujistila o věrnosti Boha svým služebníkům, které posvětil k tomuto poslání? Nebyl by to marný požadavek a iluzorní očekávání, nebýt příslibu Boží milosti, který On nikdy neodvolá.

¹²¹⁹ Srov.: DE CLERCK: „Ordination. Ordre“, in: *Catholicisme* 10, col. 166-179 a také LEGRAND: „La réalisation de l'Église en un lieu“, in: LAURET B. a REFOULÉ Fr.: *Initiation à la pratique de la théologie*, t. III, Paris: Cerf, 1983, 194-201.

¹²²⁰ Srov.. 1 Kor 12, 4-11; Gal 5, 22; Ef 4, 11-12; srov. LG 4a; UR 2b; AG 2b.

¹²²¹ Srov.: LEGRAND: „Caractère indélébile et théologie du ministère“, 63-70. Typicky latinské učení o charakteru není vůbec zmíněno v odpovídajícím kánonu Kodexu kánonů východních katolických církví (CCEO), který byl promulgován v roce 1990 (srov. kánon 743).

V této perspektivě upevňuje vykonávání jáhenské služby jáhny „v duchovním životě, aby byli otevření k Duchu Kristovu, který jim dává život a vede je.“¹²²²

3.4.1. Způsob povolání

Je zde otázka osobního charakteru povolání člověka k diakonátu: Jestliže se tento úřad svěřuje mužům „pokročilejšího věku“, kdy a jak mohou autenticky začít vnímat toto povolání? Jak se liší toto volání Ježíšovo od povolání apoštolů (Mk 3,13: „...zavolal k sobě ty, které sám chtěl...“) na rovině spirituality – osobního vztahu k Ježíši Kristu? Někteří autoři na této rovině nevidí rozdíl: „Povolání k jáhenství je stejné jako povolání ke kněžství nebo řeholnímu životu.“¹²²³

Současní trvalí jáhnové přistupují ke službě buď tak, že se sami ucházejí o kandidaturu anebo tak, že vlastně odpovídají na konkrétní výzvu církevní obce. Pokud jde o první možnost, volání k diakonátu spočívá především v osobním sklonu po vzoru přístupu k presbyterátu, aniž bychom pustili ze zřetele rozlišení ze strany církve nebo rozhodné slovo biskupa jako poslední instance. Druhý způsob, tedy interpelace ze strany církve spočívá na analýze takové potřeby pro hlásání evangelia, pro misi církve v daném místě. Tento způsob ovšem vyžaduje, aby se mu církevní společenství učila. Její uskutečnění vyžaduje právě od komunity vyžralé církevní smýšlení - *sentire cum Ecclesia*.¹²²⁴ Tento způsob přijetí povolání má výhody. Zhodnocuje to, co teoreticky vyznáváme: primát povolání lidu Božího jako vyvoleného lidu, statut církevních služeb jako ustavených Kristem nebo vzbuzených Duchem a svěřených jedincům nikoli pro zásluhy, ale kvůli posvěcení bližních. Církevní interpelace může pomoci sebevědomí místní církve, kde věřící a pastýři mají společně sdílet péči o misi a snaží se zvládnout alespoň částečně některé aspekty pastorační aktivity v daném místě. To by mohla být pro církve neslýchaná milost. Potom má podle Alphonsa Borrassa také tu výhodu, že volá ke službě křesťany, kteří by na to jinak nikdy nepomysleli.¹²²⁵

¹²²² Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 101

¹²²³ KASPER: *Trvalý jáhen v eklesiologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti*, 16.

¹²²⁴ Srov.: BORRAS, POTTIER: *La grâce du diaconat*, 39.

¹²²⁵ Srov.: LEGRAND: „*La réalisation de l'Église en un lieu*“, 236.

Postup v přístupu k diakonátu bude muset pomoci jasně ukázat určující charakter povolání ze strany církve. Je to na základě skutečných potřeb vnímaných péčí pastýřů, že pokřtění jsou povoláni k diakonátu. Ony určují to, co nazýváme objektivním aspektem služby.

Z pohledu jedince je ale často na počátku povolání chápané jako vnitřní apel a výzva, což je podmínkou nutnou, ale nikoli dostačující pro to, aby se někdo stal jáhnem. Povolání podle Alphonsa Borrase bylo a je ještě příliš často vykládáno ve smyslu intimního přesvědčení, „cítit se povolán“. Ví se o nebezpečí takového (velmi rozšířeného) pojetí povolání, kdy osobní přání má být objektivním znamením vnitřní reality: Cítím se povolán k diakonátu. Povolání je pojato pouze jako osobní dobrodružství, které se odehrává v neprozkoumatelných hlubinách bytí, v bezprostředním vztahu s Bohem.¹²²⁶

Podle Kristiaana Depoortere je povolání třeba chápat jako osobní vědomí toho, že mi náleží zvláštním způsobem mít účast na poslání církve.¹²²⁷ Jedná se zde o osobní touhu, která je jako *subjektivní* znamení *vnější* skutečnosti.¹²²⁸

V této perspektivě tam musí být přítomny potřeby církve a jejich naléhavé vnímání skrze jedince, který se cítí povolán k nějakému poslání. Povolání je vnitřní hnutí Ducha svatého, které je vnímáno jako apel Kristův. Nejčastěji budou jednotlivci vnímaví na toto volání prostřednictvím druhých, kteří jim pomohou mu rozumět. Jako vnitřní volání, předpokládá povolání základní disponovatelnost vzhledem k vůli Boží, která nemůže být poznána, leč v církvi. Ona je v tom smyslu přijetím Božího apelu ve svobodném srdci. To bude objasněno skrze poznání znamení, které předpokládá rozlišování: Volá mě Pán skutečně ke službě jáhna v církvi? Rozlišování bude vyžadovat čas a konzultaci s druhými, v církvi, zvláště skrze duchovní doprovázení. Nepochybně to bude podnět k skutečné vnitřní práci, aby bylo možné odpovědět svobodně na apel Kristův žít jeho diakonii a mít zvláštní účast na poslání církve.¹²²⁹ Jednotlivec odhaluje a zakouší, že tento apel si žádá celé jeho bytí. V této perspektivě se volání církve může setkat s povoláním jedince stát se jáhnem až od té chvíle, kdy najde odhodlání odpovědět plně vědomě a svobodně na tento apel Kristův.¹²³⁰

¹²²⁶ Srov.: BAILLARGEON G.: *Projet diaconal et vocation au ministère: l'expérience du Québec*, 368.

¹²²⁷ Srov.: DEPOORTERE K.: *Typologie van het permanente diaconaat: een kleurenpalet*, in: VAN DER VLOET J., VANDEBROEK R. (éd.) *Het permanent diaconaat op zoek naar zichzelf*, 130-132.

¹²²⁸ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 181.

¹²²⁹ Jean Laverton správně zdůrazňuje, že tento souhlas s Boží vůlí může být pro zralé muže zvyklé rozhodovat o svém životě a své činnosti vážným vnitřním bojem, LAVERTON J.: *Quelques réflexions pour le discernement*, in: *Jeunes et vocations*, 119, 2005, 68.

¹²³⁰ Směrnice z roku 1998 v jiném kontextu říká, že povolání, totiž povolání zůstat v Kristu (Jan 15,4) mluví o primátu duchovního života a jeho růstu, který přesahuje všechny přirozené možnosti i prostředky (*Directorium* 50).

Vnější pozvání církve se musí připojit k vnitřnímu podnětu Ducha k následování Krista v jáhenství.¹²³¹ „Je charakteristické pro náš trojitý úřad, že člověk se cítí bezprostředně povolán Bohem. A to je dominantní pro dnešní teologii povolání. Myšlenka, že povolání by nemělo svůj počátek v osobě, ale vyrůstalo by z konkrétní komunity a teprve v druhém kroku by se týkalo tázání povolaneého, je spíše neobvyklá.“¹²³² Osobní povolání nějakým způsobem musí předcházet oficiální apel církve, jednotlivec se cítí vyzván stát se jáhnem. Ale k porozumění povolání musí počítat s prostřednictvím druhých, přesněji s pomocí pokřtěných, kteří pomohou vnímat potřeby církve. V tom smyslu bude kandidatura zřídka spontánní ve smyslu výlučně individuálního zjištění. Ostatní věřící mohou v dotyčném probudit myšlenku na eventuelní přijetí diakonátu a položí výslovnou otázku: Byl bys ochoten, kdyby se ukázalo, že tě Pán opravdu volá, sloužit mu jako jáhen? Tento aspekt právě zdůrazňují někteří dnešní autoři: „Kandidát jáhenství by se měl osvědčit v praktické službě. Jednalo by se tedy o povolání zdola, kdy komunita navrhuje kandidáta, který je však zároveň úzce svázán s apoštolským úkolem hlásání.“¹²³³ „Ideální by bylo, kdyby každá církevní obec mohla říci: Tohoto nebo onoho muže bychom si mohli představit ve službě stálého jáhna s civilním povoláním v naší farnosti. Farář a zástupci farnosti by mohli vyhlédnutého adepta představit a navrhnout biskupovi popř. tomu, kdo je v diecézi odpovědný za jáhny.“¹²³⁴ Připomeňme si také prohlášení synody v Kartágu v roce 254, že svěcení má být uděleno jen takovým kandidátům, které lid uzná jako toho hodné.¹²³⁵

V tomto případě se tedy povolání dále rozvíjí na základě interpelace pokřtěných. Nežádka tato situace odhalí otázku, kterou již nosí dotyčný v hloubi srdce.¹²³⁶ Jáhen věrný svému povolání (od chvíle, kdy jej církev ratifikuje) bude následovat Krista a žít z jeho Ducha ve službě, která mu bude svěřena.

Církevní magisterium se snaží integrovat oba aspekty této komplexní a tajemné skutečnosti: „Dějiny každého povolání ke kněžství, stejně jako každého povolání

¹²³¹ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 182.

¹²³² ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 45-46.

¹²³³ KAŇA: Jáhni a my, 98.

¹²³⁴ KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 16.

¹²³⁵ Srov.: LÉCUYER: Der Diakonats nach den kirchlichen Lehräusserungen, in: RAHNER., VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 205.

¹²³⁶ Srov.: MANCEAU M.: Interpeller pour le diaconat, in: Jeunes et vocations, 119, 2005, 61- 66 a také BAILLARGEON G.: Projet diaconal et vocation au ministère: l'expérience du Québec, ss. 369-373, který obhajuje více církevní přístup k povolání ke službě. Na rovněž svědectví o povolání DELANNOY J.-P.: Être diacre permanent marié, in: Christus, 140, 1988, 454-455.

ke křesťanství, jsou dějinami *nevýslovného dialogu mezi Bohem a člověkem*, mezi láskou Boha, která volá člověka, a mezi svobodou člověka, který na Boží lásku odpovídá.“ Avšak vedle Božího volání a vedle odpovědi člověka je tu ještě další zásadní prvek pro povolání, zvláště povolání kněžského: veřejné povolání církve. „*Vocari a Deo dicuntur qui a legitimis Ecclesiae ministris vocantur*“. Výraz nemá být chápán ve smyslu převážně právním, jako by autorita rozhodovala o povolání, ale ve smyslu *svátostném*, kde je autorita, která povolává, chápána jako znamení a nástroj osobního zásahu Božího, který se uskutečňuje vkládáním rukou. V této perspektivě každé řádné *vyvolení* uskutečňuje *inspiraci* a představuje Boží volbu.¹²³⁷

Svátostná ordinace a vykonávání služby budou určovat život oddaný fascinujícímu, ale náročnému dobrodružství,¹²³⁸ které je poznamenáno přilnutím ke Kristu a jeho službě.¹²³⁹ Dobrodružství diakonátu se tedy bude prožívat v závislosti na potřebách místní misie a různosti míst nasazení jáhnů.¹²⁴⁰ Tato různá místa uzpůsobují v určité míře profily jáhnů, ale tyto profily jsou také určeny osobností jáhnů, jejich charismaty, jejich osobními cestami, jejich duchovní citlivostí, jejich teologickými a pastoračními tendencemi atd. Na základě různosti potřeb, míst nasazení, úkolů a osobností dotýčných se před námi otevírá celý vějíř způsobů povolání, realizací diakonátu a relativně odlišných jáhenských spiritualit.¹²⁴¹

3.4.2. Zkušenost z našich diecézí

Například u nás našla poměrně velká část jáhnů svou skutečnou identitu až po svěcení. Souvisí to s postupným rozvojem jáhenství v Čechách a na Moravě. Někteří z jáhnů právě proto mluví o tom, že jejich vlastní motivace k jáhenství se stále mění; mají také obavy, že u nich nejde o povolání, ale například pouze o vlastní touhu nebo i výmysl. Jiní ovšem mluví o povolání, na které neměly jejich představy o vlastním životě vliv.

¹²³⁷ KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: *Ratio fundamentalis ...*, 29.

¹²³⁸ Výjádření Směrnice z roku 1998 (*Directorium 50b*): „Dobrodružství, ke kterému zve a zavazuje diakonát je naplněno úspěchem a plody, ale někdy také skrze bolesti a těžkosti učedníka Ježíše Krista.“

¹²³⁹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 183.

¹²⁴⁰ Vzpomeňme na typologii prezentovanou in: RIGAL J.: *L'Église en quête d'avenir. Réflexions et propositions pour des temps nouveaux*, Paris: Cerf (coll. Théologies), 2003, 164 - 165.

¹²⁴¹ Srov.: BORRAS: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, 183.

Podle průzkumu z prostředí našich diecézí bylo možné obecně stanovit čtyři skupiny motivů, které jáhny vedly k přijetí jáhenského svěcení:

1. Motivací k přijetí jáhenství byla touha prohloubit, rozvinout nebo upevnit svou službu církvi. Muž, který s tímto postojem vstupoval do jáhenství, většinou už ve farnosti nějakým způsobem působil.

2. Jiným motivem je *touha po kněžství*, v presbyterském slova smyslu. I když zde často dochází k *sakrmanetalizaci a liturgizaci* jáhenství, kdy se jáhen snaží vykonávat svou službu tak, aby byla co nejvíc podobná kněžské-presbyterské, jsou také jáhni, kteří i přes pocit stálého povolání ke kněžství objevili hodnotu samostatné jáhenské služby.

3. Významným motivem je *rozhodnutí se pro jáhenství jako takové*. Většinou se objevuje tento motiv u mužů, kteří byli nějakým způsobem teologicky vzdělání a měli určitou představu o tom, jak by mělo jáhenství vypadat.

4. Zvláštním případem, ovšem ne zcela ojedinělým, je skutečnost, že u některých jáhnů přišlo povolání jakoby „zvenčí“. Například farář navrhl vhodnému laikovi ve farnosti, např. pokud ze zájmu studoval teologii, aby mu pomohl s péčí o farnost. Někdy tuto roli sehrála také manželka.¹²⁴²

3.4.3. Příprava na jáhenství

Mnoho mladých lidí se rozhodne lehkovážně pro kněžství, protože si myslí, že je to jediná služba v církvi, jediná její forma a přitom k tomu třeba nejsou povolání.¹²⁴³ Objevuje se skutečně naléhavá potřeba ukázat mladým lidem ve farnostech reálnou možnost povolání k jáhenství. Zatím tato myšlenka volby povolání mezi diaconátem a kněžstvím zaznívá velmi sporadicky. Někteří autoři se domnívají, že by bylo také méně nevydařených kněžských osobností. Pokud totiž nějaký mladý muž cítí touhu věnovat se službě v církvi, myslí automaticky (a možná v některých případech právě mylně) na kněžství se závazkem celibátu. Pokud by byla jasnější perspektiva této různorodosti církevní služby a tím také větší svoboda volby, pak by se rodily také kvalitnější kněžské osobnosti, které by plně svobodně volily

¹²⁴² Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 73.

¹²⁴³ Srov.: LUYKX B.: Der Diakonot in afrikanischer Sicht II, in: RAHNER-VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 500.

celibátní formu života.¹²⁴⁴ „V tomto smyslu by se tak mohly dočkat nového způsobu podpory jáhenská povolání. (...) Mladí mužové jsou soustavně vyzýváni k tomu, aby uvážili, zda právě oni nejsou k této službě v církvi povoláni. Stejně soustavně by však měli být vyzýváni ženatí mužové k tomu, aby zvážili, zda nejsou povoláni k některé z forem jáhenské služby, jedno zda profesionální nebo dobrovolné. (...) V neposlední řadě je potřeba připomenout, že se církev modlí za jáhny ne zrovna často.“¹²⁴⁵

Protože na jáhna může být vysvěcen pouze ten, pro koho je tato apoštolská služba povoláním v metafyzicko-existenciálním smyslu, je zde otázka, jak má kandidát prožívat a duchovně uchopit etapu začlenění se do své role ve světě, do svého občanského povolání. Skutečnost, že jsou svěcení muži zralejšího věku je totiž zdůvodněna tím, že církev si přeje mít v jáhenství určitý prvek začlenění církevního úřadu do podmínek běžného života v tomto světě. Aby se kandidát začlenil, potřebuje tedy ještě před přijetím svěcení k tomuto úkolu určitý čas (řádově několik let). Toto období je ale právě zajímavé z hlediska spirituality, neboť takový křesťan volí určité občanské povolání, které vlastně není jeho vlastním povoláním v tom teologickém smyslu, o kterém hovořil Karl Rahner. Zde je tedy možná ze strany církve určitý dluh vůči takovým mužům. Je totiž třeba nabídnout již v tomto období určité povzbuzení, někdy oporu nebo možná již nějaký způsob formace.

Tato situace, kdy specifická role diakonátu teprve pomalu proniká do praktického života místních církví, se odráží také v koncepci jejich přípravy a vzdělání. Podle zmíněného výzkumu prof. Zulehnera se dle očekávání cítí nejlépe připraveni na svou službu ti diákoní, u nichž je převládajícím typem *levita*, nedostatečně pak ti, kteří se řadí spíše do kategorie *prorok*. Chybí vzdělání ve vedení a organizaci, což není dobré, neboť diákon by neměl strhnout veškerou diakonii na sebe, ale spíše ji organizovat a inspirovat.¹²⁴⁶

Podmínky pro přijetí a podmínky samotné formace jsou klíčovým parametrem pro expanzi trvalého diakonátu. Měly by se podobat co možná nejméně tomu, co se požaduje od kandidáta kněžství, neboť diakonát přestává být chápán jako etapa přípravy ke kněžství. Hlavním kritériem by se měla zcela přednostně stát křesťanská pevnost, lidské zkušenosti a stabilita rodinného a osobního života.¹²⁴⁷ Kandidáti diakonátu patří ke kategorii mužů, kteří udělali své zkušenosti (*virī probatī*) v tom smyslu, že aniž by přehlíželi těžkosti a neúspěchy, dosáhli vyrovnanosti ve svém afektivním, rodinném, profesním a ostatním životě. Získali určitou

¹²⁴⁴ Srov.: FLECKENSTEIN: Seelsorgliche Möglichkeiten des Diakonates in deutschsprachigen Ländern, 425n.

¹²⁴⁵ Srov.: OPATRŇY M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci, 73.

¹²⁴⁶ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 86.

¹²⁴⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 206-207.

lidskou a duchovní zkušenost, jsou stabilizováni ve svém životním stavu a s podporou církve a s milostí Boží podali důkaz své věrnosti. Církev povolává k diakonátu muže z běžných okolností, v nichž žijí dnešní lidé: zaměstnání, rodina, angažovanost, asociace, atd.¹²⁴⁸ Pro plodnost jejich služby, kterou vykonávají v běžných podmínkách života lidí, bude významným bodem svědectví života a koherence (soudržnost) celé jejich existence.¹²⁴⁹

3.4.4. Čím je pro mě diakonát?

Také prof. Zulehner jáhnům tuto otázku kladl v rámci svého průzkumu. Ptal se jich, jaké důvody je vedly k rozhodnutí pro diakonát. Měli zaujmout stanovisko k předloženým tezím:

Povolání jáhna

- je pro mě mostem mezi církví a těmi, kdo jsou od ní daleko
- je vstupem mezi klérus
- je pro mě službou lidem v nouzi
- umožňuje mi určité vyvážení s civilním povoláním
- dává možnost spojit církevní úřad a manželství
- je uskutečněním mého povolání
- otvírá mi možnost přispět k obnově církevních struktur
- dává možnost spojit náboženské a světské cíle
- je znamením pro solidaritu Boha s člověkem
- nabízí mi šanci změnit nespravedlnost společenských struktur
- je pro mě dobrou alternativou kněžského povolání
- jeho volba souvisí s tím, že jsem se musel v životě vypořádat s těžkou krizí
- přispívá k požadavku diakonické církve
- je to pro mě jistý „job“¹²⁵⁰

Některé z výpovědí našly u všech jáhnů výrazný souhlas a tak vytváří určitou teologii diakonátu zdola, která nepramení ze systematicko - teologických učebnic, ale z knihy života jednotlivých jáhnů.

¹²⁴⁸ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 40.

¹²⁴⁹ Srov.: tamtéž, 41.

¹²⁵⁰ Srov.: ZULEHNER: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, 44.

V každém případě základní melodie je zřetelná: služebník lidí v nouzi (88%), znamení solidarity Boha s člověkem (79%) a most mezi těmi kdo jsou daleko a církví (71%). Ukazuje se zde v praxi tento princip: Z blízkosti Bohu plyne blízkost člověku, ze spirituality vyplývá sociální jednání, z mystiky politika.¹²⁵¹

¹²⁵¹ Srov.: tamtéž, 45-46.

ZÁVĚR

Pokud bychom chtěli shrnout přínos reflexe posledních desetiletí na poli našeho tématu, zdá se, že již postupně vykryštalizovaly některé základní body, kterých je třeba se držet. Představa o podstatě jáhenství dostává jasnější kontury.

Z pohledu na dějiny diakonátu a také na základě hledání teologické identity a specifické spirituality této církevní služby vyplývají jako podstatné tyto opěrné body:

1. První bod se týká vůbec samotného přístupu k této otázce, tedy k otázce po významu obnoveného diakonátu pro církve dnes. Jestliže diakonát je od počátku součástí trojjediného církevního úřadu a má svátostnou povahu, znamená to, že jeho význam je teologický a je třeba tento význam „pokorně očekávat“, nikoli posuzovat účinnost služby pouze z pohledu utilitaristické logiky (nejasné hranice mezi pravomocemi laiků a hierarchie spíše dosvědčují jednotu Božího lidu a úřadu, který stojí v jeho službě). Výrazem „pokorně očekávat“ je míněn ten fakt, že jakékoli církevní zřízení, které je *ius divinum* znamená přeci především dar, tedy jedná se v zásadě o směr od Boha k nám. Dar není ze své povahy něčím, co je předem zcela vypočitatelné. Obdarovaný si nemůže zpravidla předem určovat, co má nebo nemá dostat. To platí vlastně u všech svátostí – to podstatné jakoby víme, ale nikdy nemůžeme předem vyloučit, jakých milostí se nám dostane. Diakonát byl tedy uveden znovu do života na základě konkrétních dějinných okolností, které je zřejmě třeba považovat za znamení času (uvádí se také určité pastorálně-teologické důvody pro svátostné udílení této služby: větší vážnost u věřících, zdůraznění významu této služby, přitažlivost, nedostatek kněží, nové společenské a kulturní potřeby, na které nestačí kněží ani aktivity laiků, apoštolát), ale z jeho svátostné povahy vyplývá, že adekvátním postojem je otevřenost vůči významu, který zřejmě bude překračovat tento obzor.

2. Dalším výsostně důležitým bodem je nutnost neztratit ze zřetele jádro samotné křesťanské víry. Proto je důležité zasazení do ekleziologické a potažmo co nejširší teologické perspektivy (viděli jsme také, že začátek úpadku diakonátu splývá s určitou ekleziologickou krizí – s postupujícím přerodem „církve vyznavačů“ v „církve mas“ a s nástupem „křesťanstva“, v jehož rámci se vytváří privilegované třídy a pozornost se postupně soustřeďuje na duchovní moc). Jak už bylo mnohokrát potvrzeno, ekleziologie, která se nejlépe snoubí s institucí diakonátu v církvi, je ekleziologie *communis*, jejímž základem je obraz církve jako ikony Trojice, společenství s Bohem i s bratřími, jednotu v mnohosti jako

účast na trojičním životě lásky. Takový pohled na úřad, který by jej chápal pouze jako reprezentaci Krista by mohl být jednostranný a musí být doplněn pohledem na úřad jako reprezentaci církve (ekleziálně-pneumatologický aspekt). Tyto dva jsou navzájem dialekticky přiřazeny a nachází jednotu pouze v trinitárním pohledu na dílo spásy. Gisbert Greshake říká, že také o církevním úřadu platí Hegelovo slovo: Pravda je pouze v „Celku“.

Jestliže trojí úřad v církvi – episkopát, presbyterát a diakonát – je ustanoven samotným Pánem, pak není možné, aby se v něm nějakým způsobem neodráželo tajemství Nejsvětější Trojice, tak jako ostatně v celé církvi. Spása, kterou Pán Ježíš přináší, je účast stvoření (zejména člověka) na společenství lásky Otce, Syna, Ducha svatého. To je cíl celé ekonomie spásy, totiž návrat stvoření a člověka k trojjedinému Bohu, od něhož vyšly. Proto akt založení církve, pro spásu tak rozhodující, nemohl zůstat nepoznamenán touto skutečností. Pán přinesl na zemi život Trojice a chce jej skrze církev zvěstovat a ukázat všem lidem. Vztahy v církvi, vztahy mezi úřady biskupa, kněze a diakona by měly v dobrém smyslu slova vyvádět z míry ty, kdo jsou zvyklí pouze na vztahy v lidské společnosti. V praxi skutečně římské dokumenty varují před postojem vnímání biskupa jako zaměstnavatele a jáhenské služby jako podřízené činnosti v profánním smyslu.

Ovšem tak jako Otec je „počátek bez počátku“, má v biskupovi počátek kněžství i služba (*sacerdotium et ministerium*). Dynamické a více křesťanské chápání *Nebeské hierarchie* Pseudo-Dionýzia Areopagity ukazuje, že nemá jít o prosté pasivní podřízení se nižších členů vyšším. Jedná se totiž spíše o *Thearchii* prodlouženou na rovinu stvoření, kdy každý člen hierarchie realizuje sám sebe nejvíce tím, že všechny dary, které od Boha přijal předává dál a to tak, že jeho prostřednictvím se téměř ztrácí. Každý člen v hierarchii má tedy s Bohem vztah „zprostředkované bezprostřednosti“. Jsme tedy opět přivedeni k tajemství Trojice, kterému odpovídá spíše triangulární model vztahů biskup – kněz – diakon, tedy kněžství a jáhenství jako dva odlišné způsoby účasti na poslání biskupa. Není možné ani jeden z těchto dvou aspektů zanedbat, aniž by utrpěla pravá tvářnost církve. Společně biskup, kněží a jáhnové jsou nositeli jedné a téže svátosti ordinace, v jejich vlastní specifičnosti a komplementárnosti. Svátost připodobňuje každého Kristu *podle jednoho* z mnoha hledisek jeho pozemského a věčného poslání. Skutečnost, že by se žádný ze stupňů nemohl obejít bez ostatních dvou znamená, že pouze společně představují Krista, jediného velekněze.

Nesmíme opomenout ale ani ostatní přístupy k tajemství církve, neboť jen tak se vyhneme jednostranným pohledům. Právě služba diakona se ukazuje jako činitel korigující tendenci upadnout do různých extremismů. Ekleziologie Druhého vatikánského koncilu opět odkryla všechny rozměry tajemství církve a diakonát se v rámci této ekleziologie jeví jako

důležitý prvek v jeho vyjádření a uskutečnění. Dá se říci, že Druhý vatikánský koncil dal odpověď na otázku o povaze obnoveného diakonátu především implicitně ve své ekleziologii. Tím vlastně otevřel cestu, aby specifikum diakonátu bylo v církvi prožíváno, nacházeno a teologicky reflektováno.

3. Diakonie je podstatnou dimenzí křesťanské existence i jednání a také úkolů, struktury a funkce církve jako celku. Jejím kořenem je láska Boha k člověku a významná je pro ní jednota lásky k Bohu a k bližnímu, bratrské služby a bohoslužby. Nesmí dojít k tragickému rozdělení církevního života na zbožnost a diakonii. Mystika a politika je svázána, jako láska k Bohu a k bližnímu. Jinak by diakonie duchovně vykrvácela a zbožnost by ztratila diakonickou sílu. Aby se nezapomnělo na to, že Slovo se stalo opravdu tělem (nejen slovem), můžeme s trochou nadsázky říci, že koncil nemohl udělat nic příhodnějšího než obnovit v církvi diakonát. Církev se totiž nemůže úplně zříci zodpovědnosti za to, jestli člověk selže ve svém přijetí slova Božího, jak se domnívaly některé proudy teologie slova. Musí mu jej hlásat nikoli pouze s vytrvalostí, ale i přesvědčivě, což může znamenat právě osvědčení skrze skutky lásky. Bůh vysvobozuje člověka z Egypta, aby mu později nabídl věci vyšší – Smlouvu. A podobně je tomu u diakonátu: Nejprve spása podle člověka a pak spása podle Boha. Ježíšova láska přeměňuje něco, co je jen lidské jako projev solidarity, v to, co již je z Boha.

4. Dále je důležité vnímat těsný vztah církevní služby a místní církve. Tento vztah dlouho nebyl tak zřetelný, protože veškerá pozornost se zaměřila na vztah „služba a eucharistie“.

Pouto mezi biskupem a místní církví je konstitutivní pro všechny úvahy o službě biskupa a tím i o presbyterátu a diakonátu, které participují na svátostnosti *ordo*. Ve světle tohoto vztahu mezi službou a komunitou je právě různost služeb v místní církvi chápána jako celek toho poslání, které je právě místní církvi povolána vykonávat a žít. Skrze přílišné zdůrazňování moci *ordo* byla vyprázdněna svátostná dimenze církve jako takové ve prospěch jednotlivých svátostí církve, hlavně eucharistie a s ní spojeného kněžství.

Ukazuje se, že přetrvávání distinkce mezi *ordo* a jurisdikcí a teologie služby zakládající se na moci nad svátostmi jsou největšími překážkami teologie diakonátu, která respektuje jednotu svátosti svěcení a zakotvení služeb *v církvi* a *pro* místní církvi.

Pravá jáhenská služba proto bude vycházet ze základních společenství. V bezejmenných a příliš centralizovaných společenstvích není prostor pro službu a pro její podporování. Panuje všeobecné mínění, že další rozvoj služby diakona je třeba promýšlet v sepletí

s konkrétními potřebami křesťanské komunity, jeho identita by se měla vynořit uvnitř jednotlivých služeb.

Na tomto místě bychom měli možná zmínit také nutnost vědomí začlenění do sboru jáhnů, kterou jsme vícekrát zdůraznili. Ale skutečnost sboru jáhnů jako kolektivu zakotveného v přijetí svátosti sboru není ještě příliš rozvinutým tématem v římském magisteriu. Jeho teologie v římských dokumentech nepřijala dosud naplno to, co se uplatnilo v kolegialitě biskupů a v revalorizaci presbyterátu, totiž skutečnost integrace do sboru věřících, kteří nesou solidárně službu pro kterou byli ordinováni.

5. Není možné vnímat diakonát jako náhradu za kněžství presbyterů. Tato tendence, jakoby setrvačností se obrátit k jáhnům, a odložit tak odvážné volby, které se vnucují zde byla a je, to již dobře víme.

Zatímco kněžství symbolizuje společenství církve, které Kristus již definitivně shromáždil na základě velikonočního tajemství, diakonát je také připomínkou toho, že toto shromažďování křesťanské komunity ještě není u konce, ještě mnoho bratří a sester Kristových trpí fyzicky i duchovně někde venku. Jáhni mohou v této perspektivě tedy jakoby „vyrušovat“, „táhnou“ církve mimo sebe, svým způsobem církve uvádějí do „stavu misie“.

Je nepopíratelným faktem, že existence trvalého diakonátu pomáhá usměrňovat zaměření veškeré pozornosti na presbyterát jako by se celá apoštolská služba realizovala výhradně ve služebném kněžství. Tak by měl být diakonát klíčem k obnově služby v církvi. Nebezpečí novosti diakonátu je ovšem v tom, že nebude poznán ve své originalitě. Sami jáhnové vnímají a vyjadřují svou identitu odlišnou od identity presbyterů: služebník lidí v nouzi, znamení solidarity Boha s člověkem a most mezi těmi kdo jsou daleko a církvi.

6. Specifičnost jáhenské služby do značné míry spočívá v osobním *esse* diakona, tedy na rovině bytí. To, čím jsou, představuje originalitu toho, co konají. Také pravé Kristovo kněžství se zakládá na „osobě“ nikoli na jejím díle, které dostává pravý význam teprve na základě osoby. Význam diakonátu je do značné míry dán tím, že určitým způsobem integruje různé stránky života z evangelia a tímto spojením symbolizuje pravou povahu církve, dává jí věrohodnost. Aby církev, která hlásá radostnou zvěst, byla skutečnou svátostí, musí jednak odpovídajícím způsobem prokazovat slova hlásání i svou viditelnou podobu jako věrohodnou pro svět – to je rozměr služby, diakonie – a jednak by tyto dimenze měly být pokud možno co nejvíce integrovány – a to se v případě diakona realizuje přímo v jednotě jeho osoby. Je svazkem živé jednoty mezi každodenním křesťanským životem

a svátostným životem, mezi činnou láskou a oltářem. Právě prostřednictvím služby liturgie, hlásání a diakonie mají šanci přivést do vědomí věřících spojení víry s životem.

Pro plodnost jejich služby, kterou vykonávají v běžných podmínkách života lidí, bude významným bodem svědectví života a koherence celé jejich existence. Nesmí se oddělovat skutečnost a její vyjádření, křesťanská láska a svátosti – tedy to, co by mělo být jednotné, aby se neoslabil základní svátostná povaha křesťanství, církve nebo křesťanského kněžství jako služby budování Kristova Těla a pokračování v jeho výkupném díle.

Tato potřeba reprezentace jednoty hlásání a služby je zvláště důležitá v moderní společnosti. Pouze tam, kde byla zrušena distinkce mezi církví a společností, ztratila se myšlenka církve jako svátosti. Proto snad potřeba diakonátu není na první pohled tak zřetelná v zemích s většinovým tradičním katolicismem. Ovšem často právě tam je potřeba „diakonizace“ církve vnitřním požadavkem zjevení její pravé tváře. Milost diakonátu – to je služba bratřím, díky níž je zřejmé, že eucharistie je slavena v pravdě.

Sem patří také téma symbolického chápání služby. Komplementárnost úřadů se neuskutečňuje na úrovni striktního a výlučného rozdělení práce, ale na úrovni symbolické, svátostné „reprezentace“. Vztah mezi některými (služebníci) a celkem věřících dovoluje církvi držet pohromadě (*synballein*).

Pro symboliku jáhenské služby má význam také závazek stability životního stavu.

7. Často se hovoří o tom, že je nutné, aby církve dokázala být také blízko dnešnímu člověku a světu. Jáhni mají být takovou blízkou tváří církve. Jejich místo by nemělo přechýlávat, ono je charakterizováno především bratrstvím a pokorou, přátelstvím a pohostinností. Jáhni vtělují péči církve sloužící a chudé. Nestačí jen někomu něco dát a přitom mu zůstat cizí, to není křesťanská služba, ale jde o překonání cizoty, o sdílení.

Jeden z impulzů obnovení diakonátu spočívá opravdu v lepším promyšlení vztahu církve a světa. Přítomnost diakonátu v církvi nám připomíná, že neodpovídá křesťanství hodnotit vztah světa a Božího království jako naprostou diskontinuitu. To je ale skutečnost natolik komplexní, natolik náročná, že je nejspíš opravdu moudré mít pro takovou službu zvláštní „úřad“ a svěřit jej mužům, kteří již nějakým způsobem jsou takto blízcí různým oblastem života a mohou přispívat k jejich evangelizaci.

Reaktivace diakonátu v některých zemích skutečně posloužila ke zjevení misionářské vůle a k podpoře inkulturace víry pomocí kapitálu zkušenosti jáhnů, který představuje život manželství a rodiny, jejich profesionální zapojení, jiné způsoby angažování a společenské vztahy, které to sebou přináší.

Zdá se, že Kristem ustanovený zprostředkující úřad diákona je vhodný také k tomu, aby čelil nebezpečí rozštěpení na společenské třídy a rozkolu mezi posvátným a profánním (tak jako u židovského a pohanského kněžství) a uskutečňoval vykoupení světa harmonickým způsobem. Přináší modifikaci obvyklého kanonického stavu statutu kléru vzhledem k církevním zvyklostem způsobu vykonávání povolání, možnostem jejich angažovanosti v politice a odborech, v otázce volby manželství a celibátu. Jáhenská služba se tak jeví jako snadno dostupný opěrný bod pro laiky, protože je konána způsobem, který je jim velmi blízký. Diákon zjevně osvědčuje před církví, že všichni křesťané jsou „ve službě“, že všichni mají důležitý úřad, který je třeba zastávat, třebaže jsou plně ponořeni do skutečnosti tohoto světa.

Pro pochopení identity diakonátu se ukazuje jako nezbytná eschatologická perspektiva života křesťana a života církve. Podle průzkumu je u jáhnů obecně velká otevřenost pro eschatologickou dimenzi víry. Křesťanství je nadějí pro člověka a celý jeho svět. Proto diakonát dosvědčuje péči církve o celkovou spásu včetně její materiální dimenze.

V úkolech, které jsou jim přiděleny nebo službách, které jsou jim svěřeny, nám jáhni připomínají, že skutečný prostor misie církve není nějaký dílčí prostor, ale samotný prostor celého světa lidí, kterému Kristus přišel sloužit. Proto také může diakonát nabývat různých podob. Snadno se přizpůsobí okolnostem a stává se tak velmi „polymorfni“ skutečností. Někteří dokonce zastávají názor, že kdyby se vytvořil příliš detailní profil diakonátu, mohlo by to spíše rušit jeho další vývoj.

Vždy ale musí být zřejmé, že pramenem této lásky a této služby je eucharistie. Z toho ovšem vyplývá další základní opěrný bod:

8. Jáhenství není myslitelné bez vztahu ke službě eucharistii. Znamení evangelní lásky nemůže být redukováno na kategorie čisté solidarity, ale musí být vnímáno jako koherentní důsledek eucharistického tajemství. Pohled na bližního nesmí ztratit pohled na Boha.

Eucharistie v sobě snoubí kněžský a služební ráz. Skrze eucharistii je dána jednota tak rozličných úkolů diákona. Proto eucharistie ve službě diákona má také význam sjednocení a společné identity všech „typů“ jáhenství.

Ukazuje se zde v praxi tento princip: Z blízkosti Bohu plyne blízkost člověku, ze spirituality vyplývá sociální jednání, z mystiky politika.

9. Neměli bychom pominout ani přínos ekumenický. Obnova diakonátu vykonávaného trvale navrácí znovu katolické církvi plnou rozličnost ordinovaných služeb zachovanou

v pravoslavné církvi a ve starých církvích Východu. Také v pojetí některých protestantů by měli jáhnové bdít nad diakonálním vědomím komunity (např. Bucer).

10. Pokud se týká spirituality diakonátu, je to oblast, kde můžeme výrazně vnímat určitou novost a proto snad také některé nedostatečně zodpovězené otázky a nedořešené úkoly.

Rožměr služby nemůžė být v řádném řpřipadě jediným nositelem spirituality jáhnů. Je to esenciální složka, ale ne výlučná. Spiritualita jáhna je komplikovanější, než spiritualita kněze nebo laika. Jeho spiritualita musí totiž sjednocovat mnohé aspekty. Jeho specifická spiritualita se odvozuje jednak z ontologického vztahu ke Kristu Služebníkovi – téma *configuratio* je tedy tématem spirituality (Nesmíme jej ale redukovat na pouhou podobnost. To by se rovnalo přílišnému zdůraznění rožměru kristologického na úkor pneumatologického a znamenalo by to také neúměrné zatížení individua morálním exemplarismem v duchu nezdravého sakramentalismu. Pokud uvážíme církevní charakter povolání k diakonátu, jeho osobní integraci skrze jáhna, stabilitu stavu a věrnost ve službě, přínos manželského života – to jsou skutečnosti, které nám připomínají, že duchovní zkušenost jáhnů se rozvíjí právě také v této perspektivě pneumatologické a církevní. Když si to uvědomíme, vyhneme se nebezpečí upadnout v řpřipadě diakonátu do perspektivy příliš výlučně christologické kněžské spirituality posledních staletí).

Dále se jáhenská spiritualita odvozuje ze svátostného vztahu k biskupovi, kolegiálního vztahu k presbyteriu, služebného vztahu ke společenství a v řpřipadě ženatého jáhna ze vztahu manželského a otcovsko-synovského ke své rodině jako domácí církvi. Zde musí být přikládán mimořádný význam souladu mezi svátostí svěcení a svátostí manželství, mezi jáhenskou spiritualitou a spiritualitou manželství – láska ženatého jáhna k jeho manželce a dětem je vždy na prvním místě jeho služby lásky. Musí se také předejít mylnému chápání, že přijetím diakonátu se uděluje něco víc k svátosti manželství v tom smyslu, že by dvojice našla teprve v ordinaci dovršení svého manželského povolání.

Jáhen bude tedy zakládat svou osobní spiritualitu na pastýřské službě a dotvoří ji dalšími specifiky, zejména pastoračními úkoly a životním stavem. Záleží na potřebách misie v daném místě, ale také na osobních dějinách jednotlivce, jaká dominantní zbarvení spirituality se vynoří ve vykonávání jeho služby.

Spiritualita jáhna „samaritána“ je dána právě osobní zkušeností, kdy mu bylo pomoheno v jeho vlastních osobních ranách. Jeho spiritualita vyplývá z odhalení lásky Boží. Tato spiritualita jáhna samaritána předpokládá schopnost naslouchání, taktu, jemnosti, pozornosti

a blízkosti lidem, ale také duchovní zralosti poznamenané silným vědomím Boží aktivity ve vlastním životě.

Spiritualita jáhna „proroka“ je spiritualitou přítomnosti, soudružství, jako to vidíme u Ježíše na cestě do Emauz (Lk 24,15–35). Vyplývá z odhalení Božího příslibu v srdci našich dějin, který je otevírá pro naplnění. Ve stopách proroků Starého zákona jsou svědky Božími, strážci jeho příchodu, aby ohlašovali zlo a hřích, ale také naplnění příslibů. Aby byl přesvědčivý, musí sám bojovat proti velkým pokušením, které hlásá: Vlastnění dober s iluzí jistoty (mít), hledání moci jako zcela iluzorní nadvlády nad událostmi a osobami (moci), narcistické oslavování sebe s nebezpečím arogance a pýchy (něco znamenat).

Spiritualita jáhna „pastýře“ tryská ze zkušenosti učedníka, který se vydal na cestu následování (*sequela Christi*). Vyplývá z existenciálního objevu, že Ježíš Kristus je učitel a Pán, který volá k následování v důvěře a věrnosti. Jáhen pastýř má jasné vědomí moci Boží aktivity, zná moc hořčičného zrnka (Mt 13,31-32), protože má zkušenost v srdci vlastního života a ve vykonávání své služby, zná moc Božího slova, ale také ví, že Bůh nejedná bez nás a že počítá s naší svobodou a spoluprací.

Tyto profily jsou určeny osobností jáhnů, jejich charismaty, jejich osobními cestami, jejich duchovní citlivostí, jejich teologickými a pastoračními tendencemi atd. Na základě různosti potřeb, míst nasazení, úkolů a osobností dotyčných se před námi otevírá celý vějíř způsobů povolání, realizací diakonátu a relativně odlišných jáhenských spiritualit.

Zajímavé otázky ovšem nabízí téma povolání k diakonátu a přístupu k této službě. Jako vnitřní volání, předpokládá povolání základní disponovatelnost vzhledem k vůli Boží, která nemůže být poznána, leč v církvi. Povolání je totiž komplexní skutečností, kdy jednotlivec jednak zakouší naléhavé volání Boží ve svém srdci a jednak vnímá potřeby církve, které se mu stávají objektivním potvrzením autentičnosti subjektivního prožitku povolání. A platí to také naopak, jestliže někdo vnímá naléhavé potřeby místní církve, měl by zaslechnout také Pánův hlas v tom nevýslovném dialogu lásky. Toto povolání bude vždy také osobní. Boží povolání nelze vysvětlit jako výzvu ze strany komunity, kterou pak dotyčný pouze vnějším způsobem interpretuje jako povolání ze strany Boha. Svěcení je přeci možné udělit pouze tomu, pro nějž je toto povolání vlastním existenciálním strukturním principem života.

Ale právě protože na jáhna může být vysvěcen pouze ten, pro koho je tato apoštolská služba povoláním v metafyzicko-teologickém smyslu, je zde otázka, jak má kandidát prožívat a duchovně uchopit etapu začlenění se do své role ve světě, do svého občanského povolání. Skutečnost, že jsou svěceni muži „pokročilejšího věku“ je totiž zdůvodněna záměrem, že církve si přeje mít v jáhenství určitý prvek začlenění a těsnějšího propojení

hierarchického církevního úřadu s životem laiků v tomto světě. Aby se kandidát začlenil, potřebuje tedy ještě před přijetím svěcení k tomuto úkolu určitý čas (řádově několik let). Toto období je právě zajímavé z hlediska spirituality, neboť takový křesťan volí určité civilní povolání, které ale není jeho vlastním povoláním v tom metafyzicko-teologickém smyslu, o kterém hovořil Karl Rahner. Zde je tedy možná ze strany církve určitý dluh vůči takovým mužům. Je totiž třeba nabídnout již v tomto období zvláštního „mezičasu“ určité povzbuzení, někdy oporu nebo možná již nějaký způsob formace.

11. Objevuje se skutečně naléhavá potřeba ukázat mladým lidem ve farnostech reálnou možnost povolání k jáhenství. Někteří mladí lidé by se mohli rozhodnout lehkovážně pro kněžství, protože si myslí, že je to jediná služba v církvi, jediná její forma. Pokud totiž nějaký mladý muž cítí touhu věnovat se službě v církvi, myslí automaticky (a možná, že v některých případech k tomu právě není povolán) jediné na kněžství. Pokud by byla jasnější perspektiva této různorodosti církevní služby, pak by se možná rodily také kvalitnější kněžské osobnosti, které by plně svobodně volily celibátní formu života .

12. Podmínky pro přijetí a podmínky samotné formace jsou klíčovým parametrem pro expanzi trvalého diakonátu. Měly by se podobat co možná nejméně tomu, co se požaduje od kandidáta kněžství, neboť diakonát přestává být chápán jako etapa přípravy ke kněžství. Hlavním kritériem by se měla zcela přednostně stát křesťanská pevnost, lidské zkušenosti a stabilita rodinného a osobního života. Disciplína katolické církve chce *a priori* zajistit nikoli dokonalé nadání, kvalifikaci, ale dostatečnou schopnost přijmout závazek, plnit jej před ostatními a držet se ho.

S potěšením můžeme pozorovat, že to, čeho jsme svědky v teologii (mám na mysli stále jasnější vědomí teologické originality diakonátu a nemožnosti pojímat jej jako náhražku za službu kněží) dopřává Duch svatý také jednotlivým jáhnům na rovině jejich osobní zkušenosti: Totiž často také ti, kteří to takto původně chápali a zvolili jáhenství jako alternativu v minulosti zamýšleného kněžství se v průběhu času poměrně ochotně ztotožňují s diakonickým rozměrem své služby.

Anglická anotace (English annotation)

Name of Thesis: **The post-conciliar Renewal of the permanent Diaconate – History, Theology, Spirituality**

Key words: The permanent Diaconate, Deacon, Ecclesiology, clerical Spirituality (Spirituality of Clerge), Spirituality of Service

Abstract: The trends of the contemporary theology of diaconate are based on the old-christian practice of diaconate mainly in sense of the variety of the services in church and plurality within the frame of the church office, which is justified richly theologically, namely trinitarily. In the light of relationship between the service and the community is just the variety of services in the local church understood as the fullness of the mission, which just the local Church is called to accomplish and live. The question therefore is to answer the question of identity of diaconate through most complete possible view of the mystery of the church itself. Then we will be able to appreciate to what extent the diaconate corresponds to the renewed ecclesiology and to the fundamental mission of the church in terms of the contemporary world. How this renewed ecclesiology has affected the life of the local churches and parishes, it is sometimes obvious just on the basis of the experience with renewed diaconate.

There are also some „delicate issues“ of the theology of diaconate treated (for example sacramentality, character indelebilis, participation of deacon in priesthood, his relations to other services in the church etc.).

With regard to the specific spirituality connected with the life style and service of deacons, is missing in the western church for centuries of continual experience. This is the branch, where we can distinctly perceive a certain novelty. The spirituality of the deacon is more complicated, than the spirituality of the priest or layman. Because the renewed diaconate proves practically to be the “polymorphic” reality, we can present the typical spirituality of the deacon “prophet”, the deacon “Good Samaritan” and the deacon “shepherd”.

Interesting questions also provide theme of the calling to the diaconate and access to this service.

Seznam použitých symbolů a zkratek

AAS	Acta Apostolicae Sedis, Roma 1909-
<i>Adv. haer.</i>	<i>Adversus haereses</i> (IRENEJ)
AG	dekret II. vatikánského koncilu o misijní činnosti církve <i>Ad gentes</i>
CIC	Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva
CCEO	Kodex kánonů východních církví (r. 1990)
ChD	dekret II. vatikánského koncilu o pastýřské službě biskupů v církvi <i>Christus dominus</i>
DS	Denzinger-Schönmetzer, <i>Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum</i> , Freiburg um Breisgau, 1976
DV	věroučná konstituce II. vatikánského koncilu o Božím zjevení <i>Dei verbum</i>
<i>Eph.</i>	<i>Ad Ephesios</i> (IGNÁC Z ANTIOCHIE)
<i>Phld.</i>	<i>Ad Philadelpenses</i> (IGNÁC Z ANTIOCHIE)
GS	pastorální konstituce II. vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě <i>Gaudium et spes</i>
KKC	<i>Katechismus katolické církve</i>
LG	věroučná konstituce II. vatikánského koncilu o církvi <i>Lumen Gentium</i>
LThK	Lexikon für Theologie und Kirche
MTK	Mezinárodní teologická komise
OE	konstituce II. vatikánského koncilu o katolických východních církvích <i>Orientalium ecclesiarum</i>
PG	<i>Patrologiae cursus completus...</i> , <i>Series graeca et orientalis</i> , ed. J.P. Migne, Paris 1857–1886
PL	<i>Patrologiae cursus completus...</i> , <i>Series latina</i> , ed. J.P. Migne, Paris 1878–1890
SC	konstituce II. vatikánského koncilu o posvátné liturgii <i>Sacrosanctum concilium</i>
<i>Trall.</i>	<i>Ad Trallenses</i> (IGNÁC Z ANTIOCHIE)
UR	konstituce II. vatikánského koncilu o ekumenismu <i>Unitatis redintegratio</i>

Seznam pramenů a literatury

1. AUER J., RATZINGER J.: *Kleine Katholische Dogmatik*, Band 8, Die Kirche, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1983.
2. ALBERIGO G.: *Storia del Concilio Vaticano II*, Volume 4, Bologna: Società editrice il Mulino, 2001.
3. AMANIEU A.: „Archidiacre“, in: *Dictionnaire de droit canonique* vol. 1, Paris: Letouzey et Ané, 1935, col. 948-1004.
4. ANDREU M.: „La carrière ecclésiastique des papes et les documents liturgiques du Moyen Âge“, in: *Revue des science religieuses* (Strasbourg) 21, 3-4 (mai-oct. 1947).
5. BAILLARGEON G.: *Projet diaconal et vocation au ministere: l'expérience du Québec*, in: ROUTHIER G, VILLERMIN L. (dir.): *Nouveaux apprentissages pour l'Église. Mélanges en l'honneur de Hervé Legrand o.p.*, Paris: Cerf, 2006.
6. BARDY G.: „Diacre. II. À l'époque patristique“, in: *Catholicisme*, vol. 3, Paris: Letouzey et Ané, 1952, col. 729.
7. BARNETT J. M.: *The Diaconate. A full and equal Order*, Halley Forge (Pennsylvania): Trinity Press International, 1995.
8. BERNARD A. M.: *Tenedecias dominantes de la espiritualidad contemporanea*, in: *Concilium* 9 (1965).
9. BEYER J.: *Les instituts séculiers*, Brügge, 1954.
10. BORRAS A., POTTIER B.: *La grâce du diaconat, Questions actuelles autour du diaconat latin*, Bruxelles: Éditions Lessius, 1998.
11. BORRAS A. (dir.): *Des laïcs en responsabilité pastorale? Accueillir de nouveaux ministères*, Paris: Cerf, 1998.
12. BORRAS A.: *Le diaconat dans le Code de 1983*, in: HAQUIN A., WEBER Ph. (éd.): *Les diacres au XXI. siècle*, Bruxelles – Montréal – Paris: Lumen vitae – Novalis – Cerf – Labor et Fides, 1997, *Les effets canoniques de l'ordination diaconale*, in: *RTL*, 28, 1997.
13. BORRAS A.: *Les communautés paroissiale. Droit canonique et perspectives pastorales*, Paris: Cerf, 1996.
14. BORRAS A.: *Le diaconat au risque de sa nouveauté*, Bruxelles: Éditions Lessius, 2007.

15. BORRAS A.: „Les effets canoniques de l'ordination diaconale“, in: *Revue théologique de Louvain* 28 (1997).
16. BORRAS A.: Les équipes pastorales de paroisse. Le défi du travail en équipe et l'enjeu d'une nouvelle gouvernance, in: *Transversalités*, 101, 2007.
17. BORRAS A.: Le remodelage paroissial: un impératif canonique et une nécessité pastorale, in: ROTHIER G., BORRAS A., (éd.): *Paroisses et ministère. Métamorphoses du paysage paroissial et avenue de la mission*, Montréal: Médiaspaul, 2001.
18. BOUYER L.: *Die Kirche, Selbstdeutung und Theologie*, Leipzig: St. Benno - Verlag GmbH, 1983.
19. BRIDEL Cl.: *Aux seuils de l'espérance. Le diaconat en notre temps*. Neuchâtel: Delachaux et Niestlé, 1971.
20. BRUDERS H.: *Verfassung der Kirche von den ersten Jahrzehnten der apostolischen Wirksamkeit an bis zum Jahre 175 n. Chr.*, Mainz, 1904.
21. CAGNY O.: Le diacre dans la liturgie romaine: serviteur de l'évêque, serviteur du peuple chrétien, *Communio*, 26/2, 2001.
22. CANCOUËT M., VIOLLE B.: *Les diacres*, Paris: Desclée, 1990.
23. CLÉMENT R.: Der Diakon in den orthodoxen und unierten Kirchen des Ostens in der Gegenwart, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
24. COLLINS J.N.: *Diakonia: Re-Interpreting the Ancient Sources*, New York-Oxford: Oxford University Press, 1990.
25. COLSON J.: Diakon und Bischof in den ersten drei Jahrhunderten der Kirche, in: RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
26. COLSON J.: *La fonction diaconale aux origines de l'Église*, Brügge, 1960.
27. Conférence des évêques de France, *Des temps nouveaux pour l'Évangile. Assemblée plénière de Lourdes 2000*, Paris: Bayard Centurion- Fleurus – Mame – Cerf (coll. Documents d'Église), 2001.
28. CONGAR Y.: *The Church: People of God*, in: *Concilium* 1, Glen Rock, N.J.: Paulist Press, 1965.
29. CONGAR Y.: *Esquisses du mystère de l'Église*, Paris: Cerf, 1966.
30. CONGAR Y.: Le diaconat dans la théologie des ministères, in: WINNINGER Paul, CONGAR Y.: *Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui*, Paris: Cerf, 1966.
31. CONGAR Y.: *Cette église que j'aime*, Paris: Cerf, 1968.

32. CONGAR Y.: L'Église de S. Augustin à l'époque moderne, Paris: Cerf, 1970.
33. CONGAR Y.: Mon cheminement dans la théologie des ministères, in: Ministères et communion ecclésiale, Paris: Cerf, 1971.
34. CONGAR Y.: Situation und Aufgabe der Theologie heute, Paderborn: Schöningh, 1971.
35. CONGAR Y.: Église et papauté, Paris: Cerf, 2002.
36. CONGAR Y.: Za církev sloužící a chudou, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995.
37. CNUUDE M: Bibliographie. „Bulletin de théologie du diaconat“, in: Le Maison- Dieu 96 (1968).
38. CROCE W.: Aus der Geschichte des Diakonates, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
39. CROCE W.: Histoire du diaconat, in: WINNINGER P., CONGAR Y. (ed.): Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui, Paris: Cerf, 1966.
40. CROUZEL H.: „Le célibat et la continence ecclésiastique dans l'Église primitif: leurs motivations in: Sacerdoce et célibat. Études historiques et théologiques, publiées par COPPENS J.: *BETL* 28, Gembloux-Louvain: Duculot-Peeters, 1971.
41. CUSKELLY E. J.: Současná spiritualita, Duchovní život z hlediska moderní psychologie, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994.
42. CYPRIÁN: Correspondance, dopis 3, III 1, trad. Bayard, Paris: Budé, 1925, svazek I.
43. CYPRIÁN: De Oratione Dominica 23, PL 4.
44. DASSMANN E.: Ämter und Dienste in der frühchristlichen Gemeinden, Bonn: Hereditas, 1994.
45. DE AMORIM R. G.: Angemessenheit und Möglichkeit der Erneuerung des Diakonates in Portugal, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
46. DE CLERCK P.: Des laïcs ministres des sacrements?, in: La Maison-Dieu 194 (1993/2).
47. DE CLERCK P.: „Ordination. Ordre“, in: Catholicisme 10.
48. DE FIORES S., GOFFI T.: Slovník spirituality, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
49. De HANEBERG: Canones Hippolyti, München, 1870.
50. DELANNOY J.-P.: Être diacre permanent mariée, in: Christus, 140, 1988.

51. DELHAYE Ph.: „Les origines du célibat ecclésiastique d'après un ouvrage récent“, in: *RTL 1* (1970).
52. DENIAU F.: Mille diacres en France, in: *Études* 383 (1995).
53. DENIAU F.: Le diaconat à la lumière des trois „fonctions“ du Christ et de l'Église selon Vatican II, in: HAQUIN A., WEBER P. (ed.): *Diaconat XXIe siècle*, Bruxelles: Lumen Vitae-Novalis-Cerf-Labor et Fides, 1997.
54. DENIS H.: „Le diaconat dans le hierarchie“, in: WINNINGER P. a CONGAR Y. (dir.): *Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui*, Paris: Cerf, 1966, coll. „Unam sanctam“, č. 59.
55. DEPOORTERE K.: Typologie van het permanente diaconaat: een kleurenpalet, in: VAN DER VLOET J., VANDEBROEK R. (éd.) *Het permanent diaconaat op zoek naar zichzelf*.
56. DESJONQUÈRES A.: Où en est le diaconat en France?
57. DIBOUT C. a FAIVRE A.: „Les diacres de la première Église“, in: *Notre histoire* 136 (1996).
58. DIVOUR C., FAIVRE A.: V^e–XXe siècle. Les diacres meurent et ressuscitent, in: *Notre histoire* 137 (1996).
59. DOENS I.: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, in RAHNER, VORGRIMLER: *Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates*, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
60. DOIGNY-DONRARDY M.: Jáhen a jeho žena, in: *Služba trvalých jáhnů II*, Praha: Pastorační středisko, 1998.
61. DOLISTA J.: O podstatě kněžské služby, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
62. DOLISTA J.: *Perspektivy církve. Vybrané kapitoly z eklesiologie*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
63. DOMAGALSKI B.: „Römische Diakone im 4. Jahrhundert – Zum Verhältnis von Bischof, Diakon und Presbyter“, in: PLÖGER J.G. a WEBER H.J.: *Der Diakon. Wiederentdeckung und Erneuerung seines Dienstes*, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1981.
64. DORÉ J.: Les diacres dans l'Église, in: *Communio* 21/6 (1996).
65. DULLES A.: *Models of the Church*, New York, Garden City: Image Books, A Division of Doubleday & Company Inc, 1974.
66. DUPUY B. D.: *Theologie der kirchlichen Ämter*, Einsiedeln-Zürich-Köln: [...], 1973.

67. DUPUY B. D.: Prophétie et théologie chez Clément d'Alexandrie in: CONGAR Y. (ed.): Service theologique dans l'Eglise, Paris: Les éditions du Cerf, 1974.
68. EVANS M.: Podporovat blízkost, in: Služba trvalých jáhnů II., Praha: Pastorační středisko, 1998.
69. FAIVRE A.: Naissance d'une hierarchie, Paris: Beauchesne, 1977.
70. FAVRE A.: Ordonner la fraternité. Pouvoir d'innover et retour dans l'Église ancienne, Paris: Cerf, 1992.
71. FAIVRE A.: „Servir“: les dérives d'un idéal. D'un ministère concret à une étape ritualisée“, in: HAQUIN A., WEBER Ph. (ed.): Diaconat XXIe siècle, Bruxelles: Lumen Vitae-Novalis-Cerf-Labor et Fides, 1997.
72. FISCHER B.: Esquisse historique sur les ordres mineurs, in: La Maison-Dieu 61 (1960).
73. FLATTEN Heinrich: Der Diakon nach dem heutigen Recht der lateinischen Kirche (CIC/1917), in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo.
74. FLECKENSTEIN H.: Seelsorgische Möglichkeiten des Diakonates in deutschsprachigen Ländern, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo.
75. FORTE B.: La Chiesa della Trinità. Saggio sul misterio della Chiesa comunione e missione, Cinisello Balsamo: Edizioni San Paolo, 1995.
76. FUNK F.X.: Die apostolischen Väter, Tübingen, 1901.
77. GANOCZY A.: Calvin et Vatican II, Paris 1968.
78. GARCÍA C.: Teología espiritual contemporánea. Corrientes y perspectivas, Burgos: Monte Carmelo, 2002.
79. GALLAGHER Ch. A. a VANDENBERG T. L.: The celibacy Myth. Loving for Life, Middlegreen: St. Paul Publications, 1987.
80. GATZWEILER K.: Le ministère du diaconat dans le Nouveau Testament, in: HAQUIN A., WEBER Ph. (éd.): Diaconat XXIe siècle.
81. GÄCHTER P.: Petrus und seine Zeit, Innsbruck, 1958.
82. GONNEAUD D.: La sacramentalité du ministère diaconal, in: RTL 36, 2005.
83. GONNEAUD D.: Pour le quarantième anniversaire du rétablissement de l'ordo diaconal: réflexions autour d'une maxime doctrinale“, in: NRT, 126, 2004.
84. GONNEAUD D.: Une lecture du document
85. GRAU A.: Diaconie du Christ, in: Communio 26/2 (2001).
86. GRESHAKE G.: Priestersein, fünfte, erweiterte Auflage, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1991.

87. GRÜN A., MÜLLER W. (dir.): Ce qui rend les hommes malades et ce qui les guérit ... , Paris: Desclée de Brouwer, 2001.
88. GRYSON R.: „Dix ans recherches sur le célibat ecclésiastique“, in: *RTL* 11 (1980).
89. GRYSON R.: „Quels prêtres pour demain?“, in: *Lumen Vitae* 48 (1994).
90. GRYSON R.: Les origines du célibat ecclésiastique du Ier au VIIe siècle, Gembloux, 1970.
91. GY P-M.: „La théologie des prières anciennes pour l'ordination des évêques et des prêtres“, in: *Revue des science philosophiques et théologiques* 58 (1974).
92. HAMMANN G.: L'amour retrouvé. Le ministère de diacre, du christianisme primitif aux réformateurs protestants du XVIe siècle, Paris: Cerf, 1994.
93. HITTORP M.: De Divini catholicae Ecclesiae officiis, Köln, 1568.
94. HORNEF J., WINNINGER P.: Chronique de la restauration du diaconat (1945–1965), in: CONGAR Yves: Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui, Paris: Cerf, 1966.
95. HÜNERMANN: Diakonie als Wesensdimension der Kirche und das Spezifikum des Diakonates, in: *Diaconia* (Documentation des internationalen Dokumentationszentrums), 13 (1978).
96. CHARALAMBIDIS S.: Le diaconat, s.l., Mame, coll., „Églises en dialogue“, č. 11, 1969.
97. CHAUVET L.-M.: Le peuple de Dieu et ses ministres. Approche théologique, in: *Prêtres diocésains 1280* (1990).
98. CHIRON J.-F.: Diaconat et ecclésiologie, in: DUMONS B., MOULINET D. (éd.): *Le diaconat permanent*.
99. IDIART: Prêtre païen et prêtre chrétien, in: *Études sur le sacrement de l'ordre*.
100. IRENEJ: *Adv. Haereses*, 3, 24, 1, PG 7.
101. JAN PAVEL II.: Katecheze během generální audience, 20. října 1993 in: *Insegnamenti XVI-2*, 1993.
102. JAN PAVEL II.: Postsynodální adhortace *Pastores dabo vobis* o výchově kněží v současných podmínkách, Praha: Zvon, 1993.
103. JORDAN Th.: Une grace pour l'Église. Liminaire.
104. JOURNEL P.: „Les ministres dans l'assemblée“, in: *La Maison-Dieu* 60 (1959).
105. JOURNET Ch.: *L'Église du Verbe incarné II, Sa structure interne et son unité catholique*, Paris: [...], 1941.
106. KAŇA J.: *Jáhni a my, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství*, 2005.

107. KASPER W.: Co je to církev, in: Křesťanská víra ve světle současné teologie. Obraz dnešní systematické teologie v podání německých a rakouských teologů, Praha: Křesťanská akademie, 1993.
108. KASPER W.: Teologie křesťanského manželství, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997.
109. KASPER W.: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, in: Služba trvalých jáhnů, Sborník I, Praha: Pastorační středisko, 1998.
110. KAŠPARŮ J. M.: Je nám teprve deset, in: Katolický týdeník 9/2000.
111. KERKVOORDE A.: Die Theologie des Diakonates, in: RAHNER K., VORGRIMLER H. (ed.): Diaconia in Christo, Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
112. KLEINHEYER B.: Der Diakonats im Lichte der römische Weiheliturgie, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo. Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
113. KLIESCH K.: Skutky apoštolů, in: Malý Stuttgartský komentář, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
114. KOHUT V.: Sacramentum ordinis – sborová svátost ke službě, in: Communio, 2/2009, Mezinárodní katolická revue, Trinitas: Svitavy.
115. KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU: Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium, Città del Vaticano, 1998 (česky: Základní normy pro formaci trvalých jáhnů, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002).
116. KONGREGACE PRO KLÉRUS: Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium, Città del Vaticano, 1998 (česky: Směrnice pro život a službu trvalých jáhnů, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002).
117. KOSTER M. D.: Ekklesiologie im Werden, Paderborn: [...], 1940.
118. LAFONT Gh.: Imaginer l'Église catholique, Paris: Cerf, 1995.
119. LANDIER J.: Le „ministère du seuil“, in: Prêtres diocésains, 1340, 1996.
120. LAVERTON J.: Quelques réflexions pour le discernement, in: Jeunes et vocations, 119, 2005.
121. LÉCUYER J.: Der Diakonats nach den kirchlichen Lehräusserungen, in: RAHNER., VORGRIMLER: Diaconia in Christo.
122. LÉCUYER J.: Diaconat, in: Dictionnaire du spiritualité ascétique et mystique, Doctrine et histoire, Paris: Beauchesne, 1932-1995.

123. LE CORRE F.: Le Centre de grafité. Méditations sur la foi et la culture contemporaine, Paris: Bayard.
124. LEDER A.: Die Diakonen der Bischöfe und Presbyter, Stuttgart, 1905.
125. Le diaconat permanent a-t-il vraiment trouvé ses marques dans l'Église? in: DUMONS B., MOULINET D., (éd.): Le diaconat permanent, Relectures et perspectives (préf. Cardinal Ph. Barbarin), Paris: Cerf (coll. Théologies), 2007.
126. LEGRAND H.: „Caractère indélébile et théologie du ministère“, in: Concilium 74 (1972).
127. LEGRAND H.: „La réalisation de l'Église en un lieu“, in: LAURET B. a REFOULÉ Fr.: Initiation à la pratique de la théologie, t. III, Paris: Cerf, 1983.
128. LEGRAND H.: „Le diaconat dans sa relation à la théologie de l'Église et des ministères. Reception et devenir du diaconat depuis Vatican II.“, in: HAQUIN A. a WEBER Ph.: Diaconat XXIe siècle ...
129. LEGRAND H.: L'originalité du ministère des diacres. Une réflexion théologique, in: Cahiers de l'atelier, 491, 2001.
130. LEGRAND H.: Bulletin d'ecclésiologie. Le diaconat: renouveau et théologie, in: Revue de sciences philosophiques et théologiques 69 (1985).
131. LEGRAND H.: Vocation, ordination et ministère des diacres, in: Diaconat aujourd'hui, 12-13, 1980.
132. LEMAIRE A.: Les ministères aux origines de l'Église, Paris: Cerf, 1971.
133. LEROQUAIS V.: Les pontificaux manuscrits II, Paris, 1937.
134. Lexikon für Theologie und Kirche, Band 3, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 1995.
135. LÖSER W.: Diakon, in: BEINERT Wolfgang: Slovník katolické dogmatiky, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.
136. LUYKX B., OPraem.: Der Diakon in afrikanischer Sicht II, in: RAHNER-VORGRIMLER: Diaconia in Christo.
137. MALONEY R.: Církev paradoxů, in: Teologické texty 1 (1998).
138. MANCEAU M.: Interpeller pour le diaconat, in: Jeunes et vocations, 119, 2005.
139. MARAVAL P.: Le christianisme de Constantin à la conquête arabe, Paris: PUF, 1997.
140. MARTÈNE E.: De antiquis Ecclesiae ritibus II., Venedig, 1783.
141. MEIGNE M.: „Concile ou collection d'Elvire?“, in: Revue d'histoire ecclésiastique 70 (1975).
142. MEYER R. P.: Výchova a studium stálých jáhnů, in: Diakonia 3-4 (1996).

143. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: Diakonát. Vývoj a perspektivy, Praha: Krystal OP, 2008.
144. MOIGNT J.: „Nature de sacerdoce ministériel“, in: Recherches de science religieuse 58 (1970).
145. MUNIER Ch.: Les Statuta ecclesiae antiqua, Paris, 1960.
146. MÜLLER B. L.: Katholische Dogmatik, Für Studium und Praxi der Theologie, Freiburg-Basel-Wien: Herder, 1995.
147. NEUNER P.: Laici a klérus? Společenství Božího lidu, Praha: Vyšehrad, 1997.
148. OPATRNÝ A.: Pastorece v postmoderní společnosti, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
149. OPATRNÝ A.: „Vztahy: Jáhen a manželství, jáhen a církev“, in: Služba trvalých jáhnů, sborník II,
150. OPATRNÝ M.: Zapojení stálých jáhnů českých a moravských diecézí v pastoraci (diplomová práce obhájená na TFJU) České Budějovice 2002.
151. PAGÉ R.: Diaconat permanent et diversité des ministères. Perspectives du Droit Canonique, Montréal, 1998.
152. PAPEŽSKÁ RADA PRO MÍR A SPRAVEDLNOST: Kompendium sociální nauky církve, ze dne 2.8. 2004, Città del Vaticano, 2004.
153. PAVEL VI.: motu proprio *Ad Pascendum* z 18. srpna 1972, AAS 64, 1972.
154. PETER R.: L'Église dans tous ses conseils. Diriger, animer, et vivre et réunions d'Église, Paris: Bayard Editions-Le Centurion, coll. „Questions en débat“, 1997.
155. Pio XII., Discorsi e radiomesaggi, XIX, Città del Vaticano 1958.
156. POMPEY H.: Notwendigkeit der Gemeindeleitung durch Diakone, in: Diaconia Christi 1/2, 1996.
157. PORRO C.: Jaká vize církve pro jáhenství?, in: Služba trvalých jáhnů, sborník I, Praha: Pastorační středisko, 1998.
158. PORTIER Ph., ABIVEN Y.: Les diacres, agents de modernisation de l'institution ecclésiale? Éléments pour une sociologie de l'engagement diaconal , in: DUMONS B., MOULINET D., (éd.): Le Diaconat permanent. Relectures et perspectives (prof. cardinal Ph. Barbarin), Paris: Cerf (coll. Théologies), 2007.
159. POKUSA J.W.: „The Diaconate: a History of Law Following Practise, in: The Jurist 45, 1985.
160. POSPÍŠIL C. V.: *Deus caritas est* a diakoni, in: Teologické texty 4 (2006).

161. POTTIER B.: Svátostnost jáhenství, in: Služba trvalých jáhnů. Sborník I, Praha: Pastorační středisko, 1998.
162. POULAT É.: Où va le christianisme? À l'aube du IIIe millénaire, Paris: Plon-Mame, 1996.
163. PRAT F.: „Les prétentions des diacres romains au IVe Siècle“, in: Recherches de science religieuse 3 (1912).
164. PSEUDO-ATHANASIUS: De Trinitate 1, 27, PG 28.
165. RAHMANI: Testamentum Domini nostri Iesu Christi, Mainz, 1899.
166. RAHNER K.: Die Lehre des II. Vatikanischen Konzils über den Diakonat, in: RAHNER K.: Schriften zur Theologie VIII, Einsiedeln, 1967.
167. RAHNER K.: Sämtliche Werke, Band 16 „Kirchliche Erneuerung“, Freiburg im Breisgau: Herder, 2005.
168. RAHNER K.: Die Theologie der Erneuerung des Diakonates, in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, Über die Erneuerung des Diakonates, Freiburg im Breisgau: Verlag Herder KG, 1962.
169. RAHNER K.: Der gegenwärtige Stand der katholischen Theologie in Deutschland, in: Kritisches Wort. Aktuelle probleme in Kirche und Welt, Freiburg: Herder, 1970.
170. RAHNER K.: L'Église et sacrements, Paris – Bruges: Desclée de Brouwer, 1970.
171. RAHNER K.: L'enseignement de Vatican II sur le diaconat et sa restauration, in: WINNINGER P. a CONGAR Y.: Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui, Paris: Cerf, coll. „Unam Sanctam“. č. 59, 1966.
172. RATZINGER J.: Hledět na probodeného, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996.
173. RENARD H.: Diaconat et solidarité, Mulhouse: Salvator, 1990.
174. RIGAL J.: L'Église en quete d'avenir. Réflexions et peopositions pour des temps nouveaux, Paris: Cerf (coll. Théologies), 2003.
175. ROYANNAIS P.: Být knězem církve v krizi, in: TT2 (2009),
176. ROYANNAIS P.: Spécificité de la vocation des prêtres, in: Prêtres diocésains, 1387, 2001.
177. ROUET A.: Les saisons de la foi, Paris: Desclée de Brouwer, 1996.
178. ROUET A.: „Vers une théologie du diaconat“, in: Études, 400, 2004.
179. Římský pontifikál: Obřady svěcení biskupů, kněží a jáhnů
180. SALVADOR F. R.: Caminos del Espiritu, Compendio de teologia espiritual, Madrid: Editorial de espiritualidad, 1998.

181. SEIDL J. N.: Der Diakonat in der katholischen Kirche, dessen hieratische Würde und geschichtliche Entwicklung, Regensburg, 1884.
182. SESBOÜÉ B.: D'ou est l'identité ministérielle du diacre?, in: DORÉ J., (dir.): L'Église à venir. Mélanges offerts à J. Hoffmann, Paris: Cerf, 1999.
183. SESBOÜÉ B.: Pour une théologie œcuménique, Paris: Cerf, 1990.
184. SESBOÜÉ B.: N'ayez pas peur! Regards sur l'Église et les ministères aujourd'hui, Paris: Desclée de Brouwer, 1996.
185. SCHILLETBEECKX E.: L'Économie sacramentelle du salut, Fribourg-en-Brisgau, Academic Press, 2004.
186. SCHILLETBEECKX E.: Plaidoyer pour le peuple de Dieu, Paris: Cerf, 1987.
187. SCHOLTUS R.: Parlez-nous des prêtres, in: Études, 340, 2005.
188. SCHMAUS M.: Katholische Dogmatik IV/1, München, 1957.
189. SCHNEIDER Th.: Handbuch der Dogmatik, Band 2, Düsseldorf: Patmos Verlag, 1992.
190. SKÁLOVÁ P.: Měníci se obraz jáhna, in: Teologické texty 2 (2008).
191. ŠPIDLÍK T.: My v Trojici, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2000.
192. THEOBALD Ch.: C'est aujourd'hui le „moment favorable“ . Pour un diagnostic théologique du temps présent., in: BACQ Ph., THEOBALD Ch. (dir.): Une nouvelle chance pour l'Évangile. Vers une pastorale d'engendrement, Bruxelles-Paris-Montréal: Lumen vitae – L'atelier – Novalis (coll. Théologies pratiques), 2004.
193. TILLARD J.-M. R.: Église d'Églises. L'ecclésiologie de communion, Paris: Cerf, coll. „Cogitatio fidei“ č. 143, 1987.
194. TILLARD J.-M. R.: L'Église locale. Ecclésiologie de communion et catholicité, Paris: Cerf, 1995.
195. VALDRINI P.: La constitution hiérarchique de l'Église“, in VALDRINI: Droit canonique, Paris: Dalloz, 1989.
196. VAN HOOIJDONK P.: Gemeindeleitung vom priester als alleinigem Träger von leitungsfunktionen in der Gemeinde zu einer gemeinschaftlicher Leitung, in: Diaconia Christi 1/2, 1996.
197. VAN WAELDEREN E.: Diakens: Wakers en Voortrkkers in éen Diaconale Kerk, in: Collationes 22 (1992).
198. VENTURA V.: Manželské kněžství, in: TT 1 (2007).
199. VIDAL M.: Points de repere théologiques.

200. VILLEMEN L.: Pouvoir d'ordre et pouvoir de juridiction. Histoire théologique de leur distinction, Paris: Cerf (coll. Cogitatio fidei, č. 228), 2003.
201. VRÁNA K.: Otázka Boha v totálně technologické společnosti, in: TT č. 3, roč. 19, 2008.
202. WARNIER Ph.: Les diacres ... tout simplement, Paris: Éd. de l'Atelier-Éd. ouvrières, 1994.
203. WASSERSCHLEBEN H.: Die irische Kanonensammlung, Leipzig, 1885.
204. WEBER Ph.: „Vatican II. et le diaconat permanent“, in: HAQUIN A. a WEBER Ph.: „Diaconat XXIe siècle. Actes du colloque de Louvain-la-Neuve“ (13-15. září 1994), Bruxelles: Lumen Vitae-Novalis-Cerf-Labor et Fides.
205. WEISMAYER J.: Život v plnosti. Dějiny a teologie duchovního života, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994.
206. WILTGEN R. M.: Der Rhein fließt in den Tiber, Eine Geschichte des zweiten vatikanischen Konzils, Feldkirch: Lins-Verlag, 1988.
207. WINDELS O.: Jáhenská služba při liturgii, in: Služba trvalých jáhnů II, Praha: Pastorační středisko, 1998.
208. WINNINGER P.: Les diacres. Histoire et avenir du diaconat, Paris: Centurion, 1967.
209. WINNINGER P.: „Les ministères des diacres dans l'Église d'aujourd'hui“, in: BARANA G.: L'Église de Vatican II. Études autour de la constitution conciliaire sur l'Église, Paris: Cerf, coll. „Unam Sanctam“ n. 51c, 1966.
210. WINNINGER P.: „Les ministères des diacres. Laïcs, diacres, prêtres“, in: Le diacre dans l'Église et le monde d'aujourd'hui, (dir.) WINNINGER P. a CONGAR Y.: coll. „Unam sanctam“, č. 59, Paris: Cerf, 1966.
211. WINNINGER P.: Vers un renouveau du diaconat, Bruges: Desclée De Brouwer, coll. „Présence chrétienne“, 1958.
212. ZULEHNER P. M.: Dienende Männer – Anstifter zur Solidarität, Diakone in Westeuropa, Ostfildern: Schwabenverlag, 2003.

Práce obsahuje tři přílohy. První z nich nese název „Právní úprava jáhenské služby“, druhá příloha „Diakonát a liturgie“ přináší kromě několika teologických úvah zejména živé svědectví liturgie jáhenského svěcení (především církví křesťanského Východu). Tento poklad modliteb a obřadů může v některých případech hovořit výmluvně o spiritualitě i teologii diakonátu (*lex orandi – lex credendi*). Tématem třetí přílohy jsou stručné dějiny jáhenek.

PŘÍLOHA Č. 1

Právní úprava jáhenské služby

První příloha mapuje situaci zejména na základě nového kodexu kanonického práva CIC 1983 a dokumentů o diakonátu vydaných římskými kongregacemi v roce 1998. Na závěr přináší porovnání se situací podle kodexu z roku 1917.

*1. Právní úprava dle CIC/1983*¹²⁵²

1.1. Úvod

Kanonické zřízení zajišťuje objektivitu a stabilitu v uskutečnění této služby ve vztahu k různým pastoračním orientacím.

Současný institucionální a právní rámec, v němž se upřesňují vztahy, práva, povinnosti, kompetence a jiné atributy jáhnů, je dán především obecným kanonickým právem (CIC/1983), vatikánskými dokumenty „Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů“ a „Základní normy pro formaci trvalých jáhnů“ a také příslušnými dokumenty partikulárního práva (směrnice nebo dekry biskupských konferencí, diecézní statuta, biskupská nařízení atd.).

„Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů“ (Kongregace pro klérus: *Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium*, Città del Vaticano 1998) je dokumentem současně doktrinálním a disciplinárním, je poměrně systematický, ale rozvíjí také detaily. „Základní normy pro formaci trvalých jáhnů“ (Kongregace pro katolickou výchovu: *Ratio*

¹²⁵² Srov.: LISTL J., MÜLLER H., SCHMITZ H.: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1983, 229–238.

Fundamentalis institutionis diaconorum permanentium, Città del Vaticano 1998) vydávají nařízení pro formaci v této oblasti.

Co se týká partikulárního práva biskupských konferencí nebo diecézí, je třeba přizpůsobit nebo upravit univerzální právo na úroveň diecéze s ohledem na místní poměry, dějiny, místní církevní praxi, mentalitu, citlivost, ale také na případné pastorační projekty a záměry diecéze ohledně misie, koncepce diakonátu, atd. Zkrátka je důležité legislativu vztahující se k diakonátu vhodně přizpůsobit místní situaci. Je ale také třeba říci, že některé diecéze, ačkoli rozhodly o obnově diakonátu, nevydaly zatím vlastní normy v této oblasti. Není jich mnoho, ale existují.

Diecézní právo upravující diakonát je promulgováno diecézním biskupem, který je zákonodárcem v diecézi (srov. kán. 391, §1), ve formě obecně závazných nařízení, nebo biskupského nařízení (srov. kán. 29, kán. 8, § 2 a kán. 13, §1), případně synodou ve formě synodálního dekretu (srov. kán. 466). Ty jsou vydány většinou ve formě diecézních statut, které po krátké teologické a pastorační preambuli upravují kanonický statut jáhnů, jejich povinnosti a práva, vztahy uvnitř jáhenského sboru, způsoby přístupu k diakonátu v dané diecézi, prvky a etapy formace, podmínky a požadavky ke svěcení, podmínky trvalé formace, atd. *Directorium* z roku 1998 hovoří o organizmu pro plánování, koordinaci a ověřování jáhenské služby od rozlišování povolání (srov. kán.1029) až po formaci a vykonávání služby včetně formace trvalé (srov. *Directorium*, čl. 80).

Kanonická dimenze diakonátu však není omezena na univerzální a partikulární zákonodárství. Vyjadřuje se konkrétně v přidělení kanonické mise, obecně skrze určení církevního úřadu (*officium*¹²⁵³ ve smyslu kán. 145, §1) nebo úkolu (*munus*). Jáhen je určen ve vykonávání své služby administrativním aktem kompetentní církevní autority, zde diecézního biskupa,¹²⁵⁴ který přiděluje úřad nebo úkol a upřesňuje jejich vykonávání. Jmenování je akt, kterým biskup diecéze jmenuje do úřadu. Je to individuální správní akt (kán. 35), rozhodnutí (*decretum singulare* – srov. kán. 48), skrze nějž diecézní biskup (srov.

¹²⁵³ Obecně je *officium* ve smyslu kán. 145, § 1 funkce (*munus*), která má dvě charakteristiky. Především je objektivně určená právem - rozumí se jí stabilní soubor povinností a práv přidělených nositeli. V tomto smyslu je možné mluvit o *officium* jako o postu. Druhá charakteristika, která odlišuje úřad (*officium*) od funkce (*munus*) je fakt, že musí být přidělen diecézním biskupem. To jsou úřady ustavené obecným právem jako např. farář nebo partikulárním právem jako např. diecézní odpovědnost za pastorační rodin.

¹²⁵⁴ Přísluší biskupům (kán. 157), kterým je svěřena péče o místní církve jako náměstkům a vyslancům Krista (srov. LG 27a) svěřit jáhnům církevní úřad podle norem práva (*Directorium*, čl. 41a).

kán. 157), předává církevní úřad (srov. kán. 145), ale také církevní úkol v širším smyslu, který tedy nemá statut *officia*.¹²⁵⁵

Nežřídká patří jmenování jáhnů do rezortu biskupského vikáře např. pro pastorační (srov. kán. 479, § 3).¹²⁵⁶

1.2. Znovuzavedení trvalého diakonátu

Diakonát představuje stupeň trojitého církevního úřadu (LG 28, 29). V době bezprostředně před Druhým vatikánským koncilem byl v latinské církvi pouze průchozím stupněm ke kněžství (srov. kán. 973, §1, CIC/1917). Druhý vatikánský koncil v 29. článku konstituce *Lumen Gentium*, v odstavci 2, k jehož praktické realizaci bylo vydáno motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* (18.6. 1967) znovuustanovil diakonát jako samostatný stupeň posvátné služby (je to spojeno s novým tvůrčím postojem, neboť dnešní diakonát v konkrétní podobě nemusí být a není kopií dřívějšího).

Situace vytvořená koncilním a pokoncilním zákonodárstvím pokud se týká trvalých jáhnů (*diaconi permanentes*) je předpokladem a základem, na němž je postaveno zákonodárství Kodexu kanonického práva promulgovaného roku 1983 (CIC/1983), zvláště pokud se týká jáhnů ženatých (*diaconi uxorati*).

Koncilní (LG čl. 29, odst. 2) a pokoncilní dokumenty (motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* čl. I) učinily znovuzavedení trvalého diakonátu závislým na rozhodnutí jednotlivých biskupských konferencí a současně na schválení takového rozhodnutí Svatým Stolicem.

Co se týká trvalých jáhnů, upravil zákonodárce nově téměř všechno, co bylo dosud předmětem úpravy. Při studiu CIC/1983 můžeme získat dojem, že také ustanovení, které činí přípuštění trvalých jáhnů ke svěcení závislým na zavedení diakonátu příslušnými biskupskými konferencemi bylo přijato do CIC, jako kdyby bylo jeho záměrem, ponechat tuto praxi v platnosti i nadále. V každém případě ale mnohé hovoří pro to, že zákonodárce CIC/1983 to chápal tak, že nyní každý diecézní biskup, pokud se tak rozhodne a pokud existují vhodní uchazeči, může světit *diaconi permanentes*. V mnoha zemích byl diakonát

¹²⁵⁵ *Directorium* z roku 1998 říká, že pokud mají požadované kvality, mohou být jáhni povoláni k vykonávání úřadů kancléře (kán. 482), soudce (kán. 1421, § 1), přísedícího (kán. 1424), auditora (kán. 1428, § 2), obhájce svazku (kán. 1435) a notáře (kán. 483, § 2) – srov. č. 42d.

¹²⁵⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 215–222.

v souladu s LG a *Sacrum Diaconatus Ordinem* zaveden jako samostatný stupeň svěcení, takže uvedený problém v těchto zemích tímto způsobem nefiguruje.

Podle koncilního dekretu *Ad Gentes* (AG) 16 se zdá vhodné, aby muži, kteří skutečně v praxi vykonávají službu, která je svým charakterem vlastně jáhenská, to nadále činili v síle svátostné milosti a pravomoci.¹²⁵⁷ Skrze samostatný diakonát má být zdůrazněn služební charakter, který přísluší církevnímu úřadu na všech jeho stupních vůbec.¹²⁵⁸ V novém právu tedy existuje vedle diakonátu jakožto průchozího stupně ke kněžství trvalý diakonát (*diaconatus permanens*).¹²⁵⁹

1.3. Celibátní jáhnové a ženatí jáhnové

Kodex obsahuje také opatření vztahující se na život kandidátů jáhenského svěcení (srov. kán. 1037 pro celibátní a kán. 1031, § 2 pro ženaté jáhny).¹²⁶⁰ Katolická latinská církev světila k jáhenství jen muže, kteří se zavážou ke stabilitě svého životního stavu. Ale v očích církve se stabilita neomezuje *a posteriori* na zákaz uzavření manželství pro služebníky svěcené v celibátu a na zákaz znovu se oženit pro jáhny, kteří byli ženatí v okamžiku svěcení a kteří později odvodili.¹²⁶¹ Latinský Kodex z roku 1983 předepisuje celibátníkům přijatým k trvalému diakonátu a budoucím kněžím, aby „přijali veřejně podle předepsaného obřadu před Bohem a před církví závazek celibátu.“¹²⁶²

¹²⁵⁷ Srov.: RAHNER: Die Lehre des II. Vatikanischen Konzils über den Diakonats, in: RAHNER: Schriften zur Theologie VIII, Einsiedeln, 1967, 541 – 552.

¹²⁵⁸ Srov.: VORGRIMLER: Konzilskommentar I, in: LThK², 258, srov. také HÜNERMANN: Diakonie als Wesensdimension der Kirche und das Spezifikum des Diakonates, in: Diaconia (Dokumentation des internationalen Dokumentationszentrums), 13 (1978), 4, 16.

¹²⁵⁹ V CIC/1983 není žádná specifická výpověď týkající se diakonátu v řeholních společnostech, společnostech apoštolského života a v sekulárních institutech, které jsou vybaveny inkardinačním právem.

Pokud vyjdeme z toho, že CIC/1983 představuje ve věci diakonátu úpravu *ex-integro* a z článku 32 motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem*, podle něž mohou být jáhni inkardinováni do institutu jen se svolením Svatého Stolce, bychom mohli přece zastávat názor, že zavedení trvalého diakonátu v takovém institutu potřebuje vnitřní právní úpravu. Je pravděpodobné, že takovou úlohu lze přisoudit „*Normae fundamentales circa instituti regiment et sodalium disciplinam, membrorum incorporationem atque institutionem*“ (kán. 587, § 1). Tyto *Normae fundamentales* potřebují ale schválení kompetentní církevní autority (kán. 587, § 2), což je v institutech papežského práva Apoštolský stolec.

¹²⁶⁰ Srov. detailní a systematickou studii A. BORRASE, pravděpodobně první svého druhu, což ukazuje dosud malý zájem kanonistů o diakonát: „Les effets canoniques de l’ordination diaconale“, in: *RTL* 28 (1977), 453-483.

¹²⁶¹ To je pro celibátníky smysl jejich veřejné deklarace úmyslu (kán. 1037), odtud také manželská překážka vázaná na předchozí přijetí svátosti svěcení (kán. 1087), která se týká jak celibátníků tak ženatých.

¹²⁶² CIC/1983, kán. 1037: „Ti, kteří mají být povýšeni k trvalému diakonátu ve stavu bezmanželství a rovněž ti, kdo mají být povýšeni k presbyterátu, nebudou přijati k jáhenskému svěcení, pokud podle předepsaného obřadu

U trvalých jáhnů je třeba rozlišovat mezi těmi, kdo přistupují k diakonátu jako mladí muži a těmi, kteří přistupují jako muži zralejšího věku (*diaconi maturioris aetatis*) (srov. *Sacrum Diaconatus Ordinem*: „*grandioris aetatis*“, srov. čl. 11 a 12).

Pokud se týká uchazečů zralejšího věku (*diaconi maturioris aetatis*), žadatelé o tuto formu diakonátu mohou být ženatí (*diaconi uxorati*). Avšak v přístupu k trvalému diakonátu zůstává otevřená možnost také pro celibátní muže (*virii coelibes*) zralejšího věku. Jako minimální věk pro svěcení klade všeobecné právo pro mladší jáhny 25 let (kán. 1031, § 2), – u kandidátů kněžství je to třiatřacet let – pro ženaté jáhny je stanoveno 35 let (kán. 1031, § 2). Biskupské konference mohou věk ještě dále posunout (kán. 1031, § 3). Diecézní biskup může udělit dispens až do jednoho roku (kán. 1031, § 4).¹²⁶³ Věk pětatřicet let, který je vyžadován latinským Kodexem předpokládá několik let manželského života. Často partikulární právo diecéze nebo biskupské konference vyžaduje výslovně určený minimální počet let manželského života, ve shodě s motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem*, které vyžaduje, aby kandidát žil „již mnohá léta v manželství“.¹²⁶⁴

Kanonická legislativa učinila z přijetí svátosti svěcení manželskou překážku (srov. kán. 1087). V síle této překážky se celibátní jáhen, který se později stává knězem a popřípadě biskupem nemůže platně oženit a ženatý jáhen, pokud ovdoví, nemůže uzavřít druhý sňatek¹²⁶⁵.

veřejně před Bohem a před církví nepřijali závazek celibátu, nebo pokud nesložili věčné sliby v řeholním institutu.“

¹²⁶³ Dispens od věku požadovaného pro svěcení obecným právem je pro případ více než jednoho roku vyhrazeno Apoštolskému stolci (kán. 1031, § 4).

¹²⁶⁴ Srov. III, čl. 13.

¹²⁶⁵ Jak bylo poznamenáno v nedávné studii od A. BORRASE („Les effets canoniques de l'ordination diaconale“, in: RTL 28 (1997), 469-470), jsme svědky významného vývoje praxe římské Kongregace pro bohoslužbu a disciplínu svátosti vůči otázkám nového sňatku ovdovělých jáhnů. Donedávna tyto otázky nebyly podrobeny úvaze Apoštolského stolce, jen ve velmi vzácných případech, kdy se konstatovaly současně následující podmínky schválené místním ordinářem: a) potřeba kvalifikované služby jáhna pro jeho diecézi, b) přítomnost dětí nízkého věku, o které je třeba se postarat, c) rodiče pokročilého věku, kteří právě tak potřebují péči; d) křehké zdraví jáhna. Na základě posledního listu biskupům z dílny Kongregace, který konstatuje „že z důvodu tohoto zákazu, se objevily vážné těžkosti pro ty, kteří když ovdověli po ordinaci, jsou ochotní zůstat ve službě, (Okružní list z 6. června 1997, č. 7, prot. 262/97)“, rozhodl o „vedení nové praxe, která dovoluje překonání předchozí, která požadovala tři podmínky splněné současně (ibid., č. 8)“ pro dispens od překážky svěcení. Ve stejném listě Kongregace se píše, že bylo požadováno a povoleno Apoštolským stolcem, že pro získání dispense od překážky stačí splnění jen jedné z tří podmínek: Velká užitečnost služby chvályhodně vykonávané jáhnem pro dobro diecéze; přítomnost dětí nízkého věku, které potřebují mateřskou péči; přítomnost starých rodičů nebo tchána a tchyně, kteří potřebují péči (*ibidem*)“. Vzhledem k informaci přijaté v roce 1993 můžeme konstatovat, že to již není otázka zdraví jáhna. Na rozdíl od doby, kdy tyto podmínky byly vyžadovány simultánně, je dispens od překážky udělován často. Pokud udělování dispensí pro ovdovělé jáhny zobeční, mohlo by se uvažovat o vložení modifikace do kánonu 1087.

CIC/1983 nevěnuje jáhnům vlastní kapitulu, tuto problematiku zmiňuje jakoby přívěskem vždy v souvislosti s jinými tématy.¹²⁶⁶ Pro jáhny navíc platí v různých normách, pokud není výslovně uvedeno jinak, obecné právo pro kleriky. Většina právních norem týkajících se jáhnů platí jak pro trvalé jáhny, tak i pro ty, kdo se připravují na kněžství (např. co se týká úkolů v oblasti činnosti učitelské a posvěcující a také větší část o právech a povinnostech klerika). Kde má zákonodárce na mysli pouze trvalé nebo pouze ženaté jáhny, výslovně to uvádí. Tam kde je řeč o těch, kdo se připravují na kněžství, používá termín *sacerdotes*.

Také v novém právu je kněžská rada koncipována jako grémium kněží, jako reprezentace kněžstva diecéze (srov. zvl. kán. 497, 498, 499). To nemění nic na situaci, kterou naznačuje okružní list Kongregace pro klérus o pastoračních radách (25. ledna 1973) čl. 7, odst. 3, podle něž jáhni mají své zastoupení v diecézních pastoračních radách, které se někde nazývají „diecézní rady“.

1.4. Přístup k „trvalému diakonátu“

Ta forma diakonátu, která se chápe jako průchozí stupeň ke kněžství, představuje jednu z fází na cestě ke kněžskému svěcení. Poukážeme na příslušná ustanovení. Diakonát trvalých jáhnů a diakonát těch, kteří směřují ke kněžství je třeba rozlišit. V druhém případě se tedy vlastně jedná o cestu přípravy na kněžství. Tak jako vzdělání kněží tak i vzdělání jáhnů je třeba přizpůsobit různosti poměrů v různých zemích a vydání jednoznačných předpisů se vyhrazuje místním biskupským konferencím (srov. kán. 236). Přitom je třeba dbát rámcových předpisů obecného práva:

a) Podle kán. 236 musí být předpisy příslušné biskupské konference upraveny podmínky duchovní přípravy jak co se týká vzdělání, tak i přípravy na jáhenské úkoly.

b) Mladší jáhni se mají vzdělávat během minimálně tři roky trvajících pobytu ve formačním domě zřízeném pro tyto účely (srov. kán. 236, § 1). Diecézní biskup může rozhodnout i jinak, ale to se pak týká vždy pouze jeho diecéze a nikoli celého území biskupské konference.

¹²⁶⁶ Srov.: BORRAS: Le diaconat dans le Code de 1983, in: HAQUIN, WEBER (éd.): Les diacres au XXI. siècle, Bruxelles – Montréal – Paris: Lumen vitae – Novalis – Cerf – Labor et Fides, 1997, Les effets canoniques de l'ordination diaconale, in: RTL, 28, 1997, 453–483.

c) Jáhni zralejšího věku, kteří mohou k diakonátu přistupovat také jako ženatí, musí podstoupit tříletou přípravu, jejíž podmínky stanoví opět příslušná biskupská konference (srov. kán. 236, § 2).

V praxi je delší pobyt v jáhenském semináři pro jáhny *maturioris aetatis* většinou nemožný nebo prakticky neproveditelný, zejména tehdy, když diakonát vykonávají při svém civilním zaměstnání a nemohou se vzdát povolání, které jim zajišťuje obživu. Obecné právo nevyžaduje pobyt v semináři od jáhnů zralejšího věku, ať už jsou ženatí nebo ne (srov. kán. 236, § 2).

Trvalí jáhni podléhají obecným normám ordinačního práva jak ohledně oprávnění a pravomocí vyplývajících ze svěcení (a dimisoriálek), tak i co se týče předpokladů svěcení (včetně iregularit a překážek svěcení). Překážka svěcení (srov. kán. 1042, §1) nebrání v přístupu ke svěcení ženatým mužům, pokud řádně usilují o odpovídající formu trvalého diakonátu (*virii maturioris aetatis*). Přece ale nejsou *diaconi uxorati* manželské překážky ze svěcení zproštěny. Také ten, kdo usiluje o trvalý diakonát musí být nejprve přijat jako kandidát a projít skrze služby lektora a akolyty. Aby byl vysvěcen, musí odevzdat žádost o připuštění ke svěcení a prohlášení o svobodné vůli přijmout svěcení spolu se závazkem celibátu (srov. kán. 1037), který má složit během veřejného obřadu. Tato poslední povinnost odpadá pouze u ženatých kandidátů jáhenství a u těch, kteří složili věčné sliby v řádu. V případě ženatých kandidátů se pro připuštění k jáhenskému svěcení vyžaduje písemný souhlas manželky (srov. kán. 1050 č. 3).

Trvalý jáhen smí být vysvěcen teprve po ukončení pro něj povinné přípravy (srov. kán. 1032, § 3). V této souvislosti budiž ještě zmíněno, že když kandidát kněžské služby po přijetí jáhenského svěcením váhá učinit krok ke kněžství, je možné mu další vykonávání jáhenských pravomocí zamezit pouze pokud existuje nějaká kanonická překážka nebo z jiného závažného důvodu. Rozhodnutí a posouzení náleží diecéznímu biskupovi resp. vyššímu řeholnímu představenému (srov. kán. 1038). Když nedojde k zákazu vykonávání pravomocí vyplývajících z jáhenského svěcení, může tak nastat situace, která prakticky směřuje k tomu, že jáhen vysvěcený s výhledem na kněžství funguje jako trvalý jáhen. Samozřejmě je takový jáhen, protože přistupoval ke svěcení jako svobodný, vázán zákonem celibátu (*lex coelibatus*) a vztahuje se na něj manželská překážka vyplývající ze svěcení (kán. 1087).

1.5. Trvalí jáhnové jsou kleriky

Protože jsou trvalí jáhnové kleriky, stejně jako jáhnové obecně, podléhají principiálně právním úpravám platným pro kleriky (např. inkardinační právo, normy a právní předpisy o odchodu z klerického stavu – *status clericalis*).¹²⁶⁷ Tam, kde zákonodárce stanovuje zvláštní normy odlišné pro jáhny, respektive pro trvalé jáhny, připojuje k takové normě obecného klerického práva zkrátka zvláštní předpis.

Pokud se týká vzdělání, je vzhledem k velkým rozdílům mezi kněžskou (srov. kán. 237–264) a jáhenskou (srov. kán. 236) přípravou pojednáno zvlášť, přičemž jáhenské přípravě je věnován jen jeden kánon. Co se týká práv a povinností kleriků, lze zaznamenat pro trvalé jáhny omezení resp. rozdíly pouze u několika málo úprav. Jmenovitě se to týká všeobecných právních předpisů o duchovním oděvu (kán. 284), o zákazu přebírat veřejné úřady, které propůjčují podíl na civilní moci (kán. 285, § 3) a v kánonu 285, § 4 obsaženého zákazu hospodářského angažování, finančních závazků a zákazu obchodovat (kán. 286 a 287).

Zákazu činnosti v politických stranách a vůdčí činnosti v odborech trvalí jáhni podrobeni nejsou, ovšem mohou být těmto zákazům a omezením úplně nebo částečně podrobeni na základě partikulárního práva (kán. 288).

Kán. 294 zmiňuje jáhny v souvislosti s osobními prelaturami, což jsou korporace sestávající z kněží a jáhnů z řad světského duchovenstva zřízené např. k výkonu zvláštních pastoračních či misijních úkolů v různých regionech nebo sociálních skupinách.¹²⁶⁸

Také u jáhnů je možnost prohlášení neplatnosti svěcení (kán. 290, § 1), trestněprávní propuštění z duchovního stavu (kán. 290, § 2) a dosažení Apoštolského reskriptu laicizace (kán. 290, § 3). Udělení takového reskriptu je vázáno na vážné důvody, ovšem nikoli tak vážné, jaké jsou vyžadovány u kněze (kán. 290, § 3: „...*diaconis ob graves tantum causa, presbyteris ob gravissimas causa* ...“). Dispens od celibátu není dán takovým reskriptem automaticky, ale výjimečně papežem (kán. 291). Odpovídá to plně dosavadnímu způsobu postupu, že kněz, když se ožení je podroben těžším podmínkám.

¹²⁶⁷ CIC 1983, kán. 266, § 1: Přijetím diakonátu se osoba stává klerikem a je inkardinován do místní církve nebo osobní prelatury pro službu ke které byl vysvěcen. § 2: Ten, kdo složil věčné sliby v řeholním institutu nebo ten, kdo je definitivně inkorporován do klerické společnosti apoštolského života je inkardinován přijetím diakonátu jako klerik v tomto institutu nebo společnosti, pokud v tomto ohledu konstituce společnosti nerozhodnou jinak. § 3: Člen sekulárního institutu je inkardinován do místní církve pro službu, ke které byl ordinován přijetím jáhenského svěcení, pokud s dovolením Apoštolského stolce není inkardinován přímo do tohoto institutu.

¹²⁶⁸ Srov.: HRDINA A.: Kanonické právo, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2002, 225–226.

To, co platí pro náboženský život kleriků v kánonu 276, platí také pro trvalé jáhny. Pouze povinnost modlitby breviáře je omezená – je to věc příslušné biskupské konference, aby stanovila, jaké části denní modlitby církve se musí trvalí jáhni denně modlit (kán. 276, § 2). Zatímco kněz je pozván denně přinášet mešní oběť, je jáhen pozván účastnit se denně na přinášení mešní oběti. Co se týká dalšího vzdělávání, kán. 279 jej také stanovuje pouze pro kněze a nikoli v této formě pro jáhny (kán. 279, § 2).

Trvalý jáhen je klerikem a tak platí pro jeho obživu a jeho sociální zabezpečení stejné předpisy jako pro kněze, jen s několika zvláštnostmi (kán. 281, 1274, § 1 a 2). Jedno zvláštní ustanovení se zakládá na tom, že u trvalých jáhnů se podle okolností nejedná jen o svěceného nositele úřadu, ale o celou jeho rodinu. Říká, že těm ženatým jáhnům, kteří se plně věnují církevní službě, musí být zajištěn takový plat, aby stačil k zajištění jeho i jeho rodiny (kán. 281, § 3). Ostatní se vztahují ke skutečnosti, že trvalí jáhnové často vykonávají své civilní povolání: Pokud pobírají plat za své civilní povolání, které vykonávají nebo vykonávali (důchod), mají zajistit vlastní obživu i obživu své rodiny z těchto příjmů (kán. 281, § 3).

Diecézní biskup má povinnost vyhradit zvláštní pozornost jáhnům své diecéze.¹²⁶⁹ Dále také pravidla o klericích a řeholnicích stanovující podmínky a nařízení spadající do kompetence biskupských konferencí ohledně jejich jednání v otázkách učení víry a mravů ve sdělovacích prostředcích platí také pro jáhny (kán. 831, §2).

1.6. Úkoly, pravomoci a funkce jáhna

Výpovědi o úkolech jáhnů, které přináší Druhý vatikánský koncil (LG 29) i motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* vstupují, pokud se týká jejich hlavního obsahu, také do CIC/1983.

Kán. 757 CIC/1983 říká, že náleží jáhnům, být ve službě Božího lidu skrze službu slova ve společenství s biskupem a presbyteriem. Církev má právo a povinnost vyučovat lidi Božímu slovu a předávat jim pravdy víry i mravů. Tato povinnost dopadá především na papeže a sbor biskupů, nicméně zvláštním způsobem zavazuje i jejich spolupracovníky kněze a jáhny.¹²⁷⁰

¹²⁶⁹ To výslovně říká *Directorium* z roku 1998, čl. 3, kde ostatně cituje motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* II, 4. CIC/1983 nezmiňuje tuto povinnost biskupů, zatímco ji předepisuje ve vztahu ke kněžím (kán. 383, par. 1).

¹²⁷⁰ Srov.: HRDINA: Kanonické právo, 260.

V Základních normách (*Ratio fundamentalis*) z roku 1998 je diakonát uvažován na základě *tria munera*: učit, posvěcovat, vést. Toto vedení (*munus regendi*) je chápáno jako diakonie lásky, která je přednostní známkou jáhenské služby. Základní normy upřesňují, že *munus regendi* je vykonáván v oddanosti dílům lásky, pomoci a v animaci komunit nebo sektorů církevního života, zvláště těch, které se týkají charity. Tam se jedná se o nejcharakterističtější službu jáhna (*Ratio fundamentalis*, čl. 9). Když *Directorium* z roku 1998 pojednává o diakonii charity tvrdí: Skrze svátost svěcení jáhen ve společenství s biskupem a presbyteriem diecéze participuje na stejných pastoračních funkcích, ale vykonává je jiným způsobem ve službě a pomoci biskupovi a kněžím (*Directorium*, čl. 37). Diakonie je prezentována jako rozdílný způsob participace na pastoračních úkolech biskupa a kněží. Je zajímavé, že narozdíl od CIC/1983 dává *Directorium* přednost výrazu ve jménu Krista (*nomine Christi*) před výrazem *in persona Christi* (čl. 28 a 37).

Příkaz podporovat činnosti laického apoštolátu je možné také počítat mezi úkoly jáhnů (LG 29, odst. 1, *Sacrum Diaconatus Ordinem* čl. 22,9).

Pokud se týká pastorační péče o společenství věřících, je nyní třeba dbát na rozlišování kánonu 517, § 2, který ale neodporuje motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem*. Nyní se jeví jako vyjasněná otázka, že pokud se v péči o společenství jedná o farnost, pozice pastýře stáda náleží knězi s mocí a zmocněními faráře (*sacerdos potestatibus et facultatibus parochi instructus*).

Jaké konkrétní úkoly mohou jáhni přijímat, vysvítá z různých právních ustanovení CIC/1983. Nejprve se dá říci, že jáhnům jsou přístupné ty církevní funkce, které jsou otevřené také pro laiky. Sem patří celá oblast církevní administrativy, včetně funkce diecézního ekonoma a členství v diecézních a farních radách pro hospodářské záležitosti a správu. Dále celá oblast administrativy a správy vůbec (kancléř kurie, vicekancléř, notář). Mohou být také členy diecézních a farních pastoračních rad.

Mimoto jsou jáhnovi, zvláště ve IV. knize Kodexu (Posvěcující služba církve), ale také v jiných knihách připsány ještě jiné různé funkce. Jáhen má právě tak jako kněz pravomoc kázat (kán. 764). Také homilie, která představuje součást liturgie, z toho není vyňata (kán. 767, § 1). Jsou také, pokud splňují další požadavky, způsobilí k vedení katechezí.

V oblasti posvěcující služby jsou základní výroky o jáhnech odvozeny od kněží. Zatímco o kněžích se říká, že mají účast na kněžství Kristově, že jako nositelé úřadu, stojící pod autoritou biskupa, jsou svěcení ke slavení bohoslužeb „*ad cultum divinum celebrandum*“ a k posvěcování lidu (kán. 835, § 2), je o jáhnech řečeno, že mají účast a podíl na slavení bohoslužby podle předpisů práva (*in divino cultu celebrando partem habent, ad normam iuris*

praescriptum, kán. 835, § 2). Není zde myšlenka samostatného provádění bohoslužby, nýbrž co se týká jáhna, stojí v popředí představa účasti na ní.

Jáhen je řádný udělovatel (*minister ordinarius*) křtu (kán. 861) a eucharistie (svatého přijímání, kán. 910). Výroky tohoto typu platí, aniž by se činila újma farnímu právu (srov. kán. 530). Podle kán. 943 mu přísluší – právě tak jako knězi – vystavovat nejsvětější svátost a udílet svátostné požehnání .

Může být bez zvláštního povolení delegován k asistování sňatku (kán. 1111) – k delegaci laika je třeba pozitivního usnesení příslušné biskupské konference a povolení Apoštolského stolce. V případech nebezpečí smrti (kán. 1079, § 2) a v případě nouze (kán. 1080) má jáhen zákonně delegovaný k asistenci uzavírání sňatku stejné pravomoci k dispenzi jako farář nebo řádně delegovaný kněz. Pokud existuje možnost přizvat k uzavírání manželství v případě nouze nějakého (i když k asistenci sňatku nedelegovaného) jáhna, tak musí být podle kán. 1116, § 2 přizván. Tento předpis se netýká platnosti.

Zatímco kněz může udělovat všechny svátostiny, ohledně nichž není vyslovena žádná rezervace (kán. 1169, § 2), přísluší jáhnovi jen ty, které mu konkrétní norma (právo a především liturgické předpisy, zvláště Římský rituál), výslovně připisují (srov. kán. 1169, § 3). Také konání pohřebních obřadů, jejichž služebník není v CIC/1983 vlastně jmenován, přísluší jáhnovi na základě kánonu 1168 (*Sacramentalium minister est clericus debita potestate instructus*) v souvislosti s liturgickými předpisy.

Dedikace a benedikce posvatných míst může být ve výjimečných případech uvedených v kán. 1206 nebo formou delegace (kán. 1207) svěřena pouze knězi. Pastýři místní církve mohou povolení k vykonávání exorcismu udělit pouze knězi (kán. 1172, § 2).

Vzhledem k tomu, že kánon 137 nepřináší žádná omezení, mohla by být jáhnovi formou delegace předána církevní řídicí moc. Mohl by být od faráře delegován k udílení dispenze od příkázání svátečního nebo kajícího dne resp. změny povinnosti posledně jmenovaného (kán. 1245).

Ačkoli jáhen nemá bezprostředně na základě zákona moc udílení dispenze (kán. 89) nebo ačkoli má takovou moc pouze v případech, v nichž je mu to výslovně uděleno (kán. 1079, § 2, 1080, § 1), může mu být přece předána také moc jurisdikce (srov. k tomu také kán. 129, § 1). Ve smyslu kán. 129 (srov. zvl. 129, § 1) je jasné, že on je uschopněn být nositelem jurisdikce. V motu proprio *Sacrum Diaconatus Ordinem* čl. 22 našla své vyjádření základní zásada, že jáhen smí různé funkce, které jsou mu přístupné na základě práva, vykonávat nikoli již na základě svěcení, ale pouze v té míře, v jaké mu je místní pastýř svěří. Tedy právě v tomto případě, ačkoli CIC/1983 toto tvrzení nepřináší, nemůžeme přehlédnout, že pastýř diecéze

může regulovat službu jáhnů a konkrétní výkon jejich služby v rámci farnosti nebo jiné organizační jednotky. Také kněz přece potřebuje souhlas odpovědného pastýře, aby mohl křtít, pokud není právě on zodpovědným a potřebnou kompetencí vybaveným pastýřem dotyčného společenství nebo pokud není pověřen k poskytování nějaké služby, v jejímž rámci by byl kompetentním orgánem pro tento případ.

1.7. Přístup jáhna k církevním úřadům

V důsledku řečeného má jáhen také přístup k církevním úřadům. Z toho vyňaty jsou pouze ty, které jsou vyhrazeny nositelům kněžského nebo vyššího svěcení. Samozřejmě musí být vždy splněny také další předpoklady pro příslušný úřad. Generální a biskupští vikáři (kán. 478, § 1), *moderatores curiae* (kán. 473, § 2), administrátoři diecéze (kán. 425) a dočasní správce biskupství ve smyslu kán. 413 musí být minimálně kněží. Jiné kuriální úřady, mezi nimi také úřad kancléře, vicekancléře, notáře, funkce diecézního ekonoma a členství v diecézní ekonomické radě jsou sami o sobě přístupné také ostatním a tedy také jáhnům. Jáhni mohou být také církevními soudci, k tomu nepotřebují žádné povolení biskupské konference (srov. kán. 1421, § 2). Také církevní kolegium soudců může být obsazeno více jáhny. Pouze oficiál (soudní vikář) a viceoficiál musí být kněz (kán. 1420, § 4). Ostatní soudní úřady (auditor resp. vyšetřující soudce, církevní advokát atd.) jsou přístupné také laikům, mohou být přirozeně přijaty také jáhny. Úřady děkana (kán. 553–555), rektora kostela (kán. 556–563) a kaplana (duchovní správce) zvláštního společenství ve smyslu kánonů 564–572 předpokládají kněžské svěcení.

1.8. Jáhen a farní služba

CIC/1983 sice stanovuje právní formu zvláštních kněžských úřadů farní služby (farář, kaplan – zde není míněn *cappellanus* ve smyslu kán. 564–572, ale *vicarius paroecialis* ve smyslu kán. 545–552 – dále člen a moderátor kněžského úřadu ve smyslu kán. 517, § 1) v jejich bližší právní úpravě a zapojení do farní činnosti, neupravuje ale formu jáhenských úřadů farní služby. Nehledě na normu kán. 517, § 2 (účast jáhna na vykonávání farní pastorační péče) je třeba, pokud chceme určit obecný a společný právní rámec pro působení jáhnů ve farnosti, odvodit jejich pravomoci z různých částí církevního práva: Z oblasti

učitelské služby, posvěcující služby atd. Jak je koncipován úřad jáhenského spolupracovníka ve farnosti, zda budou uplatněny všechny jemu prostřednictvím obecného práva otevřené možnosti nebo jen jejich část, bude záviset na konkrétních partikulárně právních úpravách tohoto úřadu a případně také na konkrétním rozdělení služby v dotyčné farnosti.

Obecné právo nabízí pouze v kánonu 517, § 2 krátkou výpověď o konkrétním způsobu výkonu jáhenské služby v farnosti. „Pro nedostatek kněží může být účast na pastorační péči o farnost (také a zvláště o hmotnou stránku jejího života) svěřena i jáhnovi nebo laikovi či jejich společenství (u nás bývají nazýváni „*administrátory in materialibus*“) ovšem pod vedením některého kněze vybaveného pravomocemi faráře.“¹²⁷¹

Jáhen není pouze spolupracovníkem faráře, jeho duchovní služba dosahuje do nitra oné oblasti, kterou jinak vykonává farář sám. Tato činnost v oblasti pastýřského úřadu vykonávaného jinak farářem, která je vykonávána v postavení spolupracovníka faráře (resp. její omezení ve srovnání s knězem v takových případech ustanoveným a vybaveným farní pravomocí) není v obecném právu příliš podrobně právně upravena. Případ, kdy v čele farnosti stojí kněz je v právu odvozen od situace faráře (kán. 517, § 2). V každém případě jáhen nemůže konat to, co vyžaduje kněžské svěcení. Účast, kterou podle kán. 517, § 2 dává diecézní biskup na vykonávání pastýřské farní služby nekněžím je na základě obecného práva otevřena jáhnovi a laikovi. Přirozeně však bude jáhen působit za normálních okolností na takovém místě, kde jsou pro něho otevřené možnosti v oblasti učitelské a posvěcující služby a kde může být využit. Pokud má jáhen podle kán. 517, § 2 účast na vykonávání farní pastorační péče, přece není farářem ve smyslu kanonického práva. Tak je možné zastávat pojetí, že požívá dispenzační pravomoci např. v nebezpečí smrti (kán. 1079, § 2) a v případě nouze (kán. 1080) ne jako farář, ale je delegován jako *minister sacer rite delegatus*. Pokud mají jáhnové účast na péči o farnost vedenou farářem nebo týmem kněží (ve smyslu kán. 1517, §1), existuje samozřejmě možnost, popsat blíže okruh jejich úkolů. Kromě již zmíněného popisu partikulárního práva ohledně vzdělávání jáhnů, vysvítá možnost tvorby partikulárně právních norem pro vykonávání jáhenské služby. Na základě obecně právní situace byl např. pro trvalé jáhny v diecézích Spolkové republiky Německo vydán rámcový řád. Při tvorbě takových míst nasazení (aktem představeného místní církve) je možné, aby jim byly přiřazeny pouze takové úkoly, které jsou obecným právem dány jáhnům a které nejsou vyhrazeny nositelům vyšších svěcení.

¹²⁷¹ HRDINA: Kanonické právo, 248.

2. Právní úprava dle CIC/1917¹²⁷²

2.1. Příslušnost ke kléru

Zásadní výpověď o jáhnovi obsahuje kán. 108, par. 3: *Ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat Episcopis, presbyteris et ministris*. Je zde objasněno, že jáhen náleží k hierarchii utvářené svěcením. Neboť jestliže posvátná hierarchie, jejíž ustanovení je božského práva vedle biskupů a kněží obsahuje také *ministri*, musí se k ní počítat alespoň ještě nejbližší stupeň pod presbyterátem, tedy diakonát. CIC/1917 volí záměrně tak jako Tridentský koncil (DS 966) neurčitý termín *ministri*, místo slova jáhen, protože neměl v úmyslu explicitně rozhodnout otázku, zda je sem kromě jáhnů třeba zahrnout také nižší stupně. Zahrnutí jáhenství je však nepochybné.

Na základě začlenění k posvátné hierarchii náleží jáhen nutně ke kléru. Ten, kdo náleží na základě svěcení nebo na základě udělené jurisdikce k hierarchii, náleží tím také ke kléru, který sestává z těchto dvou oblastí hierarchie. V rámci členění na laiky a klérus, které je charakteristické pro církevní ústavu, stojí proto jáhen na straně kléru. Podstatný rozdíl mezi těmito dvěma skupinami spočívá v tom, že klérus je oním církevním stavem, kterému přísluší církevní pravomoc (*potestas ordinis* nebo *potestas iurisdictionis*) Hovořit o laickém diakonátu by bylo natolik rozporuplné (*contradictio in adiecto*), že by se slovo diakonát muselo vyprázdnit od svého původního obsahu.

Jestliže podle kán. 108, § 3, diakonát silou božského práva náleží k hierarchii a kléru, byla tím právě učiněna rozhodující výpověď pro nové uspořádání diakonátu. Protože všechno, co je zřízeno silou božského ustanovení, je tím vyňato z dispoziční moci církevního zákonodárství. Božské právo může být církví pouze uznáno a interpretováno, nikoli ale měněno nebo zrušeno.

Předávání diakonátu se děje skrze svěcení (*sacra ordinatione*, kán. 109). Fakt, že jáhenské svěcení je svátost náleží dnes k obecnému a jistému i když ne výslovně definovanému učení víry. Každé svěcení je svátost a vtiskuje *character indelebilis* a po platném udělení nemůže být už smazán (kán. 732). Dále H. Flatten přidává tuto úvahu: Protože jáhenské svěcení je svátost a ženy jsou z každého svátostného svěcení vyňaty, nemohou být ženy svěceny

¹²⁷² Srov.: FLATTEN H.: Der Diakon nach dem heutigen Recht der lateinischen Kirche (CIC/1917), in: RAHNER, VORGRIMLER: Diaconia in Christo, 129–136.

na jáhna. Asi je principiálně možné, kdyby samozřejmě bylo platné právo změněno, aby žena přijala moc svátostí a tím přijala také moc ze svěcení církevního práva (nikoli božského).

Působení svátosti svěcení je v osobním posvěcení, konsekraci. Svěcený je tím připraven pro vykonávání posvátné služby a sice děje se to nikoli pouhým právním úkonem předání úkolu, pověřením, nýbrž jde o osobu onticky formující svěcení. Protože se jedná o svěcení je diakonát svátostí a tato konsekrace osoby je trvalá, neztratitelná. Proto jáhen nemůže být uveden zpět do laického stavu (kán. 211, § 1).

Svátost svěcení působí předání duchovní moci (*potestas ordinis*). Když se pak poohlédneme po pravomoci jáhna, zjistíme významný rozdíl mezi svěcením k diakonát a svěcení k presbyterátu. Zatímco kněžská moc svěcení (k eucharistické konsekraci a k odpouštění hříchů) je vázána na udělení kněžského svěcení, nenachází se mezi úkony z moci svěcení žádné takové, které by církev nemohla udělovat také bez jáhenského svěcení. Snahy o obnovu diakonátu chtěly jáhnu zajistit vlastní, svébytné a trvalé funkce. Jak říká H. Flatten, to se tehdy jevílo jako rozhodující protiklad k platnému latinskému církevnímu právu (CIC/1917).

2.2. Průchozí stupeň k presbyterátu

Právo latinské církve (CIC/1917) zná diakonát nikoli jako trvalý stav ,ale pouze jako přechodný a průchozí stav na cestě k presbyterátu. Kán. 973, § 1 stanoví: „*Prima tonsura et ordines illis tantum conferendi sunt, qui propositum habeant ascendendi ad presbyteratum et quos merito conicere liceat aliquando dignos futuros esse presbyteros*“ (první tonsura a svěcení jsou uděleny pouze tomu, kdo má úmysl postoupit ke kněžství, a o kom lze oprávněně předpokládat, že jednou bude hodným knězem). Tak je udělení tonsury nebo jakéhokoli nižšího svěcení a tím více subdiakonátu nebo diakonátu, vázáno na dva předpoklady: Kandidát musí mít subjektivně úmysl postoupit ke kněžství a objektivně zde musí být oprávněná domněnka, že bude hodným knězem. Tedy nebude připuštěn ke svěcení nikdo, kdo by usiloval o diakonát jako konečně trvalý stav.

Pouze výjimečně připouští latinské církevní právo (CIC/1917) setrvání v diakonátu (srov. kán. 973, § 2): Pouze pokud někdo platně postoupil k diakonátu a nyní odmítá přijmout kněžské svěcení, nebo v případě, když někdo svůj úmysl stát se knězem později vzdá, protože nějak pochybuje o svém povolání. Biskup nemůže kandidáta k přijetí svěcení nutit. Na druhé straně mu nemůže zpravidla zakázat pravomoci, které obdržel v jáhenském svěcení, takže zde

se můžeme setkat s případem, že někdo prožije celý život v jáhenském stavu a vykonává jáhenské pravomoci. Zákaz vykonávání jáhenských funkcí by byl možný jen tehdy, pokud se objevila kanonická překážka (jako např. mezitím nebo později zjištěná iregularita) nebo jiný ordinářem uznaný závažný důvod (srov. kán. 2222 § 2: *ad scandalum evitandum*). Zdráhání nechat si udělit kněžské svěcení ovšem samo o sobě nemohlo ospravedlnit tento zákaz.

Požadavky, které CIC/1917 klade na příjemce jáhenského svěcení jsou také určeny předpokladem, že jakýkoli stupeň svěcení směřuje ke kněžství. CIC/1917 nediferencuje proto předpoklady svěcení podle jednotlivých stupňů, nýbrž klade u každého v podstatě stejné požadavky jako pro svěcení kněžské (kán. 968-991). Jediný rozdíl je časového druhu: Není vyžadován stejný věk a stejná délka studia (kán. 975, kán. 976, § 2). Stejně je chápán také závazek celibátu. Tak jako kněz jsou dle církevního latinského práva zavázáni k celibátu i subdiakon a jáhen (kán. 132, § 1). Při přijetí tonzury nebo nižšího svěcení se předpokládá připravenost k celibátu, poněvadž zde již musí být zamýšleno kněžské svěcení jako konečný cíl (srov. kán. 132, § 2).

Skutečnost, že ne-presbyterální stupně jsou pouze průchozí stupně k presbyterátu, byla takto otevřeně formulována (srov. kán. 973, § 1) jakožto norma poměrně nedávno. Historické prameny uvedené k tomuto kánonu 973 ve *Fontes*, nám ukazují určitý obrat. Především jsou zde poznámky k Tridentiskému koncilu. Sice vývoj už šel také tím směrem, že jednotlivé stupně budou součástí výstupu ke kněžství, ale ještě se neobjevuje jako pevná směrnice, že předchozí stupně za žádných okolností nesmí vystupovat samostatně, pokud není zamýšleným cílem kněžství. K připuštění k tonzuře vyžadoval Tridentický koncil jen to, aby kandidát měl úmysl zasvětit život službě Bohu (Tridentinum, sess., 3 de ref. kán. 4) a pro obdržení nižších svěcení koncil přikázal: *Cumque hinc ad altiores gradus et sacratissima mysteria sit ingressus, nemo iis initietur, quem non scientiae spes maioribus ordinibus dignum ostendat* (... nesmí být svěcen...pokud není naděje, že bude hoden vyšších svěcení). Také tedy udílejí jednotlivé stupně jen těm, kdo byli hodni přijmout vyšší. Přece však není výslovně řečeno a požadováno, že musí vystupovat k presbyterátu. Nadto Tridentický koncil přiznal, že také ženatí mužové, když není k dispozici dost jiných, mají být přijati k nižším svěcením (Tridentinum, sess. 23, de ref. kán. 17). Pozdější papežské výnosy, které Gasparri řadí mezi *Fontes* ke kánonu 973, § 1, právě tak neznají ještě bezpodmínečné spojení předchozích stupňů s postupem ke kněžství. Innocenc XIII. připouští k tonzuře mimo těch,

kdo prochází jednotlivé stupně od nejnižších až k vyšším také ty, kteří se hodljí nechat pověřit nějakou církevní službu.¹²⁷³

Nařízení kán. 973, § 1 spočívá jednoznačně na ustanovení práva církevního (*ius mere ecclesiasticum*). Změna je zde tedy na rozdíl od *iure divino* vložena do rukou Apoštolského Stolce. Čili kán. 973, § 1 může být i zrušen. Jeho účelnost a přiměřenost záleží na pastoračních důvodech, které mohou být také různé dle místa a doby.

2.3. Funkce jáhna

a) Liturgická asistence při slavení eucharistie. Tato jáhnovi především příslušející funkce je popsána v liturgických knihách: Asistovat knězi při *missa solemnis*, zeména číst evangelium, připravovat eucharistické dary, dále ukládat a vystavovat Nejsvětější svátost (*expositio* a *repositio*), nikoli však žehnání (kán. 1274, § 2). Žehnání Nejsvětější svátostí dle CIC/1917 na rozdíl od CIC/1983 jen při podávání nemocným (*Rituale Romanum*, tit. 4, cap. 4 n. 28).

b) Pomocný udělovatel eucharistie (opět na rozdíl od CIC/1983). Zatímco řádným udělovačem je kněz, stanoví kán. 845, § 2: *Extraordinarius (minister sacrae communionis) est diaconus, de Ordinarii loci vel parochi licentia, gravi causa concedenda, quae in casu necessitatis legitime praesumitur*. (Jáhen je mimořádný služebník eucharistie s dovolením ordináře či faráře, v nutných situacích se toto dovolení předpokládá). Musí být splněny dvě podmínky: Výslovné a pouze v naléhavých případech předpokládané dovolení místního ordináře anebo faráře a dále závažný důvod. Jako příklad *causa gravis* (vážný důvod) je nepřítomnost nebo invalidita kněze nebo velký počet komunikantů. Zda se jáhen, který rozdává eucharistii, aniž by byly splněny obě podmínky dopouští iregularity, kterou kán. 985, § 7 pro vykonávání funkcí ze svěcení bez potřebného stupně svěcení hrozí, bychom mohli vyloučit, neboť pravomoc rozdělovat je sama o sobě s jáhenským svěcením spojena. Při podávání má jáhen zachovat stejný ritus jako kněz (*Rituale Romanum*, tit. 4, cap. 2, n. 10).

Žehná rukou při udílení eucharistie mimo mši jako kněz (rozhodnutí Komise pro interpretaci z 13.7. 1930). Přináší přijímání nemocným (*Rituale Romanum*, tit. 4, cap. 2, n. 28), při udělování nemocným žehná pyxidou (*Rituale Romanum*, tit. 4, cap. 2, n. 23) a po návratu do kostela i přítomným věřícím (*Rituale Romanum*, tit. 4, cap. 2, n. 23).

¹²⁷³ Srov.: *Const. Apostolici ministerii*, 23.5.1723, § 2, in: GASPARRI P.: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Band I, Rom 1926, 583.

c) Pomocný (subsidiární) udělovatel křtu (na rozdíl od CIC/1983). Slavnostní udílení křtu je zpravidla věcí kněze. *Extraordinarius baptismi sollemnis minister est diaconus; qui tamen sua potestate ne utatur sine loci ordinarii vel parochi licentia, iusta de causa concedenda, quae, ubi necessitas urgeat, legitime praesumitur.* (Mimořádným udělovačem slavnostního křtu je jáhen. Nesmí vykonávat tuto pravomoc bez dovolení ordináře nebo faráře, který mu ji ze spravedlivého důvodu udělí a tam kde je naléhavá potřeba, smí být oprávněně předpokládáno – srov. kán. 741). To ale náleží každému laikovi. To specifické pro jáhna spočívá nikoli ve zmocnění, že může udělovat platně svátost, nýbrž pouze v úkolu udělovat ho úředně včetně obřadů, které tvoří rozdíl mezi *baptismus sollemnis* a *baptismus privatus* (kán. 737, § 2). Podobně jako u rozdělování eucharistie i zde je to pro diákona vázáno na dva předpoklady: Na dovolení a na předložení rozumných důvodů. Používá se výraz *iusta causa* (spravedlivý důvod) a *gravis causa* (vážný důvod) není vyžadován, takže udělování křtu bude jáhnovi dovoleno snaze, než rozdělování eucharistie.

Obřady slavnostního křtu koná stejně jako kněz, s tím omezením, že použije sůl a křestní vodu předem požehnanou knězem (*Rituale Romanum*, tit. 2, cap. 2, n. 27), pouze pokud to není možné, požehná si ji sám.

d) Udělování některých svátostí. Kánon 1147, § 4 přiznává jáhnovi udělování některých svátostí. Dříve k tomu náleželo v první řadě svěcení velikonoční svíce, po reformě obřadů velikonoční Vigilie před několika lety to připadlo knězi a jáhnovi zůstává jen úkol zvěstovat velikonoční chvalozpěv (*praeconium Pascale*, AAS 43 (1951) 131 nn.). Z žehnání která může jáhen vykonávat, je třeba uvést především církevní pohřeb, pokud mu místní ordinář nebo farář ze závažných důvodů vykonání pohřbu svěří (*Rituale Romanum*, tit. 6, cap. 3, n. 19).

e) Kázání. Text jáhenského svěcení určuje jáhnovi úkol kazatelského úřadu: *Diaconum enim oportet ministrare ad altare, baptizare et praedicare* (jáhnovi přísluší sloužit u oltáře, křtít a kázat). K tomu, aby mohl kázat, potřeboval ovšem tak jako kněz zplnomocnění ordináře (kán. 1337, 1338, 1342).

H. Flatten připojil na závěr svého pojednání (které pochází z období těsně před Druhým vatikánským koncilem) toto zhodnocení: Při obnově samostatného diakonátu by se muselo zvážít, jak by zde jmenované funkce mohli být aktuálně uspořádány. Tyto úkoly jáhnů by mohly být výchozí základnou, avšak je třeba ještě říci, že nynější funkce nemusí bez výjimky bezpodmínečně náležet k diakonátu. A tím spíš platí: Okruh úkolů by mohl být také doplněn podle požadavků doby. Pouze v tom je třeba vidět omezení, že žádná pravomoc, která je vyhrazena *de iure divino* knězi nebo biskupovi, nemůže být předána jáhnovi a že musí zůstat zachován služební charakter diakonátu.

PŘÍLOHA Č. 2

Diakonát a liturgie

„Je-li liturgie zjevením církve, jejím projevem ve všech rozměrech, pak jáhen svou samotnou existencí i úlohami, které vykonává, zrcadlí ve shromáždění křesťanů tvář církve. Svou přítomností doplňuje její portrét podle charizmatu, jež je vlastní jeho úřadu, tj. diakonie, služby lidem: je svědkem, nebo lépe svátostí církve, otevřené vůči světu a pozorné zvláště vůči nejmenším.“¹²⁷⁴

Více než jedno tisíciletí existovala služba jáhnů jen v liturgii a tak byla liturgie mylným okem jejich efektivní služby v jiných aspektech církevního života. Ještě hůře, v některých liturgických akcích jako např. při pohřebních obřadech, hráli kněží jejich roli, oblékali jejich paramenta a vykonávali obřady, které jim náleželi. Je to ritualizovaná památka a připuštění faktu, že je třeba uchovat zbytky vykonávání této služby. Před Druhým vatikánským koncilem měli věřící problém vyjádřit, jaké úkoly náleží jáhnovi kromě toho, co viděli v liturgii a co vlastně latinská církev od nich očekává.¹²⁷⁵

Liturgické jednání jáhnů je ve službě všeobecného kněžství křesťního a povzbuzuje k plodné účasti všech věřících (Ignác z Antiochie: V poslání milosti nejvyššího kněze mají účast také zvláštním způsobem služebníci nižšího řádu a především jáhni, kteří musí, když slouží Kristu a církvi, uchovat se čistí od všech neřestí, hledat jak se zalíbí Bohu a být před lidmi nástroji všeho možného dobra – srov. 1 Tim 3,8–10.12n.). Oni jsou spolu se službou kněžského předsednictví určeni k tomu, aby se konala *in persona Christi* reálná přítomnost velikonočního tajemství, skrze které nás Duch svatý posvěcuje a činí nás věčnou obětí ke slávě Otce.¹²⁷⁶

Význam zkušenosti tajemství Nejsvětější Trojice pro plný křesťanský život dosvědčují mystikové.¹²⁷⁷ Ovšem je třeba přiznat, že v duchovním životě většiny křesťanů na Západě nehrálo toto ústřední křesťanské tajemství takovou roli, jaká by mu náležela. Citlivost pro odlesk tajemství Trojice v díle stvoření nebo i v křesťanské liturgii byla na Východě přece jen

¹²⁷⁴ WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹²⁷⁵ Srov.: BORRAS: Le diaconat au risque de sa nouveauté, 50.

¹²⁷⁶ Srov.: CAGNY O.: Le diacre dans la liturgie romaine: serviteur de l'évêque, serviteur du peuple chrétien, 53-63.

¹²⁷⁷ Srov.: ŠPIDLÍK T.: My v Trojici, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2000, 9.

větší. Snad i zde je možné částečně hledat odpověď na otázku, proč si na Východě udržel diaconát svůj specifický význam alespoň v liturgii.

1. V kontextu symbolického a svátostného pojetí služby

Ovšem je to každodenní služba jáhna v životě církve, která určuje jeho roli v liturgickém prostoru.¹²⁷⁸ Viděli jsme, že model církve jako základní svátosti, nabízí vzhledem ke strukturování služby v církvi široký prostor pro bohatství symboliky. Učení o symbolické nebo svátostné kauzalitě umožňuje přirozenou jednotu christologie, ekleziologie a sakramentologie. Funkce služebníka, který stojí tvář v tvář *všem*, je podle výrazu L.- M. Chauveta „symbolická funkce zjevení a zefektivnění identity církve.“¹²⁷⁹ Takové symbolické pojetí otevírá svátostné chápání ordinované služby.¹²⁸⁰ Konkrétně zatímco kněz má poslání naznačovat, že Kristus skutečně již shromáždil svou církev, především když slaví eucharistii, tak diákon má připomínat, že toto shromáždění ještě není u konce a snaží se spojit všechny k tomuto dílu v srdci církve.¹²⁸¹ Diákon a kněz jsou svátostným vyjádřením dvou principů v církvi: Jejího *budování* a její *otevřenosti*, proto mají *strhávat* k těmto úkolům celou církev.¹²⁸² Symbolika diaconátu je v církvi zřetelná. Vůči ordinovaným služebníkům, biskupy nevyjímaje i vůči laikům, diáconi představují a realizují závislost všech na Kristu Služebníku.

Prostřednictvím služby liturgie, hlásání a diakonie existuje šance přivést do vědomí věřících spojení víry s životem. Bez svátosti jáhenství by totiž „tajemná“ povaha církve – církve, jak ji chtěl Kristus – nebyla plně uskutečněna. Ba dokonce, bez jáhenství by i samotná jednotu církve, která se projevuje především v síle své trojčlenné hierarchie, byla jakýmsi způsobem poškozena.¹²⁸³

Tento model nás upozorňuje na to, že se nesmí oddělovat skutečnost a její vyjádření, křesťanská láska a svátosti – tedy to, co by mělo být jednotné, aby se neoslabila základní svátostná povaha křesťanství, církve nebo křesťanského kněžství jako služby budování

¹²⁷⁸ Srov.: LEGRAND: Vocation, ordination et ministere des diacres, in: Diaconat aujourd'hui, 12–13, 1980, 15.

¹²⁷⁹ Srov.: CHAUVET: Le peuple de Dieu et ses ministres. Approche théologique, 142. To, co autor připisuje kněžím platí *mutatis mutandis* pro diákonu.

¹²⁸⁰ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 34.

¹²⁸¹ Srov.: tamtéž, 202.

¹²⁸² Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹²⁸³ Srov.: tamtéž, 3.

Kristova Těla a pokračování v jeho výkupném díle. Oddělení tohoto typu totiž vyvolalo mimo jiné opozici protestantismu.¹²⁸⁴ To spojení je právě specifické pro diakonát, neboť v něm má církev úřad, který dává úzkému spojení mezi *martyria*, *leitourgia* a *diakonia* svátostnou podobu,¹²⁸⁵ a tak může učinit učitelský a pastýřský úřad hodnověrný i skutky uzdravování a diakonicko-charitativní službou.¹²⁸⁶ Diákon svou samotnou existencí i úlohami, které vykonává, zrcadlí ve shromáždění křesťanů tvář církve. Je svědkem, nebo lépe svátostí církve, otevřené vůči světu a pozorné zvláště vůči nejmenším.¹²⁸⁷ Přítomnost diákona při liturgii není věcí slavnostnosti, nýbrž významu a přispívá k plnějšímu zjevení tváře církve v jejím shromáždění.¹²⁸⁸

„Můžeme se však ptát, zda kopernikovská revoluce posledního koncilu dostatečně poznamenala naše způsoby slavení. Shromáždění křesťanů musí nejprve zjevovat církev jako Boží lid (Tělo Kristovo, ikonu Trojice) v jeho nekonečné různosti (katolicitě): rozličnosti věku, tendencí, společenských tříd, ale také úkolů, funkcí a charizmat.“¹²⁸⁹

2. Liturgie jáhenského svěcení

Dějiny liturgie jáhenského svěcení mají z našeho pohledu význam do té míry, do jaké nám pomohou zprostředkovat pojetí církve o diakonátu.¹²⁹⁰

Ordinace je obřad uvedení do úřadu, skrze který církev ustanovuje pokřtěného v „ordinované“ službě. Pokřtění, které církev určí k jiné službě, než je episkopát, presbyterát a diakonát jsou uvedeni do svých úkolů buď skrze liturgické ustanovení, nebo kanonické pověření (udělení církevního úřadu) nebo ještě jinými způsoby.¹²⁹¹

¹²⁸⁴ Srov.: KERKVOORDE: Die Theologie des Diakonates, 270.

¹²⁸⁵ Srov.: KASPER: Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a ve společnosti, 23.

¹²⁸⁶ Srov.: tamtéž, 22.

¹²⁸⁷ Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹²⁸⁸ Srov.: tamtéž, 6.

¹²⁸⁹ Tamtéž, 3–4.

¹²⁹⁰ Srov.: RAHNER: Sämtliche Werke, Band 16 „Kirchliche Erneuerung“, 364.

¹²⁹¹ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 11.

2.1. Východní církev byzantského obřadu

Byzantský ritus má mezi východními liturgiemi nejstarší a nejkratší obřad svěcení. Po zvolání biskupa: „Milosrdenství našeho velikého Boha a Spasitele Ježíše Krista ať je s vámi se všemi!“, přivedou dva jáhni podjáhna zprostřed kostela k biskupovi. Na začátku liturgie se zpívá: „Sláva tobě Kriste, Bože, ty jsi sláva apoštolů a radost mučedníků, kteří hlásali trojjedinnost Bytí. Raduj se Izajáši, Panna počala ve svém lůně a porodila Syna, Emmanuele, Boha a člověka: jeho jméno je Vchod; jeho velebíme a tebe zdravíme jako požehnanou, Panno!“

Když kandidát potřetí políbí čtyři rohy oltáře, ruku a *epigonation* („nákoleník“) biskupa, poklekne třikrát před oltářem a říká: „Bože buď milostiv mě hříšnému a smiluj se nade mnou.“ Pak poklekne na pravé koleno a zkříží ruce na oltář, čelo položí na ruce. Biskup položí konec *homoforia* na jeho hlavu a pokřížuje ho třikrát na hlavě. Říká nahlas: „Božská milost, která slabé uzdravuje a chybějící nahrazuje, povyšuje zbožného podjáhna na jáhna. Proto se modleme, ať na něj sestoupí milost přesvatého Ducha.“

Pak se zpívá, biskup pokřížuje hlavu kandidáta, položí pravou ruku na jeho hlavu a tiše se modlí: „Pane, náš Bože, který jsi ve své prozřetelnosti zaručil poslání Svatého Ducha těm, kdo byli tvou neproniknutelnou mocí určeni ke službě (*leitourgous genesthai*) a pomoci u tvých neposkvrněných tajemství, zachovej ve vši ctihodnosti také toho, kterého skrze mne chceš povýšit k jáhenské službě, aby uchovával tajemství víry v čistém svědomí. Dej mu milost, kterou jsi dal Štěpánovi, svému prvnímu mučedníku a kterého jsi jako prvního povolal ke službě svého diakonátu. Dej mu skrze svou dobrotu, ať propůjčený úřad vykonává k tvému zalíbení, neboť ti, kdo dobře slouží, získají si vážené postavení. A uznej ho jako svého dokonalého služebníka. Neboť tvé je království i moc i sláva, Otče, Synu a Duchu svatý nyní, i vždycky a navěky věků. Amen.“¹²⁹²

V modlitbě svěcení, kterou biskup pronáší, když drží pravou ruku nad hlavou kandidáta se služba se nazývá v byzantském obřadu svěcení *leitourgia*. Připomíná se v ní také prvomučedník Štěpán a slova evangelia: „Kdo chce být mezi vámi první ... (Mk 9,35)“. Následuje prosba o naplnění vírou, láskou, silou, svatostí skrze příchod svatého a oživujícího Ducha. Po skončení modlitby mu biskup položí na levé rameno *orarium* (štůla) zvolá „*axion*“ (je hoděn). Klerikové to třikrát zpěvem opakují a po nich také oba chóry a lid. V tom lze vidět vyvážený přístup v pojetí povolání: jednak zdůraznění neproniknutelného daru božské Trojice

¹²⁹² Srov.: DOENS: Die Weiheriten des Diakons in den nichtbyzantinischen Ostkirchen, 57n.

(vertikální dimenze) a také aktivní role shromáždění (církvní rozměr). To se opakuje po předání *epimanikia* (liturgická manžeta) a *rhipidion* (liturgický vějíř, jeden z atributů jáhnů na Východě, který původně sloužil k odhánění hmyzu od kalicha s Krví Páně). Po přijímání zpívá jáhen tzv. *diakonika* (litanie).¹²⁹³

2.2. Jáhenské svěcení v nebyzantských církvích

V pokladu víry, modliteb a obřadů východních církví jsou obřady jáhenského svěcení zvláště cenné. Byly vytvořeny mecenáši apoštolské a katolické víry těchto církví a dnes jsou společným dědictvím jedné katolické a apoštolské církve. Církev jáhny povolává ke svaté službě božským tajemstvím. Staví ideál diakonátu, pokládá základní kameny spiritualitě diakonátu, shrnuje teologii tohoto úřadu. U oltáře mají vykonávat andělskou službu, mají být spojovacím článkem mezi oltářem a lidem. Přináší dary a modlitby věřících do svatyně.

Ve všech východních obřadech nacházíme modlitbu biskupa k Bohu o dary Ducha svatého a o moudrost jakou měl Štěpán (Sk 7,8.55). Tato milost Ducha svatého je udělována vkládáním rukou a modlitbu biskupa, k níž se věřící připojují trojím *Kyrie*.

Jáhen na Východě je v první řadě služebník „tajemství“, tedy svátostí, svátostin a bohoslužby vůbec. Ve všech obřadech je kandidát přiveden ze středu shromáždění do svatyně k oltáři, kam patří nadále svou službou.¹²⁹⁴

Koptové. Modlitba se jako v římském obřadu inspiruje 1 Tim 3,13. Biskup prosí, aby jáhen spravoval svůj úřad tak, aby mohl být přiveden k vyššímu stupni, aniž je specifikováno kněžství. Koptské obřady svěcení mají přibližně tento průběh: označení kandidáta na čele, povolání k oltáři katolické a apoštolské církve. Je povolán pro službu oltáře určitého města a je svěcen ve jménu Otce, Syna i Ducha svatého. Biskup přes něj přehodí svůj pás jako štolu (symbolický náznak spojení jáhna a biskupem). Oslovuje ho jako syna jáhna Štěpána a dává mu pokyny pro budoucí službu: „Těš Boží lid, rozvesel ty, kdo potřebují pomoc a přispěj jim v jejich potřebách, buď jim příkladem aby viděli Tvé dobré skutky a napodobovali Tvůj život. Doprovázej biskupa a kněze a ukazuj mu zarmoucené. Kněz ať je pro tebe jako otec.“¹²⁹⁵ Byla ti do rukou svěřena svatá krev vylitá za vykoupení světa ke slávě našeho Boha.“ Pak na něho biskup třikrát vkládá ruce. V jiné tradici mu po přijímání dechne biskup do tváře se slovy:

¹²⁹³ Srov.: tamtéž, 59.

¹²⁹⁴ Srov.: tamtéž, 62.

¹²⁹⁵ Srov.: tamtéž, 63.

„Přijmi Ducha svatého pro církev“ a přitom ne něho vkládá ruce. Koptská modlitba pro svěcení arcijáhna říká, že má držet slavnou krev neposkvrněného Beránka, být horlivý v péči o bohoslužbu, pomáhat vdovám, sirotkům, nevědomé poučovat, napomínat neukázněné, sloužit poutníkům, ukládat pokuty hříšníkům ... Dokonce mu byl předána biskupská hůl, protože může zastupovat v mnoha věcech biskupa (u Koptů měla podobu železného kříže).¹²⁹⁶

Západosyrští z Antiochie. Zdůrazňuje se, že jáhen kleká při svěcení jen na pravé koleno, protože je mu svěřena jen jedna služba oltáře. V prvním oslovení biskup přirovnává službu jáhna k službě anděla. Dále se v modlitbě připomíná Jan 12,26, řeč je opět také Štěpánovi, kterého Pán učinil jáhnem, který rozjímal o Božím zákoně dnem i nocí, který si osvojil duchovní zdatnost, který se snaží o čistotu těla i duše, který pokračuje na cestě evangelia, osvícený v dokonalé lásce, opěvující navěky milost Páně, nese starost o učení evangelia, rozmnožuje svěcené talenty, který zdobí oltář s pokorou a jemnou svatostí., který dává příklad dle příkazu apoštola, chrání jazyk a srdce od každé lsti a zloby, má nenávisť ke každé zkažené a mylné cestě, který přináší kadidlo k oltáři a konečně v němž je dobré dílo zřetelné. Postí se a modlí, je božským pěvcem, který přednáší vznešené, v Duchu svatém zpívané hymny, v němž září láska k Bohu, bližnímu a k poutníkům, pravý diakon, který neustále pěje chválu Páně, který vždy a ve všem dělá, co je Bohu příjemné a přiměřené.¹²⁹⁷

První čtení ze Skutků je zcela zaměřeno na dar Ducha svatého, druhé čtení pak na jáhny (perikopy z 1 Tim) a tématem evangelní perikopy podle Jana je víra v Ježíše a spása. Pak biskup uzavírá trinitární modlitbou.

Důležité jsou obřady, které předchází a doprovází samotné vkládání rukou. Před tím, než vloží ruce na hlavu kandidáta, dotkne se biskup třikrát Těla Páně a kalicha. S třesoucím se rukama vkládá ruce a s bázní pozvedne oči vzhůru. Zahalí pak ruce i hlavu kandidáta do svého roucha. Arcijáhen dodává, že je vysvěcen pro svatý oltář svaté církve v konkrétním městě *N*. Opět následuje trinitární závěr. Biskup mu předává *orarium* a kadidelnici se slovy: „Ke chvále, cti, slávě, velebení svaté a podstatné Trojjedinosti a k míru a budování svaté církve Boží.“¹²⁹⁸

Maronité mají podobné obřady jako západosyrští, ale mají velmi dlouhý obřad a vlastní bohatství. Jáhen je svěcen pro konkrétní oltář. Také je srovnáván s anděly a dokonce je řečeno, že stojí výše, než serafín. Jáhen se staví před Boha a očekává milost.

¹²⁹⁶ Srov.: tamtéž, 64.

¹²⁹⁷ Srov.: tamtéž, 65.

¹²⁹⁸ Srov.: tamtéž, 66.

V modlitbách obřadu se mimo jiné vyprošuje, aby sloužil Božímu domu a oltáři, aby navštěvoval a posiloval sirotky a vdovy, rozděloval věřícím kalich, aby se staral o krásu bohoslužby.¹²⁹⁹ Má zvěstovat Slovo a božské učení církve.

Procesí celého kléru obchází nejprve okolo oltáře s tím, že nový jáhen nese kadidelnici, potom okolo kostela, kdy jáhen nese knihu Apoštola, a potřetí také okolo kostela a jáhen tentokrát nese velum, které zakrývá Tajemství (eucharistii), které nesou kněží.

Maronitskou specialitou je, že biskup na skloněnou hlavu jáhna položí pravou ruku a levou rukou na ní položí a drží patenu s Tělem Páně a potom také kalich. Přitom vyprošuje pro svého služebníka, aby mohl s bázní přinášet věřícím Tělo a Krev jednorozeného Syna, aby směl stát před Pánem s citerou spolu s cheruby a serafy, následuje prosba o Ducha moudrosti a porozumění svatému a životodárnému slovu, aby mohl s láskou a pravou vírou sloužit velebným a svatým tajemstvím božství ...

Obřad končí dlouhým povzbuzením, v němž biskup srovnává jeho stav před svěcením a po svěcení: „Včera jsi byl člověk, syn svého otce, dnes jsi služebník Kristův, srovnatelný s anděly. Včera jsi byl údem lidstva, dnes patříš k chóru serafů, včera jsi byl obtížen jhem hříchu dětí tohoto světa, dnes neseš sladké jeho synů nebeského světla. Včera jsi byl ještě v otroctví pomíjivých věcí tohoto světa, dnes jsi vyvolen k službě svátostí živého Boha a k zůstávání při jeho oltáři. Tak se totiž Bohu zalíbilo vyvolit tě k tomuto vladařskému rodu. Buď vytrvalý můj synu v této službě ráno, večer a o půlnoci. Nenech ducha spát ve svém boji, miluj stálou modlitbu...¹³⁰⁰

Svěcení u katolických *chaldejců, nestoriánů a východosyrský* obřad jsou příbuzné s obřadem západosyrským. Je zde jen několik zvláštností.

V modlitbě na začátku obřadu se praví: „Učiň ho hodným sloužit u Tvého oltáře, přistoupit k tvému trůnu, který je vybudován dle obrazu nebeského.“ Oslovuje Krista, který je liturgem svatyně, Božího stanu, který vystavěl Pán a ane člověk (Žid 8,2). „Vyvolil jsi ho jako levitu, ať nezanedbává úkol tvůj lid povzbuzovat, vybízet k horlivosti, připravovat k zachování příkázání.“ V následujícím hymnu zaznívá prosba o dary Ducha, jáhnové jsou přirovnávání k pracujícím na vinici Páně, jsou jako andělé, kteří slouží u Božího trůnu. Objevuje se téma levitů, kteří jsou předobrazem služby jáhnů svaté církve. Jáhni jsou rozestavěni v církvi jako

¹²⁹⁹ Srov.: tamtéž, 67.

¹³⁰⁰ Srov.: tamtéž, 68.

hvězdy na nebi a Kristus – Slunce, které svými paprsky osvěcuje vše stvořené je žádán, aby je spojil se sebou.¹³⁰¹

Jsou svěcení pro určitý kostel. Další modlitba biskupa vyprošuje dary Ducha, aby mohli být užiteční podobně jako proroci, učitelé, apoštolové a kněží v Ef 4,1n. – služebníci svatých, slavných a přesvatých tajemství. Líbá ho na hlavu, prosí o dary Ducha svatého, aby vykonával úřad levitů i úřad Štěpánův ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.

Ve starých chaldejských a nestoriánských rukopisných pontifikálech se uvádí, ve kterém okamžiku svého pozemského života Kristus ustanovil různé stupně hierarchie od lektorátu po patriarchát. Diakonát tak byl prý ustanoven při mytí nohou apoštolům.

U *nestoriánů* je tradicí svěcení tzv. strážců (*shahare*). Byli nevidomí a při určitých bohoslužbách (zejména při kázání na ranních a večerních bohoslužbách, při modlitbě hodin a pohřebních slavnostech) zastupovali nepřítomné kněze a jáhny. Často vedli veřejné modlitby na hřbitově a zpívali. Nejspíš zde šlo o napodobení mohamedánské zvyklosti, která vychází z přesvědčení, že slepému, který je připraven o pozemské světlo je možno vidět věci božské a nebeské.¹³⁰²

Arménský ritus má dva obřady svěcení, jeden je starší a druhý pochází asi z 12. století a vzniknul na základě vlivů římské liturgie. Během obřadu dochází k předání štóly, evangeliáře a kadidelnice. Později, za papeže Klementa VI. po roce 1351 probíhala v Arménii další latinizace obřadů.¹³⁰³

Unijní bula florentského koncilu (*Exultate Deo* z 22. listopadu 1439) obsahuje proslulé *Decretum pro Armenis*, v němž papež Evžen IV. Armény učí (využívá k tomu malý spis Tomáše Akvinského *De articulis fidei et Ecclesiae sacramentis*), že materií svěcení je onen úkon, kterým se uděluje předávání svěcení, což v případě diakonátu představuje předání evangeliáře a formou jsou slova „přijmi pravomoc...“ jak je uvedeno také v římském Pontifikále.

Čili arménská liturgie se od jiných východních liší, neboť zde nacházíme podobné prvky jako v římské liturgii, samozřejmě specificky upravené: Po předání štóly následuje předání evangeliáře, které je doprovázeno slovy „Přijmi pravomoc číst v Boží církvi evangelium ...“, při předání kadidelnice se udílí pravomoc nechat sladkou vůni vystupovat ve službě tajemství.

¹³⁰¹ Srov.: tamtéž, 70.

¹³⁰² Srov.: tamtéž, 71.

¹³⁰³ Srov.: tamtéž, 72.

Jáhén je nazýván „služebníkem svatého stolu a biskup se modlí, „aby odvrhl pozemské a stal se heroldem překypující milosti a evangelia pokoje k slávě přesvaté Trojjedinosti.“¹³⁰⁴

Zvláštností je sedm čtení, která jsou vybrána podle hlavních modliteb svěcení (Př 4,1–9: napomenutí otce synům, aby usilovali o moudrost; Jer 1,1–10: povolání Jeremiáše za proroka; Jer 33,15–18: zaslíbení mesášského krále, spása Judy a Izraele, budou vždy levité, kteří přináší obětní vůni kadidla; Oz 14,10: moudrý může tyto věci pochopit; Sk 6,2 – 7: volba sedmi jáhnů; 1 Tim 4,7–16: „cvič se ve zbožnosti, aby tví posluchači došli spásy“; Lk 10,21–24: děkovaná modlitba za zjevení maličkým).¹³⁰⁵

2.3. Římská liturgie

Výpovědi římské liturgie svěcení jáhna před koncilem lze shrnout do čtyř tezí:

1. Diakonát je úřad propůjčený skrze svátostné svěcení (*proseuksamenoí epethékan autois cheiras*). Je udělován modlitbou a vkládáním rukou. Konstituce Pia XII. *Sacramentum ordinis* z roku 1947 implicitně potvrzuje svátostnost tohoto svěcení. Že skrze vkládání rukou uskutečněné předání jáhenského úřadu je propůjčením Ducha svatého a je tedy svátostným svěcením je dosvědčeno starobyrou modlitbou, která pochází snad od Lva Velikého a je obsažena v *Sacramentarium Veronense*, *Sacramentarium Gelasianum Vetus* a *Missale Francorum*. Je zde prosba o seslání Ducha svatého, o jeho sílu. Kandidáti jsou obdařeni milostí nebeského úřadu.

2. Diakonát je úřad v podřízenosti episkopátu a presbyterátu.

3. Diakonát je služebný úřad k budování církve, hlásání slova a udělování svátostí. Jáhenská služba eucharistii je naznačena poukazem na starozákonní předobraz služby Levitů. *Missale Francorum* nazývá jáhenské svěcení *Levítica benedictio*. Po samotném obřadu vkládání rukou bylo (nejspíš původně jako samostatný obřad) připojeno předání evangeliáře. To je poprvé dosvědčeno v *Pontificale romano-germanicum*. Patří to tedy zřejmě zvláštním způsobem k jáhénství – nejstarší obřad svěcení (*Ordines romani*) také dosvědčuje, že nově vysvěcený jáhén čte evangelium. Podobně jako levité v Starém zákoně nesli svatý stan, tak jáhni nesou církev skrze zvěstování Božího slova a službu eucharistie.

¹³⁰⁴ Srov.: tamtéž, 74.

¹³⁰⁵ Srov.: tamtéž, 75.

Předání stoly doprovází slova „Musíš být podpěrou božského stolu, jako sloupy a žít neposkvrněný život jako herold nebeského krále (Aurillacův pontifikál z 9.stol.).¹³⁰⁶

4. Pro službu diakonátu je třeba vést odpovídající život

Takto se v úvodním oslovení obrací biskup na kandidáty: Máte být povýšeni do stavu levitů, uvažte dobře, k jak vysokému stupni v církvi vystupujete (*Provehendi ad Leviticum ordinem, cogitate magnopere ad quantum gradum Ecclesiae ascenditis*). Arcijáhen je po zaznění žádosti o vysvěcení tázán zda jsou toho hodni a odpovídá, že pokud to lidská slabost dovoluje poznat, dosvědčuje, že jsou hodni vzít na sebe toto břemeno. Musel také biskupa zpravit o vykonané přísaze, že žádné těžké provinění ani způsob života nestojí svěcení v cestě (srov. Pontifikál Aurillacův, co se týká přísahy *Ordines romani*). Celé společenství bylo ve středu a v pátek před svěcením vyzýváno k vyjevení případné překážky.¹³⁰⁷

K přijetí tak důležitého úřadu a služby na vynikajícím místě vyžadovala římská i galikánská liturgie odpovídající způsob života.¹³⁰⁸

3. Jáhen v liturgii

Liturgická služba se pojí u jáhna se službou dobročinnosti. Tedy v myšlení Krista i prvotní církve je služba u stolu spojena nerozlučně se službou u eucharistického stolu. A večeře Páně je vždy ve vztahu k dobročinné péči – viz svatba v Káně (Jan 2,1–11), uzdravení Petrovy tchyně (Lk 4,40), hostina u Zachariáše (Lk 19,8) ... a především Poslední večeře, kterou apoštolové interpretují jako službu chudým (13,29). To znamená, že to byl pro apoštoly nejspíš běžný zvyk. Toto spojení je zřetelné také v Jan 13,12–17 v pozvání být jako služebník – *ho diakonón*, dále Lk 22,24–27 nebo např. Sk 2,42, kde je tendence překládat slovo *koinónia* jako být uveden do společenství majetku.

Protože od začátku byla služba dobročinnosti vázána na eucharistii, je přirozené, že jáhen má liturgickou funkci. *Didaché* jasně ukazuje pouto mezi diakonátem a obětí Nového zákona. Svátý Ignác (*Trall.* 2,3) vidí jáhny jako služebníky tajemství Ježíše Krista, nejen služebníky jídla a pití.¹³⁰⁹

¹³⁰⁶ Srov.: KLEINHEYER: Der Diakonat im Lichte der römische Weiheliturgie, 82.

¹³⁰⁷ Srov.: tamtéž, 88.

¹³⁰⁸ Srov.: tamtéž, 90.

¹³⁰⁹ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 806.

Justin ukazuje jáhny, jak rozdělují chléb, vodu, víno a donášejí nepřítomným, jedná se jistě o eucharistii i dobročinnost. Rozdělování tajemství je funkce u jáhna nečastěji zmiňovaná. Dary věřících se užívají pro eucharistii a co zbývá se nechá kléru a chudým. Jáhnové jsou pověřeni jak službou při eucharistii tak rozdělováním podpory potřebným. Rozdělují eucharistii (tak u sv. Cypriána, pseudo-Jeronýma, Cyrila z Alexandrie, Izidora ze Sevilly, Rabana Maura, Hippolyta Římského). Mají připravit stůl jak pro hladového, tak oltář (Pseudo-Jeroným, Izidor), přijímat dary věřících, asistovat biskupovi či knězi při celebraci (Cyprián). Tato role je tak významná a tak úzce spojuje jáhna s celebrantem, že se používá kněžských výrazů. Některé východní liturgie po vzoru spisu *Testamentum Domini nostri* říkají o jáhnovi, že obětuje oběť nekrvavou (např. liturgie svatého Jana Zlatoústého) nebo používají pojmu „konsekrovat“ (*Expositio Officiorum Ecclesiae* – syrský anonym). Dodnes při slavnostní římské mši jáhen s knězem obětuje kalich: *Offerimus tibi Domine ...*

Svátost *ordo* se může obecně totiž také nazývat svátost kněžství. Sv. Lev hovoří o kněžích a jáhnech, že *...dignitatem officii sacerdotalis accipere* (*Epistolae* 8, 6, PL 54, 620a).

Často je jáhen uvažován jako služebník křtu (např. Tertulián: *De baptismo* 17; PL 1,1218a).¹³¹⁰

Jáhen je svátostí církve s otevřenými dveřmi – pomáhá shromáždění vstoupit do liturgie tak, aby se každý cítil dobře a mohl se jí plně účastnit. On má uvádět do slavení, on má vyzývat k modlitbě, on má otevírat smysl obřadů a symbolů krátkým proslovem.¹³¹¹ Má úkol bdít nad dobrým průběhem liturgie, řídit modlitby věřících, zda se vše děje s důstojností. Je majordomem Božího domu, zodpovědný za pořádek v chrámu, je dobře jej respektovat jako zákon Boží (Ignác z Antiochie: *Smyrn.* 8,1). Definice jáhna podle Teodora z Mopsuestie zní takto: „Ten, který musí umět rozeznat znamení a účel všeho toho, co se v církvi děje, který připomíná a nařizuje všem to, co je především třeba a co se sluší těm, kdo se shromažďují v Božím domě.“¹³¹² Pseudo-Dionýz trvá na očišťující úloze jáhna, která vyžaduje „očistit a protříbit“ věřící, vyloučit nečisté a ostatní připravit k důstojnému přijetí tajemství (*Ecclesiastica hierarchia* 5,3.6).¹³¹³ Jáhen je „spoluliturgem“ (byzantská liturgie) a *comminister et cooperador corporis et sanguinis Christi* (římská liturgie).

¹³¹⁰ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 807.

¹³¹¹ Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹³¹² TONNEAU R. (éd.): Homélie catéchétiques 15, 30, in. coll. Studi e Testi 145, Città del Vaticano, 1949, 511.

¹³¹³ Srov.: LÉCUYER: Diaconat, 807.

Je vidět, že přítomnost jáhna při liturgii není věcí slavnostnosti, nýbrž významu: přispívá k plnějšimu zjevení tváře církve v jejím shromáždění.¹³¹⁴ Je třeba se snažit tlumočit prostřednictvím našeho slavení specifičnost jeho úřadu.¹³¹⁵

¹³¹⁴ Srov.: WINDELS: Jáhenská služba při liturgii, 5.

¹³¹⁵ Srov.: tamtéž.

PŘÍLOHA Č. 3

K dějinám jáhenek

1. Jáhenky v prvních křesťanských staletích¹³¹⁶

Existence jáhenek je dosvědčena na Východě (kromě Egypta a Etiopie) pro období od 3. do 10. stol. a na Západě od 6. do 13. stol. Jejich stav nelze úplně srovnávat s úřadem jáhnů.

Stará církev znala také vlastní „institut jáhenek“ (Řím 16,1), který byl asi často identický s „institutem vdov“ (1 Tim 5, 9nn.; Tit 2,3nn).¹³¹⁷

V listě Římanům dává Pavel Foibé titul διάκονος: „Doporučuji vám Foibé, naší sestru, *diakonos* církve v Kenchrejích“ (Řím 16,1). Je vhodné zde překládat slovem „jáhen“? Tehdejší církev ještě neorganizovala své služby a slovo může na sebe brát smysl zcela obecný – takovým způsobem není možné z tohoto verše příliš mnoho vyzískat.

Pasáž, obsažená ve verši 1 Tim 3, 11: „Podobně ženy, musí být důstojné, nesmí být pomlouvačné, ale střídme a ve všem věrné“, vyvolává stejnou otázku. Exegeté se liší v jejich interpretaci. Podle R. Grysona, se zde nejedná ani o ženy obecně, ani o ženy jáhnů, ale spíš o ženy, které vykonávaly funkci jáhenek. „Paralelizmus mezi formulací veršů 8 a 11 na straně jedné a mezi požadavky na kvality jáhnů a těchto žen na straně druhé, značí skutečně, že se zde po biskupech a jáhnech jedná o novou kategorii služby, tentokrát svěřené ženám, kterým nedává určitý titul, a které nazývá jednoduše pouze „ženy“ Kontext naznačuje dostatečně, že se jedná o ženy vykonávající funkce v komunitě. Obsah této funkce není možné přesně popsat, ale fakt, že ženy jsou zmíněny vedle jáhnů nám dovoluje usoudit, že jejich služba musela být analogická ke jejich službě.“¹³¹⁸ Není však nezbytné tuto pasáž takto interpretovat, ačkoli římská biblická komise se kloní k tomuto názoru lovaňského profesora.¹³¹⁹

¹³¹⁶ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 158-170.

¹³¹⁷ Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, 277.

¹³¹⁸ GRYSOON: Le ministère des femmes dans l'Eglise ancienne, Gembloux: Duculot, 1972, 30-31.

¹³¹⁹ „V pastorálních epištolách, měly ženy jmenované po biskupech a jáhnech pravděpodobně status *diakonos* (1 Tim 3, 11)“ in: Women Priests. A Catholic Commentary on the Vatican Declaration, éd. SWIDLER L. a A.,

Někteří myslí, že Pavel sotva mohl svěřit tuto službu ženám, vzhledem k tomu, že minimálně dvakrát jim nařizuje mlčet ve shromáždění a zakazuje jim vyučování (1 Kor 14,33–35 a 1 Tim 2,11–15). Tyto texty mu vysloužily pověst misogyny.¹³²⁰ Současní exegeté však nezavrhují hypotézu, že tato doporučení naráží pouze na popsané situace nebo na nepořádky, které se tu a tam objevily. Neměly by se vyzdvihovaly do roviny obecného principu. To je také mínění zmíněné biblické Komise.¹³²¹ Jiní zachází právě až k vyslovení pochybnosti o pavlovské autenticitě těchto pasáží. V tomto případě prokazují naopak, že Pavel dával skutečně ženám prostor, který jim náleží. Byly to prý spíš jeho nástupci, jejichž myšlení se odráží v deuteropavlovských listech, a kteří tam vnesli, skrze „řády domácností“, kulturu své doby.¹³²²

2. Na Východě

Přes všechna regionální specifika je možné za obecný předpoklad považovat bezmanželství. Jáhenky působí především jako pomocnice v duchovní péči o ženy. Věnují se sociálně-charitativní péči. Během návštěv v domech vyžadovaly mravní normy tehdejší společnosti oddělení pohlaví. Jak je dosvědčeno do 6. století, jáhenky také asistují při křtech žen, zvláště mají za úkol mazání olejem apod. (*Didascalia* 9 a 16). Liturgické úkony při eucharistické slavnosti (*ministrare ad altare*) jsou jim upřeny, pouze vyjímečně pomáhají při rozdělování eucharistie (u nemocných žen,¹³²³ v případě potřeby v ženských kláštorech). Představené ženských klášterů byly od 4. století ustanovovány jáhenkami, dokud se neprosadila jiná forma jejich instalace.

Rozdíl mezi ženským a mužským diakonátem byl patrný také ve způsobu jejich uvádění do úřadu: místo svěcení bylo ženám většinou udíleno požehnání. Tam, kde se přece jen

New York: Palist Press-Toronto, Ramsey, 1977, 343. V opačném smyslu, např. CORLAY L.: Diaconesses, qui étiez-vous? In: *Connaissance des Pères de l'Église. Le diaconat* 57 (1995), 20.

¹³²⁰ Všechny ženy nesouhlasí s tímto čtením: srov. STEIN D.: *Lectures psychoanalytiques de la Bible*, Paris: Cerf, 1985, 89-113.

¹³²¹ Srov.: *Women Priests. A Catholic Commentary...*, 345.

¹³²² Srov.: LEGRAND: *Traditio perpetuo servata? La non-ordination des femmes: tradition ou simple fait historique?* In: DE CLERCK P. a PALAZZO E. (éd.): *Rituels. Mélanges offerts à Pierre-Marie Gy*, o.p., Paris: Cerf, 1990, 399-403. DIBOUT a FAIVRE: *Les diaeres de la première Église*, in: *Notre histoire* 136 (1996), 19-20) si všimají stejného procesu pokud se týká pozdější inferiorizace jáhnů ve vztahu k presbyterům.

¹³²³ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 35

prováděla ordinace vzkládáním rukou (stejně jako u podjáhna a lektora), bylo to mnohým způsobem odlišeno od ordinace mužů například jiné modlitby, jiný způsob oblékání štóly, jiný postoj při svěcení nebo vrácení kalicha.¹³²⁴

Didascalía (Sýrie, první polovina 3. století) rozlišuje vdovy a jáhenky. Mezi vdovami, jsou některé, které byly „ustanoveny“ a jako takové tvoří „stav vdov“. Musí mít aspoň padesát let a jsou ustanoveny nikoli k vyučování, ale k modlitbě a službě Bohu, jak je výslovně řečeno. Gryson je popisuje následovně: Vdovství se objevuje v *Didascalii* jako privilegovaná situace duchovního pokroku. Při akcentaci asketických rysů portrétu pravé vdovy v 1 Tim, autor přesně vykreslil ideální duchovní rysy, jejichž dva aspekty jsou zdrženlivost a modlitba. Pro starší vdovy, kterým je více než padesát let, je přitakání k tomuto ideálu potvrzeno vstupem do „stavu vdov“.¹³²⁵

Vedle vdov je to otázka *jáhének*. „Neboť náš Bůh a Spasitel byl také obsluhován ženami jáhenkami, Marií Magdalskou a Marií, dcerou Jakuba a matkou Josefa a matkou synů Zebedeových, a ještě jinými ženami...“ (*Didascalía* 3, 12,4–13,1). Pozice jáhének se zdá být analogická k pozici jáhnů, ale jejich kompetence nemají tak široký záběr. Text vybízí ke zvýšení jejich počtu, aby každý mohl užívat jejich přítomnosti. Podle R. Grysona se role jáhének omezovala na dvě věci: na jedné straně služba nemocným ženám, což se prezentuje jako zastupování jáhna tam, kam nemohl být poslán, aniž by došlo k pohoršení u pohanů. Na druhé straně mazání žen na těle před jejich sestoupením do křestní koupele a jejich přijetí po vystoupení z ní.

V 19. kánonu Nicejského koncilu (r. 325) se poprvé objevuje slovo διακόνισσα, jáhenka. Předchozí (starší) dokumenty se spokojily se slovem „jáhen“, kterému předcházela ženský člen: ἡ διάκονος. V tomto kánonu se jednalo o jáhenkách mimo jiné v souvislosti s eventuelní reintegrací schizmatického kléru zpět do církve. Jinak v témže kánonu je stanoveno, že jáhenské svěcení žen není svátost (podobně také koncil v Laodiceji, kánon 11; Hippolyt: *Trad. Apost.*, kap 37 a 47).¹³²⁶

Tak jako *Didascalie* také *Konstituce* rozlišují vdovy od jáhének. Některé *vdovy* jsou *ustanoveny*, ale upřesňuje se, že nejsou svěceny (ordinovány). Jejich minimální věk je 60 let (50 let uvádí *Didascalie*).¹³²⁷ Zakazuje jim vyučovat v kostele, ale nezakazuje jim to jinde

¹³²⁴ Srov.: Diakon in: LThK, 178

¹³²⁵ Srov.: GRYSOON: Le ministère des femmes ..., 75. Srov. také FAIVRE: Naissance d'une hiérarchie. Les premières étapes du cursus *clérical*, Paris: Beauchesne, 1977, 131-138.

¹³²⁶ Srov.: AUER, RATZINGER: Kleine Katholische Dogmatik, Band VIII, Die Kirche, 277.

¹³²⁷ V Kodexu Theodosia z r. 390, kněží musí mít třicet let, jáhni dvacet pět a lektori osmnáct let.

(*Didascalia* jim to zakazuje všude). Vedle vdov je to také otázka panen, které měli asi větší vážnost, protože obvykle měly při sv. přijímání přednost před vdovami. Ani vdovy ani panny nebyly součástí kléru; jedná se o dvě rozlišené skupiny v rámci laikátu.

Pro *Apoštolské konstituce* byli jáhni vybíráni ze shromáždění lidu, zatímco jáhenky byly vybírány mezi pannami, nebo mezi vdovami. Zdá se, že hrály roli prostředníků mezi ženami a mužskými členy hierarchie, zabývaly se křty a uváděním žen do liturgického shromáždění. Měly přednost před ostatními ženami i před pannami (pak následovaly vdovy). Nepochybně tvořily součást kléru (těší se občanským privilegii, žijí z podpory církve, mají úlohu při liturgii), vdovy ne.¹³²⁸ Přijímaly *svěcení* vzkládáním rukou a modlitbou biskupa.¹³²⁹

Řehoř z Nyssy (konec 4. století) věnoval svůj komentář k *Písni písni* jistě Olympii, kterou dále neurčuje. Víme odjinud,¹³³⁰ že císař Theodosius chtěl provdat tuto mladou vdovu za jednoho ze svých bratranců. Ona odmítá a patriarcha Nectarius jí světí na jáhenku ještě před požadovaným věkem (který byl tehdy šedesát let) a určil jí za představenou kláštera, který sousedil s chrámem Haghia Sophia v Konstantinopoli. Tento klášter čítal až 250 mnišek. Olympias byla také přítelkyní Jana Zlatoústého, který jí adresoval 17 dopisů. Ve svém Životě svaté Makriny, připomíná Řehoř Nysský jistou Lampadii, která byla přítelkyní jeho sestry, pomáhala jí v hodině umírání a postarala se o přípravu jejího těla k pohřbu.¹³³¹ Někteří se domnívají, že manželka Řehoře z Nyssy se jmenovala Théosébie a byla posvěcena na jáhenku poté, co se její manžel stal biskupem.¹³³²

Nebylo jim povoleno se vdát a žily v podstatě jako řeholnice.¹³³³ Chalcedonský koncil (r. 451) jednal také o jáhenkách. Jeho 15. kánon je formulován takto: „Žena nesmí být svěcena (*χειροτονεισθαι*) na jáhenku před dovršením čtyřiceti let, a pak pouze po přísném přezkoumání. Jestliže po přijetí svěcení (*χειροτονίαν*, var. *χειροθεσίαν*) vykonávala nějaký čas službu, a pak se vdala, urazila milost Boží a byla anathematizována.“

V monofyzitském textu z 2. poloviny 5. století, nazvaném *Testamentum Domini nostri Iesu Christi*, jsou ženy velmi ctěny, ale nejsou to jáhenky, které jsou respektovány nejvíce. Během

¹³²⁸ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 33.

¹³²⁹ Srov.: GRYSON: *Le ministère des femmes...*, 107-108, který se zabývá mimo jiné textem svěcení.. Srov. také FAIVRE: *Naissance d'une hierarchie...*, 86.

¹³³⁰ Srov.: MALINGREY A.-M.: *Olympias, diaconesse de l'Église de Constantinople*, in: *Connaissance des Pères de l'Église. Le diaconat 57* (1995), 23.

¹³³¹ Srov.: *Gregorii Nysseni Opera VIII 1*, Leiden: Brill, 1972, 402: první v chóru panen, jistá Lampadia, povýšená do stavu diakonátu. Tamtéž, 406, je zmínka o *ή διάκονος*.

¹³³² Srov.: BEHR-SIGEL E.: *Le ministère de la femme dans l'Église*, Paris: Cerf, 1987, 154 a 182.

¹³³³ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 35.

eucharistické oběti jsou to přednostně *vdovy*, které zaujímají místo mezi členy kléru za rouškou, která tehdy skrývala oltář před pohledem věřících. Přijaly *ordinaci* a jsou součástí kléru. Měly velkou pastorační odpovědnost vůči ženám. Žádný jiný starobylý text neuděluje ženám takovou církevní hodnost. V tomto dokumentu se hovoří také o jáhenkách, ale jsou jednoznačně nižšího postavení (na rozdíl od *Apoštolských konstitucí*). Ale tento text je prakticky posledním, který hovoří o stavu vdov. Od 2. poloviny 3. století začíná úpadek institutu vdov.¹³³⁴

Naopak v různých *Novelách*, které rozšiřují zákony císaře Justiniána (kol. r. 535), najdeme konkrétní skutečnosti, které neponechávají žádné pochybnosti o existenci a aktivitě jáhenek. Bazilika Hagia Sophia v Konstantinopoli nesmí čítat víc, než 425 kleriků a 40 jáhenek. Jejich minimální věk je čtyřicet let. Je jim uložen celibát. Jsou to tedy panny a vdovy po jediném muži. Oproti tomu mužský klérus může být ženatý: Jáhni a kněží musí respektovat předpisy čistoty před celebrací, zatímco biskupové museli žít odděleně od svých manželek. Jáhenky, které „zhanobily své svěcení“ podléhají trestu smrti.¹³³⁵ Chybující mužský klerik je pouze laicizován, nic víc. Požadavky vložené na jáhenky jsou tedy vyšší, než na mužské kleriky.

Profesor Evangelos Théodourou, „vynikající ortodoxní teolog teologické fakulty v Athénách“,¹³³⁶ studuje dlouho ženský diakonát. Uvažoval o funkcích starých jáhenek.¹³³⁷ Dle jeho výzkumů se jáhenky uplatňovaly v dílech lásky vůči nemocným, souženým a všem potřebným. V ženském světě byly pověřovaly apoštolátem, katechetickými úkoly a vyučováním, ale nikdy ne veřejně. V kostele některé byly vrátnými, bděly nad dodržováním řádu a lidem, kteří nebyli v kostele domácí, určovaly místo. Jiné radily věřícím a vedly je jako duchovní matky, zejména prostřednictvím nesvátozných zpovědí. Měly přístup k oltáři, doprovázely klérus za roušku (*ikonostas*) během božské liturgie. Praktikovaly mazání při křtu žen a přijímaly je po vystoupení z křestní vody. Přinášely eucharistii nemocným ženám, zajišťovaly pohřební toaletu žen a plnily bezpochyby ještě mnoho jiných úkolů, jejichž rozsah neznáme. Některé řídily ženské kláštery jakožto *igoumeny* (jmenovitě známe např. Olympias a Marthanu¹³³⁸).

¹³³⁴ Srov.: DANIÉLOU J.: Le ministère des femmes dans l'Église ancienne, in: La Maison-Dieu 61 (1960), 83.

¹³³⁵ „Není známo, jestli tento zákon byl aplikován.“, píše CORLAY: Diaconesses, qui étiez-vous?, 21.

¹³³⁶ Srov.: BEHR-SIGEL: Le ministère de la femme..., 179.

¹³³⁷ Srov.: ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ε. Δ.: Η „χειροτονία“ η „χειροθεσία“ των διάκονισσων, in: Θεολογία 26 (1955), 57-71.

¹³³⁸ Srov.: CORLAY: Diaconesses, qui étiez-vous?, 21.

Ještě v 8. století na ně v Byzanci biskup vkládal ruce a předal jim *orarion*. Ordinance se pak nadále týkaly především abatyší (*igoumena*) ženských klášterů.¹³³⁹

3. Na Západě

Až do 5. století o nich není na Západě ani zmínky.¹³⁴⁰ Diakonát žen byl známý z Východu a byl odmítnut na synodách v Nîmes (r. 396) a Orange (r. 441), dále prostřednictvím Ambrosiastera (na základě 1 Tim 3,11) a Gelasia I. Ovšem již od 6. stol. jsou jáhenky dosvědčeny. Částečně se na ně vztahují *Orationes* resp. *Ordines ad diaconiam faciendam* v obřadech přijetí do stavu vdov. Jako jáhenky (*diaconissae*¹³⁴¹) jsou označovány pak také ženy jáhnů a abatyše.¹³⁴²

Západ nemůže podat tak jednotné a koherentní svědectví jako Východ. Praxe je méně popsána, svědectví rozptýlená a hodnocení dost protichůdná. Řím kupodivu dlouho nesjednotil západní praxi. Jak poznamenává L. Bouyer, když hovoří o eucharistické liturgii – ale připomínka platí i pro ostatní oblasti - „byzantský imperialismus se zdá být mnohem více systematický (a přísnější), než imperialismus římský. (...) Starý církevní Řím zřejmě dlouho zůstal indiferentní k expanzi své vlastní liturgické tradice. A ona se pak ukázala úžasně přijímající vůči tradicím galikánským a jiným. (...) Je třeba počkat až na Řehoře VII.,¹³⁴³ abychom viděli, jak se tato politika (nebo absence politiky) začíná měnit.“¹³⁴⁴

Co se týká ženského diakonátu, setkáváme se s něčím podobným. Zatímco legislativa prostřednictvím koncilních kánonů zakazuje svěcení jáhenek, západní rituály obsahují obřad ordinace, který se jich týká. Můžeme jej vystopovat až do r. 1962 (poslední předkoncilní vydání římského pontifikálu). Sledujme některá zákoutí této zjevné kontradikce.

Tak jako celý Západ až do konce 4. století, Tertulián (okolo r. 222) vůbec nezná jáhenky a energicky se brání tomu, aby ženy vykonávaly církevní funkce. Když se Západ dověděl

¹³³⁹ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 35.

¹³⁴⁰ Srov.: tamtéž.

¹³⁴¹ Srov.: tamtéž, 36

¹³⁴² Srov.: Diakon in: LThK, 179

¹³⁴³ Clynyjský mnich, zvolený papežem v r. 1073, krátce po velkém východním schizmatu (r. 1054), iniciátor gregoriánské reformy.

¹³⁴⁴ Srov.: BOUYER: Eucharistie. Théologie et spiritualité de la prière eucharistique, Tournai: Desclée, 1968, 140-141.

o existenci jáhenek na Východě, bránil se obecně jakémukoli napodobení. *Traditio apostolica* svatého Hippolyta (začátek 3. století) byla na Západě vždy v úctě. Co se týká vdov, tento text trvá na tom, že je možné ustanovit vdovu, ale nesvěti se, neboť nemají liturgickou službu. Má jít o „instituci“ (ustanovení) pouhým slovem, bez připojeného vzkládání rukou.¹³⁴⁵ Vdovy mají s pannami společnou zdrženlivost, praxi askeze a modlitbu. Co se týká panen, nejsou dokonce ani jmenovány nebo ustanoveny.¹³⁴⁶ Ale legislativní texty jsou ještě zřetelnější, pokud se týká jáhenek.

Koncil v Nîmes (r. 396) v Galii, odsuzuje připouštění žen k diakonátu, který byl praktikován v sektě priscillianistů a předpokládá, že jejich neregulární svěcení má být anulováno. První koncil v Orange (r. 441), zakazuje „světit jáhenky: jestliže již jsou, ať skloní hlavu k požehnání, které je dáváno lidu.“¹³⁴⁷

Během následujících staletí kanonické texty a jiné dokumenty stále dosvědčují existenci jáhenek v Galii, především pak v Itálii. Ale pod názvem jáhenek se skrývají různé instituce, které se postupně vytrácejí. Jsou to především vdovy-jáhenky v Galii v 6. století, stav, který odsuzuje v r. 517 koncil v Épaone v Burgundsku: „Rušíme úplně v celém našem kraji (burgundském) konsekraci vdov, které se často nazývají „jáhenky“. Má jim být uděleno pouze požehnání kajících, jestliže si přejí obrácení.“¹³⁴⁸ Stejně reagoval Druhý koncil v Orléansu (r. 533).¹³⁴⁹ Toto shromáždění upřesňuje, že ty, které přijaly liturgickou konsekraci (*consecratio viduarum* nebo *benedictio diaconatus*) – záměrně se vyhýbá slovu *ordinatio* – jsou vdovy.

Texty z Karlovy epochy směřují často abatyše a diakonky.¹³⁵⁰ Na konci 11. století představují jáhenky v latinském křesťanství instituci omezenou na střední a jižní Itálii, která se začíná deformovat a vytrácet z liturgických knih, kanonické a teologické literatury. Tak např. *Sentence* Petra Lombardského v polovině 12. století, které v průběhu staletí spolu s *Gratiánovým dekretem* slouží k výuce práva a teologie, nečiní ani nejmenší narážku (dokonce ani historickou) na jáhenky.¹³⁵¹

¹³⁴⁵ Srov.: HIPPOLYT ŘÍMSKÝ: *La Tradition apostolique* 10, trad. B. Botte, coll. „Sources chrétiennes“ 11 bis (2. vydání), Paris: Cerf, 1968, 66n.

¹³⁴⁶ Srov.: tamtéž 12, 68n.

¹³⁴⁷ Srov.: Kánon 25 citovaný in: MARTIMORT: *Les diaconesses...*, 194.

¹³⁴⁸ Kánon 21, GRYSON: *Le ministère des femmes ...*, 170, citováno latinsky in: MARTIMORT: *Les diaconesses...*, 197.

¹³⁴⁹ Kánon 17, srov. MARTIMORT: *Les diaconesses...*, 197.

¹³⁵⁰ Srov.: MTK: *Diakonát. Vývoj a perspektivy*, 44.

¹³⁵¹ Srov.: MARTIMORT: *Les diaconesses ...*, 224.

Přesto od 14. do 17. století je možné vidět jáhenky, které se znovu objevují v kláštorech. Jestliže je těžké rozlišit v které chvíli, a v kterém klášteře se obnovil obřad jáhenské benedikce, je snazší objevit důvod: Umožnit některým klášterům zastávat při slavení bohoslužby (*oficia*) role, které za normálních okolností byly zástávány jáhnem, zvláště čtení evangelia, umístěné svatým Benediktem na konec nedělního nocturna. Samotné rubriky obřadů velmi často poznamenávají, že se nejedná o ordinaci ve vlastním slova smyslu, ale o ceremonii (konsekraci nebo benedikci), která zmocňuje mnišky řídit *oficium*.¹³⁵² *Pontifikál římsko-germánský* v souvislosti s obřadem požehnání uvádí slib zdrženlivosti, předání závoje, štóly a prstenu.¹³⁵³ Jiné sakramentáře uvádějí mimoto předání manipulu a kříže. Nicméně mnohdy upřesňují, že tato štóla nemůže být nošena během officia, ale pouze v den benedikce, v den slavení jubilea 50 let od slibů a v den smrti. „Ale toto – jak říká Martimort – nemá mnoho společného s reálnou historií jáhenek.“¹³⁵⁴ Ve středověku vykonávali diakonické funkce v nemocnicích a při vyučování řeholnice bez svěcení. Naopak titul diakonky, aniž by byl spojen s vykonáváním diakonických funkcí, byl do 13. století používán pro abatyše a vdovy.¹³⁵⁵

Podobně jako na Východě jáhenky vymizely, zatímco obřad jejich svěcení ještě trval v obřadech, které byly tu a tam praktikovány. Zatímco na Východě ve 4. a 5. století jáhenky doznaly dobu svého rozkvětu, na Západě byl titul diakonky jednak dost vzácný a jednak měl častěji spíše čestný charakter. Instituce jáhenek na Západě nikdy nezevšeobecněla.

Jak vysvětlit tento rozdíl mezi Východem a Západem v této věci? Někteří myslí, že Západ byl méně nakloněný ženám. Jiní, dosti početní, usuzují v opačném smyslu: Východ již nedůvěřoval vztahům mezi mužským klérem a ženami a ustanovil jáhenky, aby učinil přijatelným společenský zákaz jejich obvyklých vztahů.

Pravděpodobně Západ nikdy nepocítil potřebu této specifické služby. Oproti tomu se Boží volání dotýkalo žen jiným způsobem. Ženský řeholní život poznal na Západě několik období plných nadšení. 19. století bude svědkem množení řeholních kongregací určených k misii, k vyučování, k péči o nemocné, k pomoci ve farnostech.

¹³⁵² Srov.: tamtéž, 231-243 a *The Canonical Implications...*, 13-16.

¹³⁵³ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 44.

¹³⁵⁴ MARTIMORT: *Les diaconesses ...*, 243.

¹³⁵⁵ Srov.: MTK: Diakonát. Vývoj a perspektivy, 45.

Závěrem připomeňme stav jáhenek, který existuje v reformačním prostředí ve Švýcarsku, Německu Francii (Reuilly).¹³⁵⁶ Těchto jáhenek je ve světě 40 000, většina žije v Německu. Jejich povolání se dost podobá povolání katolických řeholnic, které jsme připomněli.

4. Jedná se o skutečně svátostné svěcení?¹³⁵⁷

Jak se definovala skupina, kterou případně tvořily a jak se charakterizoval obřad skrze nějž se stávaly jáhenkami? V jazyce církve, „*ordinatio* značí integraci do *ordo*“¹³⁵⁸ a toto *ordo* může být právě tak biskupské jako i *ordo* katechumenů. „Integrace do tohoto církevního tělesa se konala skrze obřad nazývaný *ordinatio*, akt náboženský i liturgický, kterým byla konsekrace, benedikce nebo svátost. Dnes je slovo *ordinatio* rezervováno svátostnému aktu, který začleňuje do sboru biskupů, kněží, jáhnů.“¹³⁵⁹ Jak charakterizovat obřad, jehož předmětem byly jáhenky? Jednalo se o svátostnou ordinaci či nikoli, ustanovení, nebo prostou benedikci? Jak rozřešit tuto nevyhnutelnou otázku a přitom se vyhnout anachronismu?

Je zcela evidentní, že role, která připadala jáhenkám, nebyla nikdy striktně paralelní k roli mužského diaconátu. Jednalo se o úkol relativně podobný, ale nikdy identický, nýbrž trochu specifický. J. Daniélou vyjadřuje toto rozdělení nekněžských rolí. Zdá se, „že každá mužská služba měla svou ženskou paralelu, která měla charakter učité podřízenosti a měla plnit úlohu prodloužení této služby směrem k ženám. A pokud tuto svou myšlenku dovedu do krajnosti, na počátku mnoho mužských služeb bylo doprovázeno také ženskou odvozenou službou.“¹³⁶⁰ Ale tato úvaha ještě nevylučuje žádnou možnost, co se týká statutu, nakolik byl svátostný nebo ne.

Byly tyto ženy skutečnými „jáhny“ v tom smyslu, jak jimi byli muži? Tato otázka nepřestává žít určitou kontroverzi. Na základě textů, které jsme připomněli a ještě jiných informací se Gryson, Vagaggini¹³⁶¹ a Theodorou domnívají, že „ženy-jáhni přijímaly skutečné

¹³⁵⁶ Srov.: MESSIE G.: Les diaconesses de Reuilly. Un germe fécond, trad. BICHET J., Paris: Cerf, 1992.

¹³⁵⁷ Srov.: BORRAS, POTTIER: La grâce du diaconat, 171-173.

¹³⁵⁸ Srov.: KKC, č. 1537.

¹³⁵⁹ Tamtéž, č. 1538.

¹³⁶⁰ DANIELOU: Le ministère des femmes ..., 78.

¹³⁶¹ Srov.: VAGAGGINI C.: L'ordinazione della diaconessa nella tradizione greca e bizantina, in: *Orientalia Christiana periodica* 40 (1974), 146-189.

svěcení, které se v ničem formálně nelišilo od toho, které přijali jejich mužští kolegové.¹³⁶² A. G. Martimort vychází ze stejných textů a soudí, že podobnosti s ordinací mužskou, na které poukazují tito tři autoři, jsou povrchní. Rozdíly jsou pro něj významnější, přičemž za nejpřesvědčivější důkaz pokládá texty proslovené biskupem během aktu ustanovení. Yves Congar k tomu říká toto: „Dobře vím, že se diskutuje o přesném dosahu textů, ale myslím, že se jednalo o ordinaci svátostnou, to se mi zdá jisté i když byli kompetentní lidé, kteří říkali, že ne.“¹³⁶³ „Většina odborníků dochází k závěru, že ženy byly svěceny.“¹³⁶⁴

Všimněme si taktéž, že koncepce samotné svátosti, má-li být zodpovědná, poskytuje prostor k jistým anachronismům, které (pokud nejsme dost pozorní) mohou oslabit reflexi. Připomeňme si, že sedm svátostí bylo v latinské církvi ustáleno poměrně pozdě, okolo roku 1145.¹³⁶⁵ Připomeňme také, že potlačení nižších svěcení po Druhém vatikánském koncilu ponechává otázku jejich svátostnosti před zrušením. Všichni velcí teologové středověku je považovali za svátostné stupně svěcení. Je tedy třeba uvažovat s Karlem Rahnerem „že to byly tedy skutečné svátosti, dokonce i v případě, že se dá přednost myšlence, že dnes již jimi nejsou“.¹³⁶⁶ Takto, aniž bychom je identifikovali s jakoukoli ze tří mužských realizací, mohli bychom přirovnat status někdejších jáhenek k laickým službám uvedeným v platnost po roce 1972, k někdejším nižším svěcením, nebo k trvalému diakonátu, obnoveném po Druhém vatikánském koncilu? Jejich svěcení bylo více, než druh přípuštění k nižším svěcením, na které by je chtěl omezit Danielou?¹³⁶⁷ Byla ekvivalentní k mužskému jáhenskému svěcení ve vlastním smyslu slova? Tato otázka zůstává nevyřešena.

¹³⁶² GRYSON: *Le ministère des femmes...*, 177.

¹³⁶³ CONGAR: *Symbolisme chrétien et ordination des femmes*, in: *Effort diaconal* 37-38 (sept. 1974-mars 1975), 11.

¹³⁶⁴ *The canonical implications...* : pro debatu 18-21; pro citaci 21.

¹³⁶⁵ Srov.: POTTIER: *La sacramentalité du diaconat*, in: *NRT* 119 (1997), 24–26. Petr Lombardský na začátku IV. knihy *Sentencí* uvádí sedmici (okolo r. 1150?).

¹³⁶⁶ RAHNER: *Église et sacrements*, Paris-Bruges: DDB, 1970, 103.

¹³⁶⁷ Srov.: DANIELOU: *Le ministère des femmes ...*, 94-95. v opačném smyslu BEHR-SIGEL: *Le ministère de la femme...*, 154, avšak s jemným rozdílem, 181.